

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Szijártó István

**AZ ALAPJOGVÉDELEM FEJLŐDÉSE AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOGBAN LISSZABON UTÁN
A tagállamok büntetőeljárasi együttműködésének új másodlagos jogforrásai és az
Európai Unió Bíróságának esetjoga**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:
Dr. habil. Mohay Ágoston
egyetemi docens

**Pécs
2024**

Kézirat lezárva: 2024. szeptember 2.

Támogatások

Az értekezés alapjául szolgáló kutatás egyes részei az alábbi támogatások felhasználásával készültek:

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-21-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJA

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJA

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-23-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJA

Rövidítések jegyzéke

Alapjogi Charta	Az Európai Unió Alapjogi Chartája
EEP	Európai elfogatóparancs
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
EJEE	Emberi Jogok Európai Egyezménye
EJENY	Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
ENYH	Európai nyomozási határozat
EU	Európai Unió
EUB	Európai Unió Bírósága
EUMSZ	Európai Unió működéséről szóló szerződés
EUSZ	Európai Unióról szóló szerződés
SZBJT	A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség

Tartalomjegyzék

I.	Bevezető.....	1
1.	Problémafelvetés.....	4
2.	Hipotézisek	12
2.i.	Első hipotézis	12
2.ii.	Második hipotézis	13
2.iii.	Harmadik hipotézis	14
2.iv.	Negyedik hipotézis	14
2.v.	Ötödik hipotézis	15
2.vi.	Hatodik hipotézis	15
2.vii.	Hetedik hipotézis	16
3.	A kutatás módszertana	17
4.	Az értekezés szerkezete	17
II.	Büntetőügyi együttműködés az Európai Unióban	19
1.	A büntetőügyi együttműködés fejlődése.....	19
1.i.	Maastricht előtt	19
1.ii.	Maastricht	21
1.iii.	Amszterdam	22
1.iv.	Lisszabon	25
2.	A büntetőügyi együttműködés keretei napjainkban.....	28
2.i.	A kölcsönös elismerés elvének megjelenése a büntetőügyi együttműködés politikájában.....	30
2.ii.	A kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés rendszere	
	32	
III.	Az alapjogok érvényesülése a büntetőügyi együttműködés folyamatában.....	36
1.	Alapjogok a hatékony együttműködés oltárán.....	36
2.	Alapjogi fordulat.....	45

2.i.	A jogalkotó intézmények alapjogi törekvései	45
2.ii.	Az Európai Unió Bíróságának alapjogi jogfejlesztő tevékenysége	54
3.	Új távlatok az alapjogvédelem területén	65
IV.	Jogforrások az alapjogvédelem szolgálatában	66
1.	Az európai nyomozási határozat	66
1.i.	Újfajta alapjogi garanciarendszer megjelenése a 2014/41/EU irányelvben	66
1.ii.	Az eltérő nyomozási cselekmény alkalmazásának lehetősége.....	68
1.iii.	A kibocsátó és a végrehajtó hatóságok közötti fokozott kommunikáció	70
1.iv.	Az alapjogi megtagadási indok	75
1.v.	Az ENYH irányelv megoldásainak alkalmazhatósága más együttműködési rendszerekben.....	81
1.vi.	Részösszegzés	85
2.	A terhelt státusának erősítése	86
2.i.	A tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog az Európai Unióban	90
2.ii.	A tájékoztatáshoz való jog az Európai Unióban.....	94
2.iii.	Az ügyvédi segítséghez és a kommunikációhoz való jog az Európai Unióban 97	
2.iv.	Az ártatlanság védelme és a tárgyaláson való jelenlét joga az Európai Unióban.....	102
2.v.	A gyermekeket megillető különleges büntetőeljárési védelem az uniós jogban	105
2.vi.	A hatékony jogorvosláshoz való jog az eljárásjogi irányelvekben	107
2.vii.	Részösszegzés	109
V.	Az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő szerepe	112
1.	Az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárása	112
2.	Az együttműködési rendszereket érintő ítéletek	113
2.i.	C-354/20. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy	114

2.ii.	C-158/21. sz. Puig Gordi és társai ügy	116
2.iii.	C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy	120
2.iv.	C-699/21. sz. E. D. L. ügy	121
2.v.	C-261/22. sz. GN ügy	123
2.vi.	C-852/19. sz. Gavanozov II ügy	123
2.vii.	Részösszegzés	125
3.	Az eljárásjogi irányelveket érintő ítéletek	129
3.i.	Az EUB 2010/64/EU irányelvvel kapcsolatos ítéletei.....	131
3.ii.	Az EUB 2012/13/EU és 2013/48/EU irányelvekkel kapcsolatos ítéletei .	139
3.iii.	Az EUB (EU) 2016/343 irányelvvel kapcsolatos ítéletei	147
3.iv.	Részösszegzés	157
VI.	Következtetések	165
1.	A hipotézisek helyességének vizsgálata	168
VII.	Összefoglaló.....	i
VIII.	English summary	v
IX.	Irodalomjegyzék	ix
1.	Magyar nyelvű szakirodalom.....	ix
1.i.	Folyóiratcikkek	ix
1.ii.	Tanulmányok szerkesztett kötetekben	x
1.iii.	Monográfiák.....	xi
2.	Idegen nyelvű szakirodalom	xi
2.i.	Folyóiratcikkek	xi
2.ii.	Tanulmányok szerkesztett kötetekben	xvi
2.iii.	Monográfiák.....	xix
3.	Internetes hivatkozások.....	xix
X.	Forrásjegyzék.....	xxi

1. Az Európai Unió Bíróságának ítéletei és véleménye	xxi
2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei	xxii
3. Uniós intézmények által kibocsátott közlemények, elemzések, valamint jogalkotási tervezetek	xxii
4. Az Európai Tanács stratégiai programjai	xxiii
5. Az Európai Unió alapszerződése	xxiii
6. Másodlagos jogforrások	xxiii
7. Nemzetközi jogi jogforrások	xxv
8. Egyéb források	xxv

I. Bevezető

Napjainkban terjedelmes joganyag szabályozza az EU tagállamai között megvalósuló büntetőügyi együttműködést.¹ Noha az európai büntetőjogra hosszú éveken keresztül nem lehetett önálló jogterületként tekinteni,² ma már – a Lisszaboni Szerződés adta keretek között – olyan terjedelmű egységes, belső logikával rendelkező szabályrendszer jött létre, ami indokolja a jogterület státusz megállapítását.³

Tekintettel arra, hogy e disszertáció témája nem az európai büntetőjog definiálása, eltekintek a rendelkezésre álló magyar és idegen nyelvű szakirodalom részletes elemzésétől, és ehelyütt csak áttekintő módon ismertetem a jogtudomány álláspontját. Az európai büntetőjog fejlődésének kezdeti szakaszában, a Maastrichti Szerződés hatályba lépésétől kezdve a jogtudomány még közel sem tekintett az európai büntetőjogra egységes jogterületként. Kezdetben a legtöbb szerző megállapításai annak felismerésére szorítkoztak, hogy egy büntetőjogot érintő joganyag kezdett létrejönni az Európai Unióban. Noha ezt a joganyagot a jogtudósok európai büntetőjognak keresztelték, a legtöbben megállapították, hogy egy kialakulóban lévő, dinamikusan fejlődő, éppen körvonalazódó, de még kiforratlan jogterületről van szó. Bárd Károly az európai büntetőjog kapcsán még csak az európai büntetőpolitika kérdésével foglalkozott, ám lényegében e két kifejezés megfeleltethető egymásnak a hivatkozott tanulmányában. Bárd ezen kifejezések alatt azt vizsgálta, hogy egyáltalán van-e helye integrációnak a büntetőjog terén.⁴ Az Európa Tanács büntetőügyi jogsegély egyezményeiből, valamint az EJEB ítélkezési gyakorlatából pedig arra következtetett, hogy lehet helye az integrációnak.⁵ Más szerzők, így például Mireille Delmas-Marty és Lévai Ilona kezdetben az európai büntetőjogot kizárólag az EU pénzügyi érdekeit védő szabályokkal azonosították.⁶ Mindemellett voltak olyan szerzők, például Heike Jung, akik már

¹ Rögtön az elején fontosnak tartom leszögezni, hogy az alapszerződések következetesen büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésnek nevezik e politikát, ám e hosszú *terminus technicus* helyett a dolgozatban büntetőügyi együttműködésnek fogok hivatkozni rá. Ezen túl a szóismétlések túlzó számának elkerülése végett a politika szinonimájaként használom az európai büntetőjog kifejezést is. Ld.: Maastrichti Szerződés, 1992. VI. Cím, K.1 cikk 7. pont; Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím; Lisszaboni Szerződés, 2007. 4. Fejezet; Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, HL C 326 (a továbbiakban: EUMSZ) 4. Fejezet

² UDVARHELYI Bence: „Az európai büntetőjog fogalma” *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 2018/2. 285-289.

³ UDVARHELYI: „Az európai büntetőjog fogalma” 294-288.

⁴ BÁRD Károly: „Európai büntetőpolitika” in ERDEI Árpád (szerk.): *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1995) 149.

⁵ BÁRD: „Európai büntetőpolitika” 158.

⁶ UDVARHELYI: „Az európai büntetőjog fogalma” 286.

rámutatnak a fogalomalkotás nehézségeire, így arra, hogy Európa országai nem rendelkeznek egységes jogrendszerrel. Ennek ellenére Jung elismerte, hogy a fragmentált nemzetközi büntetőügyi együttműködési modellek között elkezdett létrejönni egy valódi szupranacionális alapokkal bíró együttműködési modell is az EU-ban.⁷ Ezáltal kérdés volt, hogy az európai büntetőjog alatt a kontinensen kialakuló büntetőjogi normákat, vagy éppen az Európa Tanács rendszerében kialakuló együttműködési formákat, illetve az Európai Unióban létrejövő joganyagot kell-e érteni. Ebből a gondolatból nőtt ki a tágabb és a szűkebb értelemben vett európai büntetőjog elhatárolása, amelyre számos szerző kísérletet tett.⁸

A fogalomalkotás kezdeti nehézségei ellenére az európai büntetőjog definíciója – a releváns uniós joganyag fejlődésével együtt – egyre jobban körvonalazódott. A 2000-es években a jogtudósok már elkezdtek meghatározni az európai büntetőjog tartalmát is. E fogalmakban közös, hogy szinte kivétel nélkül mindegyik önálló fogalmi elemként azonosította a büntetőjogi jogharmonizációt, valamint a tagállamok büntető igazságügyi hatóságai között végbemenő együttműködést.⁹

Az európai büntetőjog fogalma azonban a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően kezdett valóban kikristályosodni, hiszen ez volt az az alapszerződés, amely jelentős mértékben átszabta az EU büntetőjogi jogalkotási hatásköreit részben a pillérrendszer eltörlésével, részben pedig a kölcsönös elismerés elvének primer jogban, jogalap formájában történő rögzítésével.¹⁰ A Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követő definíciók közül említésre méltónak vélem Farkas Ákos és Karsai Krisztina fogalommeghatározását, ugyanis a magyar szakirodalomban kétségkívül ők foglalkoztak a legtöbbet az európai büntetőjog dogmatikájával. Farkas szerint az európai büntetőjogról tágabb és szűkebb értelemben is beszélhetünk. Míg a tágabb értelemben vett európai

⁷ Heike JUNG: „L’Etat et moi’: Some Reflections on the Relationship between the Criminal Law and the State” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1998/3. 211-212.

⁸ UDVARHELYI: „Az európai büntetőjog fogalma” 288.

⁹ Az európai büntetőjog tartalmának definiálásával foglalkozott például Nagy Ferenc, Ligeti Katalin, John R. Spencer és Helmut Statzger. Ld.: UDVARHELYI: „Az európai büntetőjog fogalma” 285-289.; Helmut STATZGER: *International and European criminal law* (München: Hart 2018) 45-46.; Ligeti Katalin például megállapította, hogy a Maastrichti Szerződés hatályba lépését követően az európai büntetőjog tárgyköre a tagállamok anyagi büntetőjogának harmonizációjával bővült. Ld.: LIGETI Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban* (Budapest: KJK-Kerszöv 2004) 155.; Ld. részletesen: KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2008) Első rész, harmadik fejezet: A kölcsönös elismerés elvén alapuló bűnügyi együttműködési formák; Harmadik rész, második fejezet: Büntető anyagi jogi jogharmonizáció

¹⁰ UDVARHELYI Bence: „A Lisszaboni Szerződés és a büntetőjog – gondolatok az Európai Unió megújult büntetőjogi jogharmonizációs hatásköréről” *Állam- és Jogtudomány* 2016/3. 124.

büntetőjog tárgykörébe az Európa Tanács égisze alatt elfogadott nemzetközi jogsegély-egyezmények tartoznak, addig a szűkebb értelemben vett európai büntetőjog alatt az „*EU és a tagállamok, az EU és az EU polgárok viszonyában megjelenő büntető vonatkozású jogalkotást és intézményrendszert*” kell érteni.¹¹ Karsai szerint pedig az európai büntetőjog „*nem más, mint az EUMSZ alapján kibocsátott, büntetőjogi tartalmú uniós jog*”.¹² Az előbbi szerzők mellett indokoltnak látom megemlíteni még Udvarhelyi Bence definícióját is, aki szintén tartalmi elemekre bontotta az európai büntetőjog nagy kategóriáját. A legfontosabb megállapítása, hogy az európai büntetőjog immár olyan fejlettségi szinten áll, hogy uniós anyagi büntetőjog és uniós büntető-eljárásjog is megkülönböztethető.¹³ A magam részéről leginkább Karsai definíciójával értek egyet, amely tömörsége ellenére egyszerűen és pontosan meghatározza az európai büntetőjog tárgykörébe tartozó normákat azáltal, hogy a fogalomalkotás alapjává az EUMSZ büntetőjogot érintő jogalapjait teszi. Azonban fontos kiemelni az Udvarhelyi által alkalmazott definíció kapcsán, hogy az uniós anyagi büntetőjog és uniós büntető-eljárásjog fogalmi megkülönböztetése napjainkban a terjedelmes és igen heterogén uniós joganyag okán már-már elengedhetetlen. Jelen disszertáció is az európai büntetőjog eljárásjogot érintő másodlagos jogforrásaival foglalkozik. Ennek ellenére úgy vélem, hogy a disszertáció címében nem szükséges külön feltüntetni az uniós büntető-eljárásjog kifejezést, ugyanis a szakirodalomnak csak elenyésző hányada említi önálló fogalomként az uniós büntető-eljárásjogot.¹⁴ Ehelyett a szakirodalom java része továbbra is egységesen európai büntetőjogként hivatkozik a tagállamok közötti büntetőügyi együttműködés politikájára.¹⁵

¹¹ FARKAS Ákos: „Az EU büntetőjog korlátai” *Ügyészségi Szemle* 2018/2. 77-82.

¹² KARSAI Krisztina: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem 2015) 13.

¹³ UDVARHELYI: „Az európai büntetőjog fogalma” 300.; Udvarhelyihez hasonlóan, bár nem olyan karakteresen, Kis László is megállapította, hogy az európai büntetőjognak van egy erősen eljárásjogi fókusszal rendelkező ága is. Ld.: KIS László: „Az európai büntetőjog együttműködés rendszere” in KIS László – SZABÓ Judit (szerk.): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban* (Budapest: Wolters Kluwer 2023), 34.

¹⁴ Ld.: Roberto KOSTORIS (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)

¹⁵ Ld.: Valsamis MITSILEGAS – Maria BERGSTRÖM – Theodore KONSTADINIDES (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2016); STATZGER: *International and European criminal law*; Kai AMBOS: *European Criminal Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2019); KIS László – SZABÓ Judit (szerk.): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban* (Budapest: Wolters Kluwer 2023); Kai AMBOS – Peter RACKOW (szerk.): *The Cambridge Companion to European criminal law* (Cambridge: Cambridge University Press 2023); Libor KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law* (Cham: Springer 2017); Ester HERLIN-KARNELL: *The Constitutional Dimensions of European Criminal Law* (Oxford: Hart 2012); Stefano RUGGERI (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)

Végül fontosnak tartom még a definíció mellett kiemelni, hogy az európai büntetőjog tárgykörébe eső jogi normák az EU immár *sui generis* büntetőügyi együttműködési rendszerének építőkövei, amelyek teljesen elkülönülnek a büntetőügyi együttműködés egyéb nemzetközi jogi normáitól, ezáltal zárt – és sok tekintetben fejlettebb – rendszert alkotnak.¹⁶ A II. fejezet 2. pontjában ismertetem az e rendszernek kiindulópontját képező uniós jogalapokat, melyek közül a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszert részletesen is elemzem.

1. Problémafelvetés

Az európai büntetőjog célja a tagállamok büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésének elősegítése abban az uniós térségben, ahol a személyek szabadon mozoghatnak a tagállamok között.¹⁷ Ehhez a szabadsághoz azonban nem társul egységes büntető igazságügyi térség, hanem továbbra is territoriális alapon létezik 27 büntető igazságügyi rendszer a tagállamokban.¹⁸

Egy ilyen térségben könnyen előfordulhat az, hogy a bűncselekmény elkövetője elhagyja az elkövetés helye szerint joghatósággal rendelkező tagállamot, hogy kivonja magát a büntetőeljárás alól, vagy éppen az, hogy a bűncselekmény útján szerzett vagyont kimenekítik e tagállamból azért, hogy ne lehessen visszaszerezni azt a büntetőeljárás során. Sőt, olyan esetek is előfordulnak, amikor egy – transznacionális – bűncselekmény több tagállam területét érinti, ezért a bizonyítékok is több tagállamban találhatóak.¹⁹ A

¹⁶ Az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének önállósága abban érhető tetten, hogy a nemzetközi jogi normákon alapuló büntetőügyi együttműködéssel szemben uniós jogforrások szabályozzák. Ennek köszönhetően természetesen ez a rendszer kizárólag az EU tagállamai között működik. A fejlettségbeli különbség pedig abban érhető tetten, hogy az európai büntetőjog számos önálló ügynökséggel rendelkezik, amelyek segítik az együttműködést, továbbá büntető anyagi jogi jogharmonizációt is megvalósít, és legfőképpen a kölcsönös elismerés elvének implementálásával lehetővé teszi a kvázi-automatikus együttműködést, amelynek során nincs szükség a különböző tagállamok jogsegély kérelmeit anyagi jogi szempontok szerinti ellenőrzésnek alávetni. Ezzel szemben a büntetőügyi együttműködés nemzetközi rendszerében csupán egy prominens nemzetközi szervezet, az Interpol működik, és a büntetőügyi együttműködés tágabb európai rendszerében a jogforrások kizárólag az operatív együttműködést segítik elő, méghozzá a jogsegély kérelmek anyagi jogi szempontok szerinti ellenőrzésének eltörlése nélkül.

¹⁷ Az uniós szabad mozgás térségét és a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fogalmát a II. fejezet 1. pont iii. alpontjában ismertetem.

¹⁸ Valsamis MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe* (Oxford: Hart 2018) 125.

¹⁹ Transznacionálisnak, azaz határon átnyúlónak tekintünk egy bűncselekményt többek között akkor, ha azt kettő vagy több állam területén követik el, vagy az egyéb módon létrehozta kettő vagy több tagállam büntető joghatóságát, így például, ha az elkövető és a sértett különböző államokban tartózkodnak, vagy ha egy bűnszervezet a működési helyétől eltérő államban követi el a bűncselekményt, így tehát annak előkészületeit az egyik államban, míg magát a cselekményt pedig másik államban valósítja meg. Ezen kívül transznacionális bűncselekményről beszélhetünk akkor is, ha egy bűncselekmény más állam társadalmi, gazdasági vagy politikai rendjét is befolyásolja.

tagállamok között létrehozott uniós jogon alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer éppen az ilyen szituációk kezelésére alkalmas, hiszen kifejezetten a külföldre szökött elkövetők elfogására (ld.: az európai elfogatóparancs),²⁰ a bűnös úton szerzett vagyon visszaszerzésére (ld.: befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismerése),²¹ a külföldön fellelhető bizonyítékok beszerzésére (ld.: az európai nyomozási határozat),²² valamint ítéletek más tagállamban történő végrehajtására szolgáló – és a kölcsönös elismerés elvén alapuló – másodlagos jogforrásokból áll (ld. például: végrehajtandó szabadságvesztés büntetések, illetve pénzbüntetést kiszabó ítéletek kölcsönös elismerése).²³ E büntetőügyi együttműködési rendszer nélkül – a büntetőjog szigorú territorialitása okán – a tagállamok bűnüldöző hatóságai nem lennének képesek hatékonyan fellépni a fenti okok bármelyikénél fogva határon átnyúlónak tekinthető bűncselekményekkel szemben, hiszen csak kivételes esetekben foganatosíthatnak bármilyen eljárás cselekményt a büntetőeljárás során más tagállam területén.²⁴ Ezen kívül a 27 különböző büntető igazságügyi rendszerben könnyen előfordulhat az is, hogy egyes cselekményeket egyáltalán nem, vagy nem azonos módon kriminalizálnak, ami a *ne bis in idem* elv következtében szintén akadályozhatja az államok közötti büntetőügyi együttműködést. Éppen emiatt az EU a tagállamok büntető anyagi jogát harmonizálva meghatározza egyes – kifejezetten határon átnyúló tulajdonságokkal rendelkező, súlyos – bűncselekmények elkövetési magatartásait és a büntetni rendeltségük minimumkövetelményeit.²⁵

²⁰ A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (2002/584/IB), HL L 190, 2002.07.18., 1-20. (a továbbiakban: 2002/584/IB)

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1805 rendelete (2018. november 14.) a befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről, HL L 303, 2018.11.28., 1-38. (a továbbiakban: (EU) 2018/1805)

²² Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, HL L 130, 2014.05.01., 1-36. (a továbbiakban: 2014/41/EU)

²³ A Tanács 2008/909/IB kerethatározata (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról, HL L 327, 2008.12.05., 27-46. (a továbbiakban: 2008/909/IB); A Tanács 2005/214/IB kerethatározata (2005. február 24.) a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról, HL L 76, 2005.03.22., 16-30. (a továbbiakban: 2005/214/IB)

²⁴ Ilyen kivételes eset például a határon átnyúló üldözés a Schengeni Végrehajtási Egyezmény alapján, amelyre akkor van lehetőség, ha a tetten ért elkövető átlépi az államhatárt. Ezen kívül szinte nem is említhető más büntetőeljárás aktus, amelyet egy tagállami nyomozó vagy igazságügyi hatósága előzetes engedély nélkül véghez vihetne egy másik tagállam területén. Ld.: Schengeni Végrehajtási Egyezmény, HL L 239 2000.09.22., 19-62., 41. cikk (1) bekezdés

²⁵ Ilyenek például az emberkereskedelem, valamint a gyermekek ellen elkövetett szexuális bűncselekmények elkövetési magatartásait, az alkalmazandó büntetési nemet és a minimális büntetési tételeket meghatározó irányelvek. Ld. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011.

Vagyis az EU büntetőügyi együttműködési rendszere lényegében a bűnözésben megjelenő transznacionalitás miatt,²⁶ a büntetőügyekben folytatott hatékony együttműködés biztosításának szükségessége okán alakult ki. Bárd Petra úgy véli, hogy a szükség szülte büntetőjogi hatáskörbővülés a „spill-over” hatás fogalmkörébe vonható.²⁷ A hatékony együttműködés érdekében a tagállamok lemondtak büntetőjogi jogalkotási hatáskörüik sokáig féltve őrzött kizárólagosságáról a büntetőügyi együttműködés uniós politikájának létrehozásával.²⁸ Az EU így végbemenő büntetőjogi hatáskörbővülése rendkívüli előre lépésként értékelhető.

A büntetőügyi együttműködés komplex rendszerén belül a kölcsönös elismerés elvének alkalmazása képezi az együttműködés motorját, ugyanis az elven alapuló másodlagos jogforrások segítik legnagyobb mértékben az operatív szinten, azaz esetről esetre végbemenő igazságügyi együttműködést, így a kölcsönös elismerés elvére épített büntetőügyi együttműködési rendszernek van a legnagyobb gyakorlati jelentősége. Sokáig a hatékonyság volt az elsődleges szempont ebben az együttműködésben. Azonban, ahogyan azt alább részletesen ismertetni fogom,²⁹ a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer nem tökéletes. A működését garantáló együttműködési rendszerek (azaz a másodlagos jogforrások és azok tagállami implementációja) szinte mindegyikének nagy hiányossága, hogy nincs lehetőség a benne foglalt igazságügyi határozat megtagadására abban az esetben, ha a végrehajtása az érintett személy valamely alapjogának megsértését eredményezné. Ezen kívül a

április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, HL L 101, 2011.04.15., 1-11.; Az Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, HL L 335, 2011.12.17., 1-14.

²⁶ Az európai bűnözésben megjelenő transznacionalitás okait a II. fejezet 1. pontjában ismertettem részletesen.

²⁷ Az integrációelmélet „spill-over” hatásként jellemzi azt, amikor az EU úgy szerez új hatásköröket, hogy az az európai integráció bizonyos területeken való elmélyüléséből szükségszerűen ered. Jelen esetben, ahogy korábban is utaltam rá, az uniós szabad mozgás térségében megerősödő transznacionális bűnözésből következett az EU büntetőjogi hatáskörei bővítésének szükségességére. Ld.: BÁRD Petra: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” *Jogtudományi Közöny* 2016/9. 441.

²⁸ Érdemes megjegyezni, hogy a tagállamok hatáskörátruházásról hozott döntése nem csak a szuverenitásuk egyes szeleteinek feladásaként értelmezhető. A magyar Alaptörvény példának okáért úgy hivatkozik az EU-ra átruházott hatáskörökre, mint amelyeket Magyarország és a többi tagállam közösen gyakorol az EU intézményei útján. Ennek következményeiről hosszabban lásd: PETRÉTEI József: *A tagállami státus alkotmányjogi következményei.* (Pécs: Kodifikátor Alapítvány 2022) 18-21.; Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) E cikk (2) bekezdés

²⁹ Ld. a II. fejezet 3. pontját

szakirodalomban gyakori kritika még, hogy ezek az együttműködési rendszerek nincsenek tekintettel a szükségesség és az arányosság, valamint a legalitás elveire.³⁰

A számos megalapozott kritika ellenére a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer csak lassan indult el a változás útján. Az Európai Bizottság hiába próbált kerethatározat útján egységes minimumszabályokat létrehozni a büntetőeljárás terhelte eljárási garanciái számára,³¹ a tagállamok elutasították a kezdeményezését. Ezen túl pedig az EUB egészen 2016-ig kategorikusan elutasította az együttműködési rendszerek keretében kibocsátott igazságügyi határozat végrehajtásának megtagadását alapjogi indokokra hivatkozva.³²

Emiatt az európai büntetőjog sokáig adós maradt az alapjogok szektor-specifikus védelmével, így pedig az alkotmányos büntetőjog eszméjének uniós jogi érvényesítésével, holott az alapvető jogoknak különösen nagy szerepe van a büntetőjog területén.³³ A büntetőjog által kilátásba helyezett szankciók súlyosan sértik a személyek

³⁰ Ld. Massimo FICHERA: „The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience?” *European Law Journal* 2009/1.; Susie ALEGRE – Marisa LEAF: „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study – the European Arrest Warrant” *European Law Journal* 2004/2.; Luisa MARIN: „Effective and Legitimate? Learning from the Lessons of 10 Years of Practice with the European Arrest Warrant” *New Journal of European Criminal Law* 2014/3. 335.; Lorena BACHMAIER WINTER: „Mutual Recognition and the Role of the CJEU: The Grounds for Non-execution” *New Journal of European Criminal Law* 2015/4.; CHRONOWSKI Nóra: „Nullum crimen sine lege Lisszabon után” in GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról* (Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság 2008) 170-171.

³¹ Az Európai Bizottság javaslata: A Tanács kerethatározata a büntetőeljárás bizonyos eljárási jogairól az Európai Unióban, 2004.04.28. COM(2004) 328, 2004/0113 (CNS) (a továbbiakban: COM(2004) 328)

³² Részletesen ld. a III. fejezet 1. alpontban

³³ Az alapjogok védelme bonyolult fejlődési pályát járt be az európai integrációban. Az EU eleinte kizárólag gazdasági integráció volt, s mint ilyen, az alapító szerződések sokáig nem foglalkoztak az alapjogvédelemmel. Ennek ellenére szükségessé vált az uniós jogon alapuló alapjogvédelem kidolgozása, mivel a tagállami alapjogvédelmi rendszerek nem érvényesülhettek az uniós jog elsőbbsége miatt. Erre az EUB tett kísérletet legelőször a *C-29/69. sz. Stauder* ügyben, amelyben kimondta, hogy a személyek alapvető jogai a közösségi jog általános elveinek részét képezik. Ezt követően a *C-11/70. sz. Internationale Handelsgesellschaft* ügyben már meghatározta az uniós alapjogvédelem inspirációs forrását is, ami nem más, mint a tagállamok alkotmányos hagyományai. Az alapjogvédelem az írott primer jogban először a Maastrichti Szerződésben jelent meg, amely javarészt úgy szabályozta azt, ahogyan az EUB kidolgozta. Ennek értelmében az EU uniós jogelvként köteles tiszteletben tartani az alapvető jogokat az EJEE és a tagállamok alkotmányos hagyományai alapján. Azaz a Maastrichti Szerződés bővítette az alapjogok inspirációs forrásait is. A Maastrichti Szerződés elfogadását követően lényegében ez a primer jogi keretrendszer határozta meg az alapjogvédelmet az EU-ban egészen a Lisszaboni Szerződés megalkotásáig. Azonban az alapjogvédelem e rendszere, ami általános jogelvként rögzítette a kötelezettséget, nem érvényesülhetett az európai büntetőjog területén, hiszen a tagállamok büntetőügyi együttműködését a harmadik pilléres kormányközi jellegű primer keretrendszer szabályozta, amely szűkre szabta az EUB hatáskörét, és ahol nem érvényesültek az első pilléres alapelvek. Ezen csak a Lisszaboni Szerződés által létrehozott primer jogi keretrendszer változtatott, amelyet a II. fejezet 1.iv. alpontjában részletezek. Ld.: SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: „Alapjogvédelem az Európai Unióban” in HORVÁTH Zsuzsanna – MOHAY Ágoston – PÁNOVICS Attila – SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (szerk.): *Európai Közjog 2.* (Pécs: PTE ÁJK 2016) 76-77.; JENEY Petra: „Alapjogvédelem az Európai Unióban” in KENDE Tamás – JENEY Petra – SZÜCS

alapvető jogait, így például a szabadságvesztés a személyi szabadsághoz való jogot, míg a pénzbüntetés a tulajdonhoz való jogot.³⁴ Sőt, az alapjogsérelem színterét nem kizárólag a büntetőjog által alkalmazott szankciók képezik. E jogág a jogerős bírósági ítéletben kiszabott büntetések végrehajtása mellett a büntetőeljárás során is korlátozza a személyek alapvető jogait. A büntetőeljárás végső célja a bűncselekmény elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonása, vagyis az elkövető büntetőjogi felelősségének megállapítása és megbüntetése.³⁵ E célból a büntetőeljárás kódexek számos kényszerintézkedést tartalmaznak, amelyeket az eljáró nyomozó és igazságügyi hatóságok felhasználhatnak annak érdekében, hogy a büntetőeljárás sikerrel járjon. A kényszerintézkedések általában a terhelt személyi szabadságát, magánszféráját vagy az ügyben érintett személyek tulajdonhoz való jogát korlátozzák.³⁶

Mivel a büntetőeljárás terheltje magánszemélyként áll szemben az állami túlhatalommal, a büntetőjogi alapelveknek és eljárási garanciáknak kiemelt szerepe van.³⁷ Mind az alapelvek, mind pedig a büntetőeljárás garanciák komplex rendszere a terhelt alapvető jogait hivatottak védelmezni.³⁸ Mindkét garanciarendszer tekintetében elmondható, hogy jelen formájukat hosszú fejlődés eredményeként nyerték el. Míg a büntető anyagi jogi alapelvek a felvilágosodás eszméjéből eredeztethetők, az eljárásjogi garanciák sokkal inkább az emberi jogi rendszerek kialakulásához köthetők,³⁹ és a tisztességes eljáráshoz való jogban sűrűsödnek össze. A teljesség igénye nélkül említhető, hogy már az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is lefektette a tisztességes eljárás alapkövetelményeit, miszerint:

„Minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozzon egyrészt jogai és kötelezettségei felől, másrészt minden ellene emelt bűnügyi vád megalapozottsága felől.

Tamás: *Európai közjog és politika* (Budapest: ORAC 2022) 700-705.; MOHAY Ágoston: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az uniós jogban – csatlakozás előtt és után(?)” *Jura* 2018/1. 71.; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere és az Emberi Jogok Európai Bírósága – A kettős európai alapjogvédelem és a magyar alkotmányjog.” *Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat* 2011/4. 81.; Roberto KOSTORIS: „The Protection of Fundamental Rights” in KOSTORIS: *Handbook of EU Criminal Procedure* 69.; EUSZ (2006. évi konszolidált változat) HL C 321 E, 35. cikk (3) bekezdés

³⁴ Merita KETTUNEN: *Legitimizing European Criminal Law. Justifications and Restrictions* (Svájc: Springer 2020) 60.

³⁵ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás (Negyedik, átdolgozott kiadás)* (Budapest: Wolters Kluwer 2018) 16.

³⁶ FARKAS – RÓTH: *A büntetőeljárás* 26. o.

³⁷ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 439.

³⁸ LÁRIS Liliána: „Az alapvető jogok érvényesülésének problémái az Európai Unióban” *Eljárásjogi Szemle* 2017/3. 3.

³⁹ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 438-439.

Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen meg nem állapítják."⁴⁰

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye ennél is pontosabban körülírja a terheltnek nyújtandó garanciákat. Eszerint:

„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse a mentő tanúk megidőzését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet."⁴¹

Azaz a terheltet illető büntetőeljárás garanciarendszer részét képezi a tájékoztatáshoz való jog,⁴² a védelemhez és a képviselőhöz való jog,⁴³ a tárgyaláson való részvétel joga,⁴⁴ és a fordításhoz, valamint tolmácsoláshoz való jog.⁴⁵ E jogok képesek csökkenteni a terhelt kiszolgáltatott helyzetét azáltal, hogy biztosítják, hogy megfelelő időben kapjon tájékoztatást eljárási jogairól és kötelezettségeiről, valamint arról, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, vagy vádolják, és hogy a gyanúsítást vagy a vádat milyen tények alapozzák meg, és milyen jogi érvelés támasztja alá. Továbbá garantálják, hogy a terhelt védőt jelölhessen, részt vehessen az eljárási cselekményeken és vitathassa a tanúk állításait. Végül, de nem utolsó sorban pedig a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog az eljárás nyelvét nem beszélő terhelt számára biztosít lehetőséget arra, hogy megértse az ellene folyó eljárást, ezért kiemelten fontos kiegészítő

⁴⁰ Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217 (III), U.N. GOAR, 3rd Sess. A/RES/217 (1948) 10-11. cikk

⁴¹ EJE 6. cikk (3) bekezdés

⁴² Ld. *Case of Pélissier and Sassi v. France*, Judgement of 25 March 1999 (Application no. 25444/94)

⁴³ Ld. *Case of Ibrahim and Otehrs v. The United Kingdom*, Judgement of 13 September 2016 (Applications nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09)

⁴⁴ Ld.: *Case of Monnell and Morris v. The United Kingdom*, Judgement of 2 March 1987 (Application no. 9562/81; 9818/82)

⁴⁵ Ld.: *Case of Baytar v. Turkey*, Judgement of 14 October 2014 (Application no. 45440/04)

jogként tekinthetünk rá.⁴⁶ Az alkotmányos büntetőjog eszméje lényegében ezen alapjogok tiszteletben tartását is megköveteli.⁴⁷

Sokáig azonban az alapvető jogok és a büntetőjog kapcsolatának egyetlen síkja a nemzeti jogrendszer volt. A nemzeti jogrendszerek büntetőeljárásai garanciái organikus fejlődés eredményeként nyerték el mai formájukat. A büntető igazságügyi rendszerek sajátosságait egy adott állam társadalmi és kulturális berendezkedése határozza meg, ugyanis a büntetőjogi normák kialakítását társadalmi konszenzus övezi.⁴⁸ Azonban az eljárásjogi garanciák egy új nexusban jelentek meg, amikor az EU tagállamai elkezdtek kiépíteni a tisztán uniós jogon alapuló büntetőügyi együttműködési rendszerüket. Éppen emiatt hamar a figyelem középpontjába kerültek ebben a rendszerben, ugyanis a tagállamok garanciarendszerei jelentős eltéréseket mutattak egymáshoz képest.⁴⁹ Ennek az volt az oka, hogy e kérdés korábban kizárólag a belső jogban jelent meg szabályozási szükségletként, viszont a kölcsönös elismerés elvének köszönhetően a tagállami büntető igazságügyi rendszerek területi hatálya túlterjed a tagállamok határain.⁵⁰ Az elvnek köszönhetően az egyik tagállamban meghozott büntető igazságügyi határozat egy másik tagállamban is végrehajtható annak ellenére, hogy a határozatot a kibocsátó tagállam eljárásjogi garanciarendszerének megfelelően alkották meg, ami akár ellentétben is állhat a végrehajtó tagállam eljárásjogi garanciarendszerével.⁵¹ Ez pedig több esetben is alapjogsérelemhez vezetett a tagállamok büntetőügyi együttműködésében, amelyre az EJEB mellett az uniós jogalkotó intézmények is többször felhívták a figyelmet.⁵²

Az Európai Bizottság éppen e szabályozási hiányosság okán próbálta már a 2000-es évek első felében megvalósítani a büntetőeljárás terhelte eljárásjogi garanciáinak harmonizálását a fentebb hivatkozott kerethatározat-tervezetével. Noha ez a tervezet nem járt sikerrel, az

⁴⁶ Jacqueline HODGSON: „Criminal procedure in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: the rights of the suspect” in MITSILEGAS – BERGSTRÖM – KONSTADINIDES (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* 171-172.

⁴⁷ TRÄGER Anikó: „Az alkotmányos büntetőjog, a demokratikus jogállam változatlan követelményrendszere” *Közjogi Szemle* 2015/2. 48.

⁴⁸ LÁRIS Liliána: „Az uniós büntetőjog érvényesülésének problémái a belső jogban alkotmányjogi megközelítésben I.” *Magyar Jog* 2021/10. 621.

⁴⁹ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 441-442.

⁵⁰ Hiszen a kölcsönös elismerés elve lényegében egy olyan tagállamban szerez érvényt az igazságügyi határozatoknak, amely eltér attól a tagállamtól, ahol eredetileg kibocsátották azt a határozatot. Ld.: KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 6.; MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 126.

⁵¹ FARKAS Ákos: „Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére” *Miskolci Jogi Szemle* 2011. különszám 73.

⁵² Green Paper from the Commission, Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union, 2003.02.19., COM(2003) 75 (a továbbiakban: COM(2003) 75); COM(2004) 328 10. pont; Az Európai Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról, 2010.07.20. COM(2010) 392, 2010/0215 (COD), 5.

uniós jogalkotó intézmények nem adták fel a harmonizált garanciarendszer kialakítására vonatkozó szándékukat. 2009-től kezdve az uniós jogalkotó több kerethatározatot és irányelvet is elfogadott, amelyek fő vagy legalább indirekt célja a terhelt státusának erősítése volt az EU büntetőügyi együttműködési rendszerében. E másodlagos jogforrásoknak köszönhetően pedig az EUB hatáskört nyert a terhelt büntetőeljárás státusával kapcsolatban is, és meghatározó gyakorlatot kezdett kialakítani a 2010-es évek második felében. Ezen kívül az EUB a 2016-ban, az *Aranyosi és Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítéletével elfogadta a tagállamok (és a jogtudomány) alapjogi aggályait, és lehetőséget biztosított a kölcsönös elismerés elvén alapuló igazságügyi határozat útján megvalósuló együttműködés ideiglenes felfüggesztésére abban az esetben, ha az igazságügyi határozat végrehajtása az érintett személy alapjogait sértené. Ebből az ügyből kiindulva aztán az EUB számos más ügyben is elismerte az íratlan – azaz csak saját esetjogában kimunkált – alapjogi megtagadási indok alkalmazhatóságát, amivel bővítette a megtagadási indok alkalmazási körét, és pontosította az alkalmazásának szabályait is.⁵³

Röviden összefoglalva, az európai büntetőjog egyrészt az uniós jogalkotó intézmények kezdeményezésére, másrészt pedig az EUB gyakorlatának köszönhetően a 2000-es évek második felétől kezdve lassú, de annál határozottabb fejlődésnek indult, amelyet a Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-i hatályba lépése felgyorsított. A fejlődés egyik célja – az együttműködés eszköztárának növelésével párhuzamosan – az EU büntetőügyi együttműködési rendszerét érintő alapjogi garanciák megerősítése volt, amelyek korábban hiányoztak, ugyanis az EU szükségszerűsénél fogva gyors hatáskörbővülését nem követte egy megalapozott primer jogrend azonnali kialakítása, amely a büntetőügyi együttműködés hatékonysága mellett az alkotmányos büntetőjog követelményeit is képes lett volna érvényesíteni. Azonban a Lisszaboni Szerződés által létrehozott primer jogi keretrendszerben végbemenő fejlődés során az uniós jogalkotó intézmények kialakították az uniós büntetőeljárás garanciarendszert, ami korábban hiányzott az együttműködésből, és az EUB létrehozta az általánosan alkalmazható alapjogi megtagadási indokot, ami pedig a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszerekből egy kivételtől, mégpedig az ítélt dolog esetére biztosított megtagadási indoktól eltekintve hiányzott. Az EU büntetőeljárás garanciarendszerének kialakulását Bárd Petra az európai büntetőjog területén végbemenő második „spill-over” hatásnak tekinti, és úgy véli, hogy a terhelt

⁵³ Ld. pl.: C-404/15. és 659/15. PPU sz. *Aranyosi és Căldăraru* egyesített ügyek [EU:C:2016:198]; C-216/18 PPU – *Minister for Justice and Equality* ügy [EU:C:2018:586]; C-699/21 E. D. L. ügy [EU:C:2023:295]; C-852/19 – *Gavanozov II* ítélet [EU:C:2021:902]

státusát szabályozó irányelveket azért kellett megalkotni, mert elkerülhetetlenül bebizonyosodott, hogy az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének alapjogokat tiszteletben tartó működéséhez magasabb fokú eljárásjogi jogharmonizáció szükséges.⁵⁴ Álláspontom szerint az íratlan alapjogi megtagadási indok létrehozása ugyanúgy a „spill-over” hatásnak köszönhető.

2. Hipotézisek

A kutatás fő állítása, hogy az EU büntetőügyi együttműködési rendszere átalakuláson megy keresztül, amelynek eredményeként a tagállamok közötti határon átnyúló büntetőügyi együttműködésben is az az alapjogvédelmi rendszer épül fokozatosan, amely nemzeti szinten Európában már a 20. században létrejött, és amely az Emberi Jogok Európai Egyezményére, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára épül. A disszertációban ismertetni tervezett folyamat sajátossága, hogy egyrészt az uniós jogalkotó intézmények, valamint az EUB párhuzamosan befolyásolják ezt a fejlődést, tehát több szereplő közrehatásának köszönhető az, másrészt pedig a tagállamok büntetőügyi együttműködési rendszerének uniós szintű fejlesztése közvetlenül befolyásolja a nemzeti büntető igazságügyi rendszereket is. A kutatás legfőbb nívója, hogy a magyar szakirodalom még nem vállalkozott hasonló áttekintő, rendszerező vizsgálatra az európai büntetőjog alapjogvédelmi szabályai fejlődésének ismertetése céljából, holott egy ilyen alapkutatás hozzájárulhatna a végbemenő folyamatok hatékony tagállami szintű implementálásához, és a további fejlődési irányok meghatározásához is. A dolgozat ennél fogva nem lehet más, mint egy helyzetkép, ami bepillantást enged az európai büntetőjog fejlődésének folyamatába, bemutatva annak történetét, jelen állását és a fejlődésének lehetséges irányait.

2.i. Első hipotézis

Ahogy már korábban is utaltam rá, a jogtudomány szinte a kezdetektől fogva megalapozott kritikával illette a tagállamok büntetőügyi együttműködési rendszerét. Ehhez képest a kölcsönös elismerés elvén alapuló rendszer első valódi korrekciójára 2009-ben került sor. Ez rámutat arra, hogy milyen nehéz a jogalkotás folyamata az európai büntetőjog területén, ugyanis már a 2000-es évek elején megjelent a jogalkotói szándék, hogy a kölcsönös elismerés elvére épülő rendszert kiegészítsék a tagállamok büntetőjogának, ezen belül is büntető-eljárásjogának harmonizációjával. E célból az

⁵⁴ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 442.

Európai Bizottság előkészített egy kerethatározat-tervezetet, ami a tisztességes eljáráshoz való jog egyes szelvényjogait harmonizálta volna a tagállamokban, ám ez elbukott, mivel a tagállamok tartottak attól, hogy ezzel az EU túlzottan befolyásolná büntető igazságügyi rendszereiket. Azonban a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően jelentősen bővült az EU büntetőjogi jogalkotási hatásköre, és átalakult az a primer jogi keretrendszer is, amelyben e hatáskörét gyakorolhatja (így például többek között innentől kezdve a rendes jogalkotási eljárást kell alkalmazni e politikában is). A megfelelő jogalapok megteremtésével pedig megindult az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének valódi átformálása, amelynek célja az alapvető jogok védelmének erősítése. Ez alapján az első hipotézisem a következő:

Az EU számára csak a Lisszaboni Szerződés teremtette meg azokat a kellően konkrét és pontosan definiált jogalapokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az alapjogvédelem megerősítése érdekében át lehessen alakítani a kölcsönös elismerés elvére épülő büntetőügyi együttműködési rendszert. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az uniós jogalkotó intézmények ne ismerték volna fel már ezt megelőzően is a büntetőügyi együttműködés rendszerének egyértelmű – alapjogi – hiányosságait.

2.ii. Második hipotézis

Az uniós jogalkotó intézmények már a 2000-es években felismerték, hogy a kölcsönös elismerés elvére épülő büntetőügyi együttműködési rendszer alapjogsérelemhez vezethet. Ennek egyik oka az, hogy az elv érvényesítésére létrehozott együttműködési rendszerek (így például az európai elfogatóparancs) szabályai alapján – a *ne bis in idem* elv megsértése esetére biztosított megtagadási indok kivételével – nincs lehetőség az elv tárgyi hatálya alá tartozó igazságügyi határozat megtagadására olyan esetekben, amikor annak a végrehajtása az érintett személy valamely alapjogának megsértését eredményezné. Ezt felismerve a jogalkotó intézmények kifejezetten e hiányosság kiküszöbölése céljából létrehozták az alapjogi megtagadási indokot a 2014-ben megalkotott európai nyomozási határozat együttműködési rendszerében, azonban a megtagadási indok alkalmazási feltételei nincsenek pontosan meghatározva, ezért nem érte el a kitűzött célját. Ennek megfelelően a második hipotézisem a következő:

Az uniós jogalkotó intézmények az európai nyomozási határozatot létrehozó 2014/41/EU irányelv megalkotásakor kísérletet tettek a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerek egyik hiányosságának a kiküszöbölésére az alapjogi

megtagadási indok létrehozásával, ám az irányelv szabályai jelen formájukban nem elégségesek a megtagadási indok alkalmazásához.

2.iii. Harmadik hipotézis

Folytatva az előző gondolatmenetet, a szakirodalom, sőt, egy idő után már a tagállamok is hiába hangsúlyozták, hogy az alapjogsértés veszélye esetére biztosított megtagadási indok hiánya komoly alapjogvédelmi aggályokat vet fel a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés rendszerével szemben, az EUB több ügyben is elutasította az együttműködés felfüggesztésének lehetőségét ilyen esetekben. Ezzel lényegében hitet tett a büntetőügyi együttműködés hatékonyságának szükségessége mellett. Az alapjogi aggályokat pedig több alkalommal is a tagállamok egymás iránt tanúsított kölcsönös bizalmára hivatkozva vetette el. Az EUB a 2/13. sz. véleményében végül alapelvi szintre emelte a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat, miszerint feltételezni kell, hogy minden tagállam megfelelően alkalmazza az uniós jogot, és az uniós jog alkalmazása során tiszteletben tartja az alapvető jogokat. Ezt a jogtudósok, köztük Valsamis Mitsilegas úgy értékelték, hogy az EUB a büntetőügyi együttműködés területén a feltétlen bizalom követelményét támasztja a tagállamokkal szemben. Ennek értelmében a nyilvánvalóan alapjogsértő szituációkban is el kell fogadni a többi tagállam jogrendjét. Ez viszont pont, hogy gyengíti a tagállamok egymás iránti bizalmát. Emiatt először az uniós jogalkotó intézmények, később pedig maga az EUB is bizalomnövelő intézkedéseket tett. Ennek megfelelően a harmadik hipotézisem a következő:

Az európai nyomozási határozatot létrehozó irányelv egyes szabályai bizalomnövelő intézkedésként értelmezhetők, amelyek a tagállamok közötti bizalmatlanságot kivételes esetekre korlátozva intézményesítik, ezáltal pedig lehetővé teszik az alapjogi kontroll hatékony, esetről esetre történő alkalmazását.

2.iv. Negyedik hipotézis

Az Európai Tanács 2009-ben megalkotott ütemterve azt a célt tűzte ki, hogy ugyan több lépcsőben, de megvalósítsa az Európai Bizottság által kezdeményezett és elbukott kerethatározat-tervezet célját, ami nem más, mint a tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizálása a terhelt státusának erősítése végett. Az ütemterv az EJEE 6. cikkében rögzített tisztességes eljáráshoz való jog egyes szelvényjogainak uniós szintű szabályozására ösztönzött. Az ütemterv nyomán megszülető irányelvek tartalma javarészt igazodik a kitűzött célhoz, azonban több olyan standardot vezetnek be, amelyek nem

léteznek az EJEE 6. cikkében, sem pedig az EJEB gyakorlatában. Ennélfogva a negyedik hipotézisem a következő:

Az Európai Tanács 2009-es ütemtervében előirányzott célok megvalósítása érdekében elfogadott irányelvek túlterjeszkednek az EJEE 6. cikkében foglalt tisztességes eljárásból való jog tartalmán, valamint némely esetben az EJEB gyakorlatában kialakított standardokon is, és nagyobb védelemben részesítik a büntetőeljárás terheltjét.

2.v. Ötödik hipotézis

Az Európai Tanács ütemterve nyomán megalkotott irányelvek rendkívül nagy hatást gyakorolnak az EU büntetőügyi együttműködési rendszerére. Nem csupán érdemi jogharmonizációt valósítanak meg, hanem kiterjesztik az EUB hatáskörét a büntetőeljárás egészére, hiszen a terheltet illető büntetőeljárás garanciarendszer a büntetőeljárás egészében alkalmazandó. Mivel a tagállamok az irányelvek megalkotását követően uniós jogot is alkalmaznak a büntetőeljárás során, ezért az EUB olyan területet befolyásolhat ítéleteivel, amelyre korábban nem volt lehetősége. Emellett, mivel az irányelvek az Alapjogi Chartára is hivatkoznak, a tagállamoknak azt is alkalmazniuk kell a büntetőeljárásban. Ennél fogva pedig az EUB is közvetlenül hivatkozhat a Charta szabályaira előzetes döntéshozatali eljárásaiban. Az EUB alapján véve hatékonyan él ezzel a lehetőségével, ugyanis az irányelveket érintő gyakorlatában már most megjelent az autonóm fogalomalkotás előképe, és számos részletszabályt pontosított, ami elengedhetetlen a minimumharmonizációt megvalósító irányelvek általánosan megfogalmazott szabályainak megfelelő alkalmazásához. Ezek alapján az ötödik hipotézisem a következő:

Az EUB az újonnan szerzett hatáskörével képes befolyásolni a büntetőeljárás terhelt státusára vonatkozó szabályokat. Ezzel a lehetőséggel élve számos alkalommal értékkeremtő jelleggel standardokat dolgozott ki az irányelvekben lefektetett minimumszabályokkal kapcsolatban, ami erősíti a terhelt státusát a büntetőeljárásban.

2.vi. Hatodik hipotézis

A terhelt státusát erősítő büntető-eljárásjogi irányelvek nyomán kibontakozó gyakorlatával párhuzamosan az EUB 2019 után több ügyben továbbfejlesztette a 2016-ban, az *Aranyosi és Căldăraru* ítéletében létrehozott íratlan alapjogi megtagadási indok alkalmazásának szabályait is. Ezen ügyekből egy olyan gyakorlat látszik kibontakozni, amely a 2010-es években megjelent alapjogi megtagadási indok szabályait pontosabban

körülhatárolja, azonban a vizsgált ítéletekből az is kiolvasható, hogy az EUB továbbra is nagyon szigorú feltételeket szab az együttműködés felfüggesztéséhez. Ez alapján a hatodik hipotézisem a következő:

Noha az EUB alapjogi megtagadási indokra vonatkozó gyakorlata a kibocsátó és a végrehajtó hatóságok újabb kötelezettségeit azonosította a 2019 óta lefolytatott előzetes döntéshozatali eljárásokban, a jogtudomány által preferált egylépcsős „Aranyosi-teszt” bevezetését kategorikusan elutasítja.

2.vii. Hetedik hipotézis

A disszertáció részletesen, történeti aspektusát tekintve is elemzi, hogy milyen alapjogi fejlődés ment végbe a tagállamok büntetőügyi együttműködésében a jogalkotó intézmények által elfogadott másodlagos jogforrásoknak, és az EUB gyakorlatának köszönhetően. A tisztességes eljáráshoz való jog egyes szelvényjogainak rögzítése valódi, és esetenként az EJEE-ben, és az EJEB esetjogában lefektetett standardokhoz képest is magasabb szintű védelmet eredményezett. Ennek köszönhetően pedig az EUB is elkezdte kialakítani saját alapjogi standardjait a büntetőeljárás terhelte státusával kapcsolatban. Ezen túl pedig az alapjogi megtagadási indok alkalmazásának részletesebb szabályait dolgozta ki, amivel egyértelműsítette az együttműködés felfüggesztésének lehetőségét az alapjogsérelem veszélye esetén. Ugyanakkor a büntetőügyi együttműködés rendszere további fejlesztésre szorul annak érdekében, hogy az alapjogok valamennyi tagállamban azonos szintű védelemben részesüljenek. A lehetséges fejlődési irányok közé sorolhatók a büntető-eljárásjogi irányelvek szabályainak pontosítása és a terhelteket illető büntetőeljárás garanciák megsértése esetére biztosítandó jogorvoslati jogok, valamint a fogvatartási körülmények egységesítése, ugyanis ezek közül előbbi kialakítása a tagállamok eljárási autonómiájának körébe tartozik, míg utóbbit egyáltalán nem szabályozza az uniós jog. Ezen kívül célszerű volna az alapjogi megtagadási indok írásba foglalása is. Ennek megfelelően a hetedik hipotézisem a következő:

A tagállamok közötti büntetőügyi együttműködési rendszer fejlődésének következő fázisában szükséges volna a büntető-eljárásjogi irányelvek pontosítása és a terhelteket illető büntetőeljárás garanciákhoz tartozó jogorvoslati jog és a fogvatartási körülmények szabályainak harmonizálása a tagállamokban, valamint az alapjogi megtagadási indok kodifikálása.

3. A kutatás módszertana

A disszertáció alapkutatásnak tekinthető, amelynek célja, hogy – speciális, fentebb kifejtett szempontok mentén, de – átfogó képet adjon az európai büntetőjog fejlődéséről a 2000-es évektől kezdve napjainkig.

Emiatt a disszertációban a téma feldolgozásához elsődlegesen leíró, összehasonlító és elemző módszereket alkalmazok, melyeket helyenként kritikai szemléletmóddal egészíték ki, hogy aztán a kutatás eredményeinek összegzésében kísérletet tegyek az európai büntetőjog további fejlődési irányainak meghatározására. Ehhez két fő forrásra támaszkodom. Az európai büntetőjog 2010-es évek végéig terjedő fejlődésének bemutatásához a már meglévő és a legtöbb vizsgált kérdésben igen nagy terjedelemben rendelkezésre álló szakirodalmat (szekunder források) használom. A felhasznált magyar és nemzetközi – angol nyelvű – szakirodalom területén egyaránt a teljességre törekedtem, ezáltal igyekeztem felkutatni az összes releváns művet, ami az európai büntetőjog fejlődésével, a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerrel, valamint az EUB gyakorlatával és az uniós jogalkotó intézmények jogalkotási és politikaformáló kezdeményezéseivel kapcsolatos. Ennek eredményeként a disszertációban 46 magyar és 142 angol nyelvű szakirodalmi művet és egyéb forrást dolgoztam fel. Emellett azonban a kutatáshoz szükség volt primer források felhasználására is, ugyanis az európai büntetőjog fejlődésének egyes fázisait a jogtudósok még nem dolgozták fel. Emiatt a kutatás során az EUB 35 ítéletét vizsgáltam, melyeket szinte kivétel nélkül előzetes döntéshozatali eljárásban bocsátott ki. Ezekből az ítéletekből elemző és kritikai módszerrel számos következtetést vontam le, amelyek segítenek megérteni az európai büntetőjog alapjogvédelmi szabályainak fejlődését, és betekintést engednek a várható fejlődési irányokba is.

4. Az értekezés szerkezete

A disszertáció hat fejezetből áll, melyek közül az első fejezet az európai büntetőjog meghatározásával, a tagállamok közötti büntetőügyi együttműködési rendszer céljával, és jelenlegi kihívásainak ismertetésével foglalkozik. Ezen túl az első fejezetben kaptak helyet a kutatás hipotézisei, és a kutatómódszertan, valamint a disszertáció szerkezetének ismertetése is.

A második fejezet röviden ismerteti az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének fejlődését a kezdetektől napjainkig, és részletesen ismerteti a kölcsönös elismerés elvének

működési mechanizmusát e rendszerben, valamint az elv implementálásának legfőbb kritikáit. E fejezet célja, hogy meghatározza az alapkutatás értelmezési keretét, és alaposan megvilágítsa az európai büntetőjog azon hiányosságait, amelyre tekintettel megkezdődött e rendszer nagyszabású átalakítása mind az uniós jogalkotók, mind pedig az EUB részéről.

A harmadik fejezetbe már kifejezetten az alapkutatás céljait valósítom meg azzal, hogy leíró jelleggel vizsgálom, hogy az uniós jogalkotó intézmények, valamint az EUB milyen válaszokat adott a büntetőügyi együttműködés rendszerét érintő kritikákra. E fejezetben a 2000-es és a 2010-es években adott – részben sikertelen – jogalkotói válaszokat veszem sorra, és elemzem azt a folyamatot, amelyben az EUB is megváltoztatta hozzáállását az alapjogvédelemhez a büntetőügyi együttműködésben. E fejezet kiemelten fontos, hiszen arra az időszakra koncentrálok, amikor a magasabb szintű alapjogvédelem gondolata gyökeret vert az európai büntetőjog formálásában résztvevő uniós szereplők körében. Az európai büntetőjog 2010-es években, valamint 2020 után végbement változásai egyaránt a harmadik fejezetben ismertetett trendekből erednek.

A negyedik fejezetben elemző-értékelő módszerrel vizsgálom a jogalkotó intézmények 2010-es években alkotott irányelveit, amelyek közvetve vagy közvetlenül növelték az alapjogvédelem mértékét az EU büntetőügyi együttműködési rendszerében. A vizsgálat tárgyát képezi az európai nyomozási határozatot létrehozó irányelv, amely nem csak alapjogi megtagadási indokot hozott létre egy olyan együttműködési rendszerben, amely a kölcsönös elismerés elvén alapszik, hanem egyéb szabályokat is implementált, amelyek a jogtudósok által szükségesnek tartott intézményesített bizalmatlanságot honosítják meg. Ezen túl a terhelt státusát erősítő irányelvek is ebben a fejezetben kaptak helyet. A vizsgálatuk fő célja, hogy bemutassam, hogy bizonyos esetekben nagyobb védelmet biztosítanak az európai emberi jogi rendszer nyújtotta alapjogi standardoknál.

Az ötödik fejezetben pedig az EUB gyakorlatát vizsgálom, ami a jogalkotó intézmények mellett a másik fontos tényező az európai büntetőjog alapjogvédelmi funkcióinak fejlesztésében. Ebben a fejezetben a terhelt státusára vonatkozó irányelvek alapján kialakuló gyakorlatot, valamint a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszerek kapcsán kialakított íratlan alapjogi megtagadási indokra vonatkozó gyakorlatot ismertetem és elemzem.

A hatodik fejezetben összegzem a kutatást, röviden összefoglalom az európai büntetőjog alapjogi szempontú fejlődésének folyamatát és vizsgálom a hipotéziseim helyességét. Ezen kívül ebben a fejezetben fogok rávilágítani arra, hogy milyen további fejlődési irányokra lehet számítani az európai büntetőjog rendszerében, és javaslatot teszek az alap kutatás eredményeinek hasznosítására is.

II. Büntetőügyi együttműködés az Európai Unióban

1. A büntetőügyi együttműködés fejlődése

Az európai büntetőjog létrejötte a Maastrichti Szerződéshez kötődik. Elsőként ez a szerződés szabályozta a büntetőügyi együttműködés politikáját az uniós jogban.⁵⁵ Ezt követően az európai büntetőjog több, mint három évtized alatt jelentős változásokon ment keresztül. A jogterület fejlődését három részre lehet bontani, melyek három uniós alapszerződéshez kötődnek. Noha a Maastrichti Szerződés létrehozta a jogterületet, az abban biztosított jogi keretek nem tették lehetővé az együttműködés elmélyítését. A Maastrichti Szerződéssel létrehozott primer jogi keretrendszer tekinthető az európai büntetőjog fejlődése első szakaszának. Ezt követte az Amszterdami Szerződés által kialakított szabályrendszer, amely már érdemi büntetőjogi hatáskört biztosított az Európai Unió számára. Végül az európai büntetőjog a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével érkezett el fejlődésének harmadik állomásához. Ez utóbbi szerződés alkotmányos alapokra helyezte a tagállamok közötti büntetőügyi együttműködést, és jelentősen bővítette az EU büntetőjogi hatásköreit.⁵⁶

1.i. Maastricht előtt

Az első, és legfontosabb megállapítás, hogy a büntetőügyi együttműködés politikája sokáig egyáltalán nem létezett az európai integrációban, hiszen annak csak gazdasági céljai voltak.⁵⁷ Noha az EU alapszerződésai a Maastrichti Szerződést megelőzően nem tartalmaztak a büntetőügyi együttműködésre vonatkozó szabályokat, ettől függetlenül az EU tagállamai között létezett ilyen kooperáció, méghozzá az Európa Tanács keretében létrehozott büntetőügyi jogsegély rendszerben. Ennek a rendszernek az alapját az Európa Tanács égisze alatt létrehozott büntetőügyi jogsegély-egyezmények alkották, amelyek

⁵⁵ Maastrichti Szerződés, 1992. I. Cím B. cikk, VI. Cím

⁵⁶ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 50.

⁵⁷ FARKAS: „Az EU büntetőjog korlátai” 79.

elősegítették például a bűnelkövetők nemzetközi átadását, valamint a jogerős büntető ítéletek és a pénzbüntetések végrehajtását másik államban.⁵⁸

Ezen a nemzetközi büntetőügyi együttműködési rendszeren túl az EU tagállamai 1976-ban létrehozták a TREVI-t,⁵⁹ ami egy kormányközi alapon nyugvó együttműködési platform volt. A TREVI keretében a tagállamok bel- és igazságügyi miniszterei évente néhány alkalommal tanácskoztak, és megtárgyalták a tagállamaikat érintő legfontosabb belbiztonsági kérdéseket. A kormányközi fórum lényegében az EU által a Maastrichti Szerződésben létrehozott bel- és igazságügyi együttműködés politikaterületéhez tartozó kérdéseket tárgyalta, és legjobb gyakorlatok cseréjét biztosította a tagállamok között.⁶⁰ Ennél fogva az EU büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésének közvetlen előképe volt.

A TREVI formájában fokozódó együttműködésnek több oka is volt. A nyugat-európai tagállamok az 1970-es évektől kezdve a nemzetközi terrorizmus célkeresztjébe kerültek. Emellett az 1990-es évek elejére Németország és Franciaország az illegális bevándorlás legfőbb célpontjává vált. Mindazonáltal a legnagyobb problémát a rohamosan terjeszkedő és mértékében egyre növekvő szervezett bűnözés jelentette, amely fokozottan visszaélt az európai integráció adta mozgásszabadsággal.⁶¹ Ezen túl pedig a tagállamok a Maastrichti Szerződéssel tervezték bevezetni az uniós polgárság intézményét, a schengeni együttműködés kiépítése pedig már 1985-ben megkezdődött. Az uniós polgárság eredményeként az uniós polgárok már nem csak munka céllal utazhattak rövid időtartamra más tagállamba, hanem bármely más indokkal is,⁶² és a schengeni együttműködésnek köszönhetően a tagállamok fokozatosan eltörölték a határellenőrzést belső határaikon.⁶³ A döntéshozók úgy értékelték, hogy – a belső piac és a polgárok jogai

⁵⁸ Valsamis MITSILEGAS – Jörg MONAR – Wyn REES: *The European Union and Internal Security. Guardian of the People?* (Basingstoke: palgrave macmillan 2003) 20.

⁵⁹ A kormányközi együttműködés a Rómában található Trevi-kútról kapta a nevét, ami az együttműködésről való megállapodás helyszínének emlékét őrzi.

⁶⁰ Tony BUNYAN (szerk.): *Statewatching the New Europe: Handbook European State* (London: Statewatch, 1993) 37.

⁶¹ KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 61.; Elég itt az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre gondolni, amelyeket részben az áruk szabad mozgásának alapszabadságát kihasználva követnek el. Példaként említhető a Magyarországon 2019-ben leleplezett nagyszabású költségvetési csalás, amelyben a magyar eredetű nemzetközi bűnszervezet különböző – magyar és külföldi – cégek felhasználásával fiktív számlákat állított ki, amelyek alapján aztán jogtalanul éltek az adóvisszatérítéssel, amivel végsősoron elkerülték az ÁFA befizetését. Ld.: Eurojust press release: Eurojust supports action against tax fraud in Hungary. <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-supports-action-against-tax-fraud-hungary>

⁶² Maastrichti Szerződés, 1992. II. Cím 8. cikk 1. pont

⁶³ Gerrit HUYBREGHTS: „The Schengen Convention and the Schengen acquis: 25 years of evolution” *ERA Forum*, 2015. 380.

szempontjából megfigyelhető haszon mellett – e lépések óhatatlanul újabb lendületet fognak adni főképp a nemzetközi szervezett bűnözésnek és az illegális migrációnak, melyeket belbiztonsági kockázatként fogtak fel.⁶⁴

Az előbbi indokok együttes hatására a tagállamok úgy döntöttek, hogy a Maastrichti Szerződésben primer jogi szintre emelik a bel- és igazságügyi együttműködést, annak ellenére, hogy olyan politikákat foglalt magába, amelyek még napjainkban is az állami szuverenitás magjaként funkcionálnak, mint például a menekültügyi- és bevándorlási politika és a büntetőjog.⁶⁵

1.ii. Maastricht

A Maastrichti Szerződés számos újítást hozott az uniós primer jogban. A dolgozat témája szempontjából legjelentősebb változás a pillér-rendszer létrehozása volt, ami három pillérre osztotta az uniós politikákat. Az integráció szupranacionális politikái, vagyis a gazdasági alapszabadságok és a hozzájuk kötődő politikák az első pillérbe kerültek. Fő jellegzetességük, hogy e politikák terén szupranacionális döntéshozatal érvényesült már ekkor is, ami azt jelentette, hogy a nemzetközi jogalkotásra jellemző egyhangú döntéshozatal helyett többséget igénylő döntéshozatali mechanizmusokat alkalmaztak. A közös kül- és biztonságpolitika a második pillérbe tartozott, és a közös bel- és igazságügyi együttműködés pedig a harmadik pillérben foglalt helyet. Mindkettő pillérről elmondható, hogy ezekben a tagállamok kormányközi együttműködést folytattak, így a politika formálására és a jogalkotásra csak egyhangú tanácsbeli döntéshozatal útján volt lehetőség.⁶⁶

A bel- és igazságügyi együttműködés politikái közé tartozott a menekültügyi- és bevándorlási politika, a vízumpolitika, a közös határellenőrzés, és a tagállamok polgári- és büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködése.⁶⁷ Az európai büntetőjog e kezdeti időszakát nagyon halványan körülírt jogalapok jellemezték, és a jogalkotás

⁶⁴ MITSILEGAS – MONAR – REES: *The European Union and Internal Security* 22-27.

⁶⁵ FARKAS: „Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére” 64.

⁶⁶ A pillér rendszer kialakítása azon nyugodott, hogy az egyes közösségi politikákat a tagállamok korábban eltérő intenzitású együttműködési formákban realizálták. Így az első pillér jelentette az igazi közösségi szintet, ahol már ekkor is szupranacionális jelleg övezte a közösségi politika alakítását. Ezzel szemben a harmadik pillérbe vont közösségi politikát sokkal inkább a kormányközi együttműködés jellemvonásai határozták meg. Ld.: MOHAY Ágoston – SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: „A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség” in HORVÁTH – MOHAY – PÁNOVICS – SZALAYNÉ SÁNDOR (szerk.): *Európai Közjog* 2. 182.

⁶⁷ Maastrichti Szerződés, 1992. VI. Cím K.1 cikk

eszközei között egyetlen jogi kötőerővel rendelkező jogforrás állt rendelkezésre, a (zárt rendszerű) nemzetközi szerződés.⁶⁸ A további jogalkotási eszközök, így például a közös álláspont és az együttes fellépés nem rendelkeztek jogi kötőerővel, így nem fejtettek ki érdemi hatást.⁶⁹

Azonban a büntetőügyi együttműködés politikájának létrehozása a Maastrichti Szerződés adta gyenge keretek ellenére is jelentős mérföldkőként értékelhető, hiszen az integrációban megjelenő azon politikai akaratot demonstrálta, hogy a tagállamok elmélyítsék az egymással folytatott büntetőügyi együttműködést. Ezen túl azonban a politika nem indult igazán fejlődésnek. E lassú haladás ellenére is kiemelendő viszont, hogy a tagállamok az európai büntetőjog e korai életszakaszában hozták létre a büntetőügyi együttműködés egyik ikonikus uniós szervezetét, a Europolt.⁷⁰

1.iii. Amszterdam

Az európai büntetőjog fejlődésének második szakasza az Amszterdami Szerződés hatályba lépésével kezdődött. Noha a szerződés a büntetőügyi együttműködés politikáját a harmadik pillérben hagyta,⁷¹ az EU büntetőjogi jogalkotási hatásköreit jelentősen bővítette. Az Amszterdami Szerződés által létrehozott büntetőjogi jogalapok lehetővé tették a Tanács számára, hogy olyan szabályokat alkosson, amelyek elősegítik az igazságügyi hatóságok együttműködését és az igazságügyi hatósági határozatok végrehajtását, egyszerűsítik a tagállamok közötti átadási eljárásokat, lehetővé teszik a joghatósági összeütközések elkerülését és meghatározzák egyes bűncselekmények elkövetési magatartásait és az elvárt legalacsonyabb szankciókat.⁷² A kerethatározat lett a jogalkotás eszköze, amely akárcsak egy irányelv, célokat fogalmaz meg, melyeket a

⁶⁸ Lényegében a Maastrichti Szerződés csak azt mondta ki, hogy a Tanács közös álláspontokat és együttes fellépéseket fogadhat el, melyek célja az lehet, hogy elősegítsék a tagállamok közötti együttműködést a közös bel- és igazságügyi együttműködés területébe tartozó politikák terén. Ezen túl a Tanács javaslatot tehetett nemzetközi szerződések megalkotására ugyanezen célból. Ld.: Maastrichti Szerződés, 1992. VI. Cím K.3 cikk 2. pont;

⁶⁹ Az együttes fellépést csak akkor lehetett alkalmazni, ha az ezzel elérni kívánt célt a tagállamok saját jogalkotásuk útján nem tudták olyan hatékonyan megvalósítani, mint az Európai Unió. E jogi aktus a tagállamok szándéknyilatkozata volt, amellyel bizonyos eszközöket az Unió rendelkezésére bocsátottak, hogy elérjen egy meghatározott célt. A közös álláspont ennél kisebb hatással bíró jogi aktus volt, ugyanis azt határozta meg, hogy az Unió hogyan viszonyul egy adott kérdéshez. A tagállamok pedig kötelesek ezt az álláspontot érvényre juttatni a kérdést illető nemzeti politikájukban. Ld.: CSÁSZÁR Máttyás: *Az Európai Unió intézményi jogi aktusai* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola 2012) 51-58.

⁷⁰ Egyezmény az Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról (Europol-egyezmény), HL C 316, 1995.11.27., 2-32.

⁷¹ Amszterdami Szerződés, 1997. IIIa Cím; Valsamis MITSILEGAS: *EU Criminal Law* (Oxford: Hart 2009) 12.

⁷² Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím K.3 cikk

tagállamok kötelesek megvalósítani, ám ennek módját saját maguk határozhatják meg. Ellentétben azonban az irányelvvel, a kerethatározatra nem vonatkozott a közvetlen hatály elve.⁷³

Következésképpen az Amszterdami Szerződés adta keretek között az európai büntetőjog továbbra is kormányközi politika maradt, ahol a Tanács volt az egyedüli döntéshozó. A döntéshozatali mechanizmus továbbra is konszenzusos volt.⁷⁴ Végül, de nem utolsó sorban a politika hatékonyságát csökkentette az is, hogy mind az Európai Bizottság, mind az EUB korlátozott hatáskörökkel rendelkezett e politika tekintetében. Előbbi nem ellenőrizhette kötelezettségszegési eljárásban az uniós jog végrehajtását, míg az EUB főszabály szerint nem járhatott el semelyik eljárásformájában.⁷⁵ Ennek egyetlen kivétele az volt, ha a tagállamok önkéntesen alávetik magukat az EUB előzetes döntéshozatali eljárásának, amelyre az Amszterdami Szerződés lehetőséget biztosított.⁷⁶ Azonban megjegyzendő, hogy a tagállamok alávetése nem terjedt ki az EUB többi eljárásformájára, és ebben az alávetésben akár azt is ki lehetett kötni, hogy csak az olyan bíróságok előtt folyamatban lévő ügyekben van helye az előzetes döntéshozatali eljárásra utalásnak, amelyek döntése ellen nem áll rendelkezésre rendes jogorvoslat.⁷⁷

Ennek ellenére az Amszterdami Szerződés minőségi fejlődést jelentett az európai büntetőjog számára, ugyanis az elődjéhez képest sokkal kézzelfoghatóbb jogalapokat biztosított az EU büntetőjogi jogalkotása számára.⁷⁸ Ezen túl pedig létrehozta a „Szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség” koncepcióját is. Innentől kezdve az EU alapszerződésai következetesen ekként utalnak a közös bel- és igazságügyi együttműködésre.

Az SZBJT egyszerre elméleti konstrukció és fizikai léttel bíró térség. Mivel az Amszterdami Szerződés egyik jegyzőkönyve primer jogi szintre emelte a schengeni együttműködést,⁷⁹ ténylegesen létrejött az uniós szabad mozgás térsége, ahol az uniós

⁷³ Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím K.6 cikk 2(b) pont; Roberto KOSTORIS: „European Law and Criminal Justice” in KOSTORIS: *Handbook of European Criminal Procedure* 27.

⁷⁴ Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím K.6 cikk 2 pont; MITSILEGAS: *EU Criminal Law* 15.

⁷⁵ MITSILEGAS: *EU Criminal Law* 18.

⁷⁶ Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím K.7

⁷⁷ EUSZ (2006. évi konszolidált változat) HL C 321 E, 35. cikk (3) bekezdés

⁷⁸ Amíg a Maastrichti Szerződés a jogalap alkalmazásának célját az együttműködés elősegítésében jelölte ki, az Amszterdami Szerződés már konkrétan meghatározta azokat a területeket, amelyeket az EU büntetőjogi jogalkotása érinthet, így például a joghatósági összeütközések megelőzését, vagy a kiadatási eljárások felgyorsítását. Ld.: Amszterdami Szerződés, 1997. VI. Cím K.3 cikk *vö.* Maastrichti Szerződés, 1992. VI. Cím K.3 cikk 2. pont

⁷⁹ MITSILEGAS: *EU Criminal Law* 14.

polgárok nemcsak szabadon utazhatnak és tartózkodhatnak más tagállamban, hanem a schengeni térségben ellenőrzés nélkül mozoghatnak a belső határellenőrzések eltörlése okán. Ez azonban – ahogy várható volt – felerősítette a nemzetközi terrorizmus, az illegális migráció és a szervezett bűnözés jelentette kockázatokat. Másként szólva, az uniós szabad mozgás térségében nehezebb lett garantálni az uniós polgárok biztonságát, ugyanis a bűnözés is fokozottan kihasználta a nagyfokú mozgásszabadságot.⁸⁰ Ennél fogva az SZBJT célja és legfőbb legitimációs alapja az lett, hogy garantálja e biztonságot, méghozzá a belügyi politikák uniós szintű szabályozásával. Azaz az SZBJT a bel- és igazságügyi együttműködés részét képező politikák elméleti foglalatja az alapszerződésekben. E politikák közé tartozik az európai büntetőjog is.⁸¹

A politika fejlődése szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a Tamperei Program is,⁸² amelynek elfogadása egybeesett az Amszterdami Szerződés hatálybalépésével 1999-ben. A Tamperei Programot az Európai Tanács alkotta meg. Ez egy stratégiai iránymutatásokat tartalmazó program, amely meghatározta az SZBJT körébe vont politikák továbbfejlesztésének céljait. Az Európai Tanács ennek mintájára 1999 óta több stratégiai programot is elfogadott e politikaterületen, köztük 2004-ben a Hágai és 2009-ben a Stockholmi programot. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta az EUMSZ kifejezetten biztosítja az Európai Tanács számára a jogot, hogy időszakosan megalkossa az SZBJT továbbfejlesztésének stratégiáját.⁸³

A Tamperei Program két irányt jelölt ki az európai büntetőjog fejlesztésére. Egyrésztől pontosította a büntető anyagi jogi jogharmonizáció jogalapját azáltal, hogy meghatározta, mely bűncselekmények tekintetében tartja szükségesnek a minimumharmonizációt. Másrésztől pedig célul tűzte ki a kölcsönös elismerés elvének az implementálását a büntetőügyi együttműködés politikájába.⁸⁴

Az Amszterdami Szerződés adta jogalapok és a Tamperei Program adta iránymutatások mentén a Tanács a 2000-es években elkezdte kialakítani az európai büntetőjog kettő újabb ágát az – eleinte kizárólag a Europol által képviselt – intézményi szintű együttműködés mellett. Ezek egyike a büntető anyagi jog területén végzett jogharmonizáció. Ennek

⁸⁰ BÉKÉS Ádám: *Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban*. (Budapest: hvgorac 2015) 62-63.

⁸¹ MITSILEGAS – MONAR – REES: *The European Union and Internal Security* 84-85.

⁸² A bel- és igazságügyi állam- és kormányfői értekezlet (Európai Tanács) következtetései, Tampere, 1999. október 15–16. SN 200/99 CAB EN (a továbbiakban: Tamperei Program), https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

⁸³ EUMSZ 68. cikk

⁸⁴ Tamperei Program 33. és 48. pont

keretében a Tanács több kerethatározatot alkotott, amelyek egyes bűncselekmények elkövetési magatartásait és a hozzájuk rendelt minimális büntetési tételeket határozták meg.⁸⁵ A büntetőügyi együttműködés másik új szabályozási területe pedig a kölcsönös elismerés elvén alapuló – elsősorban, de nem kizárólag eljárásjogi – együttműködés lett, amelynek az európai elfogatóparancs lett az első és legmeghatározóbb jogi eszköze.⁸⁶

Összességében az Amszterdami Szerződés által biztosított új jogalapok, és a Tamperei Program iránymutatásai a valódi európai büntetőjog létrejöttéhez vezettek, amely már nem csak politikai szintű elhatározásként létezett, hanem mögöttes joganyagként ténylegesen szabályozta a tagállamok büntetőügyi együttműködését. Ennek köszönhetően az EU *sui generis* büntetőügyi együttműködési rendszere ténylegesen elkezdett kialakulni, amely immár három részre tagozódott. Egyrészt az Eurojust kialakulása, amely immár három részre tagozódott. Egyrészt az Eurojust létrehozásával.⁸⁷ Ezen túl létrejöttek bizonyos szupranacionális jogtárgyak, és szupranacionális jellegű jogtárgyak, amelyeket az EU védendőnek ítélt.⁸⁸ Harmadrészt pedig elkezdett kialakulni a büntető-eljárásjog területén a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszer, amelyet a Tanács által megalkotott számos kerethatározat alapozott meg.⁸⁹ Ennél fogva az Amszterdami Szerződés keretei között létrejött a mai európai büntetőjog közvetlen előképe, annak alapvető tagozódásával és legitimációs alapjával, melyet a Lisszaboni Szerződés tovább pontosított és valódi alkotmányos alapokra helyezett.

I.iv. Lisszabon

A Lisszaboni Szerződéssel érkezünk el az európai büntetőjog fejlődési szakaszának jelenlegi állomásához. A szerződés tárgyköreiben csak kis mértékben, azonban a szabályrendszerét tekintve gyökeresen átszabta az európai büntetőjogot. Mindenekelőtt megszüntette a pillér-rendszert. Ennek köszönhetően a büntetőügyi együttműködés is szupranacionális politikává vált, ami több fontos hatásköri változást eredményezett. Ezek közé sorolható, hogy a Tanács mellett az Európai Parlament is megjelenik

⁸⁵ MITSILEGAS: *EU Criminal Law* 86-87.

⁸⁶ ALEGRE – LEAF: „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation” 201.

⁸⁷ A Tanács kerethatározata (2002. február 28.) a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából az Eurojust létrehozásáról (2002/187/IB), HL L 063 2002.03.06. 1-13.

⁸⁸ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 438.; EUMSZ 83. cikk (1) bekezdés

⁸⁹ FARKAS Ákos: „Az európai büntetőjog fejlődésének irányai a Lisszaboni Szerződés után” in JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (Szeged: SZTE ÁJK 2012) 153-154.

társjogalkotóként,⁹⁰ és a döntéshozatal konszenzus helyett már a Tanácsban is a minősített többséggel folyik. Az Európai Bizottság jogalkotás-kezdeményező jogot nyert, és immár az EUB is gyakorolhatja valamennyi hatáskörét az európai büntetőjog körébe tartozó uniós jogi normák tekintetében.⁹¹ Ezen túl a szerződés a jogalkotás eszközeivé a rendes másodlagos jogforrásokat tette, ami azzal a következménnyel jár, hogy a korábbi első pilléres alapelvek már a büntetőügyi együttműködés területén is alkalmazandók.⁹² Ez azonban nem jelentette azt, hogy a szerződés hatályba lépéséig megalkotott jogforrások – legfőképp kerethatározatok – hatályukat veszítették volna.⁹³ A szerződés ugyan célként tűzte ki azok felváltását rendes másodlagos jogforrásokkal, azonban előírta, hogy hatálybalépésétől számított öt év elteltével az irányelv szabályai alkalmazandók kerethatározatokra is, amennyiben nem valósul meg az eredetileg kitűzött cél. Vagyis az EUB és az Európai Bizottság ezek tekintetében teljes egészében csak 2014 decembere óta tudják gyakorolni hatásköreiket.⁹⁴

A Lisszaboni Szerződés tovább pontosította az Amszterdami Szerződésben meghatározott jogalapokat. Négy fő büntetőjogi jogalkotási jogalapot hozott létre, valamint több, az uniós intézményrendszer érintő jogalapot biztosított. Az első és legfontosabb jogalap lehetőséget biztosít a jogalkotó intézmények számára, hogy másodlagos jogforrásokat alkossanak a kölcsönös elismerés elvének érvényesítése céljából.⁹⁵ Másrészt biztosítja, hogy az EU büntető-eljárásjogot érintő jogharmonizációt hajtson végre három tárgykörben, feltéve, hogy az a kölcsönös elismerés elvének érvényesülését szolgálja. E tárgykörök közé tartoznak a terhelti jogok, a sértetti jogok és a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatósága a tagállami büntetőeljárásokban.⁹⁶ Harmadrészt pontosítja a büntető anyagi jogi jogharmonizáció jogalapját azáltal, hogy kijelöli azokat a bűncselekményi területeket, amelyeknél a Tanács és az Európai Parlament élhet ezzel a lehetőséggel. Továbbá meghatározza az anyagi jogi jogharmonizáció feltételeit, miszerint arra csak akkor van lehetőség, ha az érintett bűncselekmény különösen súlyos, és jellegénél vagy hatásánál fogva több államra

⁹⁰ Henri LABAYLE: „The institutional framework” in MITSILEGAS – BERGSTRÖM – KONSTADINIDES (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* 32.

⁹¹ KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 31.

⁹² MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 7.

⁹³ Steve PEERS: „The “Third Pillar acquis” after the Treaty of Lisbon enters into force” *Statewatch Analysis* 2009/09. 2.

⁹⁴ EUMSZ 36. Jegyzőkönyv 10. cikk

⁹⁵ EUMSZ 82. cikk (1) bekezdés

⁹⁶ EUMSZ 82. cikk (2) bekezdés

kiterjedő vonatkozású, és az ellene folytatott küzdelem szükséges, hogy közös alapokon nyugodjon az Unióban.⁹⁷ A Lisszaboni Szerződés ezen kívül akkor is biztosítja a jogharmonizáció lehetőségét, ha az valamely uniós politika eredményes végrehajtását szolgálja. A jogalap csak akkor alkalmazható, ha az eredményes végrehajtás nem garantálható másképp, mint büntetőjogi jogalkotás útján.⁹⁸ Negyedrészt a Lisszaboni Szerződés szabályozza az Europolt, az Eurojustot, és jogalapot biztosít az Európai Ügyészség létrehozására.⁹⁹ Mindezek mellett egy kiegészítő jogalapot is biztosít, amelynek értelmében az EU jogalkotási eljárás keretében hozhat olyan intézkedéseket, amelyek célja a tagállami intézkedések támogatása a bűnmegelőzés terén, azonban ez nem eredményezhet jogharmonizációt, így nem tekinthetünk rá teljes értékű jogalapként.¹⁰⁰

Végül, de nem utolsó sorban a Lisszaboni Szerződés átalakította az EU alapjogvédelmi rendszerét is. Mindenekelőtt elmondható, hogy az alapjogok védelme hiába tekinthető 1969 óta általános jogelvének az EUB gyakorlatában,¹⁰¹ az EUB csak korlátozott hatáskörrel rendelkezett a büntetőügyi együttműködés területén a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése előtt.¹⁰² A Lisszaboni Szerződés egyrésztől rendes hatáskört biztosít az EUB-nak,¹⁰³ így az alapjogok védelmének általános jogelvét is érvényesítheti immár, másrészt pedig bővítette az alapjogok uniós forrásait.¹⁰⁴ A tagállamok alkotmányos hagyományai és az EJE mellett, amelyek csupán az alapjogok védelmének általános jogelvének megismerési forrásaiként funkcionálnak,¹⁰⁵ immár az EU Alapjogi Chartája primer jogi kötőerővel jelenik meg az EUSZ 6. cikkében.¹⁰⁶ A Charta egy alapjogi katalógust ad, amelyet az EU intézményrendszere (intézményei, ügynökségei és egyéb testületei), valamint a tagállamok is – lévén, hogy primer jogi szintre emelték – kötelesek tiszteletben tartani az uniós jog alkalmazása során, ami azt jelenti, hogy az alapjogok védelmének általános jogelve kiegészült egy írott alapjogi katalógussal is.¹⁰⁷ Ezen kívül

⁹⁷ EUMSZ 83. cikk (1) bekezdés

⁹⁸ EUMSZ 83. cikk (2) bekezdés

⁹⁹ EUMSZ 85-86. 88. cikk

¹⁰⁰ EUMSZ 84. cikk

¹⁰¹ BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a brexit után* (Budapest: hvgorac 2020) 111.

¹⁰² Ld.: EUSZ (2006. évi konszolidált változat) HL C 321 E, 35. cikk (3) bekezdés

¹⁰³ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 6.

¹⁰⁴ SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: „Új távlatok az európai alapjogvédelemben” *Közjogi Szemle* 2010/3. 37.

¹⁰⁵ Ld. MOHAY: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az uniós jogban” 71.

¹⁰⁶ KOSTORIS: „European Law and Criminal Justice” 24.

¹⁰⁷ Az Alapjogi Charta az EU emberi jogi alaptörvénye az Alapjogi Ügynökség szerint. Ld.: CHRONOWSKI Nóra: „Az Európai Unió Alapjogi Chartájának első évtizede a primer jog részeként” *Közjogi Szemle* 2019/4.

a Lisszaboni Szerződés biztosította a jogalapot az EU számára az EJEE-hez történő csatlakozásra.¹⁰⁸ Összességében tehát a Lisszaboni Szerződés az EU alapjogvédelmi rendszerét is megerősítette, ami immár a büntetőügyi együttműködés területén is teljes egészében érvényesülhet.

Az előbbi szabályok alátámasztják a szakirodalom azon álláspontját,¹⁰⁹ hogy a Lisszaboni Szerződés alkotmányos alapokra helyezte az európai büntetőjogot. Nemcsak soha nem látott részletességgel szabályozza a jogalapokat, hanem bevonja az Európai Parlamentet is a jogalkotó intézmények közé, ezzel csökkentve az európai büntetőjog terén jelentkező demokrácia deficitet. Ezen túl az Európai Bizottság számára biztosítja a jogalkotás-kezdeményszerű és az uniós jog végrehajtása ellenőrzésének a jogköreit, valamint kiterjeszti az EUB hatásköreit is a politikára. E szabályok mindegyike hozzájárul ahhoz, hogy az európai büntetőjog következetesebb legyen. Ennek ellenére azonban az európai büntetőjog nem tudott átmenet nélkül szupranacionális politikává válni: a Lisszaboni Szerződés bevezette a vészfékmechanizmust a büntető-eljárásjogot, valamint az anyagi büntetőjogot érintő jogharmonizáció terén, amelynek értelmében bármely tagállam megszakíthatja a jogalkotási eljárást (és a kérdést az Európai Tanács elé viheti), amennyiben úgy véli, hogy a jogszabály-tervezet büntető igazságszolgáltatási rendszerének alapjait befolyásolná.¹¹⁰

2. A büntetőügyi együttműködés keretei napjainkban

Az európai büntetőjog immár három évtizedes fejlődésének egy átfogó célja van, ami nem más, mint a transznacionális, azaz határokon átnyúló bűnözés elleni hatékony küzdelem garntálása, és ezáltal pedig a belső biztonság megteremtése az uniós szabad mozgás térségében.¹¹¹ A fejlődés irányait elsősorban az határozta meg, hogy a tagállamok milyen mértékben voltak hajlandóak átengedni büntetőjogi hatásköreiket az EU jogalkotó intézményeinek.

74; Lényegében egy alapjogi listát ad. Írott formában rögzíti az EU által elismert alapjogokat, és kifejti azok alapvető tartalmát is.; Az Európai Unió Alapjogi Chartája HL C/326 2012.10.26. (a továbbiakban: Alapjogi Charta) 51. cikk (1) bekezdés

¹⁰⁸ SZALAYNÉ SÁNDOR: „Új távlatok az európai alapjogvédelemben” 33.

¹⁰⁹ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 5.

¹¹⁰ A vészfékmechanizmusnak köszönhetően lényegében az Európai Tanács egy fellebbviteli fórummá válik a jogalkotás során. Ld.: KOSTORIS: „European Law and Criminal Justice” 17.; A vészfékmechanizmusról részletes elemzésért lásd: SZIJÁRTÓ István: „Az európai büntetőjog területi hatálya: az opt-out és a vészfékmechanizmus hatása az Európai Unió tagállamai büntető igazságügyi együttműködésére” *Scriptura* 2020/2. 70-83.

¹¹¹ MITSILEGAS – MONAR – REES: *The European Union and Internal Security* 84-85.

A történeti áttekintésből látható, hogy a fejlődésnek három fő iránya van. Az EUMSZ-ben fellelhető büntetőügyi jogalapok teljes mértékben leképezik e fejlődési irányokat. A büntetőügyi együttműködés három fő területe közé sorolható a kölcsönös elismerés elvén alapuló eljárásjogi kooperáció, a tagállamok büntető anyagi jogának harmonizációja, azaz a tagállamok büntető törvénykönyveit érintő jogközelítés és végül, de nem utolsó sorban az intézményi struktúra, vagyis a büntetőügyi együttműködés területén működő ügynökségek és egyéb uniós szervek. E fejlődési irányok az európai büntetőjog mögöttes céljánál fogva szorosan összefüggenek egymással, és lényegében kiegészítik egymást. Mindegyikük a tagállamok büntető igazságügyi rendszereinek hatékony együttműködését hivatott megvalósítani, azonban különböző eszközökkel teszik ezt. A kölcsönös elismerés elve a büntető igazságügyi hatósági határozatok automatikus elismerése és végrehajtása útján garantálja az együttműködést.¹¹² Az elv érvényesítésére szolgál további egy jogalap, ami a tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizációját teszi lehetővé bizonyos tárgykörökben.¹¹³ A büntető anyagi jogi jogharmonizáció az egyes súlyos, transznacionális jellegű bűncselekmények tényállásainak és büntetési tételeinek közelítésével harmonizálja a tagállamok büntetőjogát,¹¹⁴ és a büntetőügyi együttműködés területén működő ügynökségek elősegítik a stratégiai és operatív együttműködést. A disszertáció témája szempontjából azonban csak a kölcsönös elismerés elvén alapuló (büntetőeljárás) együttműködési rendszer releváns, ezért ehelyütt nem foglalkozom részletesen a másik két fejlődési iránnyal.

Mielőtt azonban rátérek az előbbi részletes ismertetésére, fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra, hogy a Lisszaboni Szerződés hozta létre azt a jogalapot, ami lehetővé teszi az alapjogvédelem jogalkotás útján történő megerősítését az európai büntetőjogban. A tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizációját biztosító jogalap kifejezetten a büntetőeljárás résztvevőinek státusát érintheti. Ez a jogalap biztosítja tehát a lehetőséget a büntetőeljárás garanciarendszer harmonizálására az EU-ban. E garanciarendszer pedig nyilvánvalóan a(z) – EJEE-ben és az Alapjogi Chartában is rögzített – tisztességes eljáráshoz való jogból eredeztethető. Ezen kívül fontos kiemelni azt is, hogy a Lisszaboni Szerződés valódi uniós politikává tette az európai büntetőjogot azáltal, hogy bevezette a

¹¹² BÁRD Petra: „Mentőöv az uniós büntető igazságszolgáltatásnak: A jogállamiság és az emberi jogok érvényesülésének uniós felügyeletére irányuló javaslat” *Miskolci Jogi Szemle* 2019/2. különszám, 1. kötet, 65.

¹¹³ EUMSZ 82. cikk (2) bekezdés

¹¹⁴ HOLLÁN Miklós: „Az európai uniós jogharmonizáció és a magyar büntetőjog kapcsolatának első évtizedei” *Állam- és Jogtudomány* 2020/2. 96.

rendes jogalkotási eljárást, amelyben az Európai Parlament és a Tanács társjogalkotók, és utóbbi minősített többséggel fogadhatja el a jogalkotási javaslatokat. Enélkül sokkal nehezebb lenne jogalkotás útján létrehozni az európai büntetőjogban az alapjogi standardokat, hiszen korábban a Tanács egyhangú döntéshozatalára volt szükség a jogalkotáshoz. Ezen állítást kiválóan példázza a III. fejezet 2. pont i. alpontjában részletesen ismertetett jogalkotási folyamat, amelyben az Európai Bizottság büntetőeljárás garanciákra vonatkozó kerethatározat-tervezete azért bukott el az egyhangú döntéshozatalt igénylő jogalkotási eljárásban, mert egyes tagállamok aggódtak, hogy a tervezett másodlagos jogforrás túlzottan befolyásolná igazságügyi rendszereiket. Ezen kívül több tagállam azt is sérelmezte, hogy az akkori primer uniós jog nem biztosított kifejezett jogalapot ilyen tárgyú büntetőjogi jogalkotásra. Tehát nem túlzás azt állítani, hogy a Lisszaboni Szerződéssel létrehozott keretrendszer nagyban hozzájárult az alapjogvédelem továbbfejlesztéséhez az európai büntetőjog területén.

2.i. A kölcsönös elismerés elvének megjelenése a büntetőügyi együttműködés politikájában

A kölcsönös elismerés elve azért jelent meg az európai büntetőjogban, mert a tagállamok elutasítják a fokozott büntetőjogi jogharmonizációt annak ellenére, hogy a határok nélküli Európában össze kell hangolni a büntető igazságügyi rendszereiket, hogy képesek legyenek megőrizni az uniós szabad mozgás térségének biztonságát.¹¹⁵

Mielőtt az elvnek a büntetőügyi együttműködés folyamatába való beemelését ismertetném, fontosnak tartom leszögezni, hogy az elv különböző formákban már létezett. Noha az elv uniós jogban való megjelenését az EUB *Cassis de Dijon* ügyben hozott ítéletéhez kötjük, és eredetileg az áruforgalom szabadságának körében érvényesült,¹¹⁶ más államok között már bevett gyakorlat volt a büntető igazságügyi határozatok kölcsönös elismerése. Példának okáért a skandináv országokban is működött már 1999-ben egy büntetőügyi együttműködési rendszer, amely az igazságügyi határozatok kölcsönös elismerésére épült,¹¹⁷ és az Egyesült Királyságban is alkalmazták

¹¹⁵ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 125.

¹¹⁶ OSZTOVITS András (szerk.): *EU-Jog (második, aktualizált és bővített kiadás)* (Budapest: hvg-orac 2015) 173. 240.; Az EUB *Cassis de Dijon* ügyben hozott ítélete alapján az egyik tagállamban jogszerűen gyártott és forgalmazott árut egy másik tagállamban is ilyenként kell elismerni, feltéve, hogy az adott területet nem uniós jog szabályozza. Ld.: KLIMEK: *Mutual Recognition of judicial decision* 4.

¹¹⁷ A skandináv modellről részletesen ld.: Dan HELENIUS: „Nordic and European Judicial Cooperation in Criminal Matters” in Laura ERVO – Pia LETTO-VANAMO – Anna NYLUND (szerk.): *Rethinking Nordic Courts* (Svájc: Springer 2021) 134.

az elvet, melynek értelmében az ott található három jogrendszer átjárható a bírósági határozatok számára. Az Európai Tanács az 1999-es tamperei csúcs előtt 1998-ban Cardiffban ülésezett, ahol a brit belügyminiszter javasolta, hogy az EU is alkalmazza ezt a modellt.¹¹⁸ Lényegében az angol joggyakorlat mintájára és annak a hatására született döntés a kölcsönös elismerés elvének implementálásáról, hogy a tagállamok a büntetőügyi együttműködés előmozdításának egyéb alternatíváit – elsősorban a tagállami büntető igazságügyi rendszerek intenzív harmonizálását – elutasították.¹¹⁹ Más szerzők a skandináv modellre is az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének mintamodelljeként tekintenek, ami jelentős inspirációt biztosított az uniós jogalkotók számára az EU saját büntetőügyi együttműködési rendszerének kialakítása során.¹²⁰

A Tamperei Program kinyilatkoztatása azonban nem volt elegendő a kölcsönös elismerés elvének érvényesítésére, hiszen a program lényegében nem más, mint iránymutatás. Az elv érvényesítéséhez szükség volt, sőt, jelenleg is szükség van másodlagos jogforrások megalkotására, amelyek érvényt szereznek neki.¹²¹ A legelső másodlagos jogforrás, amely a kölcsönös elismerés elvén alapult, az európai elfogatóparancsot létrehozó kerethatározat volt. E kerethatározat 2002-es megalkotásától kezdve pedig az uniós jogalkotó fáradhatatlanul dolgozott újabb és újabb kerethatározatok megalkotásán, amelyek a kölcsönös elismerés elvének hatályát egyre több igazságügyi hatósági határozatra terjesztették ki.

Ennek köszönhetően lényegében a 2000-es években jött létre a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés európai uniós modellje. Az elv jelentősége pedig tovább nőtt a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével, ugyanis az *expressis verbis* kimondja, hogy a tagállamok büntetőügyi együttműködése a kölcsönös elismerés elvén alapszik. Az EUMSZ 82. cikkében foglalt jogalap szerinti jogalkotás kifejezett célja a kölcsönös elismerés elvének érvényesítése. A jogalkotás eszköze az irányelv és a rendelet.

¹¹⁸ FARKAS: „Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére”. 71.

¹¹⁹ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 437.; Kétségtelen, hogy a jogtudomány és az uniós döntéshozók is sokáig valóban úgy tekintettek a kölcsönös elismerés elvére, mint ami valóban képes alternatívát nyújtani a büntetőjogi jogharmonizáció helyett. Ld.: KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 10.

¹²⁰ HELENIUS: „Nordic and European Judicial Cooperation in Criminal Matters” 134-138.

¹²¹ KARSAI: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* 110.; KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 27.

Az elv jelentőségét pedig az is mutatja, hogy a vészfékmechanizmus hatálya nem terjed ki erre a jogalapra.¹²²

2.ii. *A kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés rendszere*

A kölcsönös elismerés elve a tagállamok büntető igazságügyi rendszereinek együttműködését hivatott egyszerűsíteni. Lényege ugyanaz, mint a mintaként szolgáló angol és skandináv rendszereknek, vagyis, hogy az egyik tagállamban elfogadott igazságügyi határozatot minden további tartalmi vizsgálat nélkül végre lehet, sőt kell hajtani egy másik tagállamban.¹²³

Azonban ahogy már az előző alpontban is leírtam, az elv alkalmazása nem automatikus. Ehelyett az elv másodlagos jogforrások segítségével alkalmazható az egyes igazságügyi határozatok tekintetében. A Tanács az EEP kerethatározat mellett számos más kerethatározatot is megalkotott, amelyek kiterjesztették az elv hatályát többek között a vagyonnal és bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedéseket elrendelő határozatokra,¹²⁴ a pénzbüntetésekre,¹²⁵ a szabadságvesztés büntetést kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéletekre,¹²⁶ valamint a próbaidőt megállapító határozatokra.¹²⁷ A 2000-es éveket követően a Lisszaboni Szerződés keretei között a Tanács és az Európai Parlament egy irányelvvel és egy rendelettel bővítette a kölcsönös elismerés elvének alkalmazási területét, és kiterjesztette azt a nyomozási cselekményekre,¹²⁸ valamint a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatokra.¹²⁹

Az előbb felsorolt másodlagos jogforrások hozzák létre a korábban már hivatkozott együttműködési rendszereket (vagy ahogy az idegen nyelvű szakirodalom még utal rá: „kölcsönös elismerési rendszereket”), amelyek egy-egy igazságügyi hatósági határozatra

¹²² EUMSZ 82. cikk

¹²³ KARSAI: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* 108.; Lényegében a büntető igazságügyi határozat a korábbi jogsegély iránti kérelemből parancsá válik át a kölcsönös elismerés elvének köszönhetően, amelyet kötelező végrehajtani. Ld.: KAI: *European Criminal Law* 418.

¹²⁴ A Tanács 2003/577/IB kerethatározata (2003. július 22.) a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtásáról, HL L 196/45, 2003.08.02. 185-195.

¹²⁵ 2005/214/IB

¹²⁶ 2008/909/IB

¹²⁷ A Tanács 2008/947/IB kerethatározata (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról, HL L 337, 2008.12.16. 102-122. (a továbbiakban: 2008/947/IB)

¹²⁸ 2014/41/EU

¹²⁹ (EU) 2018/1805

érvényesek.¹³⁰ Ezek az együttműködési rendszerek teszik lehetővé az igazságügyi határozatok „szabad mozgását” a tagállamok között bilaterális viszonylatban.¹³¹ Másként szólva, a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszerben az igazságügyi határozatok mindig valamilyen hordozó eljárásjogi eszköz segítségével „mozognak” a tagállamok között.¹³² Az együttműködési rendszerek közös ismérve, hogy egységes szabályozási technikát alkalmaznak annak érdekében, hogy a tárgyi hatályuk alá tartozó igazságügyi hatósági határozatok kölcsönös elismerése és végrehajtása valóban megvalósuljon. E célból mindegyik együttműködés rendszer előírja, hogy az adott jogforrásban meghatározott formában kibocsátott határozat elismerése és végrehajtása kötelező, vagyis csak formai ellenőrzést ír elő. Ezen túl egységes formanyomtatványt határoznak meg az igazságügyi határozatok kibocsátására, lerövidítik a végrehajtásra rendelkezésre álló határidőt, szűkítik a végrehajtás megtagadásának indokait, és egyes bűncselekmények tekintetében eltörlik a kettős büntethetőség követelményét, mint a végrehajtás előfeltételét. Végül, de nem utolsósorban lehetővé teszik az igazságügyi határozatot kibocsátó és végrehajtó hatóságok közötti közvetlen kommunikációt.¹³³

E szabályozási technika eredményeként létrejön egy kvázi-automatikus rendszer, amiben a kölcsönös elismerés elvének tárgyi hatálya alá tartozó határozatok anélkül válnak végrehajthatóvá egy másik tagállamban, hogy a végrehajtó tagállam érdemben megvizsgálná a határozatot, hogy az megfelel-e saját jogrendjének.¹³⁴ A kölcsönös elismerés elvének az a legnagyobb haszna – és egyben eredendő célja – a büntetőügyi együttműködés folyamatában, hogy lehetővé teszi a büntető igazságügyi rendszerek együttműködését anélkül, hogy különösebben össze kellene hangolni a tagállamok – gyakran igen eltérő – jogszabályait, ami ráadásul politikai szempontból sokkal nehezebb feladat volna.¹³⁵

3. A büntetőügyi együttműködés kihívásai napjainkban

¹³⁰ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 125.; Thomas WISCHMEYER: „Generating Trust Through Law? Judicial Cooperation in the European Union and the Principle of Mutual Trust” *German Law Review* 2016/3. 339-382.

¹³¹ KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 7.

¹³² KARSAI: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* 108.

¹³³ Ld.: 2014/41/EU irányelv 1., 5., 7., 9., 11., 12. cikkek vö. 2002/584/IB 1., 2., 3., 4., 6., 8., 17. cikkek; Az együttműködési rendszerek közös ismérveként jellemezhető szabályrendszer részletes ismertetéséért lásd: KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 104-128.

¹³⁴ Valsamis MITSILEGAS: „The European Model of Judicial Cooperation in Criminal Matters: Towards Effectiveness based on Earned Trust” *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2019/2. 571.

¹³⁵ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 437.

A kölcsönös elismerés elve tehát megoldást kínált arra a problémára, hogy ugyan létezett az uniós szabad mozgás térsége, amelyben a polgárok szabadon átjárhattak a határokon, azonban ehhez nem társult egy egységes igazságügyi térség. Azzal, hogy a kölcsönös elismerés elvének köszönhetően a tagállamok automatikusan elismerik és végrehajtják az egyes igazságügyi határozatokat, a tagállamok büntető igazságügyi rendszerei, ezen belül is kifejezetten az elv hatálya alá vont igazságügyi határozatok extraterritoriális hatályt nyertek, vagyis az egész Unió területén végrehajthatóvá váltak.¹³⁶

E rendszer kétségtelen előnye, hogy a tagállamok közötti büntetőügyi együttműködés hatékonysága jelentősen nőtt, azonban e hatékonyságra törekvő politikának árnyoldalai is vannak, amelyeket a szakirodalom szinte a rendszer kialakítására tett első lépésektől kezdve hangoztatott. Az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének fő kritikája, hogy a kölcsönös elismerés elvével kialakított mechanizmus nem veszi figyelembe a tagállami jogrendszerek különbözőségét, és az ebből eredő alapjogi kihívásokat. Ez azért problémás, mert a büntető igazságügyi határozatok automatikus elismerése és végrehajtása útján a tagállamok nem pusztán az egyes határozatokat hajtják végre úgy, mintha azok saját jogrendszerükben születtek volna, hanem sajátjukkal egyenértékűnek ismerik el a többi tagállam büntető igazságügyi rendszerét.¹³⁷ A végrehajtó tagállam a kibocsátó tagállam eljárási szabályai szerint meghozott határozatot hajtja végre, ami azt eredményezi, hogy a végrehajtó tagállamban tartózkodó polgár egy másik tagállam jogrendszerének az alanyává válik. Ez alapjogi szempontból azért aggályos, mert a tagállamok különböző büntetőeljárási garanciarendszerekkel rendelkeznek, így kijelenthető, hogy egy-egy igazságügyi határozat végrehajtása során nem lehet teljes egészében érvényre juttatni a végrehajtó tagállam eljárásjogi garanciáit.¹³⁸

A kölcsönös elismerés elvére épülő büntetőügyi együttműködési rendszer konkrét kritikái közé tartozik, hogy nincs lehetőség az elv tárgyát képező igazságügyi határozatok végrehajtásának megtagadására abban az esetben, ha a végrehajtás alapjogsérelmet eredményezne.¹³⁹ A rendszer sokáig a tagállamok közötti extrém bizalom követelményére

¹³⁶ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 125.

¹³⁷ KARSAI: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* 108.

¹³⁸ Persze az EUB a kölcsönös bizalom elvével, amelyet a luxemburgi székhelyű bíróság a 2/13. sz. véleményében írt körül a legtisztábban, pont erre a kritikára reagál, amikor azt állítja, hogy az EU tagállamai főszabályként tiszteletben tartják az alapjogokat az uniós jog alkalmazása során. Ezt a vélelmet arra alapozza, hogy a tagállamok mindegyike tagja az európai emberi jogi rendszer alapját képező EJEE-nek. A kölcsönös bizalom elvét és az extrém bizalom problémáját, valamint az EUB által erre a problémára adott választ a III. fejezet 2.ii. alpontjában részletesen is elemzem.

¹³⁹ FICHERA: „The European Arrest Warrant and the Sovereign State” 81.

épült, amely szerint a tagállamok maradéktalanul tiszteletben tartják az alapvető jogokat a büntetőeljárás során pusztán azért, mert csatlakoztak az EJE-hez. A gyakorlatban azonban ennek ellenkezője látszott igazoltnak, ugyanis az EJE számos ítéletében mondta ki, hogy a tagállamok alapjogsértő módon folytatják büntetőeljárásaikat.¹⁴⁰ Ezen túlmenően a szakirodalom a kettős büntethetőség követelményének egyes bűncselekmények tekintetében történő eltörlése miatt is kritizálta az együttműködési rendszert, ugyanis a tagállamok anyagi büntetőjoga nem harmonizált. Egyes szerzők szerint a harmonizáció hiánya és a kettős büntethetőség követelményének kizárása azt eredményezheti, hogy valakit olyan cselekmény miatt vonnak büntetőeljárás alá egy másik tagállamban, ami a végrehajtó tagállamban nem bűncselekmény, vagy nem bűncselekményként, hanem csak szabálysértésként van szabályozva. Ez sértheti a legalitás elvét.¹⁴¹ Más szerzők a szükségesség és arányosság elveinek hiányát kritizálták épp a kölcsönös elismerés elvére épülő büntetőügyi együttműködés rendszerének zászlóshajója, vagyis az európai elfogatóparancs tekintetében.¹⁴² Végül, de nem utolsósorban pedig egyes szerzők a jogorvoslati jogok hiányosságát is kritikaként említették.¹⁴³

A fenti aggályok ahhoz vezettek, hogy egyes tagállamok jogalkotás vagy jogalkalmazás útján igyekeztek megakadályozni azt, hogy a formálisra redukált ellenőrzés alapjogsértéshez vezessen a büntetőügyi együttműködés során.¹⁴⁴ Ezzel szemben azonban az EUB erősen védelmezte a büntetőügyi együttműködés hatékonyságát, és a kölcsönös elismerés elvét. Az elv alkalmazásának kötelezettségét megkérdőjelezhetetlennek igyekezett beállítani az ítéleteiben. Ehhez pedig a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat, mint átfogó fogalmat igyekezett meghonosítani a büntetőügyi együttműködés rendszerében. Eszerint a tagállamok azért kötelesek formális ellenőrzés után végrehajtani az elv tárgykörébe tartozó igazságügyi határozatokat, mert a büntető igazságügyi rendszereik, noha eltérő szabályok szerint, de azonos védelemben részesítik az eljárás résztvevőinek alapvető jogait.¹⁴⁵ Leegyszerűsítve tehát nem jelent problémát

¹⁴⁰ ALEGRE – LEAF: „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation” 201.

¹⁴¹ ALEGRE – LEAF: „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation” 208.

¹⁴² MARIN: „Effective and Legitimate?” 335.; BACHMAIER WINTER: „Mutual Recognition and the Role of the CJEU” 514.

¹⁴³ MARIN: „Effective and Legitimate?” 343.

¹⁴⁴ FICHERA: „The European Arrest Warrant and the Sovereign State” 81-83.; Luisa MARIN: „The European Arrest Warrant and Domestic Legal Orders. Tension between Mutual Recognition and Fundamental Rights: the Italian Case” *Maastricht Journal of European and Comparative Law Review* 2008/4. 478.

¹⁴⁵ Emily SMITH: „Running before We Can Walk? Mutual Recognition at the Expense of Fair Trials in Europe’s Area of Freedom, Justice and Security” *New Journal of European Criminal Law* 2013/1-2. 83.

az, hogy a tagállamok eltérő garanciarendszereket alkalmaznak a büntetőeljárásban, a végeredmény ugyanaz lesz.

Ezek alapján az EU *sui generis* büntetőügyi együttműködési rendszerének a legnagyobb kihívása, hogy megfelelő védelemben részesítse a büntetőeljárás alá vont személyek alapvető jogait, vagyis, hogy érvényesítse az alkotmányos büntetőjog követelményeit. Ez különösen nagy kihívást jelent a transznacionális együttműködés kontextusában, hiszen 27 különböző büntető igazságügyi rendszer szabályait kell összehangolni, hogy kezelni lehessen az interakciójuk során felmerülő alapjogi kihívásokat. A következő fejezetekben az eme kihívásra adott válaszokat fogom vizsgálni, melyek között megtaláljuk az EUB kezdeti tevékenységét is, ami inkább az alapjogvédelem ellen hatott, mint erősítette azt, azonban vizsgálatnak vetem alá az EUB alapjogi fordulatát és az EU jogalkotási törekvéseit is, amelyek a terhelt státusát kívánják erősíteni, és kitérek a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszerek reformjának lehetséges megoldásaira is. Végül pedig elemzem az EUB legfrissebb esetjogát, ami minden eddiginél nagyobb védelemben részesíti az alapvető jogokat a büntetőügyi együttműködésben.

III. Az alapjogok érvényesülése a büntetőügyi együttműködés folyamatában

1. Alapjogok a hatékony együttműködés oltárán

A tagállamok nemzetközi büntetőügyi együttműködésében a kölcsönös elismerés elve kétélű fegyver. Egyrészt a büntetőeljárás hatékonyságát szolgálja az uniós szabad mozgás térségében, ahol az egyén könnyedén kikerülhet egy tagállam büntetőjogának területiális hatálya alól. Éppen ezért a kölcsönös elismerés elvének érvényesülése extraterritorialitást kölcsönöz a tagállamok büntetőjogának. Ezzel voltaképpen egy tagállam jogrendjét exportáljuk egy másik tagállam területére legyen szó bármilyen büntető igazságügyi határozat végrehajtásáról, pl. európai elfogatóparancsról, szabadságvesztés büntetést kiszabó, vagy próbaidőt megállapító ítéletről, nyomozási cselekményt elrendelő európai nyomozási határozatról vagy befagyasztást elrendelő határozatról.¹⁴⁶ E határozatok ugyanis a kibocsátó tagállam jogrendje alapján születnek, ám azok végrehajtása egy másik tagállam területén történik úgy, hogy azok keletkezését nem a végrehajtó tagállam büntetőjoga vezérelte. Erre a jelenségre hivatkozik *Mitsilegas*

¹⁴⁶ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 125.

ügy, mint egy utazás, amelynél ismeretlen az úticél.¹⁴⁷ A szerző ezzel arra utal, hogy a kölcsönös elismerés elvének árnyoldala is van, ami nem más, minthogy az uniós polgárok úgy válnak az Unióban létező valamennyi büntető igazságügyi rendszer alanyává, hogy azokkal nem feltétlenül kerülnek közvetlen kapcsolatba, pl. adott tagállam területére történő beutazás útján.

A kölcsönös elismerés elvének e sajátosságát többen is kritizálták,¹⁴⁸ mivel kellő körültekintés hiányában hátrányosan érintheti a személyek jogait, például a legalitás elvének megsértésével, vagy azzal, hogy az elven alapuló együttműködési rendszerek nem biztosítanak lehetőséget a végrehajtás megtagadására abban az esetben, ha a végrehajtás egyébként az érintett személy alapjogainak sérelmével járna. A jogtudósok által megfogalmazott kritikák ellenére azonban az EUB több ügyben is a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer védelmére kelt.¹⁴⁹ Ezek közül a legalitás elvével kapcsolatos *Advocaten voor de Wereld* ügy bemutatásával kezdem az EUB releváns esetjogának ismertetését,¹⁵⁰ amelyet a *Radu* és a *Melloni* ügyekkel folytatok.¹⁵¹ Fontos leszögezni, hogy a vizsgált esetek mindegyike az EEP-vel állt kapcsolatban, hiszen az EEP kerethatározat volt a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés zászlóshajója. A tagállamok az EEP-t alkalmazták és alkalmazzák jelenleg is a leggyakrabban az összes eljárásjogi eszköz közül. Emiatt az EEP lett az elv alkalmazásának a laboratóriuma is. A vizsgált ügyek számát pedig területi korlátok miatt csökkentettem az EUB három legjelentősebb ítéletére, amelyeket a nemzetközi szakirodalomban is szorosan nyomon követtek jelentőségük okán.

¹⁴⁷ Valsamis MITSILEGAS: „The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU” *Common Market Law Review* 2016/5. 1282.

¹⁴⁸ A magyar szakirodalomban Bárd Petra a büntetőeljárás garanciák tagállamonkénti érvényesülésének különbségeit említi, amely hátrányosan érintheti a személyeket. Ld: BÁRD Petra: „A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül” in Virág GYÖRGY (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok* 45. (Budapest: OKRI 2008) 190.; Marleos Spreeuw az Unió alapértékei kikényszeríthetőségének hiánya miatt kritizálja a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben történő alkalmazását. Ld.: Marleos SPREEUW: „Do as I say, not as I do. The application of mutual recognition and mutual trust” *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 2012. 513.; Valsamis Mitsilegas pedig megjegyzi, hogy a kölcsönös elismerés rendszerét jellemző automatikus elismerés és végrehajtás mechanizmusa sokáig nem vette figyelembe az alapvető jogok védelmét. Ld.: Valsamis MITSILEGAS: „The Limits of Mutual Trust in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual” *Yearbook of European Law* 2012/1. 322.

¹⁴⁹ Auke WILLEMS: „The Court of Justice of the European Union’s Mutual Trust Journey in EU Criminal Law: From a Presumption to (Room for) Rebuttal” *German Law Journal* 2019/4. 470.

¹⁵⁰ C-303/05. sz. *Advocaten voor de Wereld* ügy [EU:C:2007:261] (a továbbiakban: C-303/05.)

¹⁵¹ C-396/11. sz. *Radu* ügy [EU:C:2012:648] (a továbbiakban: C-396/11.); C-399/11 sz. *Melloni* ügy [EU:C:2012:600] (a továbbiakban: C-399/11)

Mielőtt azonban rátérnék az első ügy ismertetésére, fontos röviden ismertetni a legalitás elvét. A legalitás elve egy olyan átfogó alapelveként funkcionál a büntetőjogban, amely számos elvet magába foglal: többek között a *nullum crimen* és *nulla poena sine lege* és a *ne bis in idem* elveket, a jogszabályok egyértelműségének, pontos és világos megfogalmazásának, valamint azok megismerhetőségének követelményeit.¹⁵² Ezek közül a kölcsönös elismerés elvének alkalmazása elsősorban a *nullum crimen* és *nulla poena sine lege* elvekkel kerülhet összetűzésbe, ugyanis a bűnösséget megállapító, más jogrendbe exportált bírósági ítélet előfordulhat, hogy egy személy büntetőjogi felelősségét olyan cselekmény elkövetése miatt állapítja meg, amely a kibocsátó tagállamban büntetendő, ám a végrehajtó tagállamban nem az – feltéve, hogy az adott bűncselekmény tekintetében nem alkalmazandó a kettős büntethetőség követelménye.¹⁵³

Az EUB legelőször az *Advocaten voor de Wereld* ügyben foglalkozott az EEP-vel, még a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését megelőzően, ahol az előterjesztő a büntetőjogi normák világos megfogalmazását vonta kétségbe az EEP kerethatározat kapcsán.¹⁵⁴ Az ügy kiemelt jelentőségű volt, hiszen az EUB először hozott döntést a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszerrel, valamint az elv érvényesítésére szolgáló szabályozási technikával kapcsolatban. Fontosságát az is mutatta, hogy tíz tagállam tett észrevételeket az előterjesztés kapcsán.¹⁵⁵ Ebben az ügyben az *Advocaten voor de Wereld* elnevezésű nonprofit szervezet keresetet nyújtott be a belga alkotmánybírósághoz az EEP kerethatározatot implementáló belga jogszabály megsemmisítése iránt.¹⁵⁶ A megsemmisítést két okra hivatkozva kérte. Egyrésztől azt állította, hogy az uniós jogalkotó nem megfelelően választotta meg a jogalapot, ugyanis korábban a tagállamok közötti kiadatást nemzetközi szerződéssel szabályozták, és ezt a

¹⁵² FARKAS – RÓTH: *A büntetőeljárás* 61.; Sabine GLESS: „A New Test for Mens Rea? Safeguarding Legal Certainty in a European Area of Freedom, Security and Justice” *European Criminal Law Review* 2011/2. 117-118.

¹⁵³ Ezt teszi lehetővé példának okáért a Tanács 2008/909/IB kerethatározata, amely a szabadságvesztés büntetést kiszabó vagy szabadságmegvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéletek kölcsönös elfogadhatóságát szabályozza. A kerethatározat 7. cikke meghatározott bűncselekmények esetén eltörli a kettős büntethetőség követelményét.

¹⁵⁴ Erre azért volt lehetőség, mert Belgium alávetette magát az EUB hatáskörének a harmadik pillér tekintetében is. Ld.: C-303/05. 15. pont

¹⁵⁵ Florian GEYER: „European Arrest Warrant. Court of Justice of the European Communities, Judgment of 3 May 2007, Case C-303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW v. Leden van de Ministerraad*” *European Constitutional Law Review* 2008/1. 153.

¹⁵⁶ Anita BLAGOJEVIC – HERKE Csongor – MOHAY Ágoston: „Az európai elfogatóparancs jogi természete, magyarországi implementációja és jövőbeni átültetése Horvátországban” in DRINÓCZI Tímea (szerk): *Határon átnyúló és uniós jogi témák: Magyarország – Horvátország* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2011) 59.

korábbi jogrendet a jogalkotó egy kerethatározattal helyezte hatályon kívül.¹⁵⁷ A kérelmező azt állította, hogy ezzel az uniós jogalkotó egy alapvető jogelvet sértett meg, miszerint csak ugyanolyan típusú jogforrással lehet hatályon kívül helyezni egy másik jogforrást.¹⁵⁸ Ezen túl a kérelmező azt is állította, hogy a belga átültető jogszabály sérti az egyenlőség elvét, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, ugyanis a kettős büntethetőség követelményét csak részlegesen törli el. Ennek következtében pedig egyes terheltek hátrányosabb helyzetbe kerülnek, mint mások.¹⁵⁹ Végül, de nem utolsó sorban pedig arra is hivatkozott, hogy az átültető jogszabály sérti a legalitás elvét, ugyanis az EEP kerethatározat nem határozza meg pontosan azon bűncselekményeket, amelyek esetében eltörli a kettős büntethetőség követelményét, hanem csupán kategóriákat alkot, amelyeket a tagállamoknak kell értelmezniük.¹⁶⁰ Ezen aggályokra tekintettel a belga alkotmánybíróság a következő kérdéseket terjesztette az EUB elé:

„Összeegyeztethető-e a kerethatározat az EU 34. cikk (2) bekezdésének b) pontjával, miszerint kerethatározatot csupán a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése céljából fogadható el?

Összeegyeztethető-e a kerethatározat 2. cikkének (2) bekezdése a kettős büntethetőség követelményének vizsgálatát az ott felsorolt bűncselekmények esetén kizáró részében az EU 6. cikk (2) bekezdésével, közelebbről az e rendelkezés által biztosított büntetőjogi törvényesség elvével, az egyenlőség elvével és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával?”¹⁶¹

A luxembourgi bíróság döntése az uniós intézmények számára volt kedvező, ugyanis megállapította a kerethatározat érvényességét, és elhárította az alapjogi aggályokat. Az előbbi tekintetében az EUB azzal érvelt, hogy a Tanács, vagyis a harmadik pillér egyedüli jogalkotója számára a kerethatározat és a nemzetközi szerződés valójában alternatív jogalkotási eszközökként álltak rendelkezésre, és ezek közül maga a jogalkotó dönthette el, hogy melyiket kívánja alkalmazni.¹⁶² A Tanács e választási lehetőségét az EUB azzal indokolta, hogy az ezzel ellentétes értelmezés – miszerint a Tanács nem választhatja meg a jogalkotás eszközét, mert az elkövetők kiadatását eredetileg nemzetközi szerződés szabályozta – sértené a szóban forgó jogalkotási hatáskört, és veszélyeztetné annak hatékony gyakorlását.¹⁶³

¹⁵⁷ KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 63.

¹⁵⁸ Daniel SARMIENTO: „European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence” *ICON* 2008/1. 175.; C-303/05. 11. pont

¹⁵⁹ C-303/05. 12. pont

¹⁶⁰ C-303/05. 13. pont

¹⁶¹ C-303/05. 16. pont

¹⁶² C-303/05. 41. pont

¹⁶³ C-303/05. 42. pont

A második kérdés tekintetében az EUB azzal érvelt, hogy a kettős büntethetőség követelményének eltörlése azért nem sérti a legalitás elvét, mert azt kizárólag a kibocsátó tagállam jogrendje alapján kell vizsgálni.¹⁶⁴ Az EUB esetjogában ez volt a kölcsönös bizalom egyik első megnyilvánulása a büntetőügyi együttműködés keretein belül, hiszen arról van szó, hogy a kölcsönös elismerés elve alapján feltételezni kell a legalitás elvének sértetlenségét, ugyanis a tagállamok saját jogrendjük keretében tiszteletben tartják azt.¹⁶⁵ Másrészt az EUB úgy vélte, hogy a kettős büntethetőség követelményének eltörlése nem sérti az egyenlőség elvét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, mivel az kellően indokolt. Ezen indokok között említette a bűncselekmények büntetni rendeltségét és a hozzájuk rendelt büntetési tételeket, valamint azt, hogy a felsorolt bűncselekmények súlyosan sértik a közrendet és a közbiztonságot.¹⁶⁶ Egyszerűen fogalmazva az EUB megalapozottnak látta a különbségtételt a meghatározott bűncselekmények tekintetében.

A szakirodalom a legalitás elvének megsértése mellett főképp azért kritizálta az EEP kerethatározatot, és az annak mintájára létrehozott számos másik együttműködési rendszert, mert azok nem biztosítanak lehetőséget arra, hogy alapjogsérelem esetén a végrehajtó hatóság megtagadja a végrehajtásukat.¹⁶⁷ Ennek okai a kölcsönös elismerés elvének érvényesítésére szolgáló szabályrendszerben keresendők. Ahogy már fentebb ismertettem,¹⁶⁸ az elv érvényesítése céljából több szabályozási sajátosság is megjelenik a releváns másodlagos jogforrásokban. Ezek egyike meghatározza, hogy milyen esetekben van lehetőség az igazságügyi határozat végrehajtásának megtagadására. A felsorolás taxatív, ami azt jelenti, hogy a másodlagos jogforrásban felsorolt eseteken túl nincs lehetőség a megtagadásra. A megtagadási okok között pedig sokáig nem volt jelen az az eset, amikor az igazságügyi határozat végrehajtása alapjogsérelemmel járna. Sőt, igaz, hogy az európai nyomozási határozatot létrehozó irányelv, valamint a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló rendelet már rendelkezik ilyen megtagadási indokkal, a Lisszaboni Szerződés előtt elfogadott másodlagos jogforrások – vagyis az elv érvényesítésére szolgáló eszközök java része – továbbra sem rendelkeznek ezzel.

¹⁶⁴ C-303/05. 53-54. pont

¹⁶⁵ Ester HERLIN-KARNELL: „In the wake of Pupino: Advocaten voor der Wereld and Dell’Orto” *German Law Review* 2007/12. 1155.; WILLEMS: „The Court of Justice of the European Union’s Mutual Trust Journey in EU Criminal Law” 474.

¹⁶⁶ C-303/05. 56-58. pont

¹⁶⁷ MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon* 154.

¹⁶⁸ Lásd II. fejezet 2. pont ii. alpont

Az EUB azonban e kritikával kapcsolatban is a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer védelmére kelt, még hozzá kettő ügyben is. A *Radu* ügyben az EEP útján keresett személy arra hivatkozva támadta meg az elfogatóparancs végrehajtását, hogy az alapjogsérelemmel járna számára, mivel az európai elfogatóparancsot úgy bocsátották ki, hogy azt megelőzően a kibocsátó hatóság nem hallgatta ki, megsértve ezzel a tisztességes eljáráshoz való jogát.¹⁶⁹ Ez utóbbi érvelést az EUB foglalta össze az eljáró román bíróság által előterjesztett hat kérdésből, melyek mindegyike arra irányult, hogy az EEP kerethatározat és az EEP joghatásai összhangban állnak-e a terhelt szabadsághoz és biztonságához, valamint tisztességes eljáráshoz való jogaival.¹⁷⁰ Mindezek alapján az EUB átformálta a kérdést, melynek lényege így az volt, hogy megtagadható-e az EEP abban az esetben, ha a kibocsátó hatóság nem hallgatta meg a keresett személyt az EEP kibocsátása előtt.¹⁷¹ A luxembourgi ítélkező testület értelemszerűen arra a következtetésre jutott, hogy a keresett személy kihallgatására nincs szükség az EEP kibocsátása előtt, hiszen az elfogatóparancs célja éppen a keresett személy jelenlétének biztosítása. Sőt, tovább is ment az indokolásában, és azt állította, hogy a kibocsátás előtti meghallgatás aláásná az EEP szükségszerű meglepetésszerűségét.¹⁷² Ezen túl az EUB hangsúlyozta azt is, hogy az EEP kerethatározat garanciákat nyújt arra, hogy a keresett személyt ne érje jogsérelem, és biztosítja, hogy az átadás céljából elfogott személy védő segítségét vehesse igénybe az átadásba való beleegyezés mérlegelése során.¹⁷³ A fentiekén túl megjegyzendő, hogy az EUB a kölcsönös elismerés elvére is hivatkozott, amivel igyekezett alátámasztani azt, hogy az EEP kerethatározat nem eredményez alapjogsérelemet.¹⁷⁴ A szakirodalom viszont kritizálta az EUB álláspontját a *Radu* ügyben, ugyanis egyes szerzők úgy vélték, hogy szándékosan tartózkodott az alapjogsérelem esetén való megtagadás lehetőségének vizsgálatától, és csupán formális vizsgálatot folytatott.¹⁷⁵

¹⁶⁹ C-396/11. 29. pont

¹⁷⁰ C-396/11. 20. pont; Martin BÖSE: „Human Rights Violations and Mutual Trust: Recent Case Law on the European Arrest Warrant” in RUGGERI (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* 138.

¹⁷¹ C-396/11. 31. pont

¹⁷² C-396/11. 39-40. pont

¹⁷³ C-396/11. 42. pont

¹⁷⁴ Ermioni XANTHOPOULOU: „Radu judgment: A lost opportunity and a story of how the mutual trust obsession shelved human rights” 14-18. bekezdés, <https://blogs.kcl.ac.uk/kslreuropeanlawblog/?p=416>

¹⁷⁵ BACHMAIER: „Mutual recognition and the role of the CJEU” 518.; WILLEMS: „The Court of Justice of the European Union’s Mutual Trust Journey in EU Criminal Law” 482.; Rosa RAFFAELLI: „Judgment of the Court of Justice of the European Union, 29 January 2013, Radu” in Valsamis MITSILEGAS – Alberto di MARTINO – Leandro MANCANO: *The Court of Justice and European Criminal Law*” (Oxford: Hart 2019) 369-370.

Az EUB a *Melloni* ügyben még tovább ment, és úgy döntött, hogy egyes esetekben az uniós alapjogi standardok elsőbbséget élveznek a tagállami alapjogi standardokkal szemben.¹⁷⁶ Az alapügy Olaszországban folyt, amelyben a terheltet tíz évig terjedő szabadságvesztésre ítélték. Az ítélet 2004-ben emelkedett jogerőre. A jogerő beállta után az olasz ügyészség EEP-t bocsátott ki.¹⁷⁷ Miután a spanyol hatóságok elfogták az elítéltet, az arra hivatkozva támadta meg az EEP végrehajtását, hogy Olaszországban nem volna biztosított az újratárgyaláshoz való joga. Azt kérelmezte, hogy a végrehajtó hatóság az újratárgyalás jogának garantálását szabja az átadás feltételéül.¹⁷⁸ Mivel az EEP végrehajtása során eljáró spanyol bíróság nem találta megalapozottnak a kérelmét, a keresett személy a spanyol alkotmánybírósághoz fordult. A végrehajtó hatóság átadásról szóló döntésének megsemmisítését kérte arra hivatkozva, hogy az újratárgyalás jogának kizárása ellentétben állt a spanyol alkotmány tisztességes eljáráshoz való jogával kapcsolatos szabályaival.¹⁷⁹ Az alkotmánybíróság elismerte, hogy az átadásról szóló döntés valóban sértette a tisztességes eljáráshoz való jogot abban a formában, ahogyan a spanyol alkotmány szabályozta azt.¹⁸⁰ Ugyanakkor az alkotmánybíróság számára úgy tűnt, az újratárgyalás ezen abszolút joga pedig az EEP kerethatározatnak a terhelt távollétében hozott ítéletekre vonatkozó szabályaival állt ellentétben.¹⁸¹

E körülmények között a spanyol alkotmánybíróság a következő kérdéseket terjesztette az EUB elé:

„A 2002/584/IB kerethatározat 4a. cikke (1) bekezdésének a 2009/299/IB kerethatározattal meghatározott hatályos szövegét úgy kell-e értelmezni, hogy az megakadályozza a nemzeti igazságügyi hatóságokat abban, hogy az ugyanezen rendelkezésben foglalt esetekben az európai elfogatóparancs végrehajtását ahhoz a feltételhez kössék, hogy a kérdéses ítélet felülvizsgálható legyen az átadni kért személy védelemhez való jogának biztosítása érdekében?

Abban az esetben, ha az első kérdésre igenlő válasz adandó, a 2002/584/IB kerethatározat 4a. cikkének (1) bekezdése összhangban áll-e a [...] Charta 47. cikkében foglalt hatékony jogorvoslathoz való jogból és a tisztességes eljáráshoz való jogból, valamint a 48. cikkének (2) bekezdése által biztosított védelemhez való jogból levezethető követelményekkel?

Abban az esetben, ha a második kérdésre igenlő válasz adandó, a Charta 53. cikkének a 47. és 48. cikkében elismert jogokkal együttes rendszertani értelmezése lehetővé teszi-e a tagállam számára, hogy a távollétében elítélt személy átadását ahhoz a feltételhez kösse, hogy a kibocsátó államban lehetővé teszi az ítélet felülvizsgálatát, magasabb fokú védelmet biztosítva így ezen jogoknak, mint amilyen az uniós jogból fakadna, abból a célból, hogy elkerülje az olyan értelmezést, amely korlátozza vagy sérti valamely, a tagállam alkotmánya által elismert alapvető jogot?”¹⁸²

¹⁷⁶ BACHMAIER: „Mutual recognition and the role of the CJEU” 518.

¹⁷⁷ C-399/11. 14. pont

¹⁷⁸ C-399/11. 16. pont

¹⁷⁹ C-399/11. 18. pont

¹⁸⁰ C-399/11. 20. pont

¹⁸¹ C-399/11. 23. pont

¹⁸² C-399/11. 26. pont

Az EUB megerősítette a spanyol alkotmánybíróság véelmét, és úgy ítélte, hogy az átadás nem köthető az újratárgyalás jogának biztosításához, ugyanis az EEP kerethatározat – a 2009-es módosítását követően – harmonizálja a terhelt távollétében hozott ítéletekre vonatkozó szabályokat.¹⁸³ A kerethatározat főszabályként azt mondja ki, hogy a terhelt távollétében hozott ítélet végrehajtása végett kibocsátott EEP megtagadható, azonban ez alól kivételt képeznek azon esetek, amikor a terhelt nem jelent meg, azonban személyesen, vagy bármely más ellenőrizhető módon idézték, és megfelelően tájékoztatták a tárgyalás helyszínéről, időpontjáról és arról, hogy meg nem jelenése ellenére is lehetőség van határozat meghozatalára. Ezen túl akkor sem alkalmazandó e szabály, ha a terhelt védőt hatalmazott meg, hogy képviselje őt a tárgyaláson.¹⁸⁴ A második kérdés tekintetében, amely arra irányult, hogy az újratárgyalás jogának kizárása ellentétes-e a hatékony jogorvoslathoz, valamint a védelemhez való joggal, az EUB azzal érvelt, hogy a terhelt távollétében hozott döntés szükségszerű lehet, ha a terhelt jogellenesen kivonja magát a büntetőeljárás alól.¹⁸⁵ E szükségszerűség megalapozhatja a terhelt előbb említett alapjogainak korlátozását, ami abban áll, hogy megtiltják számára az újratárgyalás kérelmezését. Az EUB továbbá leszögezte, hogy az EEP kerethatározat szigorú korlátokat állít az alapjogkorlátozásnak azzal, hogy csak olyan esetekben teszi kizárhatóvá az újratárgyalás lehetőségét, amikor a terhelt ténylegesen értesült a bírósági tárgyalásról, és a meg nem jelenés következményeiről és ennek ellenére nem jelent meg.¹⁸⁶ Ilyen esetekben, az EJE esetjogával is alátámasztva, az EUB úgy vélte, hogy a terhelt önként és egyértelműen lemond a tárgyaláson való jelenlét jogáról, és az azzal kapcsolatban álló jogairól.¹⁸⁷

Ez azonban még nem ad választ arra, hogy az EUB miért nem engedélyezte a magasabb alapjogi standardok alkalmazását. A *Melloni* ügy kiválóan rámutat a tagállamok büntetőeljárásai rendszereinek különbségeire.¹⁸⁸ A tagállami büntetőeljárásai törvények nem azonos mértékben védelmezik az eljárás résztvevőinek a jogait. Elméletileg az Alapjogi Charta – mely ekkor már az uniós alapjogvédelem primer jogforrása volt – 53.

¹⁸³ Aida Torres PÉREZ: „Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue” *European Constitutional Law Review* 2014/2. 312.

¹⁸⁴ 2002/584/IB 4a. cikk (1) bekezdés a)-b) pont; Nik de BOER: „Addressing Rights Divergences under the Charter: Melloni” *Common Market Law Review* 2013/4. 1084.

¹⁸⁵ C-399/11. 49. pont

¹⁸⁶ C-399/11. 52. pont

¹⁸⁷ Maartje de VISSER: „Dealing with Divergences in Fundamental Rights Standards” *Maastricht Journal of Comparative and European Law Review* 2013/4. 578.

¹⁸⁸ BOER: „Addressing Rights Divergences under the Charter” 1083.

cikke lehetőséget biztosítana a tagállamok számára, hogy a benne foglalt alapjogi standardoknál magasabb védelmi szintet garantáljanak.¹⁸⁹ Elméletben tehát helye lenne az újratárgyalás kikötésének, azonban az EUB mégis úgy döntött, hogy erre nincs lehetőség. E döntését kettő indokkal magyarázta. Egyrészt arra hivatkozott, hogy a magasabb alapjogi standardok biztosításának lehetősége aláásná a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés hatékonyságát, másrészt pedig úgy ítélte, hogy az eltérés jelen esetben aláásná az uniós jog hatékony érvényesülését, mivel a tagállamok a 2009-es kerethatározatban közösen megállapodtak abban, hogy milyen esetekben van kizárva az újratárgyalás jogának biztosítása a büntetőügyi együttműködés során.¹⁹⁰ Az EUB tehát úgy ítélte, hogy amennyiben egy alapjog tartalmát uniós jogforrás konkretizálja, a tagállamoknak már nem marad mozgástere.¹⁹¹ Ez azonban nem korlátozza őket abban, hogy egyéb esetekben eltérjenek az Alapjogi Chartában foglalt alapjogi standardoktól a jogosult javára.¹⁹²

A fenti ügyek rámutatnak arra, hogy az EUB nagyon komolyan vette a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer védelmezését, és több ügyben is elhárította az egyébként megalapozott kritikákat. Az elemzett ügyekben közös, hogy az EUB az ítéleteit rendre a kölcsönös elismerés elvéből fakadó azon kötelezettségre alapozta, hogy a tagállamok a sajátjukkal egyenértékűnek ismerik el a többi tagállam büntető igazságügyi rendszerét. A mögöttes indokolás pedig mindig az volt, hogy a tagállamok mindegyike tiszteletben tartja az alapjogokat, így a büntetőeljáráshoz kapcsolódó alapvető garanciákat is. Az EUB érvelése szerint a tagállamok e kötelezettsége elegendő, hogy kiigazítsa a tagállami jogrendszerek különbözőségéből adódó problémákat, hiszen a tagállami jogrendszerek hiába különböznek, ettől függetlenül saját büntető igazságügyi rendszereik kontextusában, saját eljárásjogi

¹⁸⁹ VISSER: „Dealing with Divergences in Fundamental Rights Standards” 579.

¹⁹⁰ C-399/11. 62-63. pont

¹⁹¹ Itt érdemes rámutatni arra, hogy a jogtudomány az EUB *Melloni* ügyben hozott ítéletét az alapjogok védelmének indokolatlan és az uniós jog elsőbbségének szolgálatába állított csökkentésének látta, ezért kritikával illette. Besselink például azért kritizálta az EUB ítéletét, mert egy olyan másodlagos jogforrás tekintetében alkalmazta az uniós jog elsőbbségének az elvét, amelyre eredetileg ez az elv nem terjedt ki. Ezen túl azt is megjegyezte, hogy az Alapjogi Charta 53. cikke, amely a tagállami szintű magasabb alapjogi standardok alkalmazását teszi lehetővé, valójában az uniós jog elsőbbségének van alárendelve, ezért alkalmazása képlékeny. Ld.: Leonard F.M. BESSELINK: „The Parameters of Constitutional Conflict after Melloni” *European Current Law* 2014/10. 1189.; Helmut Statzger is rámutat arra a problémára, hogy a *Melloni* ügyben az EUB nem engedte érvényesülni a tagállami alapjogi standardokat. Ehelyett megállapította, hogy elegendő, ha az EEP kerethatározat szabályai az Alapjogi Chartával, és nem pedig a tagállamok alkotmányok alapjogi standardjaival van összhangban. Ld.: STATZGER: *International and European Criminal Law* 56.

¹⁹² C-399/11. 60. pont

garanciarendszerükkel megfelelő védelemben részesítik a büntetőeljárás résztvevőinek jogait. Az EUB ezen meggyőződését a 2/13. sz. véleményében mondta ki legegyértelműbben, ahol az EU-nak az EJEE-hez való csatlakozásával kapcsolatban kifejtette, hogy a kölcsönös bizalom elvének értelmében a tagállamok kötelesek feltételezni, hogy minden tagállam megfelelően alkalmazza az uniós jogot, és az uniós jog alkalmazása során tiszteletben tartja az alapvető jogokat.¹⁹³

2. Alapjogi fordulat

2.i. A jogalkotó intézmények alapjogi törekvései

Míg az EUB figyelemre méltó erőfeszítéseket tett a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer megóvására, és mögöttes logikájának felépítésére még úgy is, hogy ezzel bebetonozta a rendszer hiányosságait, a jogalkotó intézmények több módon is igyekeztek orvosolni ezeket. Ezen kezdeményezések közé sorolható az Európai Bizottság jogalkotási javaslata, amely a büntetőeljárás terhelt státuszát harmonizálta volna,¹⁹⁴ és amely meghíúsult, továbbá a kölcsönös elismerés elvét érvényesítő kerethatározatokat módosító 2009/299/IB kerethatározat,¹⁹⁵ amely az elv alkalmazását finomította olyan esetekben, amikor az eljáró bíróság a terhelt távollétében hozott ítéletet. Ezen túl a 2000-es évek végén a Tanács kidolgozott egy ütemtervet, ami lépésekre bontotta és finomította az Európai Bizottság eredeti javaslatát a terhelt státuszának harmonizálására.¹⁹⁶ Végül a 2010-es évek legelején több más újítás mellett megjelent az alapjogi megtagadási indok is egy új eljárásjogi eszközben, méghozzá az európai nyomozási határozatban.¹⁹⁷ Ezek mind azt mutatják, hogy az uniós jogalkotó intézmények nem vonták kétségbe a szakirodalomban megfogalmazott számtalan kritikát, és nem hiányzott részükről sem az a törekvés, hogy az európai büntetőjog rendszerében az alapjogok nagyobb védelemben részesüljenek, azonban az intézkedések egy része kudarcba fulladt, más része pedig máig hiábavaló eredménynek tűnhet, ami rámutat arra, hogy nehéz befolyásolni a 2000-es évek elején létrehozott büntetőügyi

¹⁹³ 2/13. sz. vélemény [EU:C:2014:2454] (a továbbiakban: 2/13. sz. vélemény) 191. bekezdés

¹⁹⁴ COM(2004) 328

¹⁹⁵ A Tanács 2009/299/IB kerethatározata (2009. február 26.) a 2002/584/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB és a 2008/947/IB kerethatározat módosításáról a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül lefolytatott eljárásokat követően hozott határozatokra való alkalmazásának előmozdítása tekintetében, HL L 81 2009.03.27. (a továbbiakban: 2009/299/IB) 24-36.

¹⁹⁶ A Tanács Állásfoglalása (2009. november 30.) a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről, HL C 295, 2009.11.30. (a továbbiakban: Ütemterv)

¹⁹⁷ 2014/41/EU

együttműködési rendszert jogalkotás útján. A további alpontokban e négy intézkedést fogom vizsgálni, még hozzá időrendi sorrendbe.

a. Az Európai Bizottság jogalkotási javaslata

A kölcsönös elismerés elvének köszönhető hatékonyságot ellensúlyozó büntetőeljárás garanciák koncepciója az EU *sui generis* büntetőügyi együttműködési rendszere kiépítésének kezdete óta jelen van, még ha eleinte nem is volt annyira részletes az erre irányuló terv, mint napjainkban.

Az Európai Bizottság legelőször egy 2000-ben elfogadott közleményében fogalmazta meg, hogy eljárásjogi garanciákat kell kiépíteni, amelyek védik a terheltet, és a büntetőeljárás egyéb résztvevőit a kölcsönös elismerés elvéből eredő extraterritorialitás káros hatásaitól.¹⁹⁸ Sőt, mi több, az Európai Tanács is úgy fogalmazott a Tamperei következtetéseiben, hogy az elv alkalmazása nem lehet kizárólagos, és nem válthatja ki teljes egészében a büntetőjog területén szükséges jogharmonizációt. Ehelyett szorgalmazta, hogy a jogharmonizációt és az elvet együttesen alkalmazzák az uniós jogalkotó intézmények.¹⁹⁹ A Bizottság 2000-ben kiadott közleménye azonban jól mutatja az eljárásjogi garanciák elhanyagoltságát, ugyanis az csupán célként említi azok harmonizációját, azonban nem támasztja alá konkrét adatokkal, hogy miért van szükség rá, és nem vizsgálja a megvalósíthatóságát. Mégis közleményben az Európai Bizottság tanúbizonyságot tett az uniós intézmények törekvéseiről a terhelt státusának harmonizálása terén.²⁰⁰

Az eljárásjogi garanciák szükségességére egy évvel később, 2001-ben a Tanács is felhívta a figyelmet az általa megalkotott végrehajtási tervben, amelyben megállapította a kölcsönös elismerés elvének implementálásához szükséges teendőket, és ezek közé sorolta az eljárási garanciák harmonizálását is.²⁰¹ A Tanács azzal érvelt, hogy a büntetőeljárás terheltjének a védelmét szolgáló garanciák egységesítése azért fontos, mert a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés azon a feltételezésen alapszik, hogy a tagállamok közös értékeket vallanak, különösen pedig tiszteletben tartják

¹⁹⁸ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, COM(2000) 495, (a továbbiakban: COM(2000) 495) 16. o.

¹⁹⁹ Tamperei Program 37. pont

²⁰⁰ COM(2000) 495 17. o.

²⁰¹ Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, HL C 12 (a továbbiakban: HL C 12), 2001.01.15., 12. o.

az alapvető jogokat. A Tanács feltételezése szerint a terheltet védő eljárásjogi garanciák harmonizálása növelheti a tagállamok ez iránti bizalmát.²⁰²

Az Európai Bizottság 2003-ban elfogadott zöld könyve jelentette a következő lépést az eljárásjogi harmonizáció megvalósításának irányába.²⁰³ A Bizottság egy 2002-ben lefolytatott széleskörű szakmai egyeztetést követően alkotta meg a zöld könyvet, amelynek célja az volt, hogy összegezze az egyeztetés tanulságait. A zöld könyv azonosította azokat az eljárási jogokat, amelyek harmonizálására leginkább szükség van a terhelt eljárásjogi védelme érdekében.²⁰⁴ Javarást ez a dokumentum képezte a Bizottság 2004-ben elkészített jogalkotási javaslatának a tartalmát. A Bizottság a jogalkotási javaslatában igyekezett összekötni az eljárásjogi jogharmonizációt az EU alapjogvédelmi szabályaival, ezért utalt az EUSZ 6. cikkére, amely előírta, hogy az EU köteles tiszteletben tartani az alapvető jogokat, amelyek az EJEE-ből, és a tagállamok alkotmányos hagyományából erednek.²⁰⁵

A Bizottság a jogalkotási javaslatot kifejezetten olyan intézkedésnek tekintette, amely a terhelt státuszának harmonizálásával beteljesíti a fentebb részletezett, Tanács által elfogadott végrehajtási tervben kitűzött célt, miszerint harmonizálni kell az eljárásjogi garanciákat az EU-ban.²⁰⁶ A tervezett kerethatározat kizárólag a tisztességes eljárásból való jog tartalmából levezethető eljárási jogokat szabályozta volna,²⁰⁷ így az ügyvédi segítség igénybevételéhez, illetve a védelemhez való jogot, a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogot, a speciális igényű terheltek számára nyújtandó többlet védelmet, a kommunikációhoz való jogot és a tájékoztatáshoz való jogot.²⁰⁸ A Bizottság azzal érvelt a jogalkotás szükségessége mellett, hogy az EJEE-ben lefektetett alapjogok a gyakorlatban nem mindig érvényesülnek, amelyet jól mutat az EJEB előtt folyamatban lévő számos eljárás.²⁰⁹ Példaként felhozta, hogy a védelemhez való jog nem teljesült egészében egyes tagállamokban, ugyanis bizonyos időszakokban (éjszaka és hétvégén) nem működött az ügyvédek kirendelésének rendszere. Más esetekben pedig előfordult,

²⁰² HL C 12., 2001.1.15. 10-11. o.

²⁰³ COM(2003) 75

²⁰⁴ COM(2003) 75 4. o.

²⁰⁵ COM(2004) 328 2. o.

²⁰⁶ COM(2004) 328 2. o.

²⁰⁷ COM(2004) 328 3. o.

²⁰⁸ Gert VERMEULEN – Laurens van PUYENBROECK: „Approximation and mutual recognition of procedural safeguards of suspects and defendants in criminal proceedings throughout the European Union” *GofS*, 2010. különkiadás: EU and International Crime Control. Topical Issues, 48.

²⁰⁹ COM(2004) 328 3. o.

hogy a rendőrségi kihallgatás során nem képesített tolmács segítette a terheltet, hanem egy olyan személy, aki éppen beszélte a terhelt által megértett nyelvet.²¹⁰

Végsősoron azonban a jogalkotási eljárás kudarcba fulladt 2007-ben, ugyanis több tagállam is ellenezte a javaslat elfogadását. Döntésüket részben azzal indokolták, hogy tartottak tőle, hogy a kerethatározat túlzottan befolyásolná az igazságügyi rendszerüket. Más tagállamok pedig kétségbe vonták, hogy az EU büntetőjogi jogalkotási hatásköre kiterjedt volna az eljárásjogi garanciák szabályozására.²¹¹ Mivel ez a jogalkotási eljárás még az amszterdami keretek között valósult meg, ezért a Tanácsban egyhangú döntésre lett volna szükség a kerethatározat megalkotásához. Ennek hiányában nem sikerült elfogadni azt.

A jogalkotási eljárás a sikertelensége ellenére már egészen korán, a büntetőügyi együttműködési rendszer kialakulásának első éveiben megmutatta, hogy létezik az igény a büntetőeljárás garanciák harmonizálására. Az eljárás kudarcra pedig minden bizonnyal ráirányította a politikai döntéshozók figyelmét arra, hogy szükség van egy önálló jogalapra, amelynek segítségével megvalósítható ez a cél. Ez vezethetett el a Lisszaboni Szerződésben kialakított önálló jogalaphoz, amely lehetővé teszi a büntető-eljárásjogi jogharmonizációt feltéve, hogy az a kölcsönös elismerés elvének előmozdítását szolgálja.²¹²

b. A 2009/299/IB kerethatározat

A 2009/299/IB kerethatározat azért született meg, mert a Tanács és az Európai Bizottság, valamint a tagállamok is felismerték, hogy a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszerek nem szabályozták megfelelően a terhelt távollétében hozott ítéletek esetén a büntetőügyi együttműködést. Egyes határozatok kapcsán például lehetőséget biztosítottak a végrehajtó hatóságnak a végrehajtás megtagadására, míg az EEP esetében pedig az újratárgyalás jogához lehetett kötni az átadást.²¹³ Azonban ezek az együttműködési rendszerek ezzel párhuzamosan nem pontosították, hogy a megtagadási indok, vagy az átadás feltételhez kötése pontosan milyen körülmények között alkalmazható. Ennél fogva pedig a tagállamokban eltérő gyakorlat alakult ki az *in absentia* ítéletekhez kötődő együttműködést illetően, hiszen minden tagállam más-más

²¹⁰ COM(2004) 328 9. o.

²¹¹ MITSILEGAS: „The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU” 1305.

²¹² EUMSZ 82. cikk (2) bekezdés

²¹³ 2009/299/IB Preambulum (3)

tartalommal szabályozta a tárgyaláson való jelenlét jogát és a védelemhez való jogot.²¹⁴ Mielőtt ismertetném a kerethatózat tartalmát, röviden bemutatom a kerethatózat megszületéséig vezető utat, ugyanis ez a folyamat is beleillik az uniós jogalkotó intézmények alapjogi törekvéseibe a büntetőügyi együttműködés területén.

A terhelt távollétében hozott ítéletek kérdésköre elsőként 2003-ban merült fel az EU büntetőügyi együttműködési rendszerével kapcsolatban. Az Európai Bizottság az előző alpontban már említett 2003-as zöld könyvében kísérletet tett azon eljárási garanciák azonosítására, amelyek szükségesek a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer hatékonyabbá tételére. E zöld könyv ugyan nem sorolta a legfontosabb kérdések közé az *in absentia* ítéletekre vonatkozó átfogó szabályozást, de a később megvalósítandó célok között említette.²¹⁵ A Hágai Program – a bel- és igazságügyi együttműködést 4-5 éves ciklusonként meghatározó stratégiai programok második – a büntetőügyi együttműködési rendszer hatékonyságának növelése és a tagállamok közötti bizalom növelése kapcsán csak az Európai Bizottság 2004-es jogalkotási tervezetének elfogadására hívta fel a jogalkotó intézményeket.²¹⁶ Azonban a Tanács és az Európai Bizottság által a Hágai Program végrehajtására kialakított intézkedési terv része volt egy zöld könyv, amely kifejezetten a terhelt távollétében hozott ítéletek kérdéseit vizsgálta volna.²¹⁷ Ugyanakkor a végrehajtási terv lépéseinek megvalósulását vizsgáló 2006-os, és 2007-es jelentésből is kitűnik, hogy a zöld könyv megalkotása elmaradt. A 2006-os jelentésben az Európai Bizottság még csak a zöld könyv megalkotásának elhalasztásáról írt,²¹⁸ azonban a 2007-es jelentésből kiderült, hogy a zöld könyv helyett más intézkedéseket részesítettek előnyben.²¹⁹ Ez is hozzájárult ahhoz, hogy ebben a tárgyban végül sosem született meg az Európai Bizottság hatásvizsgálata. Ehelyett a 2009/299/IB kerethatózat jogalkotási tervezetét a szlovén soros elnökség alatt a tagállamok

²¹⁴ Kei H. BRODERSEN – Vincent GLERUM – André KLIP: „The European arrest warrant and in absentia judgments: The cause of much trouble” *New Journal of European Criminal Law* 2022/1. 8.; Ld. az előző pontban: Spanyolország szinte abszolút jogként szabályozta az újratárgyalás jogát, míg Olaszország korlátozta a terhelt ezen jogát.

²¹⁵ COM(2003) 75 16. o.

²¹⁶ The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union, HL C 53 2005.03.03., 12.

²¹⁷ A Tanács és a Bizottság cselekvési terve az Európai Unióban a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése megerősítéséről szóló hágai program végrehajtásáról, HL C 198 2005.08.12., 19.

²¹⁸ Commission staff working document – Annex to the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Report on the implementation of The Hague programme for 2006 (Institutional Scoreboard – Table 1), {COM(2007) 373 final} {SEC(2007) 897} (SEC/2007/0896), 12.

²¹⁹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Report on implementation of the Hague programme for 2007, {SEC(2008) 2048} (SEC(2008) 2049), 10.

nyújtották be a Tanácsnak jogalkotási eljárásra.²²⁰ Mindemellett a végrehajtási terv intézkedéseinek megvalósulásáról szóló jelentésekből kitűnik az is, hogy a büntetőügyi együttműködés területén kitűzött célok jóval kisebb mértékben valósultak meg, mint más területek intézkedései. Ez pedig arról tanúskodik, hogy az uniós intézmények jogalkotási fókusza elmozdult az alapjogvédelem területéről. Ez eredményezhette azt, hogy a szóban forgó kerethatározathoz vezető jogalkotási eljárást végül a tagállamok kezdeményezték az Európai Bizottság helyett.

Ennek ellenére a 2009/299/IB kerethatározat a büntetőügyi együttműködésben megvalósuló alapjogvédelem tekintetében a 2000-es évek legnagyobb hatású uniós másodlagos jogforrása volt, amelynek csak részben az az oka, hogy semmilyen más kezdeményezés nem vezetett eredményre.²²¹ Azért is tekinthető kiemelkedő eredménynek a kerethatározat, mert öt – a kölcsönös elismerés elvét érvényesítő – kerethatározatot módosított, amivel a büntetőügyi együttműködés rendszerének átfogó reformját valósította meg.²²²

A reform az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról,²²³ a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról,²²⁴ a kölcsönös elismerés elvének a vagyonekhozást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról,²²⁵ a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról,²²⁶ és a kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról szóló kerethatározatokra terjedt ki.²²⁷ Ezek közül kizárólag a vagyonekhozást elrendelő határozatokra vonatkozó kerethatározat nincs már hatályban.

A reform azon a megállapításon alapult, hogy a terhelt jelenléthez való joga nem korlátlan. Erről kifejezetten, vagy hallgatólagosan lemondhat, feltéve, hogy az kellően

²²⁰ http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/0630SVEZdosezki.html II. pont 6. bekezdés

²²¹ E tekintetben érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az Európai Bizottság 2004-es jogalkotási tervzetét végül nem fogadták el a Tanácsban, így sikertelenül zárult a jogalkotási eljárás.

²²² 2009/299/IB 1. cikk (3) bekezdés

²²³ 2002/584/IB

²²⁴ 2005/214/IB

²²⁵ A Tanács 2006/783/IB kerethatározata (2006. október 6.) a kölcsönös elismerés elvének a vagyonekhozást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról, HL L 328., 2006.11.24., 59—78. o.

²²⁶ 2008/909/IB

²²⁷ 2008/947/IB

egyértelmű.²²⁸ A kerethatározat arra szolgál, hogy megállapítsa, melyek azok az esetek, amikor úgy kell tekinteni, hogy a terhelt lemondott a jelenléthez való jogáról. Mivel a jogalkotó az EJEE és az EJEB standardjaihoz nyúlt a lemondás jogszerű eseteinek megállapítása során, kijelenthető, hogy a kerethatározat az egységes szabályozás lefektetésével nem csak ahhoz járult hozzá, hogy minden tagállamban azonos gyakorlat alakuljon ki,²²⁹ hanem ahhoz is, hogy ez a gyakorlat összhangban álljon az európai alapjogi követelményekkel is. Ennek eredményeként a kerethatározat kiegészítette a szabályozási tárgykörébe vont kerethatározatok *in absentia* ítéletekre vonatkozó szabályait, és főszabályként ugyanúgy lehetővé tette az igazságügyi határozat végrehajtásának megtagadását, azonban lefektette azokat a követelményeket, amelyeknek meg kell felelni a büntetőeljárásnak ahhoz, hogy az igazságügyi hatóság úgy tekinthesse, hogy a terhelt lemondott a jelenléthez való jogról. A kerethatározat ezeket a követelményeket három esetkörre bontotta, amelyek közül, ha bármelyik teljesül, akkor nincs helye a végrehajtás megtagadásának.

Az első esetkör szabályainak értelmében a végrehajtás csak akkor tagadható meg, ha az érintett személyt nem tájékoztatták kellő időben. A tájékoztatásnak személyesnek kell lennie, és ki kell terjednie annak a tárgyalásnak a kitűzött időpontjára és helyére, amely a határozat meghozatalához vezet. Ezen túl az érintett személyt tájékoztatni kell arról, hogy a tárgyalás határozat meghozatalához vezethet a jelenléte nélkül is. Fontos, hogy megállapítható legyen, hogy a tájékoztatás ténylegesen megtörtént, és az érintett személy ténylegesen tudomást szerzett a tárgyalás időpontjáról. A második esetkörbe azok az esetek tartoznak, amikor az érintett személy a kitűzött tárgyalás ismeretében jogi képviselőt hatalmazott meg, és a jogi képviselő ténylegesen ellátta a terhelt védelmét. A harmadik esetkör pedig azon eseteket foglalja magába, amikor az érintett személy számára kézbesítették az ítéletet, vagy egyéb igazságügyi határozatot, és tájékoztatták perújítási jogáról, vagy arról, hogy miképp vitathatja az adott döntést, és e jogáról kifejezetten, vagy hallgatólagosan lemond.²³⁰

²²⁸ A Tanács e megállapítását kifejezetten az EJEE-re és az EJEB gyakorlatára hivatkozva tette. Ld.: 2009/299/IB Preambulum (1)

²²⁹ Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a tagállamok korábban eltérő mértékben védelmezték a terhelt jelenléthez való jogát, ami ahhoz is vezethetett kettő olyan tagállam relációjában, amelyek egyike magasabb, míg a másik alacsonyabb mértékben védelmezte a tárgyaláson való jelenlét jogát, hogy az elkövetők egy része büntetlenül maradt, mivel az alapjogvédelmi mechanizmusok közti eltérés folytán a magasabb védelmi szinttel rendelkező tagállam megtagadhatta az igazságügyi határozat végrehajtását.

²³⁰ 2009/299/IB 2-6. cikk

Fontos kihangsúlyozni, hogy a 2009/299/IB kerethatározat nem kizárólag a büntetőeljárás terhelteit védelmezi. A benne foglalt szabályok egyértelműsítik azokat az eseteket, amikor a terhelt számára nem kell biztosítani az újratárgyalás jogát. Ez önmagában akár még azt is jelenthetné, hogy szűkült a büntetőeljárás terhelteinek mozgástere, azonban a kerethatározat csupán az európai standardoknak megfelelő szabályokat alkotott, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a büntetőeljárás ne csak tisztességes, de hatékony is legyen.

c. A Tanács 2009-es ütemterve

Miután az Európai Bizottság 2004-es kerethatározat-tervezetére irányuló jogalkotási eljárás sikertelenül zárult a tagállamok kétségei miatt, a Lisszaboni Szerződés már kifejezett jogalapot biztosított a büntető-eljárásjogi jogharmonizációra. Már az új lisszaboni keretrendszerben, 2009-ben pedig a terhelt státuszának harmonizálása újra fókuszba került az Európai Unióban, miután a Tanács megalkotta az ütemtervét,²³¹ amelyben a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát képező eljárási jogok harmonizálására szolgáló irányelvek megalkotását tűzte ki célul. Az eljárási jogok harmonizációjának felértékelődését mutatja, hogy nem csak a Tanács programjában merült fel az igénye, hanem a Bizottság azon közleményében is, amelyet a Stockholmi Program megalkotásának folyamata alatt bocsátott ki,²³² valamint a Stockholmi Program is megerősítette a Tanács által készített ütemterv végrehajtásának igényét.²³³

A Tanács az ütemtervben a korábban ismertetett érvekre hivatkozva szorgalmazta a büntetőeljárás garanciák harmonizálását.²³⁴ A jogalkotás legfőbb minőségi követelményeként pedig az EJEE standardjait állította.²³⁵ Ezen túl kijelölte azokat az eljárási jogokat, amelyek harmonizálására szükség van, amelyek a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog, a tájékoztatáshoz való jog, az ügyvédi segítséghez való jog, a kommunikációhoz való jog és a különleges helyzetben lévő terheltek számára nyújtandó

²³¹ Ütemterv 1-3.

²³² A Bizottság Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek – A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában, COM(2009) 262, 18.

²³³ A Stockholmi Program HL C 115 (a továbbiakban: Stockholmi Program) 10.

²³⁴ A Tanács megerősíti, hogy a büntetőügyi együttműködési rendszer az EJEE-ben védelmezett alapvető jogok kölcsönös tiszteletben tartásán alapszik. Hangsúlyozza továbbá az eljárási garanciák harmonizálásának szükségességét az uniós szabad mozgás térségében, ugyanis a külföldiek elkövetővé válása egyre gyakoribb a mozgásszabadság jelentős foka mellett. Ld.: Ütemterv, Preambulum (1), (4)-(5)

²³⁵ Ütemterv, Preambulum (13)

garanciák.²³⁶ Emellett pedig felhívta az Európai Bizottságot, hogy készítsen egy zöld könyvet az előzetes fogva tartás szabályai harmonizálásának kérdéseiről.²³⁷

d. Az európai nyomozási határozat

Végül, de nem utolsó sorban itt érdemes említést tenni az európai nyomozási határozatról is, amelyet a jogalkotó intézmények szintén tagállami kezdeményezésre alkották meg.²³⁸ Az európai nyomozási határozatot létrehozó 2014/41/EU irányelvet már a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése után alkották meg, méghozzá az első együttműködési rendszerként, amely a Lisszaboni Szerződés keretei között a kölcsönös elismerés elvét szolgálta. Az ENYH célja, hogy biztosítsa a külföldön keletkező bizonyítékok gyűjtését.²³⁹ E célból bármely nyomozási cselekmény elrendelésére kibocsátható, viszont megfelelő korlátokkal biztosított, hogy ne lehessen visszaélni vele.²⁴⁰ Noha alapvetően az ENYH nem a büntetőeljárás során megvalósuló alapjogvédelem javítására tett intézményi erőfeszítések sorát gazdagítja, az irányelv olyan szabályozási technikákat alkalmaz, amelyek kifejezetten az egyént védik az állami túlhatalommal szemben, és a büntetőügyi együttműködési rendszer sajátos alapjogi dilemmáira is reflektálnak.²⁴¹ Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy az irányelv lehetővé teszi a végrehajtó hatóság számára, hogy alternatív nyomozási cselekményt alkalmazzon, feltéve, hogy az kevésbé sérti az érintett személy alapvető jogait, de még alkalmas arra, hogy elérje a nyomozási célt. Továbbá az EU Alapjogi Ügynökségének a jogalkotás során kibocsátott véleményére tekintettel a jogi aktusba bekerült egy megtagadási indok, amely abban az esetben alkalmazható, ha a végrehajtó hatóság az ENYH végrehajtásával megsértené az EJE-ből, vagy az EU Alapjogi Chartájából folyó kötelezettségeit.²⁴² Mindkettő szabály egyértelműen az érintett személyek alapjogainak védelmére szolgál. Emellett pedig az

²³⁶ Érdemes külön felhívni a figyelmet, hogy az ütemtervben felsorolt jogok szinte egy az egyben megfelelnek az EJE tisztességes eljárásához való jogról szóló szabályhelyeivel.

²³⁷ Ütemterv, 3.

²³⁸ Stefano RUGGERI: „Introduction to the Proposal of the European Investigation Order: Due Process Concerns and Open Issues”, in Stefano RUGGERI (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe*. (London: Springer 2014) 5.

²³⁹ Silvia ALLEGREZZA: „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality” in RUGGERI (szerk.): *Transnational Evidence* 52.

²⁴⁰ 2014/41/EU irányelv 3. cikk, 6. cikk (1) bekezdés, 10. cikk (1) bekezdés b) pont; NAGY LÁSZLÓNÉ CSERNÁK Hajnalka – PENCZ Kornél – TASNÁDI Zoltán – BERTALDÓ András: „Az európai nyomozási határozat – vagy más jogsegély? I.” *Jura*, 2021/4. 57.

²⁴¹ 2014/41/EU 6. cikk, 10. cikk, 11. cikk (1) bekezdés f) pont

²⁴² Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order. 10-11. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1490-FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf

ENYH olyan kommunikációs szabályokat vezetett be, amelyek alkalmasak lehetnek a tagállamok közötti bizalom növelésére, ami a büntetőügyi együttműködés hatékonyságát szolgálja.

Az uniós jogalkotó intézmények az ENYH mintájára a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismerését szabályozó (EU) 2018/1805 rendeletben is létrehozták az alapjogsérelem esetén alkalmazható megtagadási indokot.²⁴³ Említésre méltó azonban, hogy noha az ENYH irányelv és az (EU) 2018/1805 rendelet létrehozták az alapjogi megtagadási indokot, ezek alkalmazására még sosem került sor.²⁴⁴

2.ii. *Az Európai Unió Bíróságának alapjogi jogfejlesztő tevékenysége*

Az EUB a korábban elemzett ítéleteiben minden kétséget kizáróan kimondta, hogy a büntetőügyi együttműködés alapja a tagállamok között fennálló kölcsönös bizalom,²⁴⁵ amelyet a tagállamok közösen vallott értékeire, az EU alapértékeire és az alapvető jogok védelmére lehet visszavezetni.²⁴⁶ A kölcsönös bizalom alapozza meg a kölcsönös elismerés elvén alapuló kvázi-automatikus együttműködést, amelynek során a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntető igazságügyi határozatokat formális ellenőrzést követően végre kell hajtani.²⁴⁷ A végrehajtási kötelezettség szinte mindenek felett áll, és abból a feltevésből indul ki, hogy a tagállamok hiába alkalmaznak különböző jogszabályi megoldásokat, azok mindegyike azonos eredményre jut különösen az uniós jog végrehajtása során és az alapvető jogok védelme tekintetében.²⁴⁸ Ezzel összhangban az EUB is többször hangsúlyozta, hogy az igazságügyi határozat megtagadására csak

²⁴³ (EU) 2018/1805 8. cikk (1) bekezdés f) pont, 19. cikk (1) h)

²⁴⁴ A Eurojust 2020-ban kiadott esetjogi elemzéséből kiderül, hogy az ENYH irányelv hatályba lépését követő első három évben egyetlen alkalommal sem került sor a megtagadási indok alkalmazására, és az EUB pedig maga utasította el a megtagadási indok alkalmazásának lehetőségét egy olyan esetben, amely tökéletesen ráillett volna a megtagadási indokban megfogalmazott körülményekre. Ld.: Eurojust: Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order (2020) https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2020-11/2020-11_EIO-Casework-Report_CORR_.pdf 32.; SZIJÁRTÓ István: "The CJEU Partially Excludes Bulgaria from Taking Part in Judicial Cooperation – an Absolute Order or a Balancing Act? The Gavanozov II Case" *Pécs Journal of International and European Law* 2022/1. 49.

²⁴⁵ C-396/11. 34. bekezdés; C-303/05. 57. bekezdés, C-187/01. és C-385/01. sz. Gözütok és Brügge egyesített ügyek [EU:C:2003:87] 33. bekezdés; KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 110. 130.; Christine JANSSENS: *The Principle of Mutual Recognition in EU Law* (Oxford: Oxford University Press 2013), 141.

²⁴⁶ 2/13. sz. vélemény 168. bekezdés

²⁴⁷ MITSILEGAS: „The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU” 1282.

²⁴⁸ Cecilia RIZCALLAH: *The Principle of Mutual Trust in European Union Law* (Brüsszel: Bruylant 2022). 161.

korlátozott esetekben van lehetőség, amikor a releváns másodlagos jogforrásban meghatározott megtagadási indok alkalmazható.²⁴⁹

Ugyanakkor az EUB a 2/13. sz. véleményében nem csak a kölcsönös bizalom elvét, hanem annak kivételeit is megfogalmazta, megerősítve ezzel a C-411/10. és C-493/10. sz. egyesített ügyekben hozott ítéletét.²⁵⁰ A vélemény alábbi bekezdésében az is megjelenik, hogy kivételes esetekben lehetőség van a kölcsönös bizalom vélelmének megdöntésére. Ennek megértéséhez meg kell vizsgálni az EUB indokolását, amelyet a véleményben adott.

„[...]emlékeztetni kell arra, hogy a tagállamok közötti kölcsönös bizalom elvének alapvető jelentősége van az uniós jogban, mivel lehetővé teszi egy belső határok nélküli térség létrehozását és fenntartását. Márpedig ezen elv, különösen a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tekintetében, mindegyik államtól megköveteli, hogy – kivételes körülményektől eltekintve – úgy tekintse, hogy az összes többi tagállam tiszteletben tartja az uniós jogot, és különösen az uniós jog által elismert alapvető jogokat[...].”²⁵¹

A vélemény idézett bekezdésének értelmében tehát a kölcsönös bizalom elve alapvető fontosságú az uniós szabad mozgás térségének fenntartásában.²⁵² Ez a vélelem főszabályként azt jelenti, hogy a tagállamok nem vizsgálhatják, hogy a többi tagállam valóban tiszteletben tartja-e az uniós jogot, ezen belül is kifejezetten az alapvető jogokat (emlékeztetni kell, hogy az EUB azért utasította el az EU EJEE-hez való csatlakozását, mert az megnyitotta volna a lehetőséget arra, hogy a tagállamok vizsgálják, hogy a többi tagállam jogrendszere valóban kellő védelemben részesíti-e az alapvető jogokat).²⁵³ Azonban a vélemény arra is kifejezetten utal, hogy a kölcsönös bizalom elve kivételes

²⁴⁹ C-399/11. 38. bekezdés, C-303/05. 30. bekezdés, C-396/11. 36. bekezdés

²⁵⁰ Az N. S. és M. E. és társai egyesített ügyekben az EUB úgy vélte, hogy az uniós joggal ellentétes azt vélelmezni egy tagállamról, hogy tiszteletben tartja az alapjogokat, amennyiben az átadó állam tudomással bír arról, hogy a menedékkérő befogadására köteles tagállamban a menekültügyi eljárást és a menedékkérők befogadásának feltételeit illetően tapasztalható rendszeres zavarok miatt alapos okkal, bizonyítottan feltételezhető, hogy a kérelmező e rendelkezés értelmében embertelen vagy megalázó bánásmód tényleges veszélyének lenne kitéve. Ilyen esetekben megtagadható a menedékkérő átadása. Ez a lehetőség lényegében a kölcsönös bizalom elve által előírt kötelezettség áttörését jelenti. Az EUB a szóban forgó egyesített ügyekben elismerte, hogy a kölcsönös bizalom egy megdönthető vélelmet hordoz, nem pedig a feltétlen és vak bizalom kötelezettségét. Ld.: C-411/10. és C-493/10. sz. N. S. és M. E. és társai egyesített ügyek [EU:C:2011:865] 105-107 bekezdés.; ill. v.ö. MOHAY Ágoston: „Nemzetközi jogi standardok az uniós menekültügyben” *Scriptura* 2016/1. 108.

²⁵¹ 2/13. sz. vélemény 191. bekezdés

²⁵² Van olyan szerző, aki a kölcsönös bizalom elvére a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer kötőszövekeként tekint. Ld.: Michael SCHWARZ: „Let’s talk about trust, baby! Theorizing trust and mutual recognition in the EU’s area of freedom, security and justice” *European Law Journal* 2018/2-3. 125.

²⁵³ MOHAY Ágoston: „Back to the Drawing Board? Opinion 2/13 of the Court of Justice on the Accession of the EU to the ECHR – Case note” *Pécs Journal of International and European Law* 2015/1. 31-32.; RIZCALLAH: *The Principle of Mutual Trust*, 124.

körülmények között megdönthető. Másképp szólva az EUB úgy ítélte meg, hogy bizonyos esetekben helye van az alapjogok tiszteletben tartása vizsgálatának.

A szakirodalom a 2/13. sz. véleményhez is kritikusan állt, ugyanis a kölcsönös bizalom elvének kikristályosodását látták benne, és úgy ítélték meg, hogy ez az alapjogok további háttérbe szorulásához fog vezetni.²⁵⁴ Azonban az EUB későbbi esetjogából már számos szerző vonta le azt a következtetést, hogy a kölcsönös elismerés és a kölcsönös bizalom elvek közötti kapcsolat változóban van. Ezt a változást pedig később pont Mitsilegas – aki korábban még a 2/13. sz. véleménnyel szemben is éles kritikát fogalmazott meg – írta le úgy, mint a feltétel nélküli bizalomtól a „megérdemelt” bizalom irányába történő elmozdulás.²⁵⁵ A megérdemelt bizalom felé történő elmozdulás lényegében azt jelentette, hogy az EUB is elismerte, hogy a kölcsönös elismerés elvén alapuló kvázi-automatikus büntetőügyi együttműködés nem eredményezheti az alapjogok sérelmét. Éppen emiatt elismerte, hogy kivételes esetekben vizsgálni lehet, hogy a kibocsátó tagállam vajon tiszteletben tartja-e az alapjogokat abban a kifejezett ügyben, amelyben egy igazságügyi határozat lett kibocsátva. Amennyiben pedig felmerül az alapjogsérelem veszélye, az elv tárgyát képező igazságügyi határozatot csak akkor lehet végrehajtani, ha a kibocsátó tagállam garanciákat ad az alapjogsérelem megelőzésére. Ebből ered lényegében a megérdemelt bizalom kifejezés.²⁵⁶ Alább a kölcsönös bizalom elvét érintő eme változásokat fogom elemezni az EUB esetjogán keresztül 2019-ig, a *Dorobantu* ügyig fog bezárólag, ugyanis az EUB esetjogában érdemben eddigre kristályosodott ki az a mechanizmus, amely alapján helye lehet a kölcsönös bizalom megkérdőjelezésének. Az EUB ezt követő gyakorlatában az elv alkalmazási szabályait pontosította és alkalmazási körét bővítette, amivel lényegében a megérdemelt bizalom elvének szerez érvényt egyre több alapjog kapcsán.

A 2/13. sz. véleményt követően az EUB elsőként a *Lanigan* ügyben fordított nagyobb figyelmet az alapjogok büntetőügyi kontextusban történő tiszteletben tartására. A *Lanigan* ügyben egy EEP végrehajtása jelentősen elhúzódott, mivel több eljárási kérdést, valamint a keresett személy kifogásait is vizsgálni kellett a végrehajtásról szóló döntés meghozatala során. Végősoron az ír végrehajtó hatóság elutasította a keresett személy kifogásait, és döntött volna az EEP végrehajtásáról. Azonban ekkor a keresett személy

²⁵⁴ Valsamis MITSILEGAS: „The Symbiotic Relationship between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe’s Area of Criminal Justice” *New Journal of European Criminal Law* 2015/4. 472.

²⁵⁵ Valsamis MITSILEGAS: „Trust” *German Law Review* 2020. 70.

²⁵⁶ Auke WILLEMS: *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law* (Oxford: Hart 2021) 99.

arra hivatkozott, hogy az EEP végrehajtására szabott határidő túllépése okán nincs lehetőség a végrehajtásra.²⁵⁷ E körülmények között a végrehajtó hatóság úgy döntött, hogy kérdéseket terjeszt az EUB elé, hogy megtudja, a határidők túllépése valóban megakadályozza-e az EEP végrehajtását. Ezen túl azt is kérdezte, hogy a keresett személy számára keletkeztet-e bármilyen jogot az EEP végrehajtására előírt határidő túllépése.²⁵⁸

Az EUB ugyan megjegyezte, hogy a végrehajtás határidejének túllépése nem eredményezi sem az EEP meghíúsulását, sem pedig a végrehajtó hatóság kötelezettségét, hogy szabadon engedje a keresett személyt, felismerte, hogy az EEP végrehajtásának elhúzódása a keresett személy mozgásszabadságát súlyosan sértheti, ezért kimondta, hogy az EEP foganatosítása céljából elrendelt fogva tartás csak addig tarthat, ameddig az EEP végrehajtása iránt érdemi eljárás folyik. Ezzel az eljárással szemben pedig azt a feltételt támasztotta, hogy azt kellő gondossággal kell lefolytatni, vagyis nem lehet túlzó mértékű a fogva tartás időtartama. Ezen túl az EUB arra is utalt, hogy ha az eset összes körülményét figyelembe véve túlzó mértékű volna a fogva tartás időtartama, a végrehajtó hatóság ugyan rendelkezhet a keresett személy szabadon bocsátásáról, azonban minden intézkedést meg kell tennie, hogy garantálja a későbbi átadás sikerességét.²⁵⁹ Érdemes kiemelni, hogy az EUB ezen ítéletével – még ha akaratlanul is, de – elismerte az akadémia azon kritikáját, hogy az EEP folytán a keresett személyek mozgásszabadságát akár úgy is korlátozhatják, hogy egyébként az általuk elkövetett bűncselekmény a fogva tartásra nem adna lehetőséget.²⁶⁰ Végsősoron a *Lanigan* ügyben hozott ítéletre hivatkozva helye lehet a terhelt jelenlétének garantálására szolgáló kevésbé jogsértő kényszerintézkedések alkalmazásának is a fogva tartás helyett.

Az EUB az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítélete váltotta ki az eddigi legnagyobb hatást a büntetőügyi együttműködésben megvalósuló alapjogvédelem tekintetében.²⁶¹ Kiemelkedő számú tanulmány született, amely ezzel az ítélettel

²⁵⁷ C-237/15. PPU sz. *Lanigan* ügy [EU:C:2015:474] (a továbbiakban: C-237/15. PPU) 17-19. pont

²⁵⁸ C-237/15. PPU 20. pont

²⁵⁹ Steve PEERS: „Free at last? Detention, the European Arrest Warrant and Julian Assange” <https://eulawanalysis.blogspot.com/2016/02/free-at-last-detention-european-arrest.html> 5-7. bekezdés, C-237/15 PPU 58. pont, 63. pont

²⁶⁰ BACHMAIER: „Mutual Recognition and the Role of the CJEU” 514.

²⁶¹ C-404/15. és C-659/15. PPU sz. *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyek [EU:C:2016:198] (a továbbiakban: C-404/15.)

foglalkozik több különböző aspektusból,²⁶² és több ítélet is az egyesített ügyekben kidolgozott *Aranyosi* teszt pontosítására szolgált az EUB későbbi esetjogában.²⁶³

Az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekhez kettő alapügy vezetett, melyekben Magyarország és Románia kibocsátott egy-egy európai elfogatóparancsot. Míg a magyar kibocsátó hatóság büntetőeljárás lefolytatása végett, addig a román kibocsátó hatóság szabadságvesztés büntetés végrehajtása végett bocsátotta ki az EEP-t. Mindkét elfogatóparancs ügyében ugyanaz a német ügyészség járt el. Továbbá mindkettő ügyben a keresett személyek arra hivatkozva támadták meg az elfogatóparancsokat, hogy azok végrehajtása ahhoz vezetne, hogy a magyar és a román börtönviszonyok miatt embertelen, megalázó bánásmódnak lennének alávetve, ami pedig ellenkezik az EJEE és az Alapjogi Charta 4. cikkeivel. A keresett személyek ezen indoklásukat az EJEB ítéleteire alapozták, amelyek több alkalommal megállapították, hogy a magyar és a román börtönviszonyok valóban alapjogsértők.²⁶⁴

Az EUB – főképp a német szövetségi alkotmánybíróság jelzésértékű döntése után,²⁶⁵ melyben az alkotmányos identitás tükrében vizsgálta a kibocsátott EEP-t, valamint az alapul fekvő olasz büntetőeljárás²⁶⁶ – úgy ítélte meg, hogy fennáll a 2/13. sz. véleményben prognosztizált kivételes eset, amikor helye lehet a kölcsönös bizalom elvén alapuló vélelem megkérdőjelezésének. Lényegében az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben az EUB elismerte, hogy a büntetőügyi együttműködés nem vezethet alapjogsérelemhez,²⁶⁷ azonban ezt önmagában nem tartotta elégségesnek, ugyanis komoly dilemmaként jelentkezett volna az elkövető felelősségre vonásának elmaradása,

²⁶² Ld. Eva AIZPURUA – Mary ROGAN: „Understanding new actors in European Arrest Warrant cases concerning detention conditions: The role, powers and functions of prison inspection and monitoring bodies” *New Journal of European Criminal Law* 2020/2.; BÁRD Petra – Wouter van BALLEGOOI: „Judicial independence as a precondition for mutual trust? The CJEU in Minister for Justice and Equality v. LM.” *New Journal of European Criminal Law*, 2018/3.; Andreas KARAPATAKIS: „Case C-128/18 Dorobantu – the Aftermath of Aranyosi and Căldăraru” <https://europeanlawblog.eu/2019/10/28/case-c-128-18-dorobantu-the-aftermath-of-aranyosi-and-caldararu/>; Steve PEERS: „Human Rights and the European Arrest Warrant: Has the ECJ turned from poacher to gamekeeper?” <https://free-group.eu/2016/11/12/human-rights-and-the-european-arrest-warrant-has-the-ecj-turned-from-poacher-to-gamekeeper/>

²⁶³ C-220/18. PPU sz. Generalstaatsanwaltschaft ügy [EU:C:2018:589] (a továbbiakban: C-220/18. PPU); C-216/18. PPU sz. Minister for Justice and Equality ügy [EU:C:2018:586] (a továbbiakban: C-216/18. PPU); C-128/18. sz. Dorobantu ügy [EU:C:2019:857] (a továbbiakban: C-128/18.)

²⁶⁴ C-404/15 29. 43. 51. 60. bekezdések

²⁶⁵ Ld.: BVerfG, Order of the Second Senate of 15 December 2015 - 2 BvR 2735/14 [ECLI:DE:BVerfG:2015:rs20151215.2bvr273514]

²⁶⁶ Daniel SARMIENTO: „The German Constitutional Court and the European Arrest Warrant: The latest twist in the judicial dialogue” <https://eulawanalysis.blogspot.com/2016/01/the-german-constitutional-court-and.html> 2-4. bekezdés

²⁶⁷ C-404/15. 88. bekezdés

ha az alapjogsérelem okán megtagadható volna az EEP végrehajtása. Éppen ezért az EUB kimondta, hogy ha beigazolódik az alapjogsérelem veszélye, akkor fel kell függeszteni az EEP végrehajtását.²⁶⁸ Ehhez a ponthoz azonban egy alapos „egyeztetési eljárás” vezet el, amelyet a szakirodalom *Aranyosi* tesztnek nevez.

Az *Aranyosi* teszt alapján kell vizsgálni, hogy az EEP végrehajtása alapjogsérelemhez vezet-e. A teszt két fázisból áll, melynek első fázisa annak megállapítására terjed ki, hogy a kibocsátó tagállamban valóban felfedezhető-e rendszerszintű, vagy általánossá vált „zavar”, vagy a hiányosságok ténylegesen érintenek-e egyes személyeket vagy büntetés-végrehajtási intézeteket. Ehhez objektív, megbízható, pontos és kellően aktuális adatokra kell támaszkodni, amelyek a gyakorlatban nemzetközi bíróságok ítéletei, nem kormányközi szervezetek jelentései, nemzeti bíróságok ítéletei, vagy nemzeti jelentések lehetnek.²⁶⁹ Amennyiben a végrehajtó hatóság az *Aranyosi* teszt első fázisában igazoltnak látja az alapjogsérelem veszélyét, el kell végeznie a konkrét ügy egyedi vizsgálatát is, amely arra irányul, hogy az alapul fekvő ügyben a keresett személy is ki van-e téve az alapjogsérelem veszélyének, ugyanis az EUB leszögezte, hogy az általános, vagy rendszerszintű hiányosságok még nem eredményezik azt, hogy minden fogvatartott alapvető joga sérül.²⁷⁰ Amennyiben viszont alapos okkal feltételezhető – az EUB szóhasználata szerint komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető –, hogy a keresett személy alapjoga sérülne a kibocsátó tagállamban, akkor a végrehajtó hatóság köteles garanciákat kérni a kibocsátó tagállamtól ezen alapjogsérelem elkerülésére. Amennyiben pedig a garanciákat elegendőnek ítéli, a végrehajtó hatóság az EEP végrehajtásáról dönthet csak. Ellenkező esetben azonban ideiglenesen, az alapjogsérelem veszélyének megszűnéséig fel kell függeszteni az EEP végrehajtását.²⁷¹

Az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítélet egyértelmű fordulat az EUB esetjogában. Emellett azonban egy egyensúlyozó „mutatvány” is, hiszen az EEP végrehajtása elhalasztásának opciójával az alapjogok védelme úgy valósul meg, hogy közben az együttműködés hatékonyságát is garantálni lehet.²⁷² E tekintetben különösen fontos, hogy az *Aranyosi* teszt során a végrehajtó hatóságnak a második fázisban a

²⁶⁸ C-404/15. 98. bekezdés

²⁶⁹ C-404/15. 89. pont

²⁷⁰ Tony MARGUERY: „Rebuttal of Mutual Trust and Mutual Recognition in Criminal Matters: Is „Exceptional” Enough?” *European Papers* 2016/1. 954.; C-404/15 91-94. pont

²⁷¹ C-404/15. 95-97. pont

²⁷² Zara GILBERT: „The implementation of the CJEU’s Joined Cases *Aranyosi* and *Caldararu* by the UK and Irish Courts – A real impact on the protection of fundamental rights in surrender proceedings?” 2022/3. 317.

kibocsátó hatóságtól kell informálódnia az alapjogsérelem konkrét veszélyéről,²⁷³ és szintén a kibocsátó hatóságnak kell garanciákat nyújtania az alapjogsérelem elkerülésére, ha annak veszélye korábban beigazolódott.²⁷⁴ Ezzel a kibocsátó és a végrehajtó hatóságok párbeszéde valósul meg, és közvetlenül az érintett felek tudják orvosolni az alapjogsérelem veszélyét, mint az együttműködésben érdekeltek. Amennyiben az *Aranyosi* teszt nem tartalmazná ezt a párbeszédet, a végrehajtó hatóság lehet, hogy pontatlan eredményre jutna az alapjogi helyzet értékelése során, vagy a garanciaadás lehetősége nélkül kellene elutasítania az EEP végrehajtását, ami az elkövető büntetlenségét eredményezné.

Ennek ellenére az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítélet számos kérdést megnyitott, amelyek nem léteztek, mielőtt az EUB elismerte a büntetőügyi együttműködés felfüggesztésének lehetőségét alapjogsérelem veszélye esetén. Többek között kérdés volt, hogy az újonnan kidolgozott *Aranyosi* teszt alkalmazható-e olyan alapvető jogok esetén is, amelyek nem korlátozhatatlanok,²⁷⁵ és mi történik akkor, ha az alapjogsérelem veszélye nem hárítható el, és meg kell tagadni az EEP végrehajtását.²⁷⁶ Ez utóbbi kérdést még maga az EUB sem válaszolta meg, azonban a továbbiakban elemzett ügyekben pontosította mind a teszt alkalmazásának követelményeit, mind pedig azt, hogy vajon felfüggeszhető-e az együttműködés egy korlátozható alapvető jog sérelmének veszélye esetén.

Az EUB az *ML* ügyben pontosította az *Aranyosi* teszt második fázisát. Az alapul fekvő ügyben egy magyar bíróság bocsátott ki egy EEP-t, hogy a Németországban tartózkodó terhelt jelenléte biztosított legyen a büntetőeljárás során.²⁷⁷ Azonban pár hónap elteltével e hatóság újabb EEP-t bocsátott ki, immár a kiszabott szabadságvesztés végrehajtása céljából, ugyanis időközben a terhelt távollétében hoztak ítéletet.²⁷⁸ Az *ML* ügy több szempontból is tanulságos, kezdve azzal, hogy a német végrehajtó hatóság már az előzetes döntéshozatali eljárásra utalás előtt részletesen tájékozódott a magyar fogvatartási körülményekről, amelyre rendre a magyar Igazságügyi Minisztérium adott

²⁷³ C-404/15. 95. pont

²⁷⁴ C-404/15. 97. pont

²⁷⁵ Steve PEERS: „Human Rights and the European Arrest Warrant: Has the ECJ turned from poacher to gamekeeper?” 15. bekezdés; BÁRD – BALLEGOOIJ: „Judicial independence as a precondition for mutual trust?” 356.

²⁷⁶ Henning Bang Fuglsang Madsen SØRENSEN: „Mutual Trust – Blind Trust or General Trust with Exceptions? The CJEU Hears Key Cases on the European Arrest Warrant” *Pécs Journal of International and European Law* 2016/1. 60.

²⁷⁷ C-220/18. PPU. 19. bekezdés

²⁷⁸ C-220/18. PPU. 23. bekezdés

válaszokat.²⁷⁹ Ez jól szemlélteti az EUB által kidolgozott *Aranyosi* teszt működését. Miután a végrehajtó hatóság megállapította, hogy a magyar fogvatartási körülmények rendszerszintű hibákban szenvednek, a teszt második fázisában arra törekedett, hogy kiderítse, hogy a konkrét ügyben a keresett személy alapvető joga sérülni fog-e az átadás következtében.²⁸⁰ Kiemelendő, hogy a teszt első fázisában tett megállapítását az EJEB ítéleteire alapozta, viszont ezt követően megvalósult az EUB által vízionált kommunikáció a kibocsátó és a végrehajtó hatóság között.

A végrehajtó hatóság a magyar Igazságügyi Minisztériumtól kapott válaszok alapján úgy döntött, hogy előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez. Az eljárást megelőző kommunikáció során ugyanis az Igazságügyi Minisztérium azzal érvelt az alapjogsérelem veszélye ellen, hogy a jogalkotó lehetőséget biztosít a fogvatartottak számára, hogy a fogvatartási körülmények embertelen, megalázó mivolta okán jogorvoslattal éljenek.²⁸¹ A végrehajtó hatóság előzetes döntéshozatalra utalt kérdései többek között arra irányultak, hogy egy ilyen jogorvoslati lehetőség önmagában elegendő-e ahhoz, hogy elvethető legyen az alapjogsérelem veszélye. Amennyiben azonban nem, további kérdéseiben az iránt érdeklődött, hogy a fogvatartási körülményeket mely büntetés-végrehajtási intézményekben kell vizsgálni és milyen szempontokat kell értékelni e vizsgálat során.²⁸²

Az EUB ítétele először is lefektette, hogy a jogorvoslati jog biztosítása önmagában nem képes megfelelő garanciát nyújtani az alapjogsérelem veszélye ellen. Elismerte, hogy a hatóságokra ösztönzőként hathat a fogvatartási körülmények javítása tekintetében, de egyúttal úgy vélte, hogy az utólagos bírói kontroll nem képes megakadályozni a jogsértést.²⁸³ Ezen túl az EUB annyiban pontosította az *Aranyosi* teszt alkalmazásának tárgykörét, hogy kifejezetten lefektette, hogy a teszt második fázisában kizárólag azt a büntetés-végrehajtási intézetet kell vizsgálni, ahol az átadott személy szabadságvesztés büntetését végre fogják hajtani. E döntését azzal indokolta, hogy az összes szóba jöhető büntetés-végrehajtási intézet felkutatása is nehéz feladat, és ha a végrehajtó hatóság

²⁷⁹ C-220/18. PPU. 22. 27. 29. 30. 33. bekezdések

²⁸⁰ C-220/18. PPU. 26. bekezdés

²⁸¹ C-220/18. PPU. 29. bekezdés

²⁸² C-220/18. PPU. 47. pont

²⁸³ C-220/18. PPU. 73-75. bekezdés

mindezeket vizsgálná, az az átadási eljárás jelentős elhúzódsát eredményezné, ami ellentétben áll a büntetőügyi együttműködés céljaival.²⁸⁴

A következő vizsgált ügyben, vagyis az *LM* ügyben az EUB úgy ítélte, hogy a büntetőügyi együttműködés felfüggesztésének akkor is helye lehet, ha egy korlátozható alapjog sérül. Az *LM* ügyben a kibocsátó hatóság egy lengyel bíróság volt.²⁸⁵ Az ír végrehajtó hatóság azért utalta előzetes döntéshozatalra az eljárást, mert a terhelt ellenezte az átadást, még hozzá arra hivatkozva, hogy a tisztességes eljáráshoz való joga nem volna garantált a reformoknak alávetett új lengyel igazságügyi rendszerben. Ezen érvelését az Európai Bizottság indokolással ellátott javaslatára alapozta, amely a Lengyelországgal szemben indított EUSZ 7. cikk (1) bekezdés szerinti „jogállamisági” eljárásban született.²⁸⁶ Az eljáró ír végrehajtó hatóság megalapozottnak vélte az alapjogi aggályokat, azonban bizonytalan volt abban, hogy szükséges-e az *Aranyosi* teszt második fázisát elvégezni, és amennyiben igen, akkor milyen garanciákat kell kérni a tisztességes eljáráshoz való jog garantálásához.²⁸⁷

Az EUB *LM* ügyben hozott ítéletével kapcsolatban először is hangsúlyozni kell, hogy noha lehetőséget biztosít egy nem abszolút alapjog sérelme esetén a büntetőügyi együttműködés felfüggesztésére, ezt kizárólag a tisztességes eljáráshoz való jog viszonylatában mondja ki. Az ítélet indokolásában rendkívül nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy megindokolja, hogy ezen alapjog sérelme miatt eredményezheti az együttműködés felfüggesztését. Az ítélet több pontjában is azzal érvel, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog az unió alapértékei között szerepel, és a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer is a tagállamok igazságügyi rendszereibe vetett bizalom miatt működhet. E bizalomnak pedig alapvető feltétele, hogy a személyek független bírósághoz fordulhassanak különböző vélt vagy valós igényeikkel.²⁸⁸

Ezen túl viszont az EUB nem tartotta indokoltnak az *Aranyosi* tesztől való eltérést. Kimondta, hogy noha az EUSZ 7. cikk (1) bekezdése szerinti „jogállamisági” eljárás során született indokolt javaslat nagyon fontos forrása lehet a lengyel igazságszolgáltatási rendszert érintő általános problémáknak, abból nem következik, hogy nem kell elvégezni a teszt második fázisát képező egyéni kockázatértékelést, ugyanis az EEP útján folytatott

²⁸⁴ C-220/18. PPU. 84. bekezdés

²⁸⁵ C-216/18. PPU 14. bekezdés

²⁸⁶ C-216/18. PPU 16-17. pont

²⁸⁷ C-216/18. PPU 25. pont

²⁸⁸ C-216/18. PPU 48-60. pont

együttműködést kizárólag akkor lehet általános hatállyal felfüggeszteni, ha a „jogállamisági” eljárásban megállapítást nyer, hogy egy tagállam tartósan és súlyosan megsérti az EU alapértékeit.²⁸⁹ Viszont az EUB támpontokat adott *Aranyosi* teszt második fázisában szükséges egyéni értékeléshez, melyek szerint azt kell vizsgálni, hogy az adott tagállam igazságszolgáltatási rendszerét érintő hiányosságok milyen mértékben lehetnek hatással a keresett személlyel szemben folytatott eljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező bíróságokra.²⁹⁰ Amennyiben az egyéni értékelés során a kibocsátó hatóság nem tud kellő garanciát nyújtani arra, hogy a keresett személy tisztességes eljáráshoz való joga ne sérüljön, az EUB szerint helye van az EEP mellőzésének.²⁹¹

Ezzel az ítélettel szintén nem értett egyet a szakirodalom. Kritizálták azért, mert a büntetőügyi együttműködés felfüggesztésére kizárólag az EUSZ 7. cikk szerinti eljárás lezárása után adott volna lehetőséget, amennyiben a tagállamot ténylegesen elmarasztalják, holott ennek politikai realitása rendkívül alacsony, és kritizálták azért is, mert az egyeztetési folyamatban a végrehajtó hatóságnak attól a hatóságtól kell garanciákat kérnie annak a függetlenségére, amely nagyon is érdekelt az EEP végrehajtásában.²⁹² Ennek ellenére az *LM* ügyben hozott ítélet annyiban fejlődésnek tekinthető, hogy bebizonyosodott, hogy az együttműködés felfüggeszthető korlátozható alapjogok sérelme esetén is.

A jelen alpontban vizsgált ügyek sorát a *Dorobantu* ügyel zárom, amelyben az EUB megerősítette, hogy kizárólag annak a büntetés-végrehajtási intézetnek a fogvatartási körülményeit kell vizsgálni, amelyben a keresett személy szabadságvesztés büntetését végrehajtják,²⁹³ és emellett kimondta, hogy a fogvatartási körülményeket a EJEB gyakorlatának standardjai szerint kell megítélni.

A *Dorobantu* ügyben egy román bíróság bocsátott ki EEP-t, hogy büntetőeljárást folytasson egy román állampolgárral szemben, aki Németországban tartózkodott.²⁹⁴ A német végrehajtó hatóság lefolytatta az *Aranyosi* tesztet és ez alapján arra a következtetésre jutott, hogy noha rendszerszintű hiányosságok sújtják a román büntetés-végrehajtási intézeteket, a kibocsátó hatósággal folytatott egyeztetés során meggyőződött

²⁸⁹ C-216/18. PPU 70-71. pont

²⁹⁰ C-216/18. PPU 74. pont

²⁹¹ C-216/18. PPU 78. pont

²⁹² BÁRD – BALLEGOOIJ: „Judicial independence as a precondition for mutual trust?” 361.

²⁹³ AIZPURUA – ROGAN: „Understanding new actors in European Arrest Warrant cases concerning detention conditions” 207.

²⁹⁴ C-128/18. sz.19. bekezdés

arról, hogy a keresett személy alapvető jogai nem sérülnek a fogvatartási körülmények okán, ugyanis Románia a közelmúltban jelentős fejlesztéseket végzett a büntetés-végrehajtási intézeteiben, és hatékony kontroll-mechanizmust vezetett be.²⁹⁵ Azonban a keresett személy megtámadta az átadásról hozott döntést, és a német alkotmánybíróság megsemmisítette a végrehajtó hatóság döntését arra hivatkozva, hogy az általa figyelembe vett – a fogvatartási körülményeket javítóként értékelt – szempontokat az EJEB gyakorlat nem ismeri el ilyenként.²⁹⁶ Ennek eredményeként az új eljárásra utasított végrehajtó hatóság több kérdést is előzetes döntéshozatalra utalt, melyek egységesen arra keresték a választ, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni a fogvatartási körülmények megítélése során.²⁹⁷

Az EUB ítélete sok szempontból nem tekinthető forradalminak, ugyanis csak megerősítette, hogy a konkrét büntetés-végrehajtási intézetet kell vizsgálni, ahol a büntetést foganatosítani fogják,²⁹⁸ és utalt arra is, hogy a fogvatartási körülmények embertelen, vagy megalázó mivolta esetére biztosított jogorvoslati lehetőség sem lehet önmagában olyan intézkedés, amely elhárítja az alapjogsérelem veszélyét.²⁹⁹ Azonban az ítélet arra is kitért, hogy mekkora személyes teret kell biztosítani a fogvatartott számára. Ezzel kapcsolatban pedig közvetlenül az EJEE-re és az EJEB gyakorlatára, kifejezetten a *Muršić kontra Horvátország* ügyben hozott ítéletében megállapított követelményekre hivatkozott, mint a fogvatartottak számára fenntartandó személyes tér zsinórmértéke.³⁰⁰ Az ítélet ezen a ponton nívumot hordoz, ugyanis korábban nem fordult elő a büntetőügyi együttműködéssel kapcsolatban, hogy az EUB az uniós jog íratlan elveinek „közvetítésére” való utalás nélkül, kvázi közvetlenül alkalmazta volna az EJEE-t, illetve az EJEB vonatkozó gyakorlatát.³⁰¹

Az EUB fent bemutatott ítéleteiből egyértelműen kiolvasható, hogy egy új megközelítés kezdett kialakulni a kölcsönös elismerés és a kölcsönös bizalom elvein alapuló büntetőügyi együttműködéssel kapcsolatban, amely jobban figyelembe veszi az alapvető

²⁹⁵ C-128/18. sz. 21-27. bekezdés

²⁹⁶ C-128/18. sz. 29-32. bekezdés

²⁹⁷ C-128/18. sz. 36. bekezdés

²⁹⁸ C-128/18. sz. 64. bekezdés

²⁹⁹ C-128/18. sz. 81. bekezdés

³⁰⁰ C-128/18. sz. 75-77. bekezdés

³⁰¹ MOHAY Ágoston: „The Dorobantu case and the applicability of the ECHR in the EU legal order” *Pécs Journal of International and European Law* 2020/1. 88.

jogok védelmét – különösen az EEP végrehajtása során.³⁰² Az EUB jogfejlesztő tevékenysége tovább folytatódott újabb ügyekben is, amelyekben finomhangolta mind a *de facto* alapjogi megtagadási indok alkalmazási körét,³⁰³ mind pedig az *Aranyosi* teszt alkalmazásának szabályait.³⁰⁴

3. Új távlatok az alapjogvédelem területén

Ahogy már korábban utaltam rá, az előbbi alpontokban ismertetett folyamat az EU büntetőügyi együttműködési rendszerében bekövetkező „spill-over” hatás eredményeként ment végbe.³⁰⁵ A kölcsönös elismerés elvére épülő *sui generis* uniós büntetőügyi együttműködési rendszer több okból is alapjogsértőnek bizonyult a büntetőeljárás terheltjeire nézve, így nem tudott érvényesülni a korábban már alkotmányos büntetőjogként hivatkozott elvárás a tagállamok közötti nexusban. Ez pedig szükségessé tette az alapjogok magasabb fokú védelmét biztosító uniós szabályok megalkotását, valamint az EUB nagyobb fokú alapjogi jogfejlesztő szerepét is.

A jelen fejezetben vizsgált jogalkotási kezdeményezések és az EUB esetjogának ismertetése is azért fontos, mert ezek tekinthetők a szakirodalom által második „spill-over” hatásként leírt folyamat eredőjének.³⁰⁶ A 2010-től kezdődően elfogadott harmonizált büntetőeljárési garanciarendszert kiépítő irányelvek alapja nem csupán a Tanács 2009-es ütemterve volt. Azt az Európai Bizottság 2004-es kerethatározat-tervezete is jelentős mértékben befolyásolta. Emellett pedig az EUB alapjogi megtagadási indokkal kapcsolatos esetjoga is a 2010-es évek második felében kialakított gyakorlatából ered a mai napig. Ezen kívül valamelyest különálló trendként értékelhetők az ENYH irányelv különös szabályai, amelyek részben az alapjogi megtagadási indok meghonosításával, részben pedig a tagállamok közötti intézményesített bizalmatlanság eszközével növelték az alapjogvédelmet a büntetőügyi együttműködés folyamatában.

³⁰² Az EUB elnökének a véleménye az volt, hogy a luxemburgi ítélkező testület által kialakított bizalomfelfogás a feltétlen bizalomtól a valódi kölcsönös bizalom irányába mozdult. Ld.: Koen LENAERTS: „The Principle of Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice” 29. www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/the_principle_of_mutual_recognition_in_the_area_of_freedom_judge_lenaerts.pdf

³⁰³ Például a C-261/22. sz. GN ügyben a főtanácsnok azt indítványozta, hogy az EUB döntsön úgy, hogy helye lehet az anya ellen kibocsátott EEP végrehajtása megtagadásának, ha az a gyermek mindenképp felett álló érdekét szolgálja. Ld. C-261/22. sz. GN ügy, főtanácsnoki vélemény [EU:C:2023:582] 105. bekezdés

³⁰⁴ Például a C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügyben hozott ítéletében pontosította, hogy az *Aranyosi* teszt során lefolytatott vizsgálatnak milyen szempontokra kell kiterjednie, amennyiben a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmének a veszélye áll fenn az alapügyben. Ld.: C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2022:100] 102. bekezdés

³⁰⁵ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 441-442.

³⁰⁶ BÁRD: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” 441-442.

Végül, de nem utolsó sorban ezek a másodlagos jogforrások nem csupán harmonizációt és az alapjogvédelmet szolgáló szabályokat fektettek le, hanem megnyitották az utat az EUB előtt, hogy a büntetőeljárás, valamint a bizonyítékgyűjtés során megvalósuló büntetőügyi együttműködés során fellépő sajátos alapjogi kérdésekről is döntéseket hozzon, így a szóban forgó irányelvek közvetett módon, az EUB gyakorlatán keresztül is hozzájárulnak az alapjogvédelem és az alkotmányos büntetőjog megvalósításához. A következő fejezetekben ezeket az irányelveket és az EUB releváns gyakorlatát fogom elemezni, amely eddig soha nem látott mértékben inspirálódik az EJEE szabályaiból, valamint az EJEB gyakorlatából. A következő fejezetekben vizsgált fejlődés nem más, mint a most formálódó egységes uniós büntetőeljárás garanciarendszer kikristályosodása, az alapjogi megtagadási indok pontosítása, és a másodlagos jogforrás szintjén is bevezetett – és a szakirodalom által már egy ideje célként kitűzött – kölcsönös bizalmatlanság intézményének „szárnypróbája”. Jelenleg ezek a szabályok és gyakorlat tekinthetők az EU büntetőügyi együttműködési rendszerében az alapjogvédelem legújabb irányainak.

IV. Jogforrások az alapjogvédelem szolgálatában

1. Az európai nyomozási határozat

1.i. Újfajta alapjogi garanciarendszer megjelenése a 2014/41/EU irányelvben

Az európai nyomozási határozat segítségével az igazságügyi hatóságok a más tagállam területén fellelhető bizonyítékok gyűjtését és a saját tagállamukban folyamatban lévő büntetőeljárásban való felhasználását biztosíthatják.³⁰⁷ Már a 2000-es évek elején cél volt a kölcsönös elismerés elvének integrálása a nyomozási szakba.³⁰⁸ A jogalkotó intézmények ezen szándékát tükrözi, hogy a Tanács 2008-ban kerethatározattal létrehozta az európai bizonyításfelvételi parancsot, amely azonban csak a rendelkezésre álló bizonyítékok átadására volt alkalmas.³⁰⁹ Ezt követően mind a Stockholmi Program, mind pedig az Európai Bizottság bizonyítékokkal foglalkozó zöld könyve megerősítette, hogy szükség van egy olyan együttműködési rendszerre, amely képes garantálni az egyik

³⁰⁷ Silvia ALLEGREZZA: “Collecting Criminal Evidence Across the European Union” 52.; Marcello DANIELE – Ersilia CALVANESE: “Evidence Gathering” in KOSTORIS: *Handbook of EU Criminal Procedure* 364.

³⁰⁸ A nyomozási szak a bűncselekmény körülményeinek, valamint az elkövető személyének a felderítésére irányul. Ezáltal a nyomozási szakban kibocsátott igazságügyi határozatok elsődleges célja a bizonyítékgyűjtés.

³⁰⁹ 2008/978/IB 1. cikk (1) bekezdés

tagállamtól megszerzett bizonyítékok felhasználhatóságát (elfogadhatóságát) a másik tagállamban lefolytatott büntetőeljárásban. E dokumentumok egy olyan eljárásjogi rendszer létrehozását szorgalmazták, amely egységesíti a külföldön fellelhető bizonyítékgyűjtésének szabályait az EU-ban, és nem utolsó sorban a kölcsönös elismerés elvén nyugszik.³¹⁰ Az irányelv-tervezet a jogalkotás szükségességét kifejezetten azzal indokolta, hogy a bizonyítékgyűjtésre vonatkozó jogforrások nagy száma csökkentette a nyomozási szakban megvalósuló együttműködés hatékonyságát.³¹¹ Éppen ezért kihangsúlyozta, hogy az ENYH bármely bizonyítási cselekmény elrendelésére alkalmas kell, hogy legyen, mivel csak így garantálható, hogy a korábbi, valóban fragmentált rendszert képes legyen felváltani.³¹²

Mіндеzek alapján az ENYH egy olyan – a kölcsönös elismerés elvén alapuló – együttműködési rendszer, amely bizonyos korlátok között bármely nyomozási cselekmény elrendelésére alkalmas. A végrehajtó tagállamban megkeresett hatóság formális ellenőrzést követően köteles végrehajtani az ENYH-t. Az irányelv javarészt a kölcsönös elismerés elvének érvényesítésére szolgáló standard szabályokat alkalmazza. Tehát az ENYH valamennyi tagállamban egységes formátumban bocsátható ki. A végrehajtására rövid határidő áll rendelkezésre. Végül, de nem utolsó sorban pedig az irányelv előírja a végrehajtás kötelezettségét, amennyiben az ENYH-t megfelelő formában bocsátották ki, és nem áll fenn megtagadási indok.³¹³ Ugyanakkor, ahogy már utaltam rá,³¹⁴ az ENYH irányelv bizonyos pontokon különbözik az elv érvényesítésére szolgáló standard szabályoktól, ugyanis lehetővé teszi, hogy a végrehajtó hatóság eltérjen az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekménytől,³¹⁵ nagyobb mértékű kommunikációra ad lehetőséget,³¹⁶ és létrehoz egy alapjogi megtagadási indokot is.³¹⁷ Ezek a szabályok véleményem szerint jelentősen hozzájárulnak az alapjogvédelem megerősítéséhez a

³¹⁰ Stockholmi Program 12.; Az Európai Bizottság Zöld Könyve a büntetőügyekben felvett bizonyítékoknak a tagállamok által másik tagállamtól történő megszerzéséről és elfogadhatóságuk biztosításáról, COM/2009/624 (a továbbiakban: COM/2009/624) 4.1. pont; Az ENYH irányelv megalkotására irányuló jogalkotási javaslat megerősítette a jogalkotó intézmények ezirányú szándékát. Ld.: Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelvére vonatkozóan a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, HL C 165/02 (2010.6.24.), preambulum (5) bekezdés

³¹¹ COM/2009/624 3-4.1. pont; 2014/41/EU irányelv preambulum (5)

³¹² Annalisa MANGIARACINA: "A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: The Proposal for a Directive on the European Investigation Order", *Utrecht Law Review* 2014/1. 120.

³¹³ 2014/41/EU 1. 5. 7. 9. 11. 12. cikkek

³¹⁴ Lásd: III fejezet 2. pont i. alpont

³¹⁵ 2014/41/EU 10. cikk

³¹⁶ 2014/41/EU 6. cikk (3) bekezdés, 9. cikk (6) bekezdés, 11. cikk (4) bekezdés

³¹⁷ 2014/41/EU 11. cikk (1) bekezdés f) pont

büntetőügyi együttműködésben. Éppen ezért megfontolandónak tartom az implementálásukat más együttműködési rendszerekbe is. A következő alpontokban bemutatom e szabályokat, elemzem alapjogvédelmi funkcióikat és végül vizsgálom más együttműködési rendszerekbe való átültetésük lehetőségét.

1.ii. Az eltérő nyomozási cselekmény alkalmazásának lehetősége

Az irányelv 10. cikke alapján a végrehajtó hatóság az ENYH-ban meghatározottól eltérő nyomozási cselekményt alkalmazhat, feltéve, hogy az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekmény a végrehajtó tagállam jogában nem létezik, vagy hasonló belföldi ügyben nem lehetne alkalmazni.³¹⁸ Ezen túl a végrehajtó hatóság akkor is más nyomozási cselekményhez folyamodhat, ha saját jogrendjében rendelkezésre áll olyan nyomozási cselekmény, amely kisebb mértékben korlátozza az érintett személy alapvető jogait, azonban ugyanazzal az eredménnyel jár, mint az eredetileg elvégzendő nyomozási cselekmény.³¹⁹

A fenti szabály több fontos funkcióval is rendelkezik. Mindenekelőtt az ENYH hatékonyságát hivatott biztosítani, hiszen annak az a célja, hogy bármely nyomozási cselekmény elvégezhető legyen a nyomozási szakban megvalósuló büntetőügyi együttműködésben.³²⁰ Éppen ezért az ENYH irányelv nem taxatív módon határozza meg az elrendelhető nyomozási cselekmények listáját, hanem ehelyett horizontális hatályt alkalmaz,³²¹ így elméletileg bármely nyomozási cselekmény elrendelésére lehetőség lenne az együttműködés során. Azonban az igazságügyi hatóságok visszaélhetnének ezzel a korlátlan horizontális hatállyal egyfajta „hatósági *forum-shopping*” jelenségként,³²² ezért az irányelv korlátokat állított a ténylegesen elrendelhető nyomozási cselekmények elé. A szükségesség és arányosság elvei képezik az elrendelés legfőbb korlátját, amelyet a kibocsátó hatóság vizsgál.³²³ Ezen túlmenően pedig csak olyan nyomozási cselekményt lehet végrehajtani, amely egyrészt létezik a végrehajtó tagállam jogrendjében, másrészt

³¹⁸ 2014/41/EU 10. cikk (1) bekezdés

³¹⁹ 2014/41/EU 10. cikk (3) bekezdés

³²⁰ 2014/41/EU Preambulum (4) bekezdés

³²¹ 2014/41/EU 3. cikk (1) bekezdés

³²² MANGIARACINA: „A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level” 120.; KARSAI Krisztina: „Emberi jogok védelme és az európai nyomozási határozat” *Rendészet és emberi jogok* 2012/3. 27.; Ines ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence: Is a Fundamental Rights-based Refusal the Solution?”, *New Journal of European Criminal Law* 2015/1. 18.; Frank ZIMMERMANN – Sanja GLASER – Andreas MOTZ: „Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal Proceedings: a Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order” *European Criminal Law Review* 2011/1. 73.

³²³ 2014/41/EU 6. cikk (1) bekezdés a) pont

pedig mind a kibocsátó, mind pedig a végrehajtó tagállam jogrendjében végrehajtható lenne hasonló belföldi ügyben is.³²⁴

Ezek a szabályok alkalmasak arra, hogy megakadályozzák az ENYH visszaélészerű használatát, viszont hátrányuk, hogy képesek aláásni az ENYH hatékonyságát. Noha garantálják, hogy az érintett személyt nem lehet alávetni a végrehajtó tagállamban olyan nyomozási cselekménynek, amely annak büntetőeljárás jogában nem létezik, vagy akár csak hasonló belföldi ügyben nem volna elrendelhető, a tagállamok büntetőeljárás rendszereinek különbözősége okán reális esélye van annak, hogy a kibocsátó tagállamban elrendelhető nyomozási cselekmény nem végrehajtható ugyanolyan feltételek mellett a megkeresett tagállamban. Ez pedig az ENYH megghiúsulását eredményezheti.

Azonban a tagállamok büntetőeljárás rendszereinek különbözőségéből adódó alapjogi aggályok kiküszöbölése mellett fontos garantálni az ENYH hatékonyságát is.³²⁵ Alapvetően erre szolgálnak az irányelv 10. cikkében foglalt lehetőségek, amelyek a végrehajtó hatóság számára eltérést biztosítanak az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekménytől. Biztosítják, hogy elkerülhető legyen az ENYH megtagadása azokban az esetekben, amikor a tagállamok jogrendszerei nem kompatibilisek egymással – a szakirodalomban éppen ezért hivatkoznak e szabályokra úgy, mint amelyek létrehoznak egy korrekciós mechanizmust.³²⁶ Azonban a korrekciós mechanizmus első kettő, tisztán hatékonyságot szolgáló esetétől a harmadik eset különbözik, hiszen arra az esetre biztosítja az eltérést, ha a végrehajtó hatóság tagállamának büntetőeljárás rendszerében kevésbé alapjog-korlátozó nyomozási cselekménnyel is elérhető az eredeti cél.

Alapjogi szempontból ez a szabály *de facto* megtagadási indokként szolgálhat, ugyanis a kibocsátó hatóság nem kötelezheti a végrehajtó hatóságot az eredeti nyomozási cselekmény végrehajtására. Ehelyett visszavonhatja vagy kiegészítheti az ENYH-t abban a reményben, hogy a további információk ismeretében a végrehajtó hatóság úgy dönt, hogy mégis helye van az eredeti nyomozási cselekmény végrehajtásának.³²⁷

Ez a szabály azért jelent eltérést a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszerek standard szabályaitól, mert a korábban megalkotott rendszerek nem adnak

³²⁴ 2014/41/EU 6. cikk (1) bekezdés b) pont, 10. cikk (1) bekezdés b) pont

³²⁵ Lorena BACHMAIER WINTER: „The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and the Grounds for Refusal: A Critical Assessment” in Stefano RUGGERI (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (London: Springer 2014) 76.

³²⁶ ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence” 18.

³²⁷ 2014/41/EU irányelv 10. cikk (4) bekezdés.

lehetőséget arra, hogy a végrehajtó hatóság vizsgálja az igazságügyi határozat arányosságát. Ehelyett a megszokott szabályok ezt a mérlegelési jogkört kizárólag a kibocsátó hatóságra telepítették.³²⁸ Ennélfogva a szakirodalom a korrekciós mechanizmus ezen szabályára egy *második arányossági teszt*ként tekint, amelyet a végrehajtó hatóság végez el.³²⁹ Noha egy ilyen arányossági teszt bevezetése ellentmond a kölcsönös elismerés elvére épített együttműködési rendszer logikájának, pozitívumként értékelhető,³³⁰ ugyanis kellő ellensúlyként szolgálhat a büntetőügyi együttműködés során prioritást élvező hatékonysággal szemben, miközben nem gátolja az együttműködés célját, hiszen csak akkor lehet kevésbé jogsértő nyomozási cselekményhez folyamodni, ha az eredeti nyomozási cél elérhető vele. Ez a szabály kifejezetten hasznos lehet a Eurojust gyakorlatalemzése alapján, ami rámutat arra, hogy az ENYH alkalmazásának első három évében egyetlen alkalommal sem került sor az alapjogi megtagadási indok alkalmazására.³³¹

1.iii. A kibocsátó és a végrehajtó hatóságok közötti fokozott kommunikáció

A kölcsönös elismerés elvét olyan szabályozási mechanizmusokkal lehet beültetni a tagállamok büntetőügyi együttműködésének folyamatába, amelyek lényegében leegyszerűsítik az együttműködés teljes folyamatát. E célból, noha a kibocsátó és a végrehajtó hatóság közvetlen kommunikációját biztosítják, egyúttal – a szigorú formanyomtatvány segítségével – korlátozzák a hatóságok közötti kommunikáció mértékét.

Ennek az az oka, hogy az egységes formanyomtatvány eleve igen kevés információ megosztását teszi szükségessé, ami szűkíti a hatóságok közötti kommunikációt. Ezentúl pedig az együttműködési rendszerek logikája szerint a végrehajtó hatóság a megfelelő formában kibocsátott igazságügyi határozat tekintetében csak kivételes esetben jogosult további információ kérésére az alapul fekvő ügyben, így különösen akkor, ha valamely megtagadási indok alkalmazásának szükségessége merül fel. Ezesetben a hatóságok

³²⁸ ZIMMERMANN – GLASER – MOTZ: „Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal Proceedings” 69.; Rosanna BELFIORE „The European Investigation Order in Criminal Matters: Developments in Evidence-gathering across the EU” *European Criminal Law Review* 2015/3. 317.; ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence” 17.

³²⁹ Catherine HEARD – Daniel MANSELL: „The European Investigation Order: Changing the Face of Evidence-gathering in the EU” *New Journal of European Criminal Law* 2011/4. 359.

³³⁰ Belfiore úgy véli, hogy ez a szabály fontos lépés az egyének büntetőeljárási státuszának nagyobb mértékű védelme felé. Ld.: BELFIORE „The European Investigation Order in Criminal Matters” 318.

³³¹ Eurojust: Report on Eurojust’s casework in the field of the European Investigation Order 32.

kötelesek együttműködni annak érdekében, hogy további információcserével tisztázzák a megtagadási indok alkalmazhatóságát.³³²

E szabályt az ENYH irányelv is alkalmazza.³³³ Emellett azonban további kettő esetben is lehetőséget biztosít a hatóságok közötti közvetlen kommunikációra. A kommunikáció lehetőségének egyik esetkörét az irányelv 6. cikk (3) bekezdése szabályozza, amely felhatalmazza a végrehajtó hatóságot, hogy megkérdőjelezze az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekmények szükségességét, arányosságát vagy azt, hogy egyáltalán elrendelhető-e a nyomozási cselekmény a kibocsátó tagállam büntető-eljárásjoga alapján. Amennyiben a végrehajtó hatóságnak alapos oka van feltételezni, hogy az elrendelt nyomozási cselekmények nem felelnek meg ezen alapvető követelményeknek, egyeztetést folytathat a kibocsátó hatósággal, amely dönthet az ENYH visszavonásáról.³³⁴ A másik esetkör pedig az, amikor a végrehajtó hatóság az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekménytől eltérő nyomozási cselekmény alkalmazása mellett dönt. Ilyen esetben köteles tájékoztatni a kibocsátó hatóságot a döntéséről, amely kiegészítheti az ENYH-t annak a reményében, hogy a végrehajtó hatóság az eredetileg elrendelt nyomozási cselekményt hajtja végre.³³⁵

Az előbbi szabályok közül a végrehajtó hatóság által elvégzendő szükségességi és arányossági teszt gyakorlati alkalmazásához kétségek fűzhetők, ugyanis hiába biztosított a végrehajtó hatóság joga, hogy vizsgálja az elrendelt nyomozási cselekmények szükségességét és arányosságát, az nincs olyan pozícióban, hogy képes legyen megfelelően értékelni ezeket a szempontokat egy másik tagállam jogrendszerének standardjai szerint, és éppen ezért valószínűsíthető, hogy ilyen feladatra nem is vállalkozna. A jelen esetkör második szabálya, miszerint akkor is lehetőség van további kommunikációra, ha a végrehajtó hatóság feltételezi, hogy nem lehetne elrendelni a nyomozási cselekményt a kibocsátó tagállam joga alapján, szintén nehezen alkalmazhatónak tűnik, hiszen egy ilyen eljárásjogi kérdés megítéléséhez behatóan kell ismerni a kibocsátó tagállam büntetőeljárás jogát, ami nem várható el egy másik tagállam igazságügyi hatóságától. Ennélfogva biztosan állítható, hogy a végrehajtó hatóság sem az

³³² Valsamis MITSILEGAS: „Mutual recognition, mutual trust, and fundamental rights after Lisbon” in MITSILEGAS – BERGSTRÖM – KONSTADINIDES (szerk.): *Handbook on EU criminal law* 151.; 2002/584/IB 15. cikk (2) bekezdés; 2005/214/IB kerethatározat 7. cikk (3) bekezdés; (EU) 2018/1805 8. cikk (2) bekezdés, 13. cikk (2) bekezdés, 19. cikk (2) bekezdés, 22. cikk (2) bekezdés.

³³³ 2014/41/EU irányelv 11. cikk (4) bekezdés.

³³⁴ 2014/41/EU 6. cikk (3) bekezdés

³³⁵ 2014/41/EU 10. cikk (4) bekezdés

elrendelt nyomozási cselekmény szükségességét, sem az arányosságát, sem azt nem vizsgálja alapesetben, hogy a kibocsátó tagállam jogrendjének megfelel-e. Másképp szólva az elrendelt nyomozási cselekmények utólagos jogszerűségi vizsgálata nem valósítható meg hatékonyan, kivéve súlyosan jogsértő esetekben, amikor például egy kisebb súlyú bűncselekmény miatt folytatott büntetőeljáráásban ENYH útján leplezett eszközök alkalmazását rendelnék el. E kommunikációs szabály hatékonyságát pedig tovább gyengíti az a tény, hogy az abban szabályozott esetkörben a végrehajtó hatóság valójában nem tagadhatja meg az eredeti ENYH végrehajtását és nem befolyásolhatja az eredetileg elrendelt nyomozási cselekményt sem, ugyanis az irányelv a módosítás vagy visszavonás jogát a kibocsátó hatósághoz telepíti.

Fontos azonban, hogy a kommunikációs lehetőségeket bővítő másik szabály hatékonyan alkalmazható. Lényegében a végrehajtó hatóság minden esetben köteles értesíteni a kibocsátó hatóságot, ha úgy dönt, hogy valamely oknál fogva más nyomozási cselekmény végrehajtását rendelné el. Amennyiben a kibocsátó hatóság megkapja ezt az értesítést, az irányelv lehetőséget biztosít számára, hogy kiegészítse az ENYH-t, aminek célja az lehet, hogy garantálja az eredetileg elrendelt nyomozási cselekmény végrehajtását.³³⁶ Ebben az esetben a hatóságok közötti párbeszéd tekinthető a kommunikáció bővítésének. Noha felfedezhetők hasonlóságok e szabály, valamint az együttműködési rendszerek azon megszokott szabálya között, hogy amennyiben felmerül a végrehajtás megtagadásának lehetősége, párbeszédet kell kezdeményezni, valójában az ENYH esetében ez többletként jelentkezik a korrekciós mechanizmuson belül. Véleményem szerint ez a szabály azért kifejezetten értékes, mert a korrekciós mechanizmus azon esetében is alkalmazandó, amikor a végrehajtó hatóság kevésbé jogsértő nyomozási cselekmény elrendeléséről dönt.

Míg a korrekciós mechanizmus első kettő esetében a kommunikáció arra szolgálhat, hogy a kibocsátó hatóság többlet információ megosztásával garantálja az eredeti nyomozási cselekmény végrehajtását, a harmadik eset elsősorban az eljárás alá vont személy alapvető jogait védi. Ennél fogva a párbeszéd nem szolgálhatja önmagában a hatékonyságot a korrekciós mechanizmus harmadik esetében. Mivel ez a szabály egy utólagos arányossági tesztet vezet be,³³⁷ a hatóságok közötti párbeszéd valószínűleg a nyomozási cselekmények szükségességére és arányosságára, valamint arra irányulhat,

³³⁶ 2014/41/EU 10. cikk (4) bekezdés

³³⁷ ALLEGREZZA: „Collecting Criminal Evidence Across the European Union” 64.

hogy a végrehajtó hatóság által javasolt nyomozási cselekmény képes-e elérni az ENYH célját.

E szabályok kapcsán érdemes feltenni a kérdést, hogy vajon milyen célt szolgálnak. Az ENYH végrehajtását kívánják garantálni? A párbeszédnek teret adó szabályokról, különösen a korrekciós mechanizmus első kettő esetéről kijelenthető, hogy a hatékonyságot szolgálja, hiszen lehetővé teszi az ENYH elutasításának elkerülését. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a párbeszéd, különösen a korrekciós mechanizmus alapjogi esetében megjelenő utólagos arányossági teszttel meghosszabbítja az ENYH végrehajtását. Következésképpen úgy vélem, hogy a párbeszédnek teret adó szabályok nem pusztán az ENYH hatékonyságát szolgálják, hanem a kölcsönös bizalom növelésére is alkalmasak a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer tekintetében.

Ahogy már korábban is szó volt róla,³³⁸ a kölcsönös elismerés, illetve az EUB esetjogában kidolgozott kölcsönös bizalom elvei a tagállamok büntetőügyi együttműködésének alapkövei.³³⁹ Amíg a kölcsönös elismerés elvére a büntetőügyi együttműködés motorjaként tekintünk, a kölcsönös bizalom elvét az együttműködési rendszert összetartó, a tagállamok büntető igazságügyi rendszereinek eltéréseiből adódó konfliktusokat elsimító alapelvként szokás emlegetni.³⁴⁰ Amióta elkezdte kiépíteni a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés rendszerét, az EU „bizalmonnövelő” intézkedéseket igyekszik bevezetni, amelyek növelik a tagállamok azon meggyőződését, hogy az uniós jog alkalmazása során minden tagállam tiszteletben tartja az alapvető jogokat. Erre azért van szükség, mert gyakran éppen ennek az ellenkezője valósul meg.³⁴¹ A büntetőügyi együttműködés politikájában ilyen „bizalmonnövelő” intézkedésnek tekinthetjük a büntetőjogi jogharmonizációt, a büntető igazságügyi együttműködés területén működő ügynökségeket és a bűnüldöző, valamint igazságügyi hatóságok

³³⁸ Lásd: III. fejezet 1. és 2. pont

³³⁹ WILLEMS: *The Principle of Mutual Trust* 2.; MITSILEGAS: „Mutual recognition, mutual trust, and fundamental rights after Lisbon” 150.

³⁴⁰ WILLEMS: *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law* 11.; Ahogyan Sicurella összefoglalja, a bizalom az európai integráció elengedhetetlen feltétele. Az EUB esetjogában kidolgozott kölcsönös bizalom elve is lényegében a tagállamok azirányú bizalma, hogy a többi tagállam is megfelelően alkalmazza az uniós jogot és együttműködnek az uniós célok elérésében. Az EUB ezt az elvet a 2/13. sz. véleményében terjesztette ki az alapjogvédelem területére. ROSARIA SICURELLA: „Fostering a European criminal law culture: In trust we trust” *New Journal of European Criminal Law* 2018/3. 309–310.; MOHAY: „Back to the Drawing Board?” 31.; SCHWARZ: „Let’s talk about trust, baby!” 125.

³⁴¹ WILLEMS: *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law* 4.; MITSILEGAS: „Mutual recognition, mutual trust, and fundamental rights after Lisbon” 150.

alkalmazottainak közös képzését is.³⁴² Ezen túl az igazságügyi hatóságok párbeszéde is alkalmas lehet a tagállamok közötti bizalom növelésére. Ez elsősorban az EUB előtt folytatott előzetes döntéshozatali eljárás keretében a nemzeti bíróságok között megy végbe.³⁴³

Az előbbiekre alapozva, kiemelve a kölcsönös bizalom fontosságát a büntetőügyi együttműködés rendszerében, úgy vélem, hogy az ENYH irányelv azért enged nagyobb teret a hatóságok közötti közvetlen kommunikációnak, hogy ezáltal növelje azok egymásba vetett bizalmát. Azaz úgy gondolom, hogy ez a szabály is „bizalomnövelő” intézkedésként értékelhető. Ennek oka, hogy az ismertetett szabályok közül több is a nyomozási cselekménynek alávetett személyek alapjogait hivatott védeni. Az alapjogvédelem minősége pedig kulcsszerepet játszik a tagállamok egymás büntető igazságügyi rendszereibe vetett kölcsönös bizalma tekintetében.³⁴⁴ Továbbá az irányelv a párbeszéd lehetőségével biztosítja, hogy kivételes esetekben megkérdőjelezhető legyen egy-egy nyomozási cselekmény elrendelésének jogszerűsége. Amennyiben a végrehajtó hatóság a nyomozási cselekményt aránytalannak vagy szükségtelennek ítélné meg, vagy úgy látná, hogy kevésbé jogsértő nyomozási cselekménnyel is elérhető a cél, ezt az aggályát vagy ezt a lehetőséget közvetlenül a kibocsátó hatósággal vitathatja meg. Kétség sem fér hozzá, hogy a társhatóságok jobban megbíznak egymásban, ha közvetlenül a másikkal fordulhatnak ezen kétségeikkel ahelyett, hogy a bonyolult és hosszadalmas előzetes döntéshozatali eljárásban kellene ellenőrizniük őket. Sőt, ezen túl az irányelv rendkívül erős jogkörrel ruházta fel a végrehajtó hatóságot, ugyanis a korrekciós mechanizmus esetében nincs lehetőség megakadályozni az eltérő nyomozási cselekmény alkalmazását. Az irányelv 6. cikk (3) bekezdésében szabályozott kommunikáció során pedig a kibocsátó hatóságra van bízva, hogy döntsön az ENYH visszavonásáról vagy fenntartásáról. A hatóságok közötti párbeszéd ebben az esetben alkalmas lehet arra, hogy felhívja a kibocsátó hatóság figyelmét az elrendelt nyomozási cselekmény potenciális alapjogsértő jellegére, így ez a szabály nem értékelhető másként, mint egy újabb front az alapjogvédelem színterén.

³⁴² Részletes elemzést lásd WILLEMS: *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law* 129–156.

³⁴³ Feltehető, hogy a tagállamok egymás jogrendszerébe vetett bizalma növekszik, ha az igazságügyi hatóságok kivételes esetben jogosultak az alapjogvédelem ellenőrzésére más tagállamokban is. Erre biztosít lehetőséget a Mitsilegas által bírósági párbeszédnek nevezett mechanizmus. Ld.: MITSILEGAS: „Trust” 70.

³⁴⁴ Ermioni XANTHOPOULOU: „Mutual Trust and Rights in EU Criminal and Asylum Law: Three Phases of Evolution and the Uncharted Territory Beyond Blind Trust” *Common Market Law Review* 2018/2. 496.

I.iv. Az alapjogi megtagadási indok

Az irányelv 11. cikk (1) bek. f) pontja értelmében a végrehajtó tagállam megtagadhatja az ENYH végrehajtását, ha azzal megsértene az EUSZ 6. cikkében, valamint az Alapjogi Chartában foglalt kötelezettségeit. E megtagadási indok létrehozása jelentős eltérés a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszerek sajátos szabályrendszerétől, ugyanis egyetlen korábbi másodlagos jogforrás sem alkalmazza ezt a megoldást. Ettől függetlenül az alapjogvédelem mindig is integráns részét képezte az együttműködési rendszereket létrehozó jogforrásoknak, hiszen mindegyik arról rendelkezik, hogy a másodlagos jogforrás alkalmazása nem módosítja az alapjogok tiszteletben tartásának kötelezettségét.³⁴⁵ Ez utóbbi kitélet mind az Európai Bizottság, mind pedig a jogirodalom *de facto* megtagadási indokként értelmezte.³⁴⁶ E szabály elsőként a fentebb vizsgált *Aranyosi és Căldăraru* egyesített ügyekben funkcionálhatott ekként.³⁴⁷

Noha az alapjogi megtagadási indok első olvasatra igen pozitív változásként értékelhető az alapjogvédelem szempontjából, a szakirodalom és a gyakorlat is azt sejteti, hogy nem működőképes megoldás. Még az EUB is megkérdőjelezte a megtagadási indok alkalmazhatóságát a *Gavanozov II* ügyben.³⁴⁸ Ennek fényében érdemes megvizsgálni a megtagadási indok alkalmazhatóságát, amelyhez az EUB esetjoga mellett *Ines Armada* álláspontját is elemzem.

Armada véleménye szerint a megtagadási indok szövegezése nem korlátozza annak alkalmazhatóságát azokra az esetekre, amikor az ENYH a végrehajtó államban sértene meg az alapvető jogokat. Ebből következően a végrehajtó hatóság elméletileg akkor is megtagadhatná az ENYH végrehajtását, ha az alapjogsértés a kibocsátó államban következne be az ottani alapul fekvő büntetőeljárás egy későbbi szakaszában. Véleménye szerint a megtagadási indok ilyen tág körű alkalmazhatósága túl nagy mérlegelési jogkört biztosít a végrehajtó hatóság számára, amelyet nem képes hatékonyan gyakorolni, mivel

³⁴⁵ Lásd példaként az európai elfogatóparancsot létrehozó kerethatározatot, a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéletekben az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról szóló kerethatározatot vagy a pénzbüntetések kölcsönös elismerését előíró kerethatározatot. Ld.: 2002/584/IB kerethatározat 1. cikk (3) bekezdés; 2008/909/IB kerethatározat 3. cikk (4) bekezdés; 2005/214/IB kerethatározat 3. cikk.

³⁴⁶ MITSILEGAS: „The Limits of Mutual Trust in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice” 326.; Néhány tagállam kifejezett jogalapot biztosított az EEP végrehajtásának megtagadására, ha az alapjogot sértene. Andrew SANGER: „Force of Circumstance: The European Arrest Warrant and Human Rights” *Democracy and Security* 2010/6. 39.

³⁴⁷ C-404/15.; Lásd: III. fejezet 2. pont ii. alpont

³⁴⁸ C-852/19. sz. *Gavanozov II* ítélet [EU:C:2021:902] (a továbbiakban: C-852/19.)

nem láthatja előre, hogy a kibocsátó tagállamban bekövetkezik-e alapjogsértés a végrehajtott ENYH útján beszerzett bizonyítékkal összefüggésben. Úgy véli, hogy ha a végrehajtó hatóság mérlegelési jogköre túlzottan széleskörűen van meghatározva, azzal az irányelv túlzott terhet is ró rá, aminek következtében a végrehajtó hatóságnak „a jövőbe kellene látnia”, amikor az ENYH végrehajtásával kapcsolatos alapjogi kockázatokat értékeli.³⁴⁹

Ezen túl felveti azt a kérdést, hogy vajon a végrehajtó hatóság hivatalból, vagy csak kérelemre köteles vizsgálni, hogy az ENYH végrehajtása alapjogsérelemmel járna-e. Amennyiben pedig a végrehajtó hatóság köteles lenne hivatalból vizsgálni az alapjogsérelem lehetőségét, akkor az is kérdés, hogy mely körülmények alapozhatják meg a megtagadási indok alkalmazhatóságát.³⁵⁰ Végül az is felvetődik, hogy vajon az ENYH végrehajtása mely alapjogi standardoknak kell, hogy megfeleljen. E tekintetben arra a következtetésre jutott, hogy az alapjogi megtagadási indok nem véletlenül nevesítette az Alapjogi Chartát. Ennek értelmében a végrehajtó hatóságnak csak az Alapjogi Charta alapján kellene mérlegelnie. Ez az értelmezés összhangban áll egyébként az uniós jogalkotó azon szándékával, hogy az uniós jog autonómiája a büntetőügyi együttműködésben is érvényesüljön, még hozzá az uniós alapjogi standardok a tagállami standardok felett (ahogyan ezt láthattuk a *Melloni* ügyben is).³⁵¹

Összefoglalva *Armada* gondolatait, az alapjogi megtagadási indok alkalmazási feltételei tisztázatlanok. Nyelvtani értelmezés segítségével az alkalmazás kettő feltétele olvasható ki az irányelvből.

„(1) Az 1. cikk (4) bekezdésének sérelme nélkül, az ENYH elismerése vagy végrehajtása a végrehajtó államban megtagadható, ha:

f) alapos okkal feltételezhető, hogy az ENYH-ban megjelölt nyomozási cselekmény végrehajtása összeegyeztethetetlen lenne a végrehajtó államnak az EUMSZ 6. cikke, valamint a Charta értelmében fennálló kötelezettségeivel”³⁵²

A fenti szabály először is meghatározza a bizonyítottság fokát, ami a megtagadási indok alkalmazhatóságához szükséges. Eszerint a megtagadási indok akkor alkalmazható, ha

³⁴⁹ ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence” 25–26.

³⁵⁰ ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence” 26–27.

³⁵¹ ARMADA: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence” 27–29.; C-399/11. 60. bekezdés

³⁵² 2014/41/EU 11. cikk (1) bekezdés f) pont; Itt érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy az irányelv magyar szövege helytelenül hivatkozik az f) pontban az EUMSZ 6. cikkére, amely az EU hatásköri szabályait tartalmazza. Ehelyett az angol szöveg helyesen az EUSZ 6. cikkére utal.

alapos okkal feltételezhető, hogy az ENYH végrehajtása alapjogsérelmet eredményezne. Másodsor pedig a fenti szabály meghatározza, hogy mely alapjogvédelmi keretrendszerhez kell igazodni (EJEE, Alapjogi Charta és a tagállamok alkotmányos hagyományai).

A nyelvtani értelmezés önmagában arra enged következtetni, hogy a megtagadási indok alkalmazhatóságát megszorítóan kell értelmezni, és csak akkor lehet hozzá folyamodni, ha az ENYH végrehajtása a végrehajtó tagállamban eredményezné az alapjogsértést. Ahhoz, hogy a megszorító értelmezés helyességéről dönteni lehessen, érdemes megvizsgálni azt, hogy egy tagállam felelős lehet-e egy másik tagállamban megvalósuló alapjogsértésért. Az ENYH esetében nem tűnik megállapíthatónak a végrehajtó tagállam felelőssége e kérdésben, ugyanis csak egyetlen kapcsolódási pont van a két tagállam között, ami nem más, mint a kérelmezett nyomozási cselekmény végrehajtása. A végrehajtó tagállam egyáltalán nem befolyásolja a kibocsátó tagállamban folytatott büntetőeljárást. Éppen ezért úgy vélem, hogy nem áll fenn semmilyen körülmény az ENYH esetében, amely megalapozná a végrehajtó hatóság felelősségét a kibocsátó tagállamban megvalósuló alapjogsértés miatt.³⁵³

Ez az értelmezés egyértelműen ellentétes az *Armada* által kifejtett gondolatmenettel a végrehajtó tagállamot terhelő felelősség tekintetében, azonban megoldaná azt a problémát, hogy a kitágított mérlegelési jogkör túl nagy felelősséggel terheli a végrehajtó hatóságot. Továbbá a megszorító értelmezés összhangban áll a kölcsönös elismerés elvére épülő együttműködési rendszer logikájával is, hiszen a végrehajtó hatóságnak nem kellene vizsgálnia, hogy az ENYH végrehajtása alapjogsértést eredményezhet-e a kibocsátó tagállamban. Ugyanakkor a megszorító értelmezés hibájaként hozható fel, hogy nem biztosítana hatékony alapjogvédelmet. Ennek oka, hogy a végrehajtó hatóság az

³⁵³ A tagállamok felelőségéről alkotott véleményemet az EJEE extraterritoriális alkalmazásával kapcsolatos szabályaira, valamint az EJEB esetjogára alapozom, amely kivételes esetekben teszi csak lehetővé az EJEE valamely részes állama felelőségének megállapítását az emberi jogok megsértéséért, ha az az adott állam területén kívül történik. Az EJEB az ilyen esetek közé sorolja például azt, amikor a diplomáciai képviselő cselekményei eredményezik az alapjogsértést, amikor olyan területen következik be alapjogsérelm, ahol az érintett állam katonai vagy politikai befolyást gyakorol, illetve, amikor az állam az EJEE jogi terén kívül vagy éppen a nyílt tengeren jár el, és ezzel okoz emberi jogi jogsértést. Az EJEE szabályait mintának tekintve nem állapítható meg az ENYH esetében a végrehajtó állam felelőssége a kibocsátó államban bekövetkező emberi jogi jogsértésért, hiszen az az Alapjogi Charta (és az EJEE) érvényesülési területén következik be, ezért a jogsértésért a kibocsátó állam tehető felelőssé. Részletes elemzésért lásd Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 1 of the European Convention on Human Rights* (2022. augusztus 31-i változat), www.echr.coe.int/documents/guide_art_1_eng.pdf; DAKA Marija – KIS KELEMEN Bence: „Extraterritorialitás az emberi jogi bíróságok gyakorlatában” *Jura* 2017/1. 215.

ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekményt pontosan ugyanúgy hajtja végre, ahogy bármely más, saját jogrendje szerint elrendelt nyomozási cselekményt. Ha e logikát követjük, a végrehajtó hatóság minden egyes esetben jogszerűnek találná a nyomozási cselekmény elrendelését, hiszen ellenkező esetben saját büntető igazságügyi rendszeréről állítaná, hogy az alapjogsértő szabályokat tartalmaz.

Ennélfogva, valamint logikai és rendszertani értelmezési módszerrel, különösen figyelembe véve az irányelv preambuluma (19) bekezdését,³⁵⁴ arra következtetnek, hogy a végrehajtó hatóság akkor is megtagadhatja az ENYH végrehajtását, ha az csak a kibocsátó tagállamban folytatott büntetőeljárás egy későbbi szakaszában eredményez alapjogsérelmet. Ellenkező esetben a megtagadási indok kiüresedne és nem lenne alkalmas az alapjogvédelemre. Ám még úgy is fennáll az eredeti kérdés, ha az alkalmazhatóság tágabb keretét tekintjük meghatározónak: mit jelent az alkalmazási feltételként meghatározott „alapos okkal feltételezhető” kifejezés?

A kérdés megválaszolásához az EUB *Aranyosi és Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítéletét érdemes feleleveníteni, ugyanis ebben az ügyben dolgozta ki a büntetőügyi együttműködés – eseti – felfüggeszthetőségének tételét, melynek szükségességét az *Aranyosi* teszt segítségével lehet megítélni. Az ENYH alapjogi megtagadási indoka alkalmazásának kulcsát véleményem szerint elsődlegesen az ítélet *Aranyosi* tesztre vonatkozó részeiben kell keresni. Először is a teszt két fázisból áll. A végrehajtó hatóság először azt állapítja meg, hogy fennáll az alapjogsérelem absztrakt veszélye, azaz lehetőség van az alapjogsérelem bekövetkezésére. Ezt az EUB úgy írja le, mint rendszerszintű, általánossá vált zavar vagy az egyedi hiányosságok olyan mértéke, amely egyes személyeket ténylegesen érinthet.³⁵⁵ Ha a végrehajtó hatóság ezt igazoltnak látja, akkor köteles meggyőződni arról, hogy az alapjogsérelem valóban bekövetkezh-e a konkrét ügyben, annak minden körülményét figyelembe véve. A szakirodalomban az

³⁵⁴ 2014/41/EU preambuluma (19): „A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségnek az Unión belüli létrehozása a kölcsönös bizalmon és annak vélelmezésén alapul, hogy más tagállamok is tiszteletben tartják az uniós jogot, és azon belül is különösen az alapvető jogokat. Ez azonban megdönthető vélelem. Következésképpen, ha alapos okkal feltételezhető, hogy egy ENYH-ban megjelölt valamely nyomozási cselekmény végrehajtása valamely alapvető jog sérelmét eredményezné, és a végrehajtó állam elmulasztaná a Chartában elismert alapvető jogok védelme tekintetében fennálló kötelezettségei teljesítését, abban az esetben az ENYH végrehajtását meg kell tagadni.”

³⁵⁵ C-404/15. 89. bekezdés

utóbbi eshetőségre *in concreto* veszélyként hivatkoznak, míg az EUB ezt tekinti „alapos okkal feltételezhetőnek”.³⁵⁶

Következésképpen, ha az ENYH irányelv által alkalmazott „alapos okkal feltételezhető” kifejezést az EUB *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben adott definíciójából vezetjük le, az ENYH esetében az alapjogi megtagadási indok akkor alkalmazható, ha a nyomozási cselekmény az ügy összes körülményét figyelembe véve ténylegesen képes megsérteni az érintett személy valamely alapjogát. Fontos azonban kiemelni azt is, hogy önmagában a bizonyítottság fokának definiálása nem elegendő az alapjogi megtagadási indok alkalmazási feltételeinek feltérképezéséhez, ugyanis nem tisztázott, hogy a végrehajtó hatóságnak milyen módon kell meggyőződnie az alapjogsérelem veszélyének fennállásáról.

E kérdés kapcsán szintén fordulhatunk az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekhez, amelyben az EUB kimondta, hogy az alapjogsérelem veszélyének vizsgálata során a végrehajtó hatóság csak objektív, megbízható, pontos és kellően aktuális adatokra támaszkodhat. Az adatok forrása pedig elsősorban nemzetközi vagy nemzeti bíróságok ítéletei, határozatai vagy egyéb nemzetközi szervezetek jelentései lehetnek.³⁵⁷

Összességében tehát az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyek segítségével kettő fontos kérdés tisztázható az alapjogi megtagadási indokkal kapcsolatban. Egyrészt az EUB ítéletéből kiolvasható az alapjogsérelem veszélyének bizonyítottsági foka, amely szükséges lehet a megtagadáshoz, másrészt az is, hogy milyen információkból lehet meggyőződni erről. Azonban egy kérdés továbbra is fennáll: a végrehajtó hatóság hivatalból vagy kérelemre köteles vizsgálni a végrehajtás előtt azt, hogy a konkrét ügyben elrendelt nyomozási cselekmény tiszteletben tartja-e az alapjogokat? Az EUB az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben egyetlen egyszer sem említette, hogy a végrehajtó hatóság köteles volna hivatalból vizsgálni e kérdést, és ez úgyszintén igaz az *Aranyosi* tesztet pontosító későbbi ítéletekre is, mint például az *LM* vagy a *Dorobantu* ügyek.³⁵⁸ Ennélfogva úgy vélem, hogy a végrehajtó hatóság nem köteles hivatalból vizsgálni az alapjogsértés veszélyét az ENYH esetében sem. Ehelyett úgy gondolom, hogy az *Aranyosi* teszthez hasonló ellenőrző mechanizmusnak csak a nyomozási

³⁵⁶ C-404/15. 92. bekezdés; Ld.: Adriano MARTUFI – Daila GIGENGACK: „Exploring mutual trust through the lens of an executing judicial authority: The practice of the Court of Amsterdam in EAW proceedings” *New Journal of European Criminal Law* 2020/3. 284.

³⁵⁷ C-404/15. 89. bekezdés

³⁵⁸ C-216/18. PPU; C-128/18.

cselekménnyel érintett személy kérelmére lenne szabad megindulnia, amennyiben az általa előterjesztett aggályok kellően alaposak. Ez a megoldás hozzájárulna az alapjogi megtagadási indok egységes alkalmazásához valamennyi tagállamban, ami kiemelten fontos az érintett személyek számára, hiszen így nem jöhetnének létre különböző gyakorlatok, amelyek egyes tagállamokban kedvezőbb, míg más tagállamokban hátrányosabb helyzetet teremtenének számukra.

Ez az értelmezés összhangban állna az EUB legutóbbi – és egyben legelső – ítéletével, amely az ENYH alapjogi megtagadási indokával foglalkozott. A *Gavanozov II* ügyet az eljáró bolgár bíróság eredetileg azért utalta előzetes döntéshozatali eljárásra, mert a bolgár büntetőeljárás jog alapján nem áll rendelkezésre jogorvoslat egyes nyomozási cselekmények ellen.³⁵⁹ A bolgár bíróság azt a kérdést terjesztette az EUB elé, hogy ellentétes-e az Alapjogi Charta 7. és 47. cikkével, valamint az EJEE 8. és 13. cikkével az a nemzeti szabályozás, amely nem teszi lehetővé a nyomozási cselekménnyel érintett személy számára, hogy az ENYH-ban elrendelt házkutatás, lefoglalás és tanú meghallgatás ellen jogorvoslattal éljen.³⁶⁰ Az EUB úgy ítélte meg, hogy az ilyen nemzeti szabályozás sérti a hatékony jogorvoslathoz való jogot, ezért ellentétes az uniós joggal és az EJEE-vel.³⁶¹ Ugyanakkor kérdés, hogy miképpen lehetne orvosolni az ily módon előállt helyzetet. Mind *Bobek* főtanácsnok, mind pedig az EUB úgy ítélte meg, hogy ilyen helyzetekben nincs helye az alapjogi megtagadási indok alkalmazásának, ugyanis az túlzott terhet róna a végrehajtó hatóságra.³⁶² Ennek oka, hogy a bolgár nemzeti szabályozás *a fortiori* sérti a hatékony jogorvoslathoz való jogot, ami különösen indokolja a megtagadási indok mellőzését, ugyanis azt nem lehet automatikusan, minden hasonló ügyben alkalmazni, mivel ez a kölcsönös elismerés, a kölcsönös bizalom és a lojális együttműködés elveivel ellentétes volna. Végül pedig az EUB úgy vélte, hogy a megtagadási indok automatikus alkalmazása ellentétes volna céljával, miszerint azt csak kivételes esetekben lehet alkalmazni.³⁶³

Mindent egybevetve úgy vélem, hogy az ENYH irányelvben foglalt megtagadási indok alkalmazásának szükségességét csak az érintett személy kérelmére kell vizsgálni, amennyiben a kérelem kellően alapos, pontos, aktuális és megbízható adatokon alapszik,

³⁵⁹ C-852/19.

³⁶⁰ C-852/19. 23. bekezdés

³⁶¹ C-852/19. 34. bekezdés

³⁶² C-852/19. 89–91. bekezdés

³⁶³ C-852/19. 59–60. bekezdés

és a végrehajtó hatóság megbizonyosodhat afelől, hogy az alapjogsérelem absztrakt veszélye valóban fennáll. Csakis ebben az esetben lehet köteles a végrehajtó hatóság vizsgálni azt, hogy az alapjogsérelem veszélye a konkrét ügyben is fennáll-e. Amennyiben igen, akkor pedig az *Aranyosi teszthez* hasonlóan fel kellene hívnia a kibocsátó hatóságot az alapjogsérelem megelőzését szolgáló biztosítékok nyújtására, és csak ezek hiányában jöhet szóba az ENYH végrehajtásának megtagadása. Ezzel a mechanizmussal garantálható lenne, hogy az alapjogi megtagadási indok alkalmazására valóban csak kivételes esetekben kerüljön sor, és a végrehajtó hatóságot se terhelje túlzott felelősség.

1.v. Az ENYH irányelv megoldásainak alkalmazhatósága más együttműködési rendszerekben

Noha a korrekciós mechanizmus három esete közül kettő az együttműködés hatékonyságát szolgálja, a harmadik eset az ENYH-val érintett személyek alapjogvédelmét segíti elő. Mivel az alapjogi megtagadási indok alkalmazása még mindig kérdéses, e szabály *de facto* megtagadási indokként is felfogható, amelynek célja az érintett személyek alapjogainak védelme lehet. Ennek oka, hogy a kibocsátó hatóság nem kötelezheti a végrehajtó hatóságot arra, hogy az eredetileg elrendelt nyomozási cselekményt hajtsa végre. A korrekciós mechanizmus harmadik esetének további előnye, hogy a hatékonyságot is szem előtt tartja, és csak akkor teszi lehetővé a kevésbé jogsértő nyomozási cselekmény elrendelését, ha az is alkalmas a büntetőeljárás cél elérésére. Továbbá az irányelv nagyobb teret enged a hatóságok kommunikációjának, ami csakis rendszerszinten értelmezhető, hiszen önmagában éppen a hatékonyság ellen hatna. Célja ezért inkább a hatóságok közötti bizalom növelése lehet azáltal, hogy lehetővé teszi számukra alapjogi aggályaik közvetlen megtárgyalását.

Végül az alapjogi megtagadási indok létrehozása példa nélküli volt az irányelv elfogadásának időpontjában, 2014-ben. Ekkor még az EUB esetjoga is az együttműködés hatékonyságát részesítette előnyben az érintett személyek alapjogainak védelmével szemben. Figyelemre méltó azonban, hogy az irányelv elfogadását követően 2016-ban az EUB változtatott az előbbi álláspontján, és az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben megállapította, hogy a kölcsönös elismerés elvén nyugvó EEP végrehajtása felfüggeszthető komoly alapjogi aggályok fennállása esetén. Ennélfogva az ENYH irányelv valamelyest előirányozta a büntetőügyi együttműködés fejlődését 2014-ben, amikor elfogadták. Ennek ellenére 2020-ig kísérlet sem volt az alapjogi megtagadási

indok alkalmazására, és az EUB is megszorító értelmezést adott az alkalmazhatóságával kapcsolatban a *Gavanozov II* ügyben. Ennek ellenére véleményem szerint a megtagadási indok az *Aranyosi teszthez* hasonló struktúrában alkalmazható volna.

A bemutatott szabályok kétségkívül javítják az egyén helyzetét a nyomozási szakban folytatott büntetőügyi együttműködésben, ami különösen fontos, hiszen az együttműködési rendszerek javarészt a tagállamok büntetőhatalmának hatékonyabb érvényesítésére szolgálnak, és komoly alapjogi aggályokat vetnek fel, melyeket fontos kezelni. Éppen ezért célszerű megfontolni e szabályok alkalmazhatóságát más – a kölcsönös elismerés elvén alapuló és a büntetőügyi együttműködés rendszerébe tartozó – együttműködési rendszerek tekintetében.

Véleményem szerint az irányelv 10. cikkében biztosított eltérési lehetőség hatékonyan képes garantálni az ENYH alá vont személyek alapjogainak védelmét. Korlátozott mérlegelési jogkört biztosít a végrehajtó hatóság számára, hogy egy kevésbé alapjogsértő nyomozási cselekményt fogantosszon, feltéve, hogy azzal is elérhető a nyomozási cél. A szabály – ahogy már utaltam rá korábban – korlátozottan megnyitja a végrehajtó hatóság számára a lehetőséget, hogy vizsgálja az eredetileg elrendelt nyomozási cselekmény arányosságát, és ha úgy találja, hogy saját büntetőeljárás rendszerében rendelkezésre áll másik, kevésbé alapjogsértő nyomozási cselekmény, dönthet annak az alkalmazása mellett. A második arányossági teszt bevezetése különösen azért tekinthető hasznosnak az alapjogvédelem szempontjából, mert a végrehajtó hatóság kiválóan alkalmas arra, hogy saját jogrendje alapján megítélje, hogy van-e alternatív nyomozási cselekmény, amely az érintett személy javát szolgálja. Ezáltal e szabály olyan jogkört biztosít a végrehajtó hatóságnak, amelyet képes is gyakorolni.

Ugyanakkor a korrekciós mechanizmus nem implementálható más együttműködési rendszerekbe, ugyanis alkalmazásához legalább kettő fajta eljárási cselekmény elrendelését kell lehetővé tenni a büntetőügyi együttműködés során. A többi együttműködési rendszer nem teljesíti ezt a követelményt. Minden együttműködési rendszer valamilyen büntetőeljárás cél elérésére szolgál (pl. a terhelt vagy az ítéletét jelentének biztosítása, ítéletek, vagy egyéb igazságügyi határozatok végrehajtása). Azonban jelenleg nincs egyetlen másik együttműködési rendszer sem, amely a fenti célok valamelyikét több fajta eljárási cselekmény elrendelése útján tenné lehetővé. Ezáltal a korrekciós mechanizmusról kijelenthető, hogy kifejezetten az ENYH rendszerére lett kifejlesztve, mivel a nyomozási szakban folytatott büntetőügyi együttműködés során

jelentős számú nyomozási cselekmény elrendelhető, míg más együttműködési rendszerekben ez nem igaz. Emiatt a szabály alkalmazására nincs lehetőség más együttműködési rendszerben.

Ezzel ellentétben a hatóságok közötti kommunikáció mértékének növelése reális cél lehet minden együttműködési rendszer tekintetében. Ahogy már elemzésemben rámutattam, az irányelv kettő esetben fokozza a hatóságok közötti közvetlen kommunikációt. E kettő esetből az egyik a korrekciós mechanizmus harmadik esete. Mivel azonban a korrekciós mechanizmus implementálására nincs lehetőség, ezért a fokozott kommunikáció másik esetét érdemes csak vizsgálni.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy az irányelv 6. cikkében foglalt szabály nem teljesen újkeletű a kölcsönös elismerés elvének érvényesítésére szolgáló másodlagos jogforrások szabályozási technikájában. Az irányelv e cikkben meghatározza, hogy mik az ENYH kibocsátásának feltételei (az elrendelni kívánt nyomozási cselekmény szükséges és arányos, valamint elrendelhető hasonló hazai ügyben is). Ezt minden egyéb együttműködési rendszer is megteszi, így például az EEP kerethatározat formalista módon csak annyit mond ki, hogy az az EEP hajtható – és hajtandó – végre, amelyet a kerethatározatban meghatározott szabályoknak megfelelően bocsátottak ki, míg a pénzbüntetések kölcsönös elismeréséről szóló kerethatározat szintén formalista módon kimondja, hogy csak az a határozat hajtható végre, amelyet a kerethatározatban foglalt szabályoknak megfelelően bocsátottak ki.³⁶⁴ Ezen szabályok egyenes következménye, hogy az igazságügyi határozat nem hajtható végre, ha nem felel meg a kibocsátás feltételeinek. Így például az EEP nem hajtható végre, ha olyan bűncselekmény miatt bocsátották ki, amelyet a kibocsátó állam büntetőjoga nem fenyeget legalább 12 hónap időtartamú szabadságvesztéssel, és a pénzbüntetés végrehajtására irányuló határozat nem végrehajtható, ha azt nem a kerethatározatban előírt formában bocsátották ki.

Azonban az ENYH irányelv 6. cikke a fenti szabályokhoz képest többlettel rendelkezik, ugyanis feljogosítja a végrehajtó hatóságot, hogy érdeklődjön a kibocsátás feltételeinek teljesüléséről. Ezt a jogkört nagyon egyszerűen lehetne meghonosítani bármelyik együttműködési rendszerben. A megvalósra pedig példa lehet a korábban bemutatott 2009/299/IB kerethatározat,³⁶⁵ amely öt kerethatározatot módosított, hogy azokban egyértelműsítse a terhelt távollétében hozott igazságügyi határozatokra vonatkozó

³⁶⁴ 2002/584/IB 1. cikk (2) bekezdés; 2005/214/IB 6. cikk

³⁶⁵ Lásd: III. fejezet 2 pont i. alpont

szabályokat. A kerethatározat által kínált módszerrel valamennyi együttműködési rendszert módosítani lehetne úgy, hogy lehetővé tegyék a végrehajtó hatóság számára az igazságügyi határozat kibocsátása feltételei teljesülésének vizsgálatát. Ezáltal minden együttműködési rendszer biztosítaná az együttműködő hatóságok számára az – esetenként alapjogi – aggályaik megvitatását, amelyek az adott igazságügyi határozat kibocsátásának körülményeivel kapcsolatosak.

Végül, de nem utolsó sorban vizsgálni kell az alapjogi megtagadási indok alkalmazhatóságát. Az uniós jogalkotó az alapjogi megtagadási indok bevezetésével kétségkívül az alapjogvédelmet szerette volna erősíteni az ENYH irányelvben, azonban az intézkedés hatékonysága kétségbe vonható, mivel a megtagadási indok alkalmazási feltételei nem tisztáztak. Noha az EEP kapcsán kialakított *Aranyosi* tesztről példát lehetne venni, egy problémát ezzel sem lehetne áthidalni. A nyomozási cselekményeket általában az érintett személyek előzetes tájékoztatása nélkül hajtják végre. Tehát nincs egy köztes időszak a végrehajtás elrendelése és a végrehajtás között, amikor az érintett személy jogorvoslattal élhetne. Ezzel ellentétben az EEP esetében például az elfogást követően, de az átadást megelőzően már a végrehajtó tagállamban megtámadható az EEP.

Mivel az uniós jogalkotó célja az alapjogvédelem erősítése a büntetőeljárás során, ezért célszerű volna egy ilyen köztes eljárásjogi szakasz bevezetése. Ezt úgy lehetne leghatékonyabban megvalósítani, hogy az eljárási cselekmény befejezését követően még a begyűjtött bizonyíték átadása előtt lehetőséget kellene biztosítani az érintett személynek a jogorvoslat előterjesztésére. Ezzel a köztes megoldással nem hiúsulna meg az eljárási cél, azaz a bizonyítékgyűjtés, és lehetőség lenne az alapjogvédelem nagyobb fokú érvényesítésére is. Fontos azonban, hogy ez a köztes eljárásjogi szakasz kizárólag a nyomozási cselekmény végrehajtása után nyíljon meg, mivel, ha ezt megelőzően tájékoztatnák az érintett személyt a tervezett nyomozási cselekményről, az veszélyeztetné annak az eredményességét.

Mivel az együttműködési rendszerek azonos logikára épülnek, az alapjogi megtagadási indok bevezetése sem jelentene nagy kihívást a jogalkotó számára. Az implementáció megvalósulhatna a már korábban is hivatkozott 2009/299/IB kerethatározat mintájára, vagyis egyszerűen a másodlagos jogforrások módosítása útján. Azonban a módosítás tartalmát már annál nehezebben lehet meghatározni. Először is elengedhetetlen, hogy az alapjogi megtagadási indok – ellentétben a jelen szabályozási megoldással – ténylegesen meghatározza az alkalmazásának feltételeit. Ez egységes szabályozást eredményezne

minden tagállamban és megszüntetné a tagállamok bírói gyakorlatában fellelhető különbségeket. Ha az alapjogi megtagadási indok ekképp – még hozzá az általam fentebb javasolt módon – lenne újra formálva és egységesen beillesztve az együttműködési rendszerekbe, az jelentősen növelné a jogbiztonságot az EU-ban, miközben megőrizné az alapjogi megtagadási indok kivételes esetekben való alkalmazhatóságát.

I.vi. Részösszegzés

Az ENYH irányelv fent bemutatott különös szabályaiban közös, hogy alkalmasak az alapjogvédelem növelésére a konkrét együttműködési rendszerben. Az ismertetett szabályok a felszínen igen eltérőek, azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk őket, ugyanazt a megoldást alkalmazzák. Kiszélesítik a hatóságok közötti párbeszéd lehetőségét, ami garantálja számukra, hogy bizonyos esetekben további tisztázó kérdéseket tegyenek fel egymásnak, amivel eloszlathatók az egymás büntető igazságügyi rendszerével kapcsolatos kételyeik.

Ezzel kapcsolatban érdemes emlékeztetni arra, hogy a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködés egészen 2016-ig a tagállamok egymás jogrendszerébe vetett megkérdőjelezhetetlennek tűnő bizalmán alapult.³⁶⁶ Ez azt jelentette, hogy az elv hatálya alá tartozó, és a releváns együttműködési rendszer szabályainak megfelelően kibocsátott igazságügyi határozatot még akkor sem lehetett megtagadni, ha annak a végrehajtása az érintett személy alapjogainak megsértésével járt volna.³⁶⁷

Amikor az EUB 2016-ban megalkotta az *Aranyosi* tesztet, ami pont az alapjogsérelem veszélye esetére teszi lehetővé az igazságügyi határozat végrehajtásának megtagadását, a jogtudósok felhívták a figyelmet, hogy ez a büntetőügyi együttműködési rendszer dinamikájának régóta várt elmozdulása. Az íratlan alapjogi megtagadási indok a feltétlen bizalmon alapuló együttműködés rendszerétől a megérdemelt bizalmon alapuló együttműködés rendszere felé történő fejlődést jelentette.³⁶⁸

³⁶⁶ A tagállamok egymás jogrendszerébe vetett bizalmának megkérdőjelezhetlensége a menekültügyi politika területén valamivel korábban, 2011-ben tört meg a már korábban is hivatkozott N.S. és M.E. és társai egyesített ügyekben. Ennek ellenére az elv szigorú betartásának hasonló enyhülésének jelei még nem mutatkoztak az ENYH irányelv megalkotásakor.

³⁶⁷ MITSILEGAS: „Trust” 69.

³⁶⁸ MITSILEGAS: „Trust” 70.

Ettől a pillanattól kezdve a jogtudósok e megérdemelt bizalmon alapuló együttműködési rendszer erősítésére hívták fel a jogalkotó intézményeket.³⁶⁹ A tagállamok közötti bizalom pedig akár jogi normák segítségével is növelhető. Véleményem szerint az ENYH irányelv szabályai 2014-ben az európai büntetőjog aktuális állapotát megelőzve hozták létre azon szabályokat, amelyek a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat pont azáltal növelik, hogy lehetővé teszik számukra a kérdésfeltevést. Nem véletlen, hogy az ilyen szabályokra a szakirodalom azóta a kölcsönös bizalmatlanság intézményeként hivatkozik.³⁷⁰ Éppen ebből következik az, hogy az ENYH irányelv szabályait a lehető legnagyobb mértékben kellene implementálni más együttműködési rendszerekbe, hogy azok rendelkezésre álljanak az alapjogsérelem veszélyének kivételes eseteiben.

2. A terhelt státusának erősítése

A Tanács és az Európai Parlament 2009 után elkezdte megvalósítani a Tanács által a 2009-es ütemtervében kitűzött célt, vagyis a tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizálását a terhelt státusának megerősítése céljából.³⁷¹ A Tanács célja az volt, hogy a 2009-es ütemtervvel ott folytassa a tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizációját, ahol a Bizottság 2004-es kerethatározat-tervezete megakadt. Több tényező is közrejátszott a kerethatározat-tervezet sikertelenségében, melyek közül kiemelendő az egyértelmű jogalap hiánya, valamint az, hogy a tagállamok úgy vélték, a tervezet túlzott mértékben befolyásolta volna büntető igazságügyi rendszereiket.³⁷² Tanulva ebből, immár a Lisszaboni Szerződés által megteremtett kifejezett jogalap segítségével a Tanács úgy döntött, hogy a kerethatározat-tervezet tartalmi elemeit lépésekre bontja, és ütemtervében összesen hat célt fogalmazott meg.³⁷³ Ezek a célok szinte teljes egészében lefedték az EJE-ben lefektetett tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát.³⁷⁴ Az „A” intézkedés a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogra vonatkozott. A „B” intézkedés a tájékoztatáshoz való jog szabályozására hívott fel. A „C” intézkedés a jogi tanácsadást és annak költségmentességét tűzte célul. A „D” intézkedés a büntetőeljárás során biztosított

³⁶⁹ WISCHMEYER: „Generating Trust Through Law?” 339-382; Jacob ÖBERG: „Trust in the Law? Mutual Recognition as a Justification to Domestic Criminal Procedure” *European Constitutional Law Review* 2020/1. 33–62; SICURELLA, „Fostering a European criminal law culture” 308–325.

³⁷⁰ MITSILEGAS: „Trust” 70.

³⁷¹ A harmonizáció a tagállamok közötti bizalom növelését szolgálja. Ld.: John SPENCER: *The Principle of Mutual Recognition* in KOSTORIS: „Handbook of EU Criminal Procedure” 288.

³⁷² MITSILEGAS: „The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU” 1304-1305.

³⁷³ RÓTH Erika: „A terhelti jogokat érintő uniós elvárások” in FARKAS Ákos (szerk): *Fejezetek az európai büntetőjogból* (Miskolc: Bíbor Kiadó 2017) 216.

³⁷⁴ Ütemterv preambulum (13) bekezdés

kapcsolattartásra vonatkozott. Az „E” intézkedés a veszélyeztetett gyanúsítottakra és vádlottakra vonatkozó szabályok megalkotását helyezte előtérbe. Az „F” intézkedés viszont kilógott a sorból, ugyanis nem jogalkotásra buzdított, hanem felhívta a Bizottságot, hogy készítsen egy zöld könyvet az előzetes fogva tartásról.³⁷⁵

Az ütemterv felhívására végül hat irányelv és egy zöld könyv született.³⁷⁶ Legelsőként a 2010/64/EU irányelvet fogadták el, amely a büntetőeljárás során a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot szabályozza.³⁷⁷ Ezt követte a 2012/13/EU irányelv, amely a tájékoztatáshoz való jogot szabályozza,³⁷⁸ majd a 2013/48/EU irányelv a „C” és részben a „D” intézkedést is megvalósította, ugyanis a kommunikációhoz való jogot, valamint a védelemhez való jogot szabályozta.³⁷⁹ Ezeket a jogforrásokat a szakirodalom ABC irányelveknek nevezi, mivel az első három intézkedést valósították meg.³⁸⁰ Három év szünet után csak 2016-ban folytatódott az intézkedések végrehajtása. Elsőként az (EU) 2016/343 irányelvet fogadták el, amely az ártatlanság vélelméről és a terhelt jelenléthez való jogáról szól.³⁸¹ E szabályok nem képezték az ütemterv részét, ám maga az ütemterv is felhívta a címzetteket, hogy szükség szerint bővítsék az intézkedések sorát.³⁸² Kétségtelen, hogy az ártatlanság védelme és a jelenléthez való jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik sarokköve, így az irányelv egyáltalán nem lóg ki az intézkedések sorából. Ezt követte az (EU) 2016/800 irányelv, amely a gyermekkorú terheltek speciális eljárásjogi védelmének szabályait fektette le, és az „E” intézkedést valósította meg

³⁷⁵ Cornelia RIEHLE – Allison CLOZEL: „10 years after the roadmap: procedural rights in criminal proceedings in the EU today” *ERA Forum* 2020/3. 322.

³⁷⁶ Jannemieke OUWERKER: „EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter’s Scope of Application” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2019/2. 89-90.

³⁷⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogról, HL L 280 1-7. (a továbbiakban: 2010/64/EU)

³⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról, HL L 142 1-10. (a továbbiakban: 2012/13/EU)

³⁷⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatáshoz való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról, HL L 294 1-12. (a továbbiakban: 2013/48/EU)

³⁸⁰ Ld. Silvia ALLEGREZZA – Valentina COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018) XVII.

³⁸¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság védelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről, HL L 65 1-11. (a továbbiakban: (EU) 2016/343)

³⁸² RÓTH: „A terhelti jogokat érintő uniós elvárások” in FARKAS (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból* 218.; Ütemterv preambulumban (12) bekezdés

részben.³⁸³ Végül az (EU) 2016/1919 irányelv a jogi segítségnyújtás, vagyis az ügyvédi segítség igénybevételének költségmentességét szabályozza, amivel a „D” intézkedés is teljesen megvalósult.³⁸⁴

Az irányelvek mindegyike a terhelt eljárásjogi státusát erősíti azáltal, hogy javarészt minimumszabályokat fektet le, melyek a tisztességes eljáráshoz való jog EJEE-ben meghatározott standardjait implementálják a tagállamok büntető-eljárásjogi garanciarendszereibe, ezért egységesen eljárásjogi irányelvekként fogok hivatkozni rájuk. Mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalom részletesen bemutatta már az irányelvek tartalmát,³⁸⁵ így az alábbiakban arra fogok fókuszálni, hogy bemutassam, miként valósítják meg az EJEE standardjait, és túlterjeszkednek-e azokon. Ennek megfelelően a következő alpontokban az EJEE vonatkozó szabályait, valamint az EJE esetjogát fogom összehasonlítani az irányelvekben foglalt szabályokkal. Ezen túl önálló alpontban fogom elemezni az irányelvekbe épített jogorvoslati lehetőségeket, ugyanis ezek kiemelt szereppel rendelkeznek az eljárási garanciák érvényesítésében.³⁸⁶

Ezt megelőzően azonban érdemes még kiemelni, hogy az Alapjogi Charta 47. cikke tartalmilag szinte teljesen megegyezik az EJEE 6. cikkével. Mindkettő szabályhely a tisztességes eljáráshoz való jogot szabályozza. Mivel azonban jelen pontban az EJEE,

³⁸³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról, HL L 132 1-20. (a továbbiakban: (EU) 2016/800)

³⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1919 irányelve (2016. október 26.) a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről, HL L 297 1-8. (a továbbiakban: (EU) 2016/1919)

³⁸⁵ Ld.: TÓTH Dávid: „Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv implementálása az Európai Unióban” in AMBRUS István – KÓHALMI László (szerk.): *Mészáros Ádám Emlékére* (Budapest: Publicitas Art Média 2022) 233-243.; RÓTH Erika: „A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében” *Miskolci Jogi Szemle* 2011. 1. különszám 155-167.; NAGY Alexandra: „A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban” *Miskolci Jogi Szemle* 2019. 2. különszám 209-220.; VINNAI Edina: „Tolmácsolás a jogi eljárásban” *Miskolci Jogi Szemle* 2017. különszám, 133-142.; RÓTH Erika: „A tájékoztatáshoz való jog”. in RÓTH Erika (szerk.): *Decem anni in Europaea Unione V.: Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből* (Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó 2016) 56-74.; RÓTH Erika: „A hatékony védelemhez való jog” in CZINE Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet* (Budapest: ORAC 2022) 271-285.; KLIMEK: *Mutual Recognition of Judicial Decisions* 586-664.; STATZGER: *International and European Criminal Law* 165-167.; KOSTORIS: „The protection of fundamental rights” in KOSTORIS: *Handbook of EU Criminal Procedure* 85-90.; Antonio BALSAMO: „The Content of Fundamental Rights” in KOSTORIS: *Handbook of EU Criminal Procedure* 99-172.; KAI: *European Criminal Law* 137-141.; Serena QUATTROCOLO: „The Right to Information in EU Legislation” in RUGGERI (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* 81-95.; Richard VOGLER: „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings” in RUGGERI (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* 95-111.; Lorena BACHMAIER WINTER: „The EU Directive on the Right to Access to a Lawyer: A Critical Assessment” in RUGGERI (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* 111-135.

³⁸⁶ Christian SCHMITT: „National Remedies Against Breaches of the Right to Translation and Interpretation” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 467.

valamint az EJEB ítélkezési gyakorlatának az eljárásjogi irányelvekre gyakorolt hatását vizsgálom, nem fogok minden egyes alponban külön hivatkozni a Charta 47. cikkére is. Fontos azonban felhívni a figyelmet az EJEE 6. cikkének, valamint a Charta 47. cikkének tartalmi eltéréseire. Úgy vélem, hogy az irányelvek nagyon fontos joghézag-kitöltő szereppel rendelkeznek, ugyanis, ha összehasonlítjuk az EJEE és a Charta vonatkozó cikkeit, megfigyelhető, hogy a Charta 47. cikke nem szabályozza olyan részletességgel a tisztességes eljáráshoz való jog garanciáit, azaz a fenti intézkedésekkel megvalósítani tervezett szelvényjogokat, mint ahogyan azt az EJEE teszi. Míg az EJEE 6. cikk (3) bekezdése *expressis verbis* lefekteti a tolmácsoláshoz és fordításhoz, az információhoz és a váddal kapcsolatos tájékoztatáshoz, a jelenléthez, valamint az ügyvédi segítségnyújtáshoz és annak a költségmentességéhez való jogokat, addig az Alapjogi Charta az alábbiak szerint szabályozza ezeket a szelvényjogokat:

„47. cikk

Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez.

Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.”³⁸⁷

E megfogalmazásból az ügyvédi képviselethez és annak a költségmentes igénybevételéhez való jogot lehet kifejezetten kiolvasni a fenti szelvényjogok közül. Ez nem jelenti azt, hogy e szelvényjogok ne volnának levezethetők a Charta 47. cikkéből, ám *expressis verbis* rögzítésük elmaradása kétségtelenül bizonytalanabb státust eredményez a büntetőeljárás terhelte számára.³⁸⁸ Éppen ezért kijelenthető, hogy az irányelvek kodifikálták az uniós jogban a tisztességes eljáráshoz való jog EJEE-ben rögzített, valamint az EJEB esetjogában kimunkált garanciáit, ám nyilvánvalóan az

³⁸⁷ Alapjogi Charta 47. cikk

³⁸⁸ Hiszen az Alapjogi Charta 52. cikkének (3) bekezdése előírja, hogy amennyiben a Chartában foglalt valamely jog megegyezik az EJEE-ben foglalt valamely joggal, akkor e jog tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azzal, amelyet az EJEE rögzít. Ily módon természetesen az Alapjogi Charta 47. cikkében szabályozott tisztességes eljáráshoz való jog is tartalmazza az eljárásjogi irányelvekben szabályozott eljárási garanciákat, ám írott formában, méghozzá uniós másodlagos jogforrásokban történő rögzítésük növeli a jogbiztonságot és érdemben javítja a terhelte státusát a büntetőeljárásban. Ld.: Alapjogi Charta 52. cikk (3) bekezdés; STATZGER: *International and European Criminal Law* 51.

Alapjogi Charta 47. cikkére alapozva azokat. Maga az Európai Bizottság is megerősítette, hogy az irányelvek a tisztességes eljáráshoz való jog garanciáinak szabályozásával következetesebb joggyakorlat kialakítását érik el.³⁸⁹ Ezen kívül az EU Alapjogi Ügynöksége is úgy tekint az irányelvekre, mint amelyek pontosítják a Charta 47. cikkének tartalmát, ugyanis e cikkhez sorolja a következőkben vizsgált irányelveket.³⁹⁰ Sőt, az irányelvek további jelentőségét adja az, hogy az uniós jog nyilvánvalóan hatékonyabban érvényesül és érvényesíthető a tagállamokban, mint az EJEE szabályai. Az irányelvek ennél fogva is hiánypótló szereppel bírnak.³⁹¹

Mielőtt pedig rátérek az irányelvek és az EJEE egyezőségének vizsgálatára, fontosnak tartom itt megemlíteni, hogy az irányelvek mindegyikének hatálya kiterjed a teljes büntetőeljárásra. Az időbeli hatály kezdeteként a gyanúsítás közlését jelölik meg, és végeként pedig a fellebbviteli eljárások befejezését, vagyis a büntetőeljárás jogerős lezárását.³⁹² Az irányelvek annyi engedményt tesznek, hogy biztosítják a tagállamok mentesülését a bennük foglalt eljárási garanciák biztosítása alól abban az esetben, ha kisebb súlyú deliktumokat nem bíróság, hanem helyette közigazgatási hatóság bírál el első fokon. Ám ebben az esetben is kötelező biztosítani az eljárásjogi garanciákat, ha az elsőfokú eljárás eredménye ellen benyújtott jogorvoslatot bíróság bírálja el.³⁹³

2.i. A tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog az Európai Unióban

Az EJEE 6. cikk (3) bekezdésének a) és e) pontja tartalmazza a büntetőeljárás során biztosított tolmácsolás és fordítás szabályát. Eszerint:

„(3) Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

³⁸⁹ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2018) 857) 2.; A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2018) 858) 1.; A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló, 2013. október 22-i 2013/48/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2019) 560) 1.

³⁹⁰ Az EU Alapjogi Ügynökségének gyűjteménye: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/47-right-effective-remedy-and-fair-trial#eu-law>

³⁹¹ KOSTORIS: „The protection of fundamental rights” in KOSTORIS: *Handbook of EU Criminal Procedure* 84.

³⁹² 2010/64/EU 1. cikk (2) bekezdés; 2012/13/EU 2. cikk (1) bekezdés; 2013/48/EU 2. cikk (1) bekezdés; (EU) 2016/343 2. cikk; (EU) 2016/800 2. cikk (1) bekezdés

³⁹³ 2010/64/EU 1. cikk (3) bekezdés; 2012/13/EU 2. cikk (2) bekezdés; 2013/48/EU 2. cikk (4) bekezdés; (EU) 2016/800 2. cikk (6) bekezdés; (EU) 2016/1919 2. cikk (4) bekezdés

a) a lehető legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, [...] az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelvet.”³⁹⁴

Az EJEE tehát szüksézávan ugyan, de előírja, hogy a vádról való tájékoztatást le kell fordítani a terhelt által megértett nyelvre, valamint azt, hogy a terhelt a tárgyaláson tolmács segítségét vehesse igénybe.³⁹⁵ Az EJEB gyakorlatában e szabályokat részletesen értelmezte, és a nyelvtani értelmezésből fakadó tartalmakat is jelentősen kibővítette.³⁹⁶ Ez alapján a tolmácsoláshoz való jog tartalma valójában túlterjed a szóbeli fordításra, és magába foglalja a büntetőeljárás során keletkező minden olyan irat lefordítását is, amely szükséges ahhoz, hogy a terhelt megértse az ellene folyó eljárást.³⁹⁷ E tekintetben viszont az EJEB megengedő, ugyanis gyakorlatából kitűnik, hogy elegendő lehet a szóbeli fordítás is, vagyis nem feltétlenül szükséges az iratok írásbeli lefordítása.³⁹⁸ Ezen túl a strasbourgi emberi jogi bíróság úgy tartja, hogy a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog kiterjed a büntetőeljárás tárgyalást megelőző szakaszaira is,³⁹⁹ és mindezt ingyenesen kell biztosítani.⁴⁰⁰ Végül, de nem utolsó sorban az EJEB több ügyben is úgy ítélte, hogy a hatóságok – különösen a bíróságok – kötelesek utólagos kontrollt gyakorolni a tolmácsolás és fordítás minősége felett, amennyiben a terhelt felhívja a figyelmüket arra, hogy a tolmácsolás vagy fordítás minősége nem elégséges ahhoz, hogy megértsék az ellenük folyó büntetőeljárást.⁴⁰¹

³⁹⁴ EJEE 6. cikk (3) bekezdés a), e) pont

³⁹⁵ A fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog a tisztességes eljárás rendkívül fontos garanciája, ugyanis enélkül a terhelt nem képes megérteni az ellene felhozott vádat, vagy éppen az egyes eljárási cselekményeket. Ld.: Chara CHIONI-CHOTOUAN: „The Right to Translation and Interpretation in Criminal Proceedings: Providing a Common Code Between the Defendant and the Court” *Cambridge Law Review* 2018/3. 68.

³⁹⁶ Nikos VOGIATZIS: „Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evaluation in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights?” *Human Rights Law Review*, 2022/1. 25.

³⁹⁷ Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (2022. augusztus 31-i változat)* (a továbbiakban: EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló) 558. bekezdés

³⁹⁸ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 560. bekezdés; A *Kamasinski v. Austria* ügyben például az EJEB megállapította, hogy az ítélet írásbeli fordításának hiánya önmagában nem eredményezi a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét. A strasbourgi emberi jogi bíróság azzal érvelt emellett, hogy a terhelt az ítélet kihirdetését követően részletes szóbeli tájékoztatást kapott az ítélet tartalmáról és jogorvoslati jogairól, melyet tolmács segítségével érthetett meg. Az EJEB pedig a tolmácsolás biztosítását, valamint azt, hogy ügyvédi segítségben is részesült a terhelt, elegendőnek találta ahhoz, hogy megőrizték az eljárás tisztességességét az írásbeli fordítás hiányában is. Ez kétségkívül nagyobb mozgásteret enged az igazságügyi hatóságok számára, mintha a fordítás kötelező volna. Ld.: *Case of Kamasinski v. Austria*, Judgement of 19 December 1989 (Application no. 9783/82) 85. bekezdés

³⁹⁹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 559. bekezdés

⁴⁰⁰ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 562. bekezdés

⁴⁰¹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 564. bekezdés

Ezekből az következik tehát, hogy a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog ingyenesen megilleti a terheltet a teljes büntetőeljárás alatt. Ugyanakkor e jog nem korlátlan. Az EJEB nem mulasztotta el annak a hangsúlyozását, hogy csak akkor kell garantálni e jogot, ha a terhelt nem érti a büntetőeljárás nyelvét.⁴⁰² Emiatt pedig az eljáró bíróság vagy más hatóság köteles annak vizsgálatára, hogy a terhelt rászorul-e a tolmács segítségére.⁴⁰³ E tekintetben szűken értelmezte az eljárás nyelvének megértését, ugyanis úgy tartja, hogy a büntetőeljárás nyelvének alapszintű ismerete nem zárja ki a tolmács igénybevételének lehetőségét, hiszen ez még nem elegendő annak garantálásához, hogy a terhelt valóban megértse az ellene folyó büntetőeljárást.⁴⁰⁴ A tolmácsoláshoz való jog további korlátjaként állította, hogy az nem terjed ki a terhelt és a védője közötti kommunikációra, hanem csupán a terhelt és a bíróság közötti, a tárgyaláson folytatott kommunikáció során illeti meg. Ezzel párhuzamosan azonban azt is megjegyezte, hogy egyes esetekben e korlátozás veszélyeztetheti az eljárás tisztességességét.⁴⁰⁵

A fentiekkel összhangban a 2010/64/EU irányelv kötelezi a tagállamokat mind a tolmácsolás, mind pedig a fordítás ingyenes biztosítására,⁴⁰⁶ feltéve, hogy a terhelt nem beszél vagy nem érti a büntetőeljárás nyelvét.⁴⁰⁷ Ezen túl előírja a tagállamok számára, hogy ellenőrző mechanizmust dolgozzanak ki, amelynek segítségével megállapítható, hogy a terhelt beszél-e és érti-e a büntetőeljárás nyelvét.⁴⁰⁸ Sőt, a tolmácsoláshoz való jog tartalmát kiterjeszti a terhelt és a védője között folytatott kommunikációra bizonyos eljárási cselekmények során kifejezetten azért, hogy ezzel is megőrizze az eljárás tisztességességét.⁴⁰⁹ Végül, de nem utolsó sorban az irányelv mind a tolmácsolással, mind

⁴⁰² EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 553. bekezdés

⁴⁰³ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 566. bekezdés; A *Cuscani v. United Kingdom* ügyben pont amiatt sérült a tisztességes eljáráshoz való jog, mert az ügyben eljáró bíró annak ellenére is megtartotta a tárgyalást, hogy korábban tolmács kirendeléséről határozott, ám az nem jelent meg. Amikor ezzel szembesült a tárgyaláson, a terhelt védőjének kezdeményezésére úgy döntött, hogy a tárgyalás lefolytatható, mivel a védő valamilyen szinten képes volt kommunikálni a terhelttel. Ennek kapcsán az EJEB megállapította, hogy miután felhívják a bíró figyelmét arra, hogy a terhelt nem érti az ellen folyó büntetőeljárás nyelvét, saját maga köteles meggyőződni arról, hogy a terhelt valóban megérti-e az eljárást – akár tolmács, akár védője segítségével. A *Cuscani v. United Kingdom* ügyben azonban ezt elmulasztotta megtenni a védő javaslatára. Ld.: *Case of Cuscani v. United Kingdom*, Judgement of 24 September 2002 (Application no. 32771/96) 17. és 34. bekezdés

⁴⁰⁴ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 554. bekezdés

⁴⁰⁵ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 556. bekezdés

⁴⁰⁶ 2010/64/EU 4. cikk

⁴⁰⁷ 2010/64/EU 2. cikk (1) bekezdés, 3. cikk (1) bekezdés

⁴⁰⁸ 2010/64/EU 2. cikk (4) bekezdés

⁴⁰⁹ 2010/64/EU (2) cikk; A tolmácsolást azért nem korlátlanul biztosítja az irányelv, mert a tagállamok visszaélés lehetőségét látták a jog korlátlan biztosításában. Emiatt egy kompromisszumos megállapodás született, amelynek értelmében a terhelt és védője közötti kommunikáció fontos eljárási cselekmények esetében biztosított. Ld.: Steven CRAS – Luca de MATTEIS: „The Directive on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Genesis and Description” *EUCRIM* 2010/4. 158.

pedig a fordítással szemben minőségi követelményt állít. Előírja, hogy azok minősége elégséges legyen a tisztességes eljárás garantálásához, ami azt jelenti, hogy azok segítségével a terhelt ténylegesen képes megismerni az ellene folyó büntetőeljárást és ezáltal gyakorolni a védelemhez való jogát.⁴¹⁰ Amennyiben pedig ez a minőségi követelmény sérül, az irányelv arra kötelezi a tagállamokat, hogy lehetőséget biztosítsanak a terheltnek akár a fordítás, akár a tolmácsolás minősége miatti panasztételre.⁴¹¹ Ezzel a fordítás és tolmácsolás minőségi kontrolljának követelményét is biztosítja az irányelv.

Ezidáig az irányelv és az EJEE szabályai teljes mértékben megegyeznek. Különbség azonban, hogy míg az EJEB úgy ítélte, hogy az eljárási iratokat nem feltétlenül kell írásbeli formában lefordítani, addig az irányelv az eljárási iratok írásbeli fordítását írja elő főszabályként, és ettől csak kivételes esetekben térhetnek el a hatóságok, ám még ilyenkor is kötelesek ügyelni arra, hogy az írásbeli fordítás hiánya ne sértse az eljárás tisztességességét.⁴¹² Az irányelv és az EJEE standardjai közötti másik eltérés pont az eljárási iratok írásbeli fordításának kötelezettségéből ered. Mivel az irányelv kötelezettségként, és nem lehetőségként írja elő az írásbeli fordítást, azt igyekszik ésszerű keretek közé szorítani azáltal, hogy meghatározza, hogy mely iratok lefordítása kötelező. Először is kimondja, hogy a lényeges iratok fordítása kötelező.⁴¹³ Ezt követően pedig példálózó felsorolást ad a lényeges iratokról, melyek közé a szabadságelvonásról szóló határozatokat, a vádat, a vádiratot, valamint az ítéleteket sorolja.⁴¹⁴ Ez azt jelenti, hogy legalább ezen iratok lefordítása kötelező, azonban lehetővé teszi az eljáró hatóságok számára, hogy saját mérlegelési jogkörükben döntsenek arról, hogy bármely más eljárási irat lényegesnek minősül-e. Sőt, lehetőséget biztosít a terhelt és védője számára is, hogy kérelmezzék egyes eljárási iratok lefordítását.⁴¹⁵ A terhelt ezen jogát az irányelv jogorvoslati joggal is védelmezi.⁴¹⁶

Összességében tehát az irányelv szinte teljes egészében megfeleltethető az EJEE szabályainak, valamint az EJEB gyakorlatában kimunkált standardoknak. Az irányelv

⁴¹⁰ 2010/64/EU 2. cikk (8) bekezdés, 3. cikk (9) bekezdés

⁴¹¹ 2010/64/EU 2. cikk (5) bekezdés, 3. cikk (5) bekezdés

⁴¹² 2010/64/EU 3. cikk (7) bekezdés

⁴¹³ Ld. 2010/64/EU 3. cikk (1) bekezdés: „(1) A tagállamok biztosítják, hogy a büntetőeljárás nyelvét nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak ésszerű időn belül megkapják mindazon iratok írásbeli fordítását, amelyek lényegesek [...]”

⁴¹⁴ 2010/64/EU 3. cikk (2) bekezdés

⁴¹⁵ 2010/64/EU 3. cikk (3) bekezdés

⁴¹⁶ 2010/64/EU 3. cikk (5) bekezdés

kétségtelen előnye, hogy az EJEB standardjait írott formában is rögzítette. Ezen túl pedig úgy vélem, hogy az írásbeli fordítás kötelezővé tétele is előrelépés a tisztességes eljáráshoz való jog garantálása szempontjából,⁴¹⁷ ugyanis az EJEB standardjának megfordítása egyértelműen hozzájárul ahhoz, hogy az iratok fordítása az esetek túlnyomó részében írásbeli legyen szóbeli tolmácsolás helyett. Ez kétségkívül javítja a terhelt büntetőeljárás helyzetét.

2.ii. A tájékoztatáshoz való jog az Európai Unióban

Az EJEE 6. cikke csak egy kifejezett szabályt fektet le, amely a terhelt tájékoztatásához való jogáról szól, ami nem más, mint a vádról való tájékoztatáshoz való jog. Ezen túl azonban az EJEB gyakorlatából kiderül, hogy több más jogáról is tájékoztatni kell a terheltet, aki ráadásul iratbetekintési joggal is rendelkezik.

Mindenekelőtt az EJEE 6. cikk (3) bekezdés a) pontja az alábbiak szerint előírja, hogy a terheltet mielőbb tájékoztatni kell az ellene felhozott vádról:

*„(3) Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy
a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák [...] a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;”*

Az EJEE fenti szabálya szintén meglehetősen szűkszavúan foglalja össze a vádról való tájékoztatás követelményét. Az EJEB gyakorlata azonban kellően pontosítja azt. Eszerint a vádról való tájékoztatásnak ki kell terjednie a cselekményre, amelynek elkövetésével vádolják a terheltet, és annak jogi minősítésére is.⁴¹⁸ A strasbourgi emberi jogi bíróság ezt egy tevőleges, aktív kötelezettségként fogja fel, tehát a hatóságok önmagában azzal nem tesznek eleget e kötelezettségnek, hogy megismerhetővé teszik a vádat, például hirdetmény útján. Ehelyett kifejezetten intézkedniük kell aziránt, hogy a terhelt kézhez kapja a tájékoztatást.⁴¹⁹ Tartalmilag az EJEB a vádról szóló tájékoztatás kötelezettségéhez sorolja a vád megváltoztatásáról szóló tájékoztatást is.⁴²⁰ A tájékoztatás további tartalmi követelménye, hogy azt olyan részletességgel kell nyújtani, hogy a terhelt képes legyen a

⁴¹⁷ James BRANNAN: „Raising the Standard of Language Assistance in Criminal Proceedings. From the Rights under Article 6(3) ECHR to Directive 2010/64/EU” *Cyprus Human Rights Law Review*, 2012/2. 153.

⁴¹⁸ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 395. 398. bekezdés

⁴¹⁹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 401-402. bekezdés

⁴²⁰ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 405. bekezdés

védelemhez való jogát gyakorolni.⁴²¹ Végül, de nem utolsó sorban az EJEB kimondta, hogy a vádról való tájékoztatás végső határideje egybeesik a vádirat benyújtásával.⁴²²

A strasbourgi bíróság esetjoga alapján a tájékoztatásnak ezen túl ki kell terjednie a terhelt ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogára,⁴²³ a tolmácsoláshoz való jogára,⁴²⁴ valamint a vallomás megtagadásához való jogára is.⁴²⁵ Ezen kívül az EJEB több ügyben is kiemelte, hogy a fegyverek egyenlőségének elvéből az következik, hogy a terhelt számára biztosítani kell, hogy megismerje az ellene folyó büntetőeljárás iratait, különösen az eljárás tárgyát képező cselekményre vonatkozó – akár terhelő, akár mentő – bizonyítékokat.⁴²⁶

E rövid ismertetőből jól kitűnik, hogy az EJEE szabályai és az EJEB standardjai is szűken szabályozzák a terhelt tájékoztatáshoz való jogát. Noha a vádról való tájékoztatás *expressis verbis* megjelenik az EJEE-ben, és az EJEB gyakorlatában bőven kifejti azt, a terhelt egyéb eljárási jogaira kiterjedő tájékoztatáshoz való jog önmagában nem létezik a tisztességes eljáráshoz való jog nexusában. Ehelyett azok jelentőségére csak az EJEB mutat rá egy-egy ítéletében. Emellett az iratbetekintési jog is kisebb jelentőséggel jelenik meg a fegyverek egyenlősége és a védelemhez való jog tükrében.

Emiatt kijelenthető, hogy a 2012/13/EU irányelv egyértelmű nívumot hordoz. Nem csupán az EJEB standardjainak megfelelően szabályozza a vádról való tájékoztatás kötelezettségét,⁴²⁷ de ki is terjeszti e kötelezettséget az őrizetbe vétel esetére, és kimondja,

⁴²¹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 411. bekezdés; Az EJEB a vádról szóló részletes tájékoztatás, valamint a vád megváltoztatásáról szóló hasonlóan részletes tájékoztatás fontosságára a *Mattoccia v. Italy* ügyben is rámutatott, amelyben az eljáró hatóságok sokáig nem közölték a terhelttel a cselekmény részleteit, amelynek elkövetésével vádolták. Ennek eredményeképpen pedig a terhelt nem tudott megfelelően védekezni. Az EJEB megfogalmazása szerint „alkalmatlan védekezést” választott ezen információk hiányában. Ld.: *Case of Mattoccai v. Italy*, Judgement of 25 July 2000 (Application no. 23969/94) 63. bekezdés

⁴²² EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 406. bekezdés

⁴²³ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 472. bekezdés

⁴²⁴ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 551. bekezdés; Az EJEB a *Vizgirda v. Slovenia* ügyben még arra is felhívta a figyelmet, hogy a tolmácsoláshoz való jogról szóló tájékoztatást olyan nyelven kell megtenni, amelyet a terhelt megért. Ld.: *Case of Vizgirda v. Slovenia*, Judgement of 28 August 2018 (Application no. 59868/08) 87. bekezdés

⁴²⁵ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 212. bekezdés

⁴²⁶ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 174. 436. bekezdés

⁴²⁷ „(1) A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak a bűncselekményről [...] tájékoztatást kapjanak. Ezt a tájékoztatást haladéktalanul meg kell adni, és olyan részletességgel, amely az eljárás tisztességességének megóvásához és a védelemhez aló jog eredményes gyakorlásához szükséges.” ld. 2012/13/EU 6. cikk (1) bekezdés; „(3) [...] legkésőbb a vád tartalmának bírósághoz való benyújtásakor a vádra vonatkozóan részletes tájékoztatást nyújtsanak, többek között a bűncselekmény jellegéről és jogi minősítéséről, [...]” ld. 2012/13/EU 6. cikk (3) bekezdés; „(4) [...] haladéktalanul tájékoztassák az e cikkben foglaltakkal összhangban megadott információkban bekövetkezett bármely változásról.” ld. 2012/13/EU 6. cikk (4) bekezdés

hogy a terheltet tájékoztatni kell őrizetbe vétele vagy fogva tartása okairól.⁴²⁸ Ezen túl meghatározza az iratbetekintési jog biztosításának végső határidejét, melyet a vádirat bírósághoz történő benyújtásának időpontjához köt.⁴²⁹

Az irányelv kiemelkedő újítása pedig vitathatatlanul a tájékoztatáshoz való jog további részletezése. Mindenekelőtt a tájékoztatás tartalmát kettő részre bontja aszerint, hogy a terheltet fogva tartják-e a büntetőeljárás során. Amennyiben a terhelt szabadlábon védekezik, a tájékoztatásnak az öt megillető eljárási jogok egy alaplístájára kell kiterjednie. Eszerint a terheltet a gyanúsításkor tájékoztatni kell az ügyvéd igénybevételéhez való jogáról, a térítésmentes jogi tanácsadásra való jogáról és igénybevételének feltételeiről, a vádról, a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogáról és a hallgatáshoz való jogáról. Ez a lista a kötelező minimumot jelenti, vagyis a hatóságok legalább ezekről kötelesek tájékoztatni a terheltet, azonban a tagállami szabályozás akár több eljárási jogról való tájékoztatást is előírhat. A tájékoztatásra akár írásban, akár szóban is sor kerülhet, viszont fontos, hogy közérthető legyen és olyan nyelven történjen, amelyet a terhelt megért. Amennyiben pedig a terhelt valamilyen oknál fogva kiszolgáltatott, az ebből eredő speciális igényeit figyelembe kell venni a tájékoztatás során.⁴³⁰

Amennyiben a terheltet fogva tartják, az őrizetbe vételkor egy bővített írásbeli tájékoztatót kell biztosítani számára, melyet magánál tarthat.⁴³¹ A jogokról szóló írásbeli tájékoztatónak ki kell terjednie az előbb ismertetett jogokra, és emellett tartalmaznia kell az ügy anyába való betekintés jogát, a konzuli hatóságok és egy személy értesítéséhez való jogot, a sürgősségi orvosi ellátáshoz való jogot, valamint az arról szóló tájékoztatást, hogy a terhelt mennyi ideig tarthatják fogva, mielőtt igazságügyi hatóság elé állítják. Végül a tájékoztatónak tartalmaznia kell egy jogorvoslati kiiktatást is, ami ismerteti az őrizetbe vétel elleni panasztétel és a fogva tartás körülményei felülvizsgálatának, valamint az ideiglenes szabadlábba helyezés kezdeményezésének tagállami szabályait. Külön említésre méltó, hogy az irányelv I. sz. melléklete mintaként szolgál a jogokról szóló írásbeli tájékoztatóhoz, amelyet azonban a tagállamok nem kötelesek alkalmazni.⁴³²

⁴²⁸ 2012/13/EU 6. cikk (2) bekezdés

⁴²⁹ 2012/13/EU 7. cikk (3) bekezdés

⁴³⁰ 2012/13/EU 3. cikk

⁴³¹ Libor KLIMEK: „Letter of Rights for Persons Arrested on the Basis of a European Arrest Warrant: A Novelty under the Directive 2012/13/EU” *International and Comparative Law Review* 2013/1. 168-169.

⁴³² 2012/13/EU 4. cikk

Érdemes kiemelni, hogy az általános tájékoztató kifejezetten azon jogokra terjed ki, amelyeket az EJEB is kiemelt gyakorlatában, vagyis az ügyvédi segítséghez való jogra, a térítésmentes jogi tanácsadás lehetőségére, a tolmácsoláshoz való jogra és a vallomástétel megtagadásának jogára. Fontos azonban, hogy ellentétben az EJEE szabályaival, az irányelv *expressis verbis* lefekteti e szabályokat, és fogva tartás esetére kibővíti a jogok listáját, valamint előírja a kötelező írásbeliséget is, és még mintát is ad arra, hogy milyen formában kell elkészíteni a tájékoztatót. Ezen túl az irányelv további érdeme, hogy határidőt szab még az alapszintű tájékoztatás biztosítására is.⁴³³ Összességében az irányelv számos ponton részletezi az igazságügyi hatóságok kötelezettségeit,⁴³⁴ ezért nagy előrelépést jelent az EJEE szabályaihoz képest, hiszen a tájékoztatáshoz való jog tartalmának pontos rögzítése fokozza a jogbiztonságot és a tájékoztatáshoz való jog tényleges érvényesülését.

2.iii. Az ügyvédi segítséghez és a kommunikációhoz való jog az Európai Unióban

Az ügyvédi segítséghez való jogról az EJEE 6. cikk (3) bekezdés c) pontja rendelkezik az alábbiak szerint:

*„(3) Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy
c) [...] az általa választott védő segítségével védekezhesen, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;”*

Ezek alapján tehát a büntetőeljárás terheltje jogosult ügyvédi segítség igénybevételére. Azonban az EJEE szabályhelyéből nem derül ki a védelemhez való jog időbeli hatálya. Viszont az EJEB leszögezte, hogy az ügyvédi segítség már a büntetőeljárás bírósági tárgyalást megelőző szakaszában is megilleti a terheltet, még hozzá a gyanúsítás közlésétől kezdődően.⁴³⁵ Az ügyvédi segítséghez való jog tárgya túlterjed tehát a bírósági tárgyaláson, és kiterjed a nyomozási szakra is. E tekintetben az EJEB úgy ítélte meg, hogy a gyanúsított kihallgatásán túl további eljárási cselekmények körében is garantálni kell e jogot, így például a bizonyítási kísérleten, a szemlén és a kutatás során is.⁴³⁶

⁴³³ 2012/13/EU 3. cikk (1) bekezdés

⁴³⁴ Silvia ALLEGREZZA – Valentina COVOLO: „Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 62.

⁴³⁵ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 442. 450. bekezdés

⁴³⁶ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 451. bekezdés; Az EJEB az *Imbrioscia v. Switzerland* ügyben úgy ítélte, hogy az ügyvédi segítséghez való jogot már a büntetőeljárás tárgyalást megelőző szakaszában is

Tartalmát tekintve a strasbourgi bíróság szerint az ügyvédhez való jog magában foglalja legalább azt, hogy a terhelt egyeztessen védőjével a kihallgatást megelőzően, és azt is, hogy amikor az ügyvéd jelen van egy eljárási cselekményen, jogosult legyen az aktív részvételre, tehát felszólalhasson (például, ha észleli az eljárási cselekmény szabálytalanságát).⁴³⁷ Az ügyvédi segítséghez való jog további fontos tartalmi eleme, hogy a terhelt és a védője közötti kommunikáció titkos. E titkosság megsértésére csak kivételes esetekben van lehetőség.⁴³⁸ Az előbbieket a hatóságok passzív kötelezettségeit jelentik. Ahhoz, hogy teljesüljenek, elegendő, ha tájékoztatják a terheltet az ügyvédi segítséghez való jogáról, nem kezdik meg az eljárási cselekményt, míg a terhelt és a védője nem kommunikáltak egymással, valamint amíg a védő nincs jelen az eljárási cselekményen, és tartózkodnak a terhelt és a védője közötti kommunikáció megismerésétől. Azonban az EJEB úgy ítélte meg, hogy az ügyvédi segítséghez való jog biztosításában aktív kötelezettségek is terhelik a hatóságokat, ugyanis önmagában a védő meghatalmazásához való jog, valamint a védő kirendelése nem képes garantálni a segítség hatékonyságát. Előfordulhat például, hogy a védő nem látja el kötelezettségeit. Ilyenkor a hatóságok kötelesek intézkedni új védő kirendelése iránt.⁴³⁹

Ugyanakkor fontos az is, hogy az ügyvédi segítséghez való jog nem korlátlan. A hatóságok korlátozhatják azt, még hozzá akkor, ha arra nyomós okból kifolyólag van szükség, és a korlátozás nem befolyásolja az eljárás tisztességességét. Utóbbi követelmény akkor teljesül általában, ha a korlátozásra ideiglenes és egyéni értékelés alapján kerül sor.⁴⁴⁰ Az EJEB gyakorlatában kimunkált standardok alapján a korlátozás alapja általában az élet, testi épség vagy egészség közvetlen veszélye, és e veszély elhárításának szükségessége lehet.⁴⁴¹ A korlátozás továbbá arra is kiterjedhet, hogy a terhelt kit kíván meghatalmazni védőjeként.⁴⁴²

biztosítani kell, amennyiben annak hiánya súlyosan sértheti az eljárás tisztességességét. Az alapul fekvő ügyben pedig ezt a körülményt az alapozta meg, hogy a terheltet előzetesen fogva tartották. Ebből az következik, hogy az ügyvédi segítséghez való jogot ugyan korlátlanul nem, ám a legfontosabb eljárási cselekmények esetén már a tárgyalást megelőző szakaszban is biztosítani kell. Ld.: *Case of Imbrioscia v. Switzerland*, Judgement of 24 November 1993 (Application no. 13972/88) 36. bekezdés

⁴³⁷ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 453-454. bekezdés

⁴³⁸ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 488. bekezdés

⁴³⁹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 492-493. bekezdés

⁴⁴⁰ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 461. bekezdés; Az EJEB szerint az egyéni értékelés során figyelembe kell venni, hogy a korlátozás valóban szükséges volt-e, és azt is, hogy milyen mértékben sértette a terhelt védekezését az. Ld.: *Case of Ibrahim and Others v. United Kingdom*, Judgement of 13 September 2016 (Applications nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09) 257. bekezdés

⁴⁴¹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 463. bekezdés

⁴⁴² EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 477. bekezdés

Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog alapvető fontossággal bír az eljárás tisztességessége szempontjából. Éppen ezért az EJEE is előírja, hogy szükség esetén biztosítani kell a terhelt számára az ingyenes jogi segítségnyújtást a büntetőeljárásban. Azonban már az EJEE szabályhelyéből is egyértelmű, hogy az ingyenes jogi segítségnyújtásnak kettő (konjunktív) feltétele is előírható. Ezek egyike a terhelt anyagi helyzetéhez igazodik. Eszerint csak akkor kell biztosítani a segítségnyújtás ingyenességét, ha a terhelt nem rendelkezik megfelelő eszközökkel (vagyonnal vagy jövedelemmel) ahhoz, hogy kifizesse az őt képviselő ügyvédet. A másik feltétel pedig az igazságszolgáltatás érdekeihez köthető, és akkor kell biztosítani az ingyenességet, ha az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelik az ügyvédi segítségnyújtást a büntetőeljárásban. Az EJEB gyakorlatában megerősíti, hogy a hatóságok vizsgálhatják a terhelt vagyoni helyzetét annak megítélése céljából, hogy képes-e ügyvédet meghatalmazni.⁴⁴³ Ezen túl meghatározza azokat a szempontokat, amelyek alapján mérlegelni lehet azt, hogy az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelik-e az ügyvédi segítségnyújtást az adott büntetőeljárásban. E szempontok közé sorolja a bűncselekmény súlyát és a kilátásba helyezett büntetés súlyosságát.⁴⁴⁴

A 2013/48/EU irányelv az ügyvédi segítséghez való jogot, valamint a terhelt kommunikációhoz való jogát szabályozza. Ezzel részben megvalósítja az EJEE szabályait, részben túlterjeszkedik rajtuk, részben pedig elmulasztja azok megvalósítását, ugyanis hiába szabályozza az ügyvédi segítséghez való jogot, a költségmentességről nem rendelkezik, ám a kommunikációhoz való jogot pedig az EJEE nem szabályozza. Fontos azonban, hogy az uniós jogalkotó intézmények pótolták az ügyvédi segítség költségmentességének szabályozását az (EU) 2016/1919 irányelv segítségével. Tekintettel arra, hogy a költségmentesség szabályai az ügyvédi segítséghez való jog integráns részét képezik, az utóbbi irányelv szabályait is itt fogom bemutatni.

A 2013/48/EU irányelv az EJEE standardjainak alapulvételével meghatározza az ügyvédi segítséghez való jog időbeli és tartalmi követelményeit. Mindenekelőtt arról rendelkezik, hogy az ügyvédi segítséget haladéktalanul igénybe veheti a terhelt. Azonban ez önmagában nem elegendő ahhoz, hogy megállapítható legyen a büntetőeljárás során az

⁴⁴³ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 481. bekezdés

⁴⁴⁴ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 483. bekezdés; Az EJEB a *Benham v. the United Kingdom* ügyben megállapította, hogy a szabadságvesztés büntetés kilátásba helyezése minden esetben szükségessé teszi az ügyvédi képviseletet. Ld.: *Case of Benham v. the United Kingdom*, Judgement of 10 June 1996 (Application no. 19380/92) 61. bekezdés

az időpont, vagy eljárási szakasz, amikor az eljárás már nem folytatható ügyvéd jelenléte nélkül – feltéve, hogy a terhelt élni kíván e jogával. Emiatt az irányelv meghatározza, hogy a büntetőeljárás mely szakaszaiban kötelező biztosítani az ügyvédi segítséghez való jogot. Az EJEB standardjaihoz igazodva ezek közé sorolja a terhelt kihallgatását, egyes nyomozási cselekményeket, a bármely oknál fogva foganatosított szabadságelvonást, valamint a bíróság előtti tárgyalást.⁴⁴⁵ Az ügyvédi segítséghez való jog tartalmát illetően az irányelv kimondja, hogy biztosítani kell a terhelt és az ügyvédje közötti négy szemközti kommunikációt és azt, hogy az ügyvéd aktívan részt vehessen a terhelt kihallgatásán. Ezen túl az irányelv – szintén az EJEB standardjaihoz hasonlóan – kötelezővé teszi az ügyvédi jelenlét biztosítását legalább a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a bizonyítási kísérlet során, azonban az eljárási cselekmények listája bővíthető tagállami szinten.⁴⁴⁶ Az ügyvédi segítséghez való jog időbeli és tartalmi követelményeitől csak kivételes esetekben lehet eltérni, melyeket az irányelv is rögzít, így például akkor, ha nagy földrajzi távolság miatt nem lehet biztosítani az ügyvéd jelenlétét, valamint amikor valamely személy élete, szabadsága vagy testi épsége, vagy a büntetőeljárás eredményessége veszélyben van.⁴⁴⁷ Emellett az ügyvédi segítséghez való jog kapcsán az irányelv ajánlás jelleggel előírja a tagállamok számára, hogy a terheltnek általános tájékoztatást kell nyújtani, ami elősegíti az ügyvéd segítségének igénybevételét.⁴⁴⁸ Végül, de nem utolsó sorban az irányelv előírja a terhelt és az ügyvéd közötti kommunikáció titkosságát.⁴⁴⁹

Az (EU) 2016/1919 irányelv is az EJEB standardjaival összhangban szabályozza a költségmentességet az ügyvédi segítséghez való jog kapcsán. Lehetővé teszi, hogy a tagállamok a terhelt anyagi helyzetétől, a büntetőeljárás érdekeitől, vagy mindkettő szemponttól tegyék függővé a költségmentességet. Az anyagi helyzet vizsgálatára előírja a tagállamok számára, hogy ne csak a terhelt jövedelmét és vagyonát, hanem családi helyzetét és az ügyvédi segítségnyújtás költségeit, valamint az adott tagállambeli életszínvonalat is figyelembe vegyék.⁴⁵⁰ E szabály túlmegy az EJEB által kialakított standardokon, hiszen azok nem részletezik, hogy milyen szempontok szerint kell értékelni a terhelt anyagi rászorultságát. Ezzel az irányelv hozzájárul, hogy méltányos

⁴⁴⁵ 2013/48/EU 3. cikk (2) bekezdés

⁴⁴⁶ 2013/48/EU 3. cikk (3) bekezdés

⁴⁴⁷ 2013/48/EU 3. cikk (5)-(6) bekezdés

⁴⁴⁸ 2013/48/EU 3. cikk (4) bekezdés

⁴⁴⁹ 2013/48/EU 4. cikk

⁴⁵⁰ (EU) 2016/1919 4. cikk (1)-(3) bekezdés

döntés szülessen a költségmentességet illetően. A másik szempont értékelése során pedig az irányelv először az EJEB által alkotott szempontokat fekteti le, tehát a bűncselekmény súlyát és a kilátásba helyezett büntetést kell figyelembe venni, ám ezen kívül előírja, hogy szükségesnek kell tekinteni a költségmentes ügyvédi segítség biztosítását függetlenül a bűncselekmény súlyától és a szankcióktól, amennyiben a terhelt fogva tartásáról dönt a bíróság, vagy a terhelt éppen fogva tartásban van.⁴⁵¹

Visszatérve a 2013/48/EU irányelvre, az uniós jog előírja a terhelt kommunikációhoz való jogát is. A szabadságelvonás esetére előírja, hogy értesíteni kell legalább egy, a terhelt által megnevezett személyt, és biztosítani kell, hogy a terhelt legalább egy általa választott személlyel kommunikálhasson. Ezen túl lehetővé kell tenni, hogy a konzuli hatóságok látogatást tegyenek a terhelnél, és szabadon kommunikálhasson velük akár személyesen, akár levelezés útján.⁴⁵² Ahogy az ügyvédi segítséghez való jognál, úgy az irányelv itt is meghatározza a kommunikációhoz való jog korlátait, így a harmadik személy értesítése, és a harmadik személlyel folytatott kommunikáció korlátozható, ha valamely személy élete, szabadsága, vagy testi épsége, vagy a büntetőeljárás eredményessége forog kockán.⁴⁵³

Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmára tekintettel a 2013/48/EU és az (EU) 2016/1919 irányelvek nem hordoznak különösebb nívumot az EJEE-ben lefektetett, valamint az EJEB gyakorlatában kialakított standardokhoz képest.⁴⁵⁴ Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a 2013/48/EU irányelv az EJEB által alkalmazott jogszerűségi tesztet a tagállami jogrendszerekbe próbálja beültetni azáltal, hogy nem csak meghatározza azokat a különleges eseteket, amikor lehetőség van az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog korlátozására, hanem lefekteti a korlátozás jogszerűsége megítélésének szempontjait, és kötelezővé teszi a bírói kontrollt.⁴⁵⁵ E szempontokat a jogorvoslatokkal foglalkozó alponban mutatom be részletesen.

Ezen túl a 2013/48/EU irányelv annyiban az EJEE-hez képest is új szabályokat fektetett le, hogy részletesen szabályozza a terhelt kommunikációs jogait. Az EJEE 6. cikke az eljárás tisztességességét általános követelményként írja elő, és ebbe mindenképpen

⁴⁵¹ (EU) 2016/1919 4. cikk (4) bekezdés

⁴⁵² 2013/48/EU 5. cikk (1) bekezdés, 6. cikk (1)-(2) bekezdés

⁴⁵³ 2013/48/EU 5. cikk (3) bekezdés, 6. cikk (2) bekezdés

⁴⁵⁴ Teresa ARMENTA DEU – Lisa URBAN: „The Right of Access to a Lawyer under Directive 2013/48/EU” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 78-79.

⁴⁵⁵ 2013/48/EU 8. cikk

beleértendő a terhelt azon joga, hogy tájékoztasson legalább egy személyt arról, hogy fogva tartják, ám az EJEE nem szabályozza *expressis verbis* a terhelt ezen jogát. Emiatt kifejezetten hasznos, és az EJEE-hez képest is nívum, hogy az irányelv biztosítja ezt a kommunikációs jogot.

2.iv. *Az ártatlanság véelme és a tárgyaláson való jelenlét joga az Európai Unióban*

Az EJEE 6. cikk (2) bekezdése az alábbiak szerint szabályozza az ártatlanság véelmét:

„(2) Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”

Eszerint az ártatlanság véelme egészen a büntetőeljárás jogerős befejezéséig terjed. Az EJEE fenti szabálya szűkszavúan szabályozza az elvet, azonban az EJEB gyakorlatában igen tágan értelmezi azt. Ennek megfelelően a strasbourgi emberi jogi bíróság szerint az ártatlanság véelme nem csupán azt az alapvető követelményt foglalja magába, hogy a hatóságok nem tekinthetik a terheltet bűnösnek, amíg ezt jogerős bírósági döntés meg nem állapítja, hanem további követelményeket is tartalmaz, mint a bizonyítási teherre vonatkozó szabályokat,⁴⁵⁶ az *in dubio pro reo* elvet,⁴⁵⁷ a terhelt bűnösségére vonatkozó nyilvános közlemények tilalmát és a terheltet megillető hallgatáshoz való jogot.⁴⁵⁸

Az ártatlanság véelmének magjával kapcsolatban az EJEB kimondta, hogy még az igazságügyi határozatok sem utalhatnak a terheltre bűnösként, amíg a bűnösségét ténylegesen meg nem állapítják a büntetőeljárás végén.⁴⁵⁹ E kötelezettség pedig a büntetőeljárásban résztvevő egyéb feleket, sőt, valamennyi állami szervet terheli, mint például a rendőrséget.⁴⁶⁰ Ez azonban nem akadályozhatja a hatóságokat abban, hogy az ártatlanság véelmének tiszteletben tartása mellett tájékoztassák a nyilvánosságot az elkövetett bűncselekményekről és a folyamatban lévő büntetőeljárásokról.⁴⁶¹

Az EJEB ezen túl gyakorlatában jelentőséget tulajdonít a terhelt tárgyaláson való jelenlétének is. Úgy tartja, hogy a terheltnek biztosítani kell az elsőfokú tárgyaláson való

⁴⁵⁶ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 386. bekezdés

⁴⁵⁷ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 388. bekezdés

⁴⁵⁸ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 203. 206. 343-344. bekezdés

⁴⁵⁹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 364. 368. bekezdés; Az EJEB az *Ismoilov and Others v. Russia* ügyben kimondta, hogy a hatóságok kommunikációjában különbséget lehet és kell is tenni aközött, hogy a terheltet valamilyen bűncselekmény elkövetésével vádolják, vagy már megállapították a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban a felelősségét. Ld.: *Case of Ismoilov and Others v. Russia*, Judgement of 24 April 2008 (Application no. 2947/06) 166. bekezdés

⁴⁶⁰ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 372. bekezdés

⁴⁶¹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 375. bekezdés

jelenlét jogát, ugyanis ennek hiányában nem volna képes gyakorolni fontos eljárási jogosultságait, mint például a tanúvallomások és egyéb bizonyítékok vitatására való jogát, a védelemhez való jogát vagy a tolmácsoláshoz való jogát.⁴⁶²

Noha az (EU) 2016/343 irányelv nem képezte a Tanács 2009-es ütemtervének részét, a Bizottság úgy döntött, hogy az ártatlanság vélelmének egyes aspektusaival, valamint a terhelt tárgyaláson való jogának szabályozásával is bővíti az eljárásjogi irányelvek sorát. Az irányelv javarészt az EJEE szabályait és az EJEB standardjait követi, azonban bizonyos pontokon túlmutat azokon.

Az irányelv az ártatlanság vélelmének három aspektusát szabályozza. Egyrészt korlátozza a bűnösségre történő nyilvános utalásokat, másrészt keretet ad a terhelt megjelenítésének, harmadrészt pedig minimumszabályokat fektet le a bizonyítási teherrel kapcsolatban is. A bűnösségre történő nyilvános utalások kapcsán az EJEE-hez hasonlóan lefekteti, hogy sem az igazságügyi határozatok, sem pedig a hatóságok nyilvános nyilatkozatai nem hivatkozhatnak a terheltre bűnösként, amíg azok bűnösségét véglegesen el nem bírálták. Megállapítja azonban e szabály kivételeit is. Eszerint megengedett a terheltre a bűncselekmény elkövetőjeként hivatkozni, ha az igazságügyi határozat célja a terhelt bűnösségének bizonyítása, valamint, ha az igazságügyi határozat eljárási természetű és gyanún vagy terhelő bizonyítékokon alapszik. További kivételt képeznek azok az esetek, amikor a hatóságok azért hoznak nyilvánosságra valamely büntetőeljárásra vonatkozó információt, mert arra a nyomozással vagy a közérdekkel összefüggő okból szükség van.⁴⁶³ Az ártatlanság vélelmének következő aspektusa az irányelvben a terhelt megjelenítése. Az irányelv előírja, hogy a kényszerítő intézkedések alkalmazása ne állítsa be bűnösként a terheltet a bíróságon vagy a nyilvánosság előtt, viszont e szabály nem akadályozhatja a hatóságokat a megfelelő kényszerintézkedések alkalmazásában.⁴⁶⁴ Egyszerűen fogalmazva e szabály arra sarkalja a hatóságokat, hogy csak indokolt esetben alkalmazzák a terhelttel szemben a rendelkezésre álló kényszerintézkedéseket. Végül, de nem utolsó sorban az ártatlanság vélelméhez sorolandó még az irányelv bizonyítási teherre vonatkozó szabálya, miszerint a bűnösség megállapítása tekintetében a bizonyítási teher a vádhatóságot terheli.⁴⁶⁵

⁴⁶² EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 286-287. bekezdés

⁴⁶³ (EU) 2016/343 4. cikk

⁴⁶⁴ (EU) 2016/343 5. cikk

⁴⁶⁵ (EU) 2016/343 6. cikk

Az irányelv a hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma kapcsán a főszabály lefektetése mellett kimondja, hogy ez nem korlátozza a hatóságokat olyan bizonyítékok kényszerű beszerzésében, amelyeket jogi kényszerítő erő alkalmazásával lehet beszerezni akár a terhelt akarata ellenére is. Ezen túl az irányelv megtiltja, hogy a hallgatáshoz való jog gyakorlását a bíróságok terhelő bizonyítékként használják fel.⁴⁶⁶

Az irányelv lefekteti a terhelt távollétében lefolytatott büntetőeljárás, közelebbről bírósági tárgyalás szabályait is: lényegében a 2009/299/IB kerethatározat szabályait veszi át, és kimondja, hogy a terhelt jogosult a bírósági tárgyaláson jelen lenni. Ugyanakkor a terhelt távollétében is megtartható a tárgyalás, amennyiben kellő időben tájékoztatták a tárgyalásról és a meg nem jelenés következményeiről, vagy pedig tájékoztatták és akár meghatalmazott, akár állam által kirendelt védő képviseli. Amennyiben a bírósági szakaszt a terhelt távollétében folytatják le, és az előbbi követelmények egyike sem teljesül, garantálni kell a terhelt számára az újratárgyalás jogát. A terhelt jelenléthez való joga azonban nem lehet korlátlan, így az irányelv kimondja, hogy a jelenlét joga ideiglenesen korlátozható, amennyiben ez a büntetőeljárás szabályszerű lefolytatásának biztosításához elengedhetetlen.⁴⁶⁷

Ezek alapján kijelenthető, hogy az irányelv javarészt az EJEE szabályait és az EJEB esetjogát „kodifikálta” másodlagos uniós jogforrás szintjén. Azonban kiemelendő, hogy az irányelv világos szabályokat állít fel mindegyik garancia tekintetében. A terhelt tárgyaláson való jelenlétével kapcsolatban megismétli a 2009/299/IB kerethatározat szabályait, és uniós szinten egységesen rögzíti, hogy mikor tekinthető úgy, hogy a terheltet tájékoztatták a tárgyalásról. Ezzel egyértelművé válik azon esetek köre, amikor nem szükséges új tárgyalásra utalni az ügyet a terhelt előkerülése után. Ezen túl pontosította, hogy az igazságügyi hatóságok és egyéb hatóságok mely határozatait, valamint nyilvános közleményei képezhetnek kivételt az ártatlanság vélelmének követelménye alól, és a terhelt megjelenítésével, a vele szemben alkalmazott kényszerintézkedésekkel kapcsolatos szabályok pedig egyértelműen nómumként jelennek meg az EJEE szabályaihoz képest.

⁴⁶⁶ (EU) 2016/343 7. cikk

⁴⁶⁷ (EU) 2016/343 8-9. cikk; Lorena BACHMAIER WINTER: „New Developments in EU Law in the Field of In Absentia National Proceedings. The Directive 2016/343/EU in the Light of the ECtHR Case Law” in Serena QUATTROCOLO – Stefano RUGGERI (szerk.): *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*” (Cham: Springer 2019) 646.

2.v. A gyermekeket megillető különleges büntetőeljárési védelem az uniós jogban

Az EJEE 6. cikke nem tartalmaz kifejezett rendelkezést, amelyek akár a gyermekekre vonatkozó különös szabályokat, kifejezett eljárási garanciákat, vagy egyéb olyan csoportokra vonatkozó szabályokat állapítanának meg, amelyek elősegítik őket abban, hogy képesek legyenek hatékonyan részt venni a büntetőeljárásban. Ez viszont nem jelenti azt, hogy ne léteznének ilyen csoportok és esetükben ne lenne szükség többletjogokra.⁴⁶⁸ Elég arra gondolni, hogy a halláskárosultak hogyan képesek részt venni a büntetőeljárásban, vagy a gyermekekre, akik kevésbé képesek felfogni a büntetőeljárást. Ez az állítás igaz lehet a mentális betegségekkel küzdők esetében is. A többletgaranciák létjogosultságára rámutat, hogy az EJEB némely ítéletében kitért ezekre a csoportokra. A gyermekekre vonatkozóan például megállapította, hogy a hatóságok kötelesek a hátrányos helyzetben lévő terhelt speciális helyzetére és mentális képességeire tekintettel eljárni.⁴⁶⁹

Az (EU) 2016/800 irányelv ennek szellemében született, amely a terhelt státuszú gyermekek számára nyújtandó többlet büntetőeljárési garanciákról szól. Az irányelv azért kizárólag a gyermek terheltre vonatkozik, mert a tagállamok is elsősorban a gyermekkorú terheltekre fókuszáltak az Európai Bizottság által végzett hatástanulmányban.⁴⁷⁰ Ebből is látszik, hogy a tagállamok valószínűleg nem tudtak volna megállapodni egyéb csoportokban, amelyek hasonlóan hátrányos helyzetben lennének a büntetőeljárás során. Az irányelv ettől függetlenül igen progresszív, és jelentősen túlmutat az EJEE szabályain, valamint az EJEB esetjogán. Egyrészt kibővíti az előzőekben vizsgált irányelvek által biztosított jogokat, másrészt pedig további garanciákat biztosít a gyermekkorú terheltek számára, amelyek nem csak a büntetőeljárás megértését növelik a gyermekek körében, hanem figyelembe veszik a gyermekek speciális szükségleteit is, mint például a megfelelő nevelés és oktatás.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Ivana RADIC: „Right of the Child to Information According to the Directive 2016/800/EU on Procedural Safeguards for Children Who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings” *EU and Comparative Law Issues and Challenges*, 2018/2. 475.

⁴⁶⁹ EJEE 6. cikk esetjogi összefoglaló 155. bekezdés; Az EJEB a *Blokhin v. Russia* ügyben kimondta, hogy a gyermekkorú terhelttel szemben lefolytatott büntetőeljárás során különös figyelmet kell szentelni a gyermek mindenképp felett álló érdekeinek. Ez magába foglalja például azt a követelményt, hogy biztosítsák számára az ügy megértését, valamint csökkentsék a félelemérzetét. Ld.: *Case of Blokhin v. Russia*, Judgement of 23 March 2016 (Application no. 47152/06) 195. bekezdés

⁴⁷⁰ Az Európai Bizottság hatástanulmánya az (EU) 2016/800 irányelv tervezetéhez, SWD(2013) 481, 1.3. pont

⁴⁷¹ Ton LIEFAARD: „Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system” *Temple Law Review* 2016/4. 908. o.

A tájékoztatáshoz való jogot olyan tartalommal bővíti, amely kifejezetten a gyermekkorú terhelt sajátos helyzetéhez igazodik. Ennek megfelelően a gyermekkorú terhelt számára nyújtott tájékoztatásnak ki kell terjednie az ebben az irányelvben biztosított többletjogosultságokra, így a szülői felelősség gyakorlójának a tájékoztatáshoz való jogra, az ügyvédi segítséghez való jog speciális szabályaira, a magánélet védelméhez való jogra, a szülői kísérethez való jogra és a költségmentességre. Továbbá tájékoztatni kell a gyermekkorú terheltet, hogy jogosult egyéni értékelésre, orvosi vizsgálatra, a fogva tartás időszakonként történő felülvizsgálatára, valamint a szabadságelvonás ideje alatt alkalmazandó különleges bánásmódra. Mind közül pedig az a legfontosabb szabály, hogy e tájékoztatásnak egyszerű és közérthető módon kell történnie, hogy a gyermekkorú terhelt képes legyen megérteni azt.⁴⁷²

Az irányelv további három szabállyal rendelkezik, amelyek javarészt megegyeznek a korábbi irányelvekkel. Ezek egyike az ügyvédi segítséghez való jog, amelynél egyetlen különbség fedezhető fel ezen irányelv, valamint a 2013/48/EU irányelv szabályai között, még hozzá az, hogy a gyermekkorú terhelt nem mondhat le az ügyvédi segítséghez való jogáról.⁴⁷³ A tárgyaláson való jelenlét jogával kapcsolatban pedig az irányelv kifejezetten előírja, hogy a tagállamok olyan intézkedéseket hozzanak, amelyek garantálják, hogy a gyermekkorú terheltek kifejthessék véleményüket a tárgyaláson.⁴⁷⁴ A harmadik szabály pedig az ügyvédi segítség költségmentességéről szól, és mérlegelés nélküli, abszolút jogként garantálja a jogi segítségnyújtás költségmentességét a gyermekkorú terhelt számára.⁴⁷⁵

Ezen túl az irányelv a gyermekkorú terheltek különleges eljárási jogainak listáját hozza létre, melyek között megtalálható a szülői felelősség gyakorlójának tájékoztatása a büntetőeljárásról,⁴⁷⁶ a gyermek egyéni – büntetőeljárási – szükségleteinek értékelése,⁴⁷⁷ az orvosi vizsgálatához való jog,⁴⁷⁸ az audiovizuális felvétel készítése a kihallgatásról,⁴⁷⁹ a szabadságelvonás korlátozása és alternatív intézkedések alkalmazása,⁴⁸⁰ a szabadságelvonás során biztosított különleges bánásmód,⁴⁸¹ a büntetőeljárás időben

⁴⁷² (EU) 2016/800 4. cikk

⁴⁷³ (EU) 2016/800 6. cikk

⁴⁷⁴ (EU) 2016/800 16. cikk

⁴⁷⁵ (EU) 2016/800 18. cikk

⁴⁷⁶ (EU) 2016/800 5. cikk

⁴⁷⁷ (EU) 2016/800 7. cikk

⁴⁷⁸ (EU) 2016/800 8. cikk

⁴⁷⁹ (EU) 2016/800 9. cikk

⁴⁸⁰ (EU) 2016/800 10-11. cikk

⁴⁸¹ (EU) 2016/800 12. cikk

történő, gondos kezelése,⁴⁸² a magánélet védelméhez való jog,⁴⁸³ és a szülő kísérete.⁴⁸⁴ E szabályok egytől egyig a gyermek speciális értelmi képességeire, valamint a büntetőeljárás során is felmerülő nevelési igényeire reflektálnak, ezért kijelenthető, hogy alkalmasak az EJEK által kidolgozott követelmény, vagyis a gyermek mindenek felett álló érdekének védelmezésére.⁴⁸⁵

Tekintettel arra, hogy az irányelv elfogadásával bebizonyosodott, hogy a tagállamok is elismerik, hogy bizonyos csoportok többletvédelemre szorulnak a büntetőeljárás során, annak mintájára célszerű lenne további szabályokat alkotni uniós szinten, ami az egyéb okokból hátrányos helyzetben lévő terheltek számára nyújtanak többlet-garanciákat. E csoportok közé tartozhatnának a mentális betegségekkel küzdő terheltek, valamint az időskorú elkövetők is, akik más-más okból szorulhatnak speciális védelemre a büntetőeljárás során. Míg előbbi csoport esetében a büntetőeljárás megértését kellene fokozni, addig az utóbbi csoportnál inkább az eljárási cselekmények, különösen pedig az előzetes fogva tartás szabályait lehetne nagyobb mértékben a fokozatosság elvére építeni.⁴⁸⁶

2.vi. *A hatékony jogorvoslathoz való jog az eljárásjogi irányelvekben*

A fent bemutatott irányelvekben közös, hogy legalább néhány szabályhely erejéig lefedtetik a bennük foglalt eljárási jogok megsértése esetén alkalmazandó jogorvoslati jogokat is. Ez kiemelten fontos, és a magyar, valamint a külföldi szakirodalomban jelenleg viszonylag elhanyagolt kérdés. Az irányelvekben előírt jogorvoslati jogok a bennük foglalt szabályok érvényre juttatását szolgálják.⁴⁸⁷ Általánosságban elmondható e szabályokról, hogy java részük nem határozza meg a jogorvoslati jog tartalmát, sőt, még annak eljárási szabályait sem. Ehelyett a hatékony jogorvoslati módszerek kidolgozása a

⁴⁸² (EU) 2016/800 13. cikk

⁴⁸³ (EU) 2016/800 14. cikk

⁴⁸⁴ (EU) 2016/800 15. cikk

⁴⁸⁵ Wendy de BONDT – Heleen LAUWEREYS: „Childrens rights and child participation in criminal proceedings” in: Ricardi PEREIRA – Annagret ENGEL – Samuli MIETTINEN: *The Governance of Criminal Justice in the European Union* (Cheltenham: Edward Elgar 2020) 339.

⁴⁸⁶ Megjegyzendő azonban az is, hogy a jogalkotás formája, azaz az irányelv jelen esetben is lehetővé teszi a tagállamok számára az eltérést, így fennáll a veszélye annak, hogy a gyermekkorú terheltek státusa változó lehet a tagállamokban. Vannak olyan szerzők, akik ezt a lehetőséget komoly hátránynak tekintik. Ld.: S.E. RAP – Daniella ZLOTNIK: „The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2018/2. 130-131.

⁴⁸⁷ Valentina COVOLO: „Ensuring the Effectiveness of Defence Rights: Remedial Obligations under the ABC Directives” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 83.

tagállamok diszkrecionális jogkörét képezi.⁴⁸⁸ Megjegyzendő azonban, hogy ez a szabályozási megoldás összhangban áll az EJEE 13. cikkében lefektetett hatékony jogorvoslathoz való joggal.⁴⁸⁹

Ennek megfelelően a 2010/64/EU irányelv kettő szabályhelyet szentel a jogorvoslati jognak. Az egyik arra az esetre biztosítja a jogorvoslathoz való jogot, ha az eljáró hatóság megtagadja a terhelt tolmácsoláshoz való jogát, vagy valamely eljárási irat részben vagy egészben történő lefordítását, a másik pedig akkor, ha a tolmácsolás vagy fordítás minősége nem elégséges a büntetőeljárás megértéséhez.⁴⁹⁰

A 2012/13/EU irányelv két esetben is előírja a jogorvoslati jog biztosítását a tagállamok számára. Egyrészt lefektet egy általános szabályt, amely kötelezi a tagállamokat, hogy biztosítsák a terhelt hatékony jogorvoslathoz való jogát abban az esetben, ha az eljáró hatóságok elmulasztják, vagy megtagadják a terhelt tájékoztatását az irányelvben foglalt jogokról.⁴⁹¹ Másrészt pedig többletvédelmet biztosít az iratbetekintési jog kapcsán, még hozzá a jogot korlátozó szabályokra nézve. Az irányelv ugyanis lehetőséget biztosít arra, hogy az eljáró hatóságok megtagadják, hogy a terhelt megismerjen egyes eljárási anyagokat, amennyiben az másik személy életét vagy alapvető jogait súlyosan veszélyeztethetné, vagy közérdek fűződik a megtagadáshoz. Azonban e döntést az irányelv értelmében csak igazságügyi hatóság hozhatja meg. Amennyiben ez mégsem adott, lehetőség van arra, hogy más szerv hozzon elutasító döntést, de ebben az esetben garantálni kell e döntés bírósági felülvizsgálatát.⁴⁹² Ez utóbbi szabály egy specifikus jogorvoslati jog garantálását írja elő.

A 2013/48/EU irányelv az előző irányelvhez hasonlóan általános és specifikus jogorvoslati jog biztosítását is előírja a tagállamok számára. Egyrészt előírja, hogy az irányelvben garantált jogok megszegése esetére hatékony jogorvoslati jogot kell biztosítani a terhelt számára.⁴⁹³ Ezen túl azonban kötelezi a tagállamokat, hogy az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog korlátozása, vagy megsértése mellett felvett

⁴⁸⁸ COVOLO: „Ensuring the Effectiveness of Defence Rights” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 88. 95.

⁴⁸⁹ Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights* (2022. augusztus 31-i változat) 7. bekezdés

⁴⁹⁰ 2010/64/EU 2. cikk (5) bekezdés, 3. cikk (5) bekezdés

⁴⁹¹ 2012/13/EU 8. cikk (2) bekezdés

⁴⁹² 2012/13/EU 7. cikk (4) bekezdés

⁴⁹³ 2013/48/EU 12. cikk (1) bekezdés; Anneli SOO: „Article 12 of the Directive 2013/48/EU: A Starting Point for Discussion on a Common Understanding of the Criteria for Effective Remedies of Violation of the Right to Counsel” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2017/1. 39.

terhelti vallomást, valamint így beszerzett egyéb bizonyítékokat az eljáró hatóságok úgy értékeljék, hogy figyelembe veszik a védelemhez való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartását.⁴⁹⁴ Itt megjegyzendő, hogy az uniós jogalkotó intézmények jelentősen csorbították e szabály életét, ugyanis az Európai Bizottság eredetileg meghatározta volna a jogorvoslat módjait a jogellenesen beszerzett bizonyítékok tekintetében. E módok között megjelent az új eljárás lefolytatása, valamint a jogellenesen, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog megsértésével beszerzett bizonyítékok kizárása is.⁴⁹⁵ Kétségtelen, hogy a jogalkotó intézmények azért nem hagyták jóvá ezt a javaslatot, mert a tagállamok nem támogatták, hogy az uniós jog ilyen mértékben befolyásolja büntetőeljárás rendszerüket. Ezen kívül a 2013/48/EU irányelv kivételes esetekben lehetőséget biztosít mind az ügyvédi segítséghez való jog, mind pedig a kommunikációs jogok korlátozására.⁴⁹⁶ Ugyanakkor, annak érdekében, hogy ez a korlátozás ne sértse a terhelt védelemhez és tisztességes eljáráshoz való jogait, az irányelv szigorú követelményeket állít a korlátozás elrendelésével szemben. Előírja, hogy a korlátozásnak arányosnak és időben szigorúan korlátozottnak kell lennie, és nem alapulhat kizárólag a feltételezett bűncselekmény típusán vagy súlyosságán. Emellett ez esetben is megköveteli, hogy a korlátozásról szóló határozatot igazságügyi hatóság hozza meg, vagy ha ez nem lehetséges, akkor a határozat bírósági felülvizsgálat tárgyát képezze.⁴⁹⁷

Az (EU) 2016/343, az (EU) 2016/800 és az (EU) 2016/1919 irányelvekben közös, hogy egytől egyig általánosan írják elő a bennük foglalt jogok megsértése esetére a jogorvoslathoz való jog alkalmazását.⁴⁹⁸

2.vii. Részösszegzés

A fenti összehasonlító elemzés rámutat arra, hogy az eljárásjogi irányelvek nem csak célként tűzték ki az EJEE 6. cikkéből eredő eljárásjogi garanciák érvényesítését, hanem valóban képesek is voltak megvalósítani azt, sőt bizonyos esetekben még túl is léptek az EJEE és az EJEB által garantált jogvédelem szintjén.

⁴⁹⁴ 2013/48/EU 12. cikk (2) bekezdés

⁴⁹⁵ Paweł WILIŃSKI – Karolina KIEJNICH-KRUK: „Right to Effective Legal Remedy in Criminal Proceedings in the EU. Implementation and Need for Standards” *Review of European and Comparative Law* 2023/3. 157.

⁴⁹⁶ 2013/48/EU 3. cikk (5)-(6) bekezdés, 5. cikk (3) bekezdés, 6. cikk (1) bekezdés

⁴⁹⁷ 2013/48/EU 8. cikk

⁴⁹⁸ (EU) 2016/343 10. cikk; (EU) 2016/800 19. cikk; (EU) 2016/1919 8. cikk

Az eljárásjogi irányelvek egyenként is nagy előrelépést jelentenek a tagállami büntetőeljárás rendszerek közelítésében, de kiemelendő, hogy azok együttesen képesek elérni a kívánt célt. Erre nem csak a szakirodalom,⁴⁹⁹ hanem maguk az irányelvek is hivatkoznak.⁵⁰⁰ Így például a 2012/13/EU irányelv a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot, valamint az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot erősíti, mivel előírja, hogy a terheltet tájékoztatni kell e jogairól.⁵⁰¹

Az irányelvek értékelése kapcsán érdemes kitérni a jogalap értékelésére is. Mindenekelőtt az irányelvek az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésén alapulnak, amely lehetővé teszi a büntetőeljárás résztvevői jogainak harmonizálását abból a célból, hogy ez megkönnyítse a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerését. Noha a jogalap nem utal kifejezetten arra, hogy a jogalkotás csak a transznacionális elemmel rendelkező büntetőeljárásokra vonatkozna, egyes szerzők kritikával illetik az irányelvek tartalmát, mivel azok nem csak az európai elfogatóparancs esetén alkalmazott átadási eljárás során alkalmazandók, hanem olyan tagállami büntetőeljárásokban is, amelyek nem rendelkeznek nemzetközi, azaz határon átnyúló elemmel.⁵⁰² Ez a kritika azért nem állja meg a helyét, mert az alapul fekvő cél megvalósítása érdekében végzett jogharmonizáció nem korlátozható pusztán a transznacionális elemekkel rendelkező büntetőeljárásokra. Amennyiben így történne, az megalapozatlan megkülönböztetést eredményezne a büntetőeljárás alanyai között. Ez azt eredményezné, hogy a nemzetközi elemmel rendelkező büntetőeljárások alanyai legalább részben más tartalmú jogokkal rendelkeznenek, mint a tisztán tagállami büntetőeljárások alanyai. Amennyiben pedig például csak az európai elfogatóparancs kapcsán alkalmazott átadási eljárásra alkalmaznák az irányelveket, az nem lenne alkalmas a tagállami büntetőeljárás rendszerek érdemi közelítésére.

Emiatt viszont valóban előállt az az elmúlt három évtizedben példátlan helyzet, hogy az uniós jog direkt befolyásolja a tagállamok büntetőeljárás szabályait. Az irányelvek kifejezett célja az, hogy a büntetőeljárás terhelt státusának harmonizálásával hozzájáruljanak a kölcsönös elismerés elvén alapuló büntetőügyi együttműködési rendszer működéséhez. Tekintettel arra, hogy valóban képesek voltak érvényesíteni az

⁴⁹⁹ RÓTH: „A terhelti jogokat érintő uniós elvárások” in FARKAS (szerk): *Fejezetek az európai büntetőjogból* 220.

⁵⁰⁰ Ld.: 2012/13/EU Preambulum (25) bekezdés; 2013/48/EU Preambulum (14) bekezdés

⁵⁰¹ 2012/13/EU 3. cikk (1) bekezdés a)-b), d) pont

⁵⁰² OUWERKEK: „EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law” 92.

EJEE szabályait és az EJEB standardjait, sőt, bizonyos esetekben még ezeket meghaladó védelmet is képesek nyújtani, kijelenthető, hogy az eljárásjogi irányelvek érdemi fejlődést hoztak a büntetőügyi együttműködés területén. Számos olyan – a tisztességes eljárásához való jog tárgykörébe tartozó – büntetőeljárás garanciát kell egységes módon alkalmazni a tagállamokban, amelyekre korábban eltérő szabályok vonatkoztak. Ezzel pedig az irányelvek hozzájárulnak az alapjogi megtagadási indok alkalmazási esetei legalább egy részének kiküszöböléséhez.

Ugyanakkor az irányelveknek nem csupán a jogharmonizáció az előnye, hanem az is, hogy a tagállamok a büntetőeljárás során uniós jogot, még hozzá közvetve az Alapjogi Chartát is alkalmazták.⁵⁰³ Ennek az a következménye, hogy megnyílik az út az EUB joghatósága előtt, amit a tagállami bíróságok számos ügyben ki is használtak. Ennek következményeként az EUB elkezdte kialakítani a saját gyakorlatát a tisztességes eljárásához való joggal kapcsolatban.

Következésképpen az eljárásjogi irányelvek hatásának megítélése kifejezetten pozitív. Az irányelvek a tisztességes eljárásához való jog tartalmát képező valamennyi eljárásjogi garanciát kellő védelemben részesítik az EU tagállamaiban. A tisztességes eljárásához való jog csupán azon tartalmi elemeit nem szabályozzák, amelyeket valamennyi tagállam jogrendszere alapvető jogállamisági követelményként garantál (pl. a törvény által létrehozott független és pártatlan bírósághoz való jog; az ítéletek nyilvános kihirdetésének követelménye és a vád ésszerű időn belüli elbírálása). Ugyanakkor az uniós jogalkotó elmulasztotta meglépni az eljárási garanciák megsértése esetén biztosítandó jogorvoslati jogok átfogó harmonizálását – kétségkívül azért, mert a tagállamok nem támogatták volna büntetőeljárás rendszerük ilyen mértékű befolyásolását. Ezen túl az EU büntetőügyi együttműködésének további területeken is van hová fejlődnie. Noha az Európai Bizottság elkészítette az előzetes fogva tartással foglalkozó zöld könyvét, annak harmonizálása elmaradt, és a fogvatartási körülmények tekintetében is jelentős hiátus fedezhető fel, amire legfőképpen az európai elfogatóparancsot érintő számos előzetes döntéshozatali eljárás mutat rá. Ezek a területek lehetnek a fejlődés további irányai az EU-ban az alkotmányos büntetőjog eszméjének továbbfejlesztésében.

⁵⁰³ OUWERKEK: „EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law” 95.

V. Az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő szerepe

1. Az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárása

Ha az EUB uniós jog formálásában betöltött szerepét akarjuk megérteni, elég csak az általános jogelvekre gondolni, amelyek az uniós jog EUB által kidolgozott íratlan primer forrásai. Az általános jogelvek később akár az írott jog részévé válhatnak, azonban keletkezésükkor mindig igaz rájuk, hogy az írott jogforrások által nem szabályozott területekre vonatkoznak.⁵⁰⁴ Az uniós jog alapelvei közé soroljuk például az alapjogok védelmét, az uniós jog elsőbbségének elvét, az uniós jog közvetlen hatályát és közvetlen alkalmazhatóságát, a közvetett hatály elvét, valamint a kölcsönös elismerés elvét is.⁵⁰⁵ Az EUB az EU büntető igazságügyi együttműködés politikájában is kiemelkedő jogfejlesztő szereppel bír, ami kiváltképp az alapjogok védelme terén mutatkozik meg. A luxemburgi ítélkező testület jogfejlesztő szerepét a disszertáció harmadik fejezetében 2019-ig mutattam be, ahol végig követhető az EEP-t és az íratlan alapjogi megtagadási indokot érintő esetjoga.

E jogfejlesztő szerep különösen az előzetes döntéshozatali eljárás keretében realizálódik, amelynek célja, hogy az EUB iránymutatást adjon a tagállami bíróság előtt folyamatban lévő ügyben alkalmazandó uniós jog értelmezéséhez.⁵⁰⁶ Az EUB által az előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítélet rendelkező része kizárólag az előterjesztő bíróságra nézve kötelező hatályú, azonban a luxemburgi bíróság következetes joggyakorlat kialakítására törekszik, ezért kijelenthető, hogy az uniós jog értelmezésével kapcsolatban hozott ítéletei minden tagállam bírósága és hatósága számára követendőek. Ezt erősíti az is, hogy az EUB elutasíthatja az előzetes döntéshozatali eljárás megkezdését, ha olyan kérdést terjesztenek elé, amelyről már határozott.⁵⁰⁷

Az elmúlt években az EUB számos olyan előzetes döntéshozatali eljárást lefolytatott, melyekben egyrészt azt vizsgálta, hogy a tagállami büntetőeljárás kódexek szabályai összhangban állnak-e az előző fejezetben ismertetett eljárásjogi irányelvekkel, valamint továbbfejlesztette az operatív együttműködést érintő uniós eszközökkel, így például az európai elfogatóparanccsal, valamint az európai nyomozási határozattal kapcsolatos

⁵⁰⁴ Az EUB feladatai közé tartozik, hogy jogértelmezésével pótolja az uniós jogban található joghézagokat. Ld.: Koen LEANERTS – José A. GUTIÉRREZ-FONS: *Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési módszerei* (Budapest: HVG-ORAC, 2022) 23.

⁵⁰⁵ OSZTOVITS (szerk.): *EU-Jog* 173. 220.

⁵⁰⁶ OSZTOVITS (szerk.): *EU-Jog* 318.

⁵⁰⁷ OSZTOVITS (szerk.): *EU-Jog* 337-338.

esetjogát, ezáltal pedig tovább formálta a kölcsönös elismerés és a kölcsönös bizalom elvei között fennálló kapcsolatot. Az EUB ítéletei vegyes képet alkotnak. Számos esetben megállapította, hogy a tagállam büntetőeljárás szabályai sértik az eljárásjogi irányelveket, de nem volt példa nélküli az sem, hogy megállapítást nyert a tagállami szabály uniós jognak való megfelelése. Ezen túl az operatív együttműködést érintő uniós eszközök kapcsán legfőképp az alapjogi megtagadási indok alkalmazási feltételeinek továbbfejlesztéséről beszélhetünk, ami lényegében a kölcsönös bizalom elvének a további térvesztését eredményezte.

Így tehát formailag lehetséges, sőt érdemes is elválasztani a fent említett előzetes döntéshozatali eljárásokat, hiszen azok tárgya különbözik. Ennek megfelelően az EUB is eltérő módon közelít ezen ügyek felé. Azok megítéléséhez teljesen más szempontokat kell figyelembe venni. Míg a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerek esetében kijelenthető, hogy az EUB korábbi esetjogára tud támaszkodni, addig az eljárásjogi irányelvek esetében ugyanez nem igaz, mivel korábban az uniós jog egyáltalán nem szabályozta a terhelt eljárásjogi státusát a büntetőeljárásban. Emiatt utóbbi eljárásokban a luxemburgi ítélkező testület kifejezetten gyakran hivatkozik az EJEB gyakorlatára.⁵⁰⁸ Ezzel szemben a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerek tekintetében inkább a saját esetjogában kimunkált standardokat igyekszik megfelelően alkalmazni az újabb esetekre, ami természetesen nem akadályozza meg a vonatkozó gyakorlat fejlesztését. Az alábbiakban először az együttműködési rendszereket érintő újabb, 2019 után befejezett előzetes döntéshozatali eljárásokat vizsgálom, majd pedig elemzem az EUB eljárásjogi irányelveket érintő esetjogát.

2. Az együttműködési rendszereket érintő ítéletek

Az EUB 2019 óta hat előzetes döntéshozatali eljárásban foglalkozott az alapjogi megtagadási indok kérdéskörével. Ezek közül három a tisztességes eljáráshoz való jogot érintette, kettő az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát. További egy ügy azonban jelentősen eltért a többitől, ugyanis ebben nem az EEP, hanem az ENYH kapcsán foglalkozott a szóban forgó megtagadási indokkal, még hozzá abból kifolyólag, hogy a kibocsátó tagállamban nem állt rendelkezésre megfelelő jogorvoslati jog az elrendelt nyomozási cselekménnyel szemben.

⁵⁰⁸ Az EUB a 3. pontban bemutatott ítéletek mindegyikében hivatkozik az EJEB-re.

Előzetesen mindegyik ügyről elmondható, hogy az EUB annak ellenére sem tért el a korábbi esetjogában kidolgozott gyakorlattól, hogy szinte mindegyik előzetes döntéshozatalra utalt ügyben kérdésként merült fel, hogy kihagyható-e a korábban kidolgozott *Aranyosi* teszt valamely fázisa. Noha az EUB egyik ügyben sem adott pozitív választ, ítéletei hozzájárultak az alapjogi megtagadási indokkal kapcsolatos esetjogának továbbfejlesztéséhez, ugyanis azokban több szempontból is pontosította a hatóságok közötti konzultációs eljárást. Ezen túl a vizsgált ügyek érdekessége még, hogy látszólag az EUB az ENYH-val kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásban a korábbi esetjogában kimunkált standardoktól merőben eltérő álláspontra helyezkedett, ami első ránézésre nehezen feloldható ellentétnek tűnhet.

Az alábbiakban időrendi sorrendben vizsgálom az EUB 2019 óta meghozott ítéleteit, amelyek az alapjogi megtagadási indokkal kapcsolatosak.

2.i. C-354/20. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy

A C-354/20. PPU sz. ügy a C-216/18. PPU sz. (LM) ügy közvetlen folytatásaként értékelhető, ugyanis szintén a lengyel igazságszolgáltatási rendszert érintette.⁵⁰⁹ A végrehajtó hatóság a lengyel bíróságok függetlenségével kapcsolatos aggályok miatt úgy döntött, hogy felfüggeszti az EEP végrehajtására irányuló átadási eljárást és további információkat kér, melyek segítségével kizárhatja annak a veszélyét, hogy a keresett személy tisztességes eljáráshoz való joga sérülne az átadás következtében. Noha a kibocsátó hatóság megválaszolta a végrehajtó hatóság legtöbb kérdését, a lengyel legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsára vonatkozó kérdésekre azután sem kapott választ, hogy másodjára kifejezetten a legfelsőbb bírósághoz intézte a azokat.⁵¹⁰

A végrehajtó hatóság a válaszok elmaradásából, valamint egyéb naprakész információkból azt a következtetést vonta le, hogy a lengyel bíróságok függetlensége nem biztosított. Legfőbb érve az volt, hogy egy olyan fórum indíthat fegyelmi eljárást a lengyel bírák ellen, amely nem független a végrehajtó hatalomtól.⁵¹¹ Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett fő kérdés az volt, hogy végrehajtható-e egy olyan EEP, amelyet olyan igazságügyi hatóság bocsátott ki, amelynek ily módon nem biztosított a

⁵⁰⁹ C-354/20. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2020:1033] (a továbbiakban: C-354/20. PPU) 11. bekezdés; Agnieszka FRACKOWIAK-ADAMSKA, „Trust until it is too late! Mutual recognition of judgements and limitations of judicial independence in a Member State: *L and P*” *Common Market Law Review*, 2022/1. 124

⁵¹⁰ C-354/20. PPU 12-13. bekezdés

⁵¹¹ C-354/20. PPU 14-15. bekezdés

függetlensége.⁵¹² Sőt, a végrehajtó hatóság megkérdőjelezte az *Aranyosi* teszt második szakaszának szükségességét is, ugyanis úgy ítélte meg, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségével kapcsolatos általános vagy rendszerszintű hiányosságok miatt a tisztességes eljáráshoz való jog *ab ovo* sérül.⁵¹³ Kérdéseit is ehhez igazodva tette fel, melyek egyrészt arra vonatkoztak, hogy a végrehajtó hatóság által vélt állapot, vagyis a bíróságok függetlenségének hiánya megalapozhatja-e az EEP végrehajtásának megtagadását, és ha igen, akkor van-e lehetőség a megtagadásra még úgy is, hogy a keresett személy a rendszerszintű és általános hiányosságoktól eltekintve nem fejezte ki konkrét aggályait, és a személyes körülményei, valamint az európai elfogatóparancs alapjául szolgáló bűncselekmény jellege e rendszerszintű és általános hiányosságoktól eltekintve nem ad aggodalomra okot a tekintetben, hogy a végrehajtó és a törvényhozó hatalom a szóban forgó büntetőeljárás keretében nyomást gyakorol vagy befolyásolja az eljáró bíróságot.⁵¹⁴

Érdemes kiemelni, hogy a végrehajtó hatóság nem ugyanazokra az indokokra hivatkozott jelen ügyben, mint amelyek a *C-216/18. PPU sz. (LM)* ügy alapját képezték. Míg abban az ügyben (*LM*) az előterjesztő bíróság a lengyel Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács alkotmányos szerepének átformálására, a bírák kötelező nyugdíjazására, valamint a lengyel alkotmánybíróság hatáskörének átalakítására hivatkozott, mint az eljárás tisztességeségét rontó tényezők, addig a *C-354/20. PPU sz.* ügyben a végrehajtó hatóság kifejezetten a legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának összetételét hozta fel a bírói függetlenség gátjaként.⁵¹⁵

Az EUB úgy értelmezte a végrehajtó hatóság által feltett kérdést, hogy elvitatható-e a kibocsátó bíróság „kibocsátó igazságügyi hatóságként” való minősülése, amennyiben a kibocsátó tagállam igazságszolgáltatási rendszere rendszerszintű vagy általános hiányosságokban szenved, valamint, hogy a végrehajtó hatóság feltételezheti-e, hogy a keresett személy tisztességes eljáráshoz való joga megsértésének valós veszélye fennáll anélkül, hogy konkrét és pontos vizsgálatot végzett volna.⁵¹⁶

⁵¹² C-354/20. PPU 16. bekezdés

⁵¹³ C-354/20. PPU 18. bekezdés

⁵¹⁴ C-354/20. PPU 21. bekezdés; Agnes BAUDE: „Protecting the union rule of law through national court scrutiny? A comment on joined cases C-354/20 PPU and c-412/20 PPU L and P” *Nordic Journal of European Law* 2021/1. 116.

⁵¹⁵ C-354/20. PPU 19. bekezdés vö. C-216/18. PPU 21. bekezdés

⁵¹⁶ C-354/20. PPU 33. bekezdés

A kibocsátó bíróság „igazságügyi hatóság” minőségének megkérdőjelezése kapcsán az EUB úgy vélte, hogy még rendszerszintű vagy általános hiányosságok fennállása esetén sincs lehetőség a kifejezett ügyre kiterjedő egyedi vizsgálat lefolytatása nélkül megkérdőjelezni a kibocsátó bíróság ezen minőségét, ugyanis ez *ab ovo* kizárná a tagállam valamennyi bíróságát e minőségből. Ez pedig szembe menne a kölcsönös elismerés elvével, és túlmenne a kölcsönös bizalom elve megkérdőjelezhetőségének EUB által kifejlesztett határán, hiszen erre csak egyedi és kivételes esetekben van lehetőség.⁵¹⁷

Ezen érvelés alapján az EUB kihagyhatatlannak tekintette az *Aranyosi* teszt második fázisát, amit további indokokkal is megerősített, mint például azzal, hogy a végrehajtó hatóság által alkalmazni kívánt megoldásra kizárólag akkor volna lehetőség, ha a Tanács az EUSZ 7. cikk szerinti eljárás kereteiben megállapítaná, hogy a kibocsátó tagállam megsérti az EU alapértékeit.⁵¹⁸ Nem utolsó sorban hatékonysági szempontból is elvetette az *Aranyosi* teszt egyfázisúra történő redukálását, és utalt arra, hogy az igazságszolgáltatást érintő hiányosságok önmagukban nem akadályozhatják az EEP céljait.⁵¹⁹

Az EUB tehát a *C-354/20. PPU* sz. ügyben meglehetősen formalista és hatékonysági szemléletű módon elutasította az alapjogi megtagadási indok alkalmazása során elvégzendő teszt egyszerűsítését. Fenntartotta azon álláspontját, hogy az általános vagy rendszerszintű hiányosságok önmagukban nem eredményezik azt, hogy minden büntetőeljárás alapjogsértő az adott tagállamban.⁵²⁰ Ezt egyedi vizsgálattal, eseti alapon kell bizonyítani. Ugyanakkor az ítélet annyiban mégis előrelépést jelent, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésének egy újabb esetkörét vonta a megtagadási indok alkalmazási körébe azzal, hogy elismerte, vizsgálható az alapjogsérelem veszélye abban az esetben, ha a legfelsőbb bíróság egyik fegyelmi fórumának összetétele befolyásolhatja az igazságszolgáltatás függetlenségét.

2.ii. *C-158/21. sz. Puig Gordi és társai ügy*

A *C-158/21. sz.* ügyben a végrehajtó hatóság megtagadta az EEP végrehajtását azzal az indokkal, hogy a kibocsátó hatóságnak nincs hatásköre büntetőeljárást folytatni a

⁵¹⁷ C-354/20. PPU 40-43. bekezdés

⁵¹⁸ C-354/20. PPU 57-58. bekezdés

⁵¹⁹ C-354/20. PPU 62-64. bekezdés

⁵²⁰ C-354/20. PPU 42. bekezdés

terhelttel szemben, ezáltal pedig EEP-t sem bocsáthat ki. Ezt a megállapítását az ENSZ önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoportjának véleményére alapozta.⁵²¹

Az ügy sajátosságát az adja, hogy az előzetes döntéshozatali eljárást az EEP végrehajtásának megtagadását követően a kibocsátó hatóság kezdeményezte, és számos kérdést terjesztett a luxemburgi ítélkező testület elé. A kérdéseket az EUB egytől-egyig átfogalmazta, ezért ehelyütt nem foglalkozom az eredetileg feltett kérdésekkel, hanem csak az EUB értelmezésével. Az alábbiakban a kérdéseket és az azokra adott választ nem sorrendben fogom elemezni, hanem először az *Aranyosi* tesztre vonatkozó válasszal foglalkozom, majd pedig ismertetem az EUB ítéletének többi részét is, amelyek járulékos, ám legalább ugyanilyen fontos kérdéseket tisztáznak az alapjogi megtagadási indok kapcsán.

Az előterjesztett kérdések között kettő is arra fókuszált, hogy megtagadható-e az EEP végrehajtása, ha a kibocsátó hatóság nem rendelkezik hatáskörrel a büntetőeljárás lefolytatására. Az EUB az egyik kérdést úgy értelmezte, hogy az arra keresi a választ, hogy van-e lehetőség vizsgálni, hogy a kibocsátó bíróság rendelkezik-e hatáskörrel az EEP kibocsátására, és ha megállapítják e hatáskör hiányát, megtagadható-e az EEP végrehajtása.⁵²² E tekintetben rámutat arra, hogy az vizsgálható, hogy a kibocsátó hatóság igazságügyi hatóságnak minősül-e, azonban az nem, hogy volt-e hatásköre erre, ugyanis a kibocsátó igazságügyi hatóságok kijelölése teljes mértékben a tagállamok feladata.⁵²³ Ebből pedig az következik, hogy az EEP még akkor sem tagadható meg, ha a végrehajtó hatóság valóban a kibocsátás hatáskörének hiányát véli felfedezni, ugyanis nem vizsgálhatja e kérdést.⁵²⁴

A következő kérdés az EUB véleménye szerint arra irányult, hogy a végrehajtó hatóság megtagadhatja-e az EEP végrehajtását, ha úgy véli, hogy a keresett személy ki van téve annak a veszélynek, hogy az átadást követően az ügyét olyan bíróság bírálja el, amely nem rendelkezik hatáskörrel az alapügyben.⁵²⁵ Az EUB úgy ítélte meg, hogy egy ilyen szituációban helye lehet az alapjogi megtagadási indok alkalmazásának, ugyanis a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét eredményezi az, ha valakit olyan bíróság elé állítanak a vele szemben folyó büntetőeljárásban, amelynek hatásköre nem törvényen

⁵²¹ C-158/21. sz. Puig Gordi és társai ügy [EU:C:2023:57] (a továbbiakban: C-158/21.) 14. bekezdés

⁵²² C-158/21. 81. bekezdés

⁵²³ C-158/21. 85-87. bekezdés

⁵²⁴ C-158/21. 88. bekezdés

⁵²⁵ C-158/21. 92. bekezdés

alapszik.⁵²⁶ Megerősítette azonban, hogy az EEP végrehajtásának megtagadása során az *Aranyosi* tesztet kell megfelelően alkalmazni.⁵²⁷

Az ügyben az EUB további négy kérdést vizsgált még, melyek a tisztán nemzeti jogon alapuló megtagadási indok alkalmazhatóságára,⁵²⁸ az *Aranyosi* teszt első fázisa során felhasznált információ forrására,⁵²⁹ a hatóságok párbeszédére,⁵³⁰ valamint az EEP újbóli kibocsátására vonatkoztak.⁵³¹

A tisztán nemzeti jogon alapuló megtagadási indok alkalmazását illetően az EUB kifejtette, hogy a kerethatározat szerint megfelelő formában kibocsátott EEP végrehajtása kötelező. A megtagadásra szigorúan korlátozott esetekben van lehetőség, melyeket maga a kerethatározat fektet le, vagy legalább a kerethatározatból erednek, mint például az alapjogi megtagadási indok.⁵³² Ha a tagállamok a kerethatározattól függetlenül létrehozhatnának megtagadási indokokat, az hátráltatná az EEP kerethatározat célját és hatékony érvényesülését, így az EUB kizárta ezt a lehetőséget.⁵³³

A következő kérdés kifejezetten arra vonatkozott, hogy az *Aranyosi* teszt első fázisában felhasználható-e az ENSZ önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoportjának véleménye, hogy a végrehajtó hatóság megállapítsa, hogy a kibocsátó tagállamban olyan rendszerszintű vagy általános hiányosságok sújtják-e az igazságszolgáltatási rendszert, amelyből következhet a keresett személy alapjogainak megsértése az átadás után. E kérdés részeként is felmerült, hogy lehetséges-e az *Aranyosi* teszt második fázisának elhagyása. Noha az EUB úgy ítélte, hogy a munkacsoport véleménye felhasználható, hiszen az az ENSZ rendszeréből ered,⁵³⁴ az önmagában nem képes megalapozni a megtagadást, hiszen abból nem lehet következtetéseket levonni az egyedi ügyre tekintettel.⁵³⁵

Az előterjesztő bíróság arra is rákérdezett, hogy megtagadható-e az EEP végrehajtása úgy, hogy a végrehajtó hatóság azt megelőzően nem kér felvilágosítást az alapjogi aggályai

⁵²⁶ C-158/21. 99-101. bekezdés

⁵²⁷ C-158/21. 119. bekezdés

⁵²⁸ C-158/21. 66. bekezdés

⁵²⁹ C-158/21. 121. bekezdés

⁵³⁰ C-158/21. 129. bekezdés

⁵³¹ C-158/21. 139. bekezdés

⁵³² C-158/21. 68-74. bekezdés

⁵³³ C-158/21. 75. 79. bekezdés

⁵³⁴ C-158/21. 124-125. bekezdés

⁵³⁵ C-158/21. 126. bekezdés; Cecilia RIZCALLAH: „The principle of mutual trust and the protection of fundamental rights in the Area of Freedom, Security and Justice: A critical look at the Court of Justice’s stone-by-stone approach” *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2023/3. 264.

kapcsolatban a kibocsátó hatóságtól.⁵³⁶ E tekintetben az EUB felhívta a figyelmet, hogy ezt a kötelezettséget nemcsak az EEP kerethatározat 15. cikk (2) bekezdése írja elő, hanem egyenesen a lojális együttműködés elvéből is következik,⁵³⁷ így az ilyen megtagadás az EEP kerethatározatba ütközik.⁵³⁸

Végül a luxemburgi bíróság az EEP újbóli kibocsátásával kapcsolatban rámutatott arra, hogy az EEP kerethatározat egyetlen rendelkezése sem zárja ki ennek lehetőségét, sőt az újbóli kibocsátás akár indokolt is lehet, ha a végrehajtást akadályozó tényezők elhárultak.⁵³⁹ Felhívja a figyelmet viszont, hogy a kibocsátást akadályozó körülmények fennállása alatt nem lehetséges új EEP-t kibocsátani.⁵⁴⁰

Összességében tehát a *C-158/21. sz.* ügyben az EUB – akárcsak a megelőző ügyekben – fenntartotta az *Aranyosi* teszt teljes egészében történő alkalmazásának szükségességét,⁵⁴¹ viszont ismét bővítette az alapjogi megtagadási indok alkalmazási körét azzal, hogy elismerte, helye lehet a végrehajtás megtagadásának abban az esetben, ha annak a veszélye merül fel, hogy a keresett személlyel szemben olyan bíróság folytatja le a büntetőeljárást, amelynek hatásköre nem törvényen alapszik. Emellett pedig tisztázta, hogy nem vizsgálható a kibocsátó hatóság arra vonatkozó hatásköre, hogy a nemzeti jog szerint EEP-t bocsásson ki. Megerősítette, hogy a tagállamok nem hozhatnak létre saját nemzeti jogukon alapuló megtagadási indokokat. Tisztázta, hogy az ENSZ rendszerében létrehozott valamennyi szerv véleménye felhasználható az *Aranyosi* teszt során. Talán még ennél is fontosabb, hogy kötelezőnek tekinti a kibocsátó és a végrehajtó hatóság párbeszédét az *Aranyosi* teszt elvégzése során. Ennek jelentősége megkérdőjelezhetetlen, hiszen a kétlépcsős teszt pont arra szolgál, hogy valóban kiszűrhetők legyenek azok a kivételes esetek, amelyekben a keresett személy alapvető jogai sérülnének. Végül, de nem utolsó sorban az EEP újbóli kibocsátásának lehetősége azért fontos, mert képes garantálni az EEP eredeti célját amellet, hogy az első megtagadást követően a kibocsátó tagállam orvosolta az egyedi ügyben felmerülő alapjogi aggályokat.

⁵³⁶ C-158/21. 129. bekezdés

⁵³⁷ C-158/21. 130-131. bekezdés

⁵³⁸ C-158/21. 136. bekezdés; Lorenzo GROSSIO – Margherita ROSI: „The Ultimate (but not the only) Remedy for Securing Fundamental Rights in the EAW System? Some Reflections on *Puig Gordi* and *E.D.L.*” *European Papers* 2023/2. 552.

⁵³⁹ C-158/21. 140-141. bekezdés

⁵⁴⁰ C-158/21. 143. bekezdés

⁵⁴¹ Joan Solanes MULLOR: „Be careful what you ask for: The European Court of Justice’s EAW jurisprudence meets the Catalan secession crisis and the European rule of law crisis in *Puig Gordi* and others, C-158/21, EU:C:2023:57” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2023/2. 214.

2.iii. C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy

A C-562/21. PPU sz. ügy szintén a lengyel igazságszolgáltatási rendszer hiányosságaival foglalkozott. A végrehajtó hatóság úgy vélte, hogy a lengyel igazságszolgáltatási rendszer szabályai nem biztosítják a törvény által megelőzően létrehozott bírósághoz való jogot,⁵⁴² ugyanis a lengyel bírakat a 2017 után létrehozott Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács nevezi ki, amely nem független a végrehajtó hatalomtól.⁵⁴³ A végrehajtó hatóság aggálya az volt, hogy fenn állt annak az esélye, hogy a büntetés végrehajtása céljából kibocsátott EEP útján keresett személlyel szemben olyan bíró járt el, akit a Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács nevezett ki.⁵⁴⁴ Ehhez a végrehajtó hatóság azt is hozzátette, hogy a lengyel büntetőeljárás szabályok értelmében a terheltnek nem volt módja vitatni a bíró kinevezésének jogszerűségét.⁵⁴⁵ E körülmények között a végrehajtó hatóság előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett, melyben arra volt kíváncsi, hogy milyen kritériumokat kell vizsgálnia annak érdekében, hogy megállapítsa, hogy a kibocsátó tagállamban az ítélethez vezető eljárás során sérült-e a törvény által megelőzően létrehozott bírósághoz való jog.⁵⁴⁶

Az EUB a kérdés vizsgálata során mindenekelőtt megállapította, hogy jelen körülmények megalapozhatják az alapjogi megtagadási indok alkalmazhatóságát,⁵⁴⁷ hiszen a bírák kinevezésének szabályai befolyásolhatják az eljárás tisztességességét.⁵⁴⁸ Fontos azonban, hogy alkalmazni kell az *Aranyosi* teszt második fázisát ilyen esetben is,⁵⁴⁹ méghozzá azt kell vizsgálni, hogy az ítélező testület összetétele hatással lehet-e a keresett személy tisztességes eljáráshoz való jogára.⁵⁵⁰ E tekintetben az EUB iránymutatást is ad, és kimondja, hogy a törvény által megelőzően létrehozott bírósághoz való jog sérülhet, ha az eljáró bírót olyan kritériumok szerint jelölték ki, amelyek nem ismerhetők meg, valamint, ha e kirendelés indokolás nélkül visszavonható.⁵⁵¹

⁵⁴² C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2022:100] (a továbbiakban: C-562/21. PPU) 13. bekezdés

⁵⁴³ C-562/21. PPU 15. bekezdés

⁵⁴⁴ C-562/21. PPU 18. bekezdés

⁵⁴⁵ C-562/21. PPU 19. bekezdés

⁵⁴⁶ C-562/21. PPU 22. bekezdés

⁵⁴⁷ C-562/21. PPU 66. bekezdés

⁵⁴⁸ C-562/21. PPU 71. bekezdés

⁵⁴⁹ C-562/21. PPU 81. bekezdés; Thomas WAHL: „CJEU: No Carte Blanche to Refuse EAWs from Poland” *eu crim* 2022/1. 33.

⁵⁵⁰ C-562/21. PPU 88. bekezdés; Dominika CZERNIAK: „The (lack of) consequences of reasonable doubts on the independence of the judiciary system on cooperation in criminal matters in the EU” *Revista Brasileira de Direito Processual Penal*, 2022/1. 102.

⁵⁵¹ C-562/21. PPU 89. bekezdés

A C-562/21. PPU sz. ügy ilyen értelemben tehát nem hordoz különösebb nóvumot, de kiemelendő, hogy ismét tetten érhető az alapjogi megtagadási indok alkalmazási körének bővítése. Ezúttal a bírák kinevezésének szabályai miatt felmerülő alapjogi aggályokkal bővült a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése veszélyének esetköre.⁵⁵² Emellett az ügyben az EUB foglalkozik a kibocsátó és végrehajtó hatóságok párbeszédével, és megjegyzi, hogy a lojális együttműködés elvét sérti az, ha a kibocsátó hatóság nem válaszol a végrehajtó hatóság által feltett kérdésekre. Ilyen esetekben továbbá felhatalmazza a végrehajtó hatóságot, hogy a válasz elmaradásának tényét is figyelembe vegye annak értékelése során, hogy akár általános vagy rendszerszintű hiányosságok állnak-e fenn, vagy akár az egyedi ügyben fennáll-e a keresett személy tisztességes eljáráshoz való joga megsértésének tényleges veszélye.⁵⁵³

2.iv. C-699/21. sz. E. D. L. ügy

A C-699/21. sz. ügyben a keresett személy azt állította, hogy jelentős pszichiátriai zavarokkal rendelkezik. Állításának igazolása végett a végrehajtó hatóság elrendelte a keresett személy pszichiátriai vizsgálatát, ami igazolta ezen állítást. Egyúttal a szakértői vélemény szerint a keresett személy kórképéből kifolyólag nem volt alkalmas a börtönlétre.⁵⁵⁴ A végrehajtó hatóság az EEP végrehajtásának megtagadását tartotta célszerűnek, ugyanis úgy vélte, hogy az átadás megszakítaná a keresett személy gyógykezelését, ami végsősoron e személy egészségügyi állapotának romlásához vezetne.⁵⁵⁵ E körülmények között a végrehajtó hatóság úgy döntött, hogy szünetelteti az átadási eljárást és előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez, amelyben azt kérdezte az EUB-tól, hogy van-e lehetőség az EEP végrehajtásának megtagadására abban az esetben, ha az átadás a keresett személy alapjogainak – többek között az emberi méltósághoz való jogának, valamint az embertelen vagy megalázó bánásmódnak való alávetés tilalmának – a megsértését eredményezheti, jóllehet jelen esetben ez nem a kibocsátó tagállam jogrendjének egy részét érintő általános vagy rendszerszintű hiányosságokból ered, hanem a keresett személy személyes körülményeiből.⁵⁵⁶

⁵⁵² Johan CALLEWAERT: „Risk of breach of the right to a tribunal established by law following the execution of a European arrest warrant: judgment of the CJEU in the case of Openbaar Ministerie (Tribunal established by law)” <https://johan-callewaert.eu/risk-of-breach-of-the-right-to-a-tribunal-established-by-law-following-the-execution-of-a-european-arrest-warrant-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-openbaar-ministerie-tribunal-established-by-law/>

⁵⁵³ C-562/21. PPU 85. bekezdés

⁵⁵⁴ C-699/21. sz. E. D. L. ügy [EU:C:2023:295] (a továbbiakban: C-699/21.) 9-10. bekezdés

⁵⁵⁵ C-699/21. 11. bekezdés

⁵⁵⁶ C-699/21. 19. bekezdés

Az EUB a kérdést ugyanúgy közelítette meg, ahogy eddig minden előzetes döntéshozatali eljárásban tette azt, amikor felmerült az EEP végrehajtásának szükségessége a keresett személy alapjogi megsértésének veszélye miatt. Először felhívta a figyelmet arra, hogy a kölcsönös bizalom elvéből az is következik, hogy feltételezni kell, hogy a tagállamokban az ügyben releváns betegségek gyógyítása érdekében biztosított ellátások és kezelések megfelelők a büntetés-végrehajtási intézetekben, vagy alternatív módokon.⁵⁵⁷ Ettől függetlenül azonban elismerte, hogy helye lehet az EEP ideiglenes felfüggesztésének az EEP kerethatározat 23. cikk (4) bekezdésének értelmében, feltéve, hogy olyan kivételes körülmények állnak fenn, amelyek a keresett személy életét, vagy egészségét nyilvánvalóan veszélyeztetik.⁵⁵⁸ Ugyanakkor az EUB e lehetőségtől függetlenül elismerte, hogy az átadás sértheti az embertelen vagy megalázó bánásmódnak való alávetés tilalmát, ami a kibocsátó tagállamban rendelkezésre álló ellátások minőségéből, vagy másból is eredhet.⁵⁵⁹ Ilyen helyzet akkor áll fenn, ha az átadás esetén fennáll a keresett személy halálának, vagy egészségi állapotának súlyos, gyors és visszafordíthatatlan romlásának veszélye, vagy a várható élettartama jelentősen csökkenne.⁵⁶⁰

Ilyen körülmények között a kibocsátó és a végrehajtó hatóság köteles konzultálni az egészségügyi állapotból eredő kockázatok elhárítására szolgáló lehetőségekről.⁵⁶¹ Az EEP végrehajtása csakis akkor tagadható meg, ha e konzultáció eredménytelen és a végrehajtó hatóság továbbra is úgy látja, hogy a kibocsátó tagállamban fennálló kockázatok nem orvosolhatók ésszerű időn belül.⁵⁶²

A jelen ügyben tehát az EUB ismét korábbi gyakorlatát erősítette meg. Hiába merült fel annak a lehetősége, hogy az *Aranyosi* teszt első fázisát ne kelljen alkalmazni, és kizárólag a keresett személyben rejlő sajátosságok okán lehessen megtagadni az EEP végrehajtását, az EUB nem látta indokoltnak e lehetőséget.⁵⁶³ Ugyanakkor ezzel az üggyel is tovább bővítette az alapjogi megtagadási indok alkalmazhatóságának körét.

⁵⁵⁷ C-699/21. 35. bekezdés

⁵⁵⁸ C-699/21. 36. bekezdés

⁵⁵⁹ C-699/21. 39. bekezdés

⁵⁶⁰ C-699/21. 41. bekezdés

⁵⁶¹ C-699/21. 47. bekezdés

⁵⁶² C-699/21. 50. bekezdés; Lucia van der MEULEN, „Another exception to the rule: the *E.D.L* case on EAW surrenders of seriously ill persons” *Common Market Law Review*, 2024/1. 231.

⁵⁶³ Megjegyzendő, hogy az EUB nem hívta fel a figyelmet kifejezetten a végrehajtó hatóság azon kötelezettségére, hogy az *Aranyosi* teszt első fázisát el kell végezni, ám azt sem jelentette ki, hogy nincs szükség az első fázisra. Ennél fogva kissé bizonytalan üzenetet hordoz az ítélet. Ld.: Lucia van der MEULEN: „Another exception to the rule” 232.

2.v. C-261/22. sz. GN ügy

A C-216/22. sz. ügyben az EEP útján keresett személynek egy fiatal gyermeke volt, valamint további egy gyermekkel várandós volt.⁵⁶⁴ Erre tekintettel a végrehajtó hatóság tájékoztatást kért arról, hogy a kibocsátó tagállamban milyen büntetés-végrehajtási szabályok vonatkoznak a kiskorú gyermekével együtt élő anyára, valamint arról, hogy milyen intézkedéseket hoznak a kiskorú gyermekkel kapcsolatban. Lényegében a végrehajtó hatóságot az érdekelte, hogy hogyan bánnak a büntető igazságügyi rendszerben a kisgyermekes, vagy gyermekes terheltekkel és elítéltekkel.⁵⁶⁵ Mivel a kibocsátó hatóság nem válaszolt a kérdésekre, a végrehajtó hatóság megtagadta az EEP-t.⁵⁶⁶ Ezt a döntést azonban a végrehajtó hatóság mellett működő ügyészség megtámadta. A fellebbezést elbíráló bíróság pedig észlelte a megtagadás körüli bizonytalanságokat, ezért úgy döntött, hogy előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez, amelyben lényegében arról kérdezte az EUB-t, hogy megtagadható-e a fenti körülmények között az EEP végrehajtása.⁵⁶⁷

Az EUB – megerősítve az EEP végrehajtásának kötelezettségét – elismerte, hogy az Alapjogi Charta védi a magán- és családi életet, melynek keretében előírja, hogy a hatóságok mindig a gyermek mindenképp felett álló érdekeinek figyelembe vételével járjanak el.⁵⁶⁸ Ezzel lényegében megnyitotta az utat az alapjogi megtagadási indok alkalmazása előtt. Ám úgy tartotta, hogy a végrehajtó hatóság önmagában az információ hiányából nem vonhatja le azt a következtetést, hogy a jogok sérülnének a kibocsátó tagállamban.⁵⁶⁹ Ehelyett kimondta, hogy az *Aranyosi* teszthez kell folyamodni.⁵⁷⁰ Azaz az EUB ebben az ügyben is fenntartotta a standard, kétlépcsős teszt alkalmazásának szükségességét.

2.vi. C-852/19. sz. Gavanozov II ügy

A C-852/19. sz. ügy az előzőkkel ellentétben az ENYH-val állt kapcsolatban.⁵⁷¹ Az előterjesztő bíróság az ENYH kibocsátását megelőzően kezdeményezte az előzetes

⁵⁶⁴ C-261/22. sz. GN ügy [EU:C:2023:1017] (a továbbiakban: C-261/22.) 16. bekezdés

⁵⁶⁵ C-261/22. 17. bekezdés

⁵⁶⁶ C-261/22. 19. bekezdés

⁵⁶⁷ C-261/22. 20-24. bekezdés

⁵⁶⁸ C-261/22. 38-40. bekezdés

⁵⁶⁹ C-261/22. 44. bekezdés

⁵⁷⁰ C-261/22. 45-49. bekezdés

⁵⁷¹ A C-852/19. sz. Gavanozov II. ügy azért kapta a II. sorszámot, mert az eljáró bolgár bíróság már korábban is az EUB elé utalta ezt a kérdést nagyon hasonló tartalommal, azonban a C-324/17. sz.

döntéshozatali eljárást annak tisztázása érdekében, hogy különösen az EJEE 8. és 13. cikkének, valamint az Alapjogi Charta 7. és 47. cikkének, azaz a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való, valamint a hatékony jogorvoslathoz való joggal összefüggésben kibocsátható-e az ENYH, amennyiben az ENYH irányelv bolgár implementációja a bolgár büntetőeljárás kódex szabályai okán nem biztosít lehetőséget arra, hogy az érintett személy jogorvoslattal éljen az ENYH-ban elrendelni kívánt nyomozási cselekmények – kutatás, lefoglalás és tanú meghallgatása – elrendelésével szemben.⁵⁷²

Az EUB először azt vizsgálta, hogy biztosítani kell-e a jogorvoslati jogot az ENYH-ban elrendelni tervezett nyomozási cselekmények ellen. E tekintetben megjegyezte, hogy mind a kutatás, mind pedig a lefoglalás korlátozza a magánélethez való jogot.⁵⁷³ A hatékony jogorvoslathoz való jog értelmében pedig biztosítani kell a nyomozási cselekményekkel érintett személy számára, hogy kifogásolhassa azok elrendelését, vagy panaszt tehesen a foganatosításuk során bekövetkező szabálytalanságok miatt.⁵⁷⁴ Az EUB úgy vélte, hogy e jogorvoslati jog tartalma arra az ENYH-ra is kiterjed, amely e nyomozási cselekményeket elrendeli.⁵⁷⁵ E jogorvoslati jog biztosítása a kibocsátó tagállam kötelezettsége.⁵⁷⁶ Ezen kívül az EUB a tanú meghallgatását elrendelő határozattal szemben is úgy ítélte, hogy biztosítani kell a jogorvoslati jogot.⁵⁷⁷ Mindezekre tekintettel kijelenthető, hogy az ENYH irányelv bolgár implementációja ellentétes az uniós joggal.⁵⁷⁸

A másik kérdés pedig az volt, hogy amennyiben az ENYH útján elrendelt nyomozási cselekményekkel szemben nem lehet jogorvoslattal élni, egyáltalán kibocsátható-e az ENYH. E tekintetben az EUB utalt arra, hogy a tagállamok közötti büntetőügyi együttműködés a kölcsönös bizalom elvén alapul, miszerint valamennyi tagállam tiszteletben tartja az alapvető jogokat.⁵⁷⁹ Viszont azt is elismerte, hogy ha nem vitathatók

Gavanozov ügyben az EUB elutasította a felvetett alapjogi aggályról való döntést, és ehelyett az ENYH kibocsátására használható formanyomtatvány tartalmával kapcsolatban adott iránymutatást. Részletes elemzésért lásd: SZIJÁRTÓ István: „The implications of the European Investigation Order for the protection of fundamental rights in Europe and the role of the CJEU” *Pécs Journal of International and European Law* 2021/1. 66-72.

⁵⁷² C-852/19. 23. bekezdés

⁵⁷³ C-852/19. 31. bekezdés

⁵⁷⁴ C-852/19. 32-33. bekezdés

⁵⁷⁵ C-852/19. 35. bekezdés

⁵⁷⁶ C-852/19. 41. bekezdés

⁵⁷⁷ C-852/19. 47. bekezdés

⁵⁷⁸ C-852/19. 50. bekezdés

⁵⁷⁹ C-852/19. 55. bekezdés

az ENYH-ban elrendelt nyomozási cselekmények, és ez a fenti indokolás alapján sérti a hatékony jogorvoslathoz való jogot, akkor e tény kizárja a kölcsönös elismerés elvének alkalmazhatóságát.⁵⁸⁰ Ennek kapcsán az EUB felhívta a figyelmet arra, hogy noha az ENYH irányelv lehetőséget biztosít az ENYH végrehajtásának megtagadására abban az esetben, ha az alapjogsérelmet eredményezne, erre csak kivételes esetekben van lehetőség. Ha pedig egy olyan helyzet állna elő, mint jelen ügyben, miszerint a jogorvoslati jog hiánya miatt az ENYH *a fortiori* sérti az érintett személyek hatékony jogorvoslathoz való jogát, a megtagadási indokot rendszeresen kellene alkalmazni, ami ellentétes volna a kölcsönös bizalom elvével.⁵⁸¹ Mindezek alapján az EUB úgy ítélte meg, hogy ilyen körülmények között tilos az ENYH kibocsátása.⁵⁸²

A C-852/19. sz. ügy több szempontból is újdonság az EUB gyakorlatában. Először foglalkozott az ENYH jogintézményével, és emellett az alapjogi megtagadási indok alkalmazási körét is bővítette annyiban, hogy kijelentette, hogy nem hajtható végre egy olyan ENYH, amelyben az elrendelt nyomozási cselekménnyel szemben nem lehet jogorvoslattal élni. Az pedig még ezen is túlmegy, hogy kijelentette, hogy maga az ENYH kibocsátása jogellenes, ha nem biztosított a benne elrendelt nyomozási cselekménnyel szemben a jogorvoslati jog a kibocsátó tagállam jogrendjében.

2.vii. Részösszegzés

Az EUB 2016 óta számos előzetes döntéshozatali eljárásban foglalkozott azzal, hogy megtagadható-e egy kölcsönös elismerés elvén alapuló igazságügyi határozat, amennyiben a végrehajtás a határozattal érintett személy alapjogi megsértésének veszélyével járhat.

2016-ban a luxemburgi ítélkező testület kidolgozta az *Aranyosi* tesztet, miután egyértelművé vált, hogy nem lehet többé elfedni a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerekben rejlő alapjogi kockázatokat. Az *Aranyosi* teszt egy kompromisszumos megoldást biztosít az igazságügyi határozat azonnali megtagadása helyett. A kétfázisú tesztben, miután a végrehajtó hatóság felismeri, hogy általános vagy rendszerszintű hiányosságok okán fennáll az alapjogsérellem absztrakt veszélye a kibocsátó tagállamban, köteles megvizsgálni, hogy ezen hiányosságok az érintett személy

⁵⁸⁰ C-852/19. 56. bekezdés

⁵⁸¹ C-852/19. 59. bekezdés

⁵⁸² C-852/19. 62. bekezdés; Alba Hernandez WEISS, „Effective protection of rights as a precondition to mutual recognition: Some thoughts on the CJEU’s Gavanozov II decision” *New Journal of European Criminal Law*, 2022/2. 186.

egyedi ügyében is alapjogsérelem veszélyét eredményezhetik-e. Az alapjogsérelem *in concreto* veszélyének vizsgálata során a végrehajtó és a kibocsátó hatóságok kötelesek egyeztetni, amelynek során a kibocsátó hatóság garanciákat nyújthat az alapjogsérelem elkerülésére. A végrehajtó hatóság csakis akkor tagadhatja meg az igazságügyi határozat végrehajtását, ha a kibocsátó hatóságtól származó információk alapján nem tudja kizárni az igazságügyi határozattal érintett személy egyedi ügyében az alapjogsérelem veszélyét. Voltaképpen ezt nevezzük alapjogi megtagadási indoknak, és ez az egyetlen íratlan kivétel a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerekben a kötelező végrehajtás főszabálya alól. A kétfázisú teszt elvégzése az alapjogi megtagadási indok kivételes jellegű alkalmazását szolgálja, és a kölcsönös bizalom elvének megerősítéseként értelmezhető, ami alapján feltételezni kell, hogy a tagállamok tiszteletben tartják az alapjogokat az uniós jog alkalmazása során.

Az elmúlt nyolc évben az EUB szigorúan ragaszkodott ehhez a kétfázisú teszthez. Hiába merült fel több ügyben is a teszt első (ld. *C-699/21. sz. E. D. L. ügy*) vagy második (ld. *C-158/21 sz. Puig Gordi és társai ügy*) fázisának kihagyása, az EUB kérelmelhetetlennek bizonyult e kérdésben, és nem ismerte el azt a lehetőséget, hogy valamelyik feltétel teljesülésének hiányában is alkalmazható legyen az. Ennek egyetlen kivétele volt a fentebb vizsgált ügyekben, méghozzá a *C-852/19. sz. Gavanozov II* ügyben, amelyben az EUB helyénvalónak látta az ENYH, azaz egy kölcsönös elismerés elvén alapuló igazságügyi határozat útján megvalósuló együttműködés felfüggesztését az *Aranyosi* teszt második fázisában szükséges vizsgálat elvégzése nélkül is. Azonban ennek az indoka igazán egyszerű volt. A bolgár bíróság által kibocsátani tervezett ENYH olyan nyomozási cselekmények elvégzését rendelte volna el, amelyek ellen az érintett személyek semmilyen jogorvoslati kérelemmel nem élhettek volna. E tekintetben az EUB viszont úgy ítélte meg, hogy az érintett nyomozási cselekmények olyan mértékben beavatkoznak az érintett személyek magán- és családi életébe, hogy indokolt volna a jogorvoslati jog garantálása. Mivel ez mégsem valósult meg, megállapította, hogy minden bolgár bíróság által kibocsátott ENYH, amely az érintett nyomozási cselekmények elrendelését szolgálja *a fortiori* alapjogsértő volna. Ez azt eredményezné, hogy az ilyen ENYH végrehajtását – egyébként az ENYH irányelvben rögzített írott alapjogi megtagadási indok alapján – folyamatosan kellene megtagadni. Ez pedig ellentétes volna a kölcsönös bizalom elvével. Emiatt a bolgár bíróságok nem bocsáthatnak ki ilyen tartalmú ENYH-t.

A C-852/19. sz. *Gavanozov II* ügyben felmerült körülmények tehát lényegében megalapozták a jogtudósok és az előterjesztő bíróságok által szorgalmazott azon megoldást, hogy lehetőség legyen az igazságügyi határozat megtagadására már abban az esetben is, ha a végrehajtó hatóság csak rendszerszintű vagy általános hiányosságokat fedez fel, amelyek az alapjogsértés absztrakt veszélyét hordozzák magukon. Lényegében a C-852/19. sz. *Gavanozov II* ügyben ismertetett alaptényállásban e rendszerszintű hiányosságok olyan fokúak voltak, amelyek nem csupán az alapjogsérelem veszélyét hordozták magukban, hanem ténylegesen alapjogsérelemmel jártak, melyet az EJEB is megállapított. Ebből kettő következtetést lehet levonni. Egyrészt, ha az EUB ítélete ellenére bármely hatóság kibocsátana egy olyan ENYH-t, amelyben az elrendelt nyomozási cselekményekkel szemben nem lehet jogorvoslással élni, és e nyomozási cselekmények olyan súlyosan korlátozzák az érintett személy alapjogait, hogy indokolt volna a jogorvoslati jog biztosítása, ezen ENYH végrehajtását e tény megállapítása után meg kell tagadni. Másrészt azonban az EUB ítélete arra is rámutat, hogy az *Aranyosi* teszt második fázisának kihagyása csak egészen különleges helyzetben lehetséges, még hozzá olyankor, amikor egy tagállam jogszabályai kivétel nélkül minden érintett személyre, jelen esetben a büntetőeljárás terheltjére vagy egyéb érdekelt félre kiterjednek. Ez egyetlen másik, az EUB által vizsgált alapesetben sem volt igaz. Ennél fogva, noha a jogtudósok által szorgalmazott megoldásnak az EUB rendkívül magas alkalmazási küszöböt határozott meg, mégis esetjogából arra lehet következtetni, hogy helye lehet az igazságügyi határozat végrehajtása megtagadásának anélkül is, hogy az érintett személy egyéni körülményeit kellene vizsgálni az egyedi ügyben.⁵⁸³

Az EUB fentebb ismertetett ítéleteiből ezen túl is fontos következtetéseket lehet levonni az alapjogi megtagadási indokkal kapcsolatban. Mindenekelőtt a luxemburgi bíróság elismerte, hogy az alapjogi megtagadási indok legalább négy alapjog megsértésének veszélye esetén alkalmazható. Ezek a kínzásnak, vagy embertelen vagy megalázó bánásmódnak való alávetés tilalma, a tisztességes eljáráshoz, a magán- és a családi élethez, valamint a hatékony jogorvoslathoz való jogok. E négy alapjog közül az első kivételével valamennyi korlátozható, ezért kijelenthető, hogy az alapjogi megtagadási indok alkalmazása akár más alapjogok sérelme esetén is felmerülhet, de ezidáig csak

⁵⁸³ A teljesség igényével érdemes utalni arra, hogy az EUB nem teljesen következetes gyakorlatot alakított ki az *Aranyosi* teszt kettő lépcsőjére tekintettel. Esetjogában voltak olyan ítéleteket, amelyekben a teszt első lépcsőfokára koncentrált, míg más ítéleteiben pedig pont a második fázisra fókuszált. Ld.: Cecilia RIZCALLAH: „The principle of mutual trust and the protection of fundamental rights in the Area of Freedom, Security and Justice” 268.

ezeket vizsgálta az EUB. E négy alapjog sérelmét tekinthetjük a megtagadási indok alkalmazásának „fő” eseteinek. Azonban a vizsgált előzetes döntéshozatali eljárásokban az alapjogok sérelme más-más körülmények között merült fel. Ennél fogva e fő esetek alá sorolhatunk egyes tényállásokat, amelyek esetében vizsgálandó, hogy az igazságügyi határozattal érintett személy alapjogai megsértésének veszélye fennáll-e. A kínzásnak vagy embertelen vagy megalázó bánásmódnak való alávetés tilalma esetén nem csak a rossz börtönviszonyok eredményezhetik az alapjog sérelmét, hanem akár az is, ha az EEP útján keresett személy súlyos betegséggel rendelkezik, aminek következtében az átadás hozzájárulhat egészségi állapotának romlásához. A tisztességes eljáráshoz való jog megsértésének esetkörébe tartozik a törvény által megelőzően létrehozott bírósághoz való jog, illetve a független bírósághoz való jog megsértése is. Ez utóbbinak is kettő aspektusát vizsgálta az EUB. Egyrésztől ezen jog megsértését eredményezheti az, ha a bírákat egy olyan fegyelmi tanács felügyeli, amely nem tekinthető függetlennek a végrehajtó hatalomtól, illetve az is, ha a bírákat egy olyan testület nevezi ki, amely ugyanígy nem tekinthető függetlennek. Ezen túl az EUB megállapította, hogy a magán- és családi élethez való jog megsértését eredményezheti az, ha az igazságügyi határozattal érintett gyermeket nevelő személyt olyan körülmények között tartják fogva, amely nincs tekintettel a gyermek mindenek felett álló érdekeire. Végül, de nem utolsó sorban pedig a hatékony jogorvoslathoz való jog sérelmét jelenti, ha egy meghatározott nyomozási cselekmény oly mértékben korlátozza az érintett személy alapjogait, hogy indokolt volna a jogorvoslati jog biztosítása, de a kibocsátó tagállam joga ezt mégsem garantálja.

Ezen kívül az EUB az előzetes döntéshozatali eljárásaiban tisztázott több járulékos, ám szintén fontos kérdést. Mindenekelőtt kiemelendő, hogy a *C-158/21 sz. Puig Gordi és társai* ügyben a luxemburgi ítélkező testület kijelentette, hogy a hatóságok közötti kommunikáció a lojális együttműködés elvének értelmében kötelező, ezért nem fordulhat elő, hogy a végrehajtó hatóság azelőtt megtagadja az igazságügyi határozat végrehajtását, hogy a kibocsátó hatósághoz fordulna kérdéseivel, amelyek a lehetséges alapjogsérelem kockázatát hivatottak tisztázni a kibocsátó tagállamban. Emellett a kibocsátó hatóság köteles a válaszadásra, ha ilyen megkeresés érkezett irányában. A végrehajtó hatóság pedig akár negatív körülményként is értékelheti e válaszadás hiányát az alapjogsérelem kockázatának vizsgálata során. Ezen túl az EUB azt a kérdést is tisztázta, hogy kibocsátható-e újra az igazságügyi határozat, miután egyszer megtagadták a végrehajtását. E tekintetben hangsúlyozta, hogy a vizsgálat tárgyát képező EEP

kerethatározat nem tiltja az újbóli kibocsátást, sőt, az efféle tilalom a büntetőügyi együttműködés hatékonyságát is csökkentené. Fontos azonban, hogy csak a megtagadás körülményeinek elhárulása mellett lehet újból kibocsátani az igazságügyi határozatot. Végül, de nem utolsó sorban az EUB tisztázta, hogy az ENSZ rendszerébe tartozó önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoport véleménye felhasználható az *Aranyosi* teszt során. Ezzel lényegében megerősítette, hogy bármely testület véleménye felhasználható az adott tagállam jogrendszerét érintő valamely általános vagy rendszerszintű hiányosság vizsgálatához feltéve, hogy az az ENSZ rendszeréhez tartozik.

Ezáltal az EUB 2019 óta több ponton is tisztázta az alapjogi megtagadási indok alkalmazásának gyakorlati kérdéseit. Ezek alapján a jövőben arra lehet számítani, hogy az EUB előzetes döntéshozatali eljárásai legfőképp azzal a kérdéssel foglalkoznak majd, hogy egy adott alapjog megsértése esetén alkalmazható-e a megtagadási indok (ld. mint ahogyan felmerült, hogy a családi élethez való jog sérelme esetén helye lehet-e a megtagadásnak). Ezen kívül minden bizonnyal új próbálkozások is lesznek az *Aranyosi* teszt második fázisának elkerülésére, azonban az EUB eddigi esetjoga alapján kellően bizonyosnak tűnik, hogy csak abban az esetben lehet erről szó, ha a teszt első fázisban azonosított hiányosságok nem csak esetről esetre, hanem általános jelleggel képesek befolyásolni a büntetőeljárás résztvevőit, amire azonban kevés esély mutatkozik.

3. Az eljárásjogi irányelveket érintő ítéletek

Az EUB az elmúlt tíz évben több, mint harminc előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletet az eljárásjogi irányelvekkel kapcsolatban. Ezen ítéletek közül csak azokat elemzem, amelyekben az EUB az egyedi ügyben felmerülő kérdések vizsgálatával oly módon értelmezte az uniós jogot, ami pontosította az irányelvek tartalmát.

Úgy vélem, hogy erre több esetben is azért volt szükség, mert az irányelvek minimumszabályozás formájában fektették le az EJEE 6. cikkében rögzített tisztességes eljáráshoz való jog garanciáit. Ez azt jelenti, hogy az irányelvek nem szabályoznak fontos tartalmi és eljárási kérdéseket. A fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogot szabályozó 2010/64/EU irányelv ezen hiányosságainak köszönhetően nem definiálja a lényeges iratot,⁵⁸⁴ ami a büntetőeljárás során biztosított fordítás alapfogalma, és ugyan lehetővé teszi a fordítás terjedelmének csökkentését, nem adja meg annak a minimumát, amelytől

⁵⁸⁴ 2010/64/EU 3. cikk (2)-(3) bekezdés

már nem lehet eltérni.⁵⁸⁵ Ezen kívül az irányelv minimumszabályozásának negatívumai közé sorolható az is, hogy a tolmácsolás minősége ellenőrzésének szempontjait sem határozza meg.⁵⁸⁶ Szintén a minimumszabályozás hátránya jelenik meg a 2012/13/EU és a 2013/48/EU irányelvek időbeli hatállyal kapcsolatos szabályainál, melyek meghatározzák, hogy az információhoz és az ügyvédi segítséghez való jog a gyanúsítás vagy a vád közlésétől kezdődik, ám nem határozzák meg, hogy mi minősül ilyen közlésnek.⁵⁸⁷ Emiatt az EUB az alábbiakban vizsgált ügyek egyikében kénytelen volt tisztázni ezt a kérdést.⁵⁸⁸ Szintén az irányelvek minimumharmonizációs jellegéből adódó hiányosság, hogy az (EU) 2016/343 irányelv elmulasztotta pontosan körülhatárolni a terhelt jelenléthez fűződő jogának tartalmát.⁵⁸⁹ Ennél fogva az alábbiakban vizsgált ügyekben az EUB-nak kellett feltöltenie tartalommal a jelenlét jogát, sőt, meghatároznia azt, hogy milyen feltételek mentén alkalmazható a jelenlét jogának megsértésével beszerzett bizonyíték,⁵⁹⁰ vagy éppen azt, hogy hogyan orvosolható a terhelt távolléte egyes eljárási cselekményekről.⁵⁹¹ Már ebből a rövid felsorolásból is egyértelmű, hogy az irányelvek számos szabályozási hiányosságban szenvednek, ami természetesen abból ered, hogy minimumharmonizációt valósítanak meg. Az EUB esetjogából pedig egyértelművé válik, hogy a tagállamok az irányelvekben fellelhető joghézagokat átültették saját jogrendszerükbe is, ami miatt a büntetőeljárás garanciák bizonyos körülmények között nem funkcionálnak megfelelően. Jelenleg csak az EUB ítéleteivel lehet kitölteni ezeket a joghézagokat.

Ennél fogva az EUB a vizsgált ügyek mindegyikében pontosította valamely irányelv szabályának tartalmát, vagy önálló jelentéstartalommal ruházott fel olyan fogalmakat, amelyeket az irányelvek tartalmaznak. Ennek segítségével közelíti az átültető normákat

⁵⁸⁵ 2010/64/EU 3. cikk (4) bekezdés

⁵⁸⁶ Az irányelv ugyan kimondja, hogy a tolmácsolás minőségének elégségesnek kell lennie ahhoz, hogy a terhelt hatékonyan védekezhessen a büntetőeljárásban, azonban az ellenőrzés módját nem határozza meg. Ld.: 2010/64/EU 2. cikk (8) bekezdés

⁵⁸⁷ A 2013/48/EU irányelv például úgy fogalmaz, hogy az ügyvédi segítségnyújtáshoz való jog attól kezdve illeti meg a terheltet, hogy hivatalos értesítés útján vagy más módon tudomására hozzák, hogy őt bűncselekménnyel gyanúsítják vagy vádolják. A hivatalos értesítés melletti más mód definíciója hiányzik az irányelvből. Ld.: 2013/48/EU 2. cikk (1) bekezdés; Vania Costa RAMOS – Begona Vidal FERNANDEZ: „Access to a Lawyer and Legal Aid (Directives 2013/48 and 2016/1919)” in Coral ARANGÜENA FANEGO – Monsterrat de HOYOS SANCHO – Alejandro HERNÁNDEZ LÓPEZ (szerk.): *Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons in Criminal Proceedings Good Practices Throughout the European Union* (Svájc: Springer 2021) 41.

⁵⁸⁸ C-209/22. sz. Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit ügy [EU:C:2023:634]

⁵⁸⁹ Az irányelv csupán a terhelt értesítésével kapcsolatos követelményeket fekteti le, amelyek megszegése esetén megilleti őt az újratárgyalás joga. Ld.: (EU) 2016/343 8-9. cikk

⁵⁹⁰ C-348/21. sz. HYA és társai ügy [EU:C:2022:965]

⁵⁹¹ C-347/21. sz. DD ügy [EU:C:2022:692]

és a tagállami büntető igazságügyi rendszereket. Éppen ezért az ítéletek fontos tanulságokat tartalmaznak a jogalkotók és a jogalkalmazók számára is, hiszen lényegében az EUB egyedi ügyek segítségével meghatározza az irányelvekben foglalt szabályok konkrét tartalmát, amire pont azok minimumharmonizációs jellegéből adódóan nem került sor. Az EUB esetjogában megjelenő standardok pedig akár az irányelvek módosítására is felhasználhatók volnának, hogy következetesebb büntetőeljárési garanciarendszer jöjjön létre az EU-ban.

Az alábbi alpontokban kísérletet teszek az EUB releváns esetjogának elemző-értékelő szempontú feldolgozására, hogy megállapítsam a legfontosabb standardokat, amelyek felhasználhatók lennének az EU büntetőeljárési garanciarendszerének továbbfejlesztésére. Ehhez először a 2010/64/EU irányelvvel kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásokat vizsgálom. Ezt követően a 2012/13/EU és a 2013/48/EU irányelvekkel kapcsolatos ítéleteket is elemzem. Végül pedig az (EU) 2016/343 irányelvvel összefüggésben indult ügyeket vizsgálom. Az EUB gyakorlatának áttekinthető vizsgálatához a következő alpontokat további logikai egységekre fogom bontani. Ezeket aszerint alakítom ki, hogy az EUB a vizsgált irányelvek mely szabályaival kapcsolatban hozott ítéletet. Így világos logikai rendben lehet látni, hogy az EUB ítéleteiből milyen következtetéseket lehet levonni az irányelvek alkalmazásával kapcsolatban.

3.i. Az EUB 2010/64/EU irányelvvel kapcsolatos ítéletei

Az EUB fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog minimumtartalmát szabályozó irányelvvel kapcsolatos ítéletei pontosították a fordítás és tolmácsolás kötelezettségének tárgyi hatályát, a lényeges iratok tárgykörét, a fordítás terjedelmét, a tolmácsolás minőségének ellenőrzésével szemben támasztott követelményeket, valamint a jogorvoslati jog megfelelő érvényesülésével szemben támasztott követelményeket.

a. A tolmácsolás és fordítás kötelezettségének tárgyi hatálya

Az EUB a *C-216/14 sz. Covaci* ügyben azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a büntetőeljárás terheltjének beadványai vajon a 2010/64/EU irányelv által szabályozott tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog hatálya alá tartoznak-e. Vagyis az EUB azt

vizsgálta, hogy e két alapvető eljárási garancia kiterjed-e a terhelt kommunikációjára vagy sem.⁵⁹²

Az alapeljárásban a német ügyészség büntetővégzés kibocsátására tett javaslatot a terhelttel szemben.⁵⁹³ A büntetővégzést egyszerűsített büntetőeljárásban lehet kibocsátani. Amennyiben a terhelt nem kérelmezi a tárgyalás tartását, akkor a büntetővégzés két héttel a kézbesítést követően jogerőre emelkedik, és az ügy tárgyalás nélkül zárul.⁵⁹⁴ A német büntetőeljárási törvény nem biztosítja a lehetőséget, hogy a terhelt ezt a kérelmet idegen nyelven adja be. Ehelyett az illetékes bíróság csak német nyelven írott kérelmet fogadhat el.⁵⁹⁵ Az előterjesztő bíróság aggályosnak vélte ezt a szabályt, ezért úgy döntött, hogy kérdéseket terjeszt az EUB elé, melyek közül az egyik kifejezetten arra vonatkozott, hogy e szabályozás összhangban áll-e a 2010/64/EU irányelvvel.⁵⁹⁶

Az EUB úgy vélte, hogy a szóban forgó német szabályozás nem ellentétes a 2010/64/EU irányelvvel, vagyis, ha egy tagállam nem biztosítja a terhelt beadványainak fordítását a büntetőeljárásban, az összhangban áll az uniós joggal.⁵⁹⁷ Ezt azzal indokolta, hogy sem a fordításhoz, sem pedig a tolmácsoláshoz való jog tárgyi hatálya nem terjed ki a terhelt beadványaira. E következtetés levonása során az EJEB gyakorlatára is hivatkozott, ami kimondja, hogy mind a tolmácsolás, mind pedig a fordítás kizárólag azt a célt szolgálja, hogy a terhelt megértse az ellene folyó büntetőeljárást.⁵⁹⁸ Ezzel valamelyest szembe megy, hogy az EUB azt is megjegyezte az ügyben, hogy a tolmácsolást biztosítani kellett volna a terhelt számára, amennyiben személyesen, a bíróság előtt terjesztette volna elő a tárgyalás tartására irányuló kérelmét.⁵⁹⁹

Tehát az EUB kategorikusan, és kissé formális indokok alapján elutasította azt, hogy az irányelv tárgyi hatálya alá tartozna a terhelt beadványainak fordítása. Lényegében az EJEB gyakorlatára hivatkozva kimondta, hogy a terhelt beadványai fordításának kötelezettsége túlmenne az irányelv célján, mivel a tolmácsoláshoz és fordításhoz való

⁵⁹² Maciej FINGAS: „The Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings – Challenges and Difficulties Stemming from the Implementation of the Directive 2010/64/EU” *European Criminal Law Review* 2019/2. 181.

⁵⁹³ C-216/14. sz. Covaci ügy [EU:C:2015:686] (a továbbiakban: C-216/14.) 19. bekezdés

⁵⁹⁴ C-216/14. 20. bekezdés

⁵⁹⁵ C-216/14. 21. bekezdés

⁵⁹⁶ C-216/14. 22. bekezdés

⁵⁹⁷ C-216/14. 51. bekezdés

⁵⁹⁸ C-216/14. 39. bekezdés

⁵⁹⁹ C-216/14. 42. bekezdés

jog tartalma szűkebb. Érdeemes kiemelni, hogy annak ellenére indokolta e döntését, hogy az irányelv egyetlen szabályhelye sem biztosítja a terhelt számára, hogy beadványait lefordítsák. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a tagállamok nem azért biztosítják a fordítást, hogy a terhelt az általa értett nyelv segítségével vehessen részt a teljes büntetőeljárásban, hanem csupán azért, hogy az igazságügyi hatóságok vele szemben hozott döntéseit megismerhesse, ezáltal megértse a büntetőeljárást. Ugyanakkor az ítéletből arra is lehet következtetni, hogy a tolmácsoláshoz való jog kiterjed a terhelt és a bíróság közötti bármely kommunikációra, nem csupán a tárgyalásra, ugyanis a tárgyalás tartása iránti kérelem nyilvánvalóan tárgyaláson kívüli cselekmény. Ezzel lényegében EUB nem tér el az EJEE tartalmától, mivel az is a tolmácsolást részesíti előnyben a fordítással szemben.

A fordításhoz és a tolmácsoláshoz való jog eltérő terjedelme feltűnt a jogtudománynak, és e tényt kritikával illették, ugyanis figyelembe kell venni, hogy az irányelv elsődleges célja nem az, hogy a terhelt megértse az ellene folyó büntetőeljárást, hanem az, hogy képes legyen hatékonyan gyakorolni a védelemhez való jogát.⁶⁰⁰ Ehhez a büntetőeljárás megértése csupán eszköz, nem pedig a cél.⁶⁰¹ Éppen ezért érdemes volna legalább a terhelt azon beadványainak fordítását biztosítani, amelyek a védekezéséhez szükségesek. Az EUB ítélete alapján erre azonban csak az irányelv módosítása útján lenne lehetőség.

b. A lényeges iratok fogalma

Az EUB több ügyben is foglalkozott azzal, hogy az igazságügyi hatóságok mely döntései tartoznak a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1)-(3) bekezdésében említett lényeges iratok közé. A lényeges iratnak a fordításhoz való jog tárgykörében van jelentősége. A 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése előírja, hogy a terhelt számára rendelkezésre bocsássák azon iratok írásbeli fordítását, amelyek lényegesek (szükségesek) ahhoz, hogy a terhelt ténylegesen képes legyen gyakorolni a védelemhez való jogát.⁶⁰² Az irányelv szerint lényeges irat különösen a vád, a vádirat, bármely ítélet, és minden határozat, amely szabadságelvonásról szól.⁶⁰³ Mivel ezen iratok nem fedik le az irányelv 3. cikk (1) bekezdésében alkalmazott definíciót, ezért ugyanezen cikk (3) bekezdése a tagállamok mérlegelésére bízta, hogy milyen egyéb iratokat kell még lefordítani.⁶⁰⁴ Értelemszerűen

⁶⁰⁰ 2010/64/EU preambulumban (5)

⁶⁰¹ FINGAS: „The Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings” 182.

⁶⁰² 2010/64/EU 3. cikk (1) bekezdés

⁶⁰³ 2010/64/EU 3. cikk (2) bekezdés

⁶⁰⁴ 2010/64/EU 3. cikk (3) bekezdés

a fordítás szükségességének mérlegelése során azt kell figyelembe venni, hogy az adott irat ismerete szükséges-e ahhoz, hogy a terhelt hatékonyan védekezhessen a büntetőeljárás során.

Az irányelv elméletileg megfelelően szabályozza e kérdéskört. Emlékeztetni kell arra, hogy a tagállamok büntető igazságügyi rendszerei eltérnek egymástól. Emiatt nem igazán volna lehetőség arra, hogy az irányelv taxatív felsorolást adjon azokról az eljárási iratokról, amelyeket kötelező lefordítani, hiszen attól, hogy egy meghatározott joghatásokkal rendelkező végzés vagy határozat létezik egy tagállamban, még nem fog létezni ugyanez más tagállamban is. Emiatt lehetetlen lenne felsorolni az összes irattípust az irányelvben, amelyek fordítása szükséges a büntetőeljárásban.⁶⁰⁵ Erre kiváló példa a portugál büntetőeljárás törvény által alkalmazott TIR, ami egy speciális eljárási irat. A TIR-ben a terhelt nyilatkozik a tartózkodási helyéről. Ez az irat lényegében arra szolgál, hogy a hatóságok képesek legyenek kapcsolatot tartani a terhelttel. A TIR-ben tájékoztatják a terheltet, hogy még a büntetés kiszabást követően is köteles tájékoztatni a hatóságot, ha lakcímét megváltoztatja.⁶⁰⁶ Hasonló eljárási jellegű döntés nem létezik például a magyar büntetőeljárásban.

A portugál büntetőeljárás jog által alkalmazott TIR relevanciája a *C-242/22. PPU sz. TL* ügyben merült fel, ahol az alapeljárásban először nem biztosították a terhelt számára a TIR fordítását. Sőt, a terheltet tolmács sem segítette a TIR megértésében.⁶⁰⁷ Ennél fogva a terhelt nem értesült arról, hogy köteles bejelentenie a lakcímének megváltozását, ezért nem tájékoztatta a hatóságokat arról. A hatóságok idézést bocsátottak ki vele szemben, hogy meghallgassák a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti magatartási szabályok betartásáról. Ezt az idézést sem fordították le. Mivel pedig az idézést a terhelt költözés előtti címére küldték, a címzett nem vette át azt. Emiatt a bíróság határozatot hozott a szabadságvesztés büntetés felfüggesztésének megszüntetéséről. E határozatot szintén nem fordították le.⁶⁰⁸ A terhelt megtámadta a szabadságvesztés végrehajtását elrendelő határozatot arra hivatkozva, hogy nem fordították le e három iratot annak ellenére, hogy erre szükség lett volna az irányelv szabályainak megfelelően.⁶⁰⁹ Vagyis

⁶⁰⁵ Silvia ALLEGREZZA – Lorenzo BERNARDINI: „Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings” in Maria Garzia COPPETTA (szerk.): *Immigration, personal liberty and fundamental rights* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2023) 130.

⁶⁰⁶ C-242/22. PPU sz. TL (EU:C:2022:611] (a továbbiakban: C-242/22. PPU) 27. bekezdés

⁶⁰⁷ C-242/22. PPU 16-17. bekezdés

⁶⁰⁸ C-242/22. PPU 23. bekezdés

⁶⁰⁹ C-242/22. PPU 22. bekezdés

jelen ügyben az EUB nem csak azt vizsgálta, hogy a TIR lényeges iratnak minősül-e, hanem azt is, hogy a próbaidőre meghatározott magatartási szabályok betartásáról szóló meghallgatásra idéző végzés, valamint a szabadságvesztés végrehajtásáról szóló határozat kötelező fordítás tárgyát képezi-e.

Az EUB megállapította, hogy mindhárom irat lényeges eljárási iratnak minősül, ugyanis azok alapvető fontosságúak a terhelt védekezésében, ezért fordítás tárgyát képezik.⁶¹⁰ Ezen iratok közül az utolsó tekintetében a legegyszerűbb amellet érvelni, hogy lényegesnek minősül a büntetőeljárásban. Mivel a korábban felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását rendeli el, ezért szabadságelvonásról szóló határozatnak tekinthető, amiről az irányelv *expressis verbis* kimondja, hogy lényeges iratnak minősül.⁶¹¹ A másik kettő eljárási irat viszont nem tartozik e kategóriába, így az EUB külön megindokolta, hogy miből ered ezen iratok lényegessége. A TIR kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy az tartalmazza a terhelt büntetőeljárási kötelezettségeit, amelyek betartásának elmulasztása súlyos eljárási következményeket eredményez (jelen ügyben a szabadságvesztés felfüggesztésének megszüntetését). Emiatt tartalmának ismerete elengedhetetlen a védelemhez való jog érvényesüléséhez.⁶¹² A próbaidő alatti magatartási szabályokkal kapcsolatos meghallgatásról szóló idézés pedig lehetővé teszi, hogy a terhelt kifejtse saját álláspontját, hogy miért nem tartotta be a magatartási szabályokat. Ha a terhelt nem adhatja elő saját indokait a magatartási szabályok betartása vagy megszegése kapcsán, azzal szintén a védelemhez való joga sérül, hiszen ezen a meghallgatáson dől el, hogy szükséges-e végrehajtani a szabadságvesztést.⁶¹³

Az EUB *C-278/16. sz. Sleutjes* ügyben hozott ítélete szintén a lényeges irat fogalmát érintette. Az alapügyben eljáró német bíróság büntetővégzést bocsátott ki.⁶¹⁴ A büntetővégzés sajátossága jelen esetben az volt, hogy csak a jogorvoslati kiiktatást fordították le a terhelt anyanyelvére.⁶¹⁵ Az előterjesztő bíróság azt kérdezte az EUB-től, hogy a büntetővégzés ítéletnek minősül-e és ezáltal a fordításhoz való jog tárgyát képezi-e.⁶¹⁶ Az EUB azonban nem ezt vizsgálta. Ehelyett arra keresete a választ, hogy a büntetővégzés lényeges iratnak minősül-e és ezáltal fordítás tárgyát képezi-e.⁶¹⁷ E

⁶¹⁰ C-242/22. PPU 53. bekezdés

⁶¹¹ C-242/22. PPU 66. bekezdés

⁶¹² C-242/22. PPU 60. bekezdés

⁶¹³ C-242/22. PPU 65. bekezdés

⁶¹⁴ C-278/16. sz. Sleutjes ügy [EU:C:2017:757] (a továbbiakban: C-278/16.) 10. bekezdés

⁶¹⁵ C-278/16. 12. bekezdés

⁶¹⁶ C-278/16. 19. bekezdés

⁶¹⁷ C-278/16. 25. bekezdés

tekintetben felhívta a figyelmet arra, hogy büntetővégzés kibocsátására egyszerűsített büntetőeljárásban van lehetőség, amelyben a terhelt a büntetővégzéssel értesül először arról, hogy őt bűncselekménnyel vádolják. Sőt, emellett, ha nem kérelmezi a tárgyalás tartását, a végzésben kiszabott büntetés végrehajthatóvá válik. Ennél fogva a büntetővégzés egyszerre vádemelésnek és ítéletnek is minősül.⁶¹⁸ Ebből pedig egyértelműen következik, hogy a büntetővégzést lényeges iratnak kell tekinteni, így fordítása kötelező.⁶¹⁹

Ezek az ítéletek felhasználhatók volnának a 2010/64/EU irányelvben foglalt fordításhoz való jog pontosabb szabályozásához. A *C-242/22. PPU sz. TL* ügyben ismertetett TIR mintájára lényeges eljárási iratnak kellene minősíteni minden olyan végzést és határozatot, ami kötelezettséget ró a terheltre, valamint a *C-278/16. sz. Sleutjes* ügyben hozott ítélet alapján minden olyan végzést lényeges iratnak kellene tekinteni, amelyet egyszerűsített büntetőeljárásban hoznak, és amelynek célja a büntetőeljárás gyorsított lezárása.

c. A fordítás terjedelme

Az EUB a *C-338/20. sz. Prokuratura Rejonowa Łódź-Bałuty* ügyben a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdését pontosította, amely lehetőséget biztosít a hatóságok számára, hogy a lényeges iratoknak csupán azon elemeit fordítsák le, amelyek lényegesek a terhelt számára, hogy megismerje az ellene indított ügyet.⁶²⁰ Az előzetes döntéshozatali eljárásban az EUB egy pénzbüntetést kiszabó ítélet más tagállamban történő elismerhetősége kapcsán jelentette ki,⁶²¹ hogy a fordítási kötelezettség annak ellenére is kiterjed az ilyen ítéletekre, hogy azoknak a kölcsönös elismerését szabályozó 2005/214/IB kerethatározat ezt nem szabja meg.⁶²² Az EUB ebben az ügyben azt is kimondta, hogy a határozat fordításának legalább tartalmaznia kell a határozat azon elemeit, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a terhelt megértse azt, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével vádolják, és ennek megfelelően védekezhessen. Az EUB szerint ezen elemek magukba foglalják legalább a határozat alapjául szolgáló tényeket, a megállapított jogsértést, a kiszabott büntetést, a határozattal szemben rendelkezésre álló

⁶¹⁸ C-278/16. 30-31. bekezdés; Lawrence SIRY: „The ABC’s of the interpretation and translation directive” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 47.

⁶¹⁹ C-278/16. 34. bekezdés

⁶²⁰ 2010/64/EU 3. cikk (4) bekezdés

⁶²¹ C-338/20. sz. Prokuratura Rejonowa Łódź-Bałuty ügy [EU:C:2021:805] (a továbbiakban: C-338/20.) 15-16. bekezdés

⁶²² C-338/20. 26. bekezdés

jogorvoslatot és annak határidejét, valamint azt, hogy mely szervnek kell címezni a jogorvoslati kérelmet.⁶²³

Ebből az ítéletből könnyedén ki lehetne venni azokat a tartalmi elemeket, amelyek lefordítása feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a terhelt megértse az ellene folyó büntetőeljárást, és képes legyen hatékonyan védekezni. A 2010/64/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdése, amely lehetőséget biztosít az eljárási iratok részbeni lefordítására, kiegészíthető volna ezekkel a tartalmi elemekkel. Ezáltal valódi minimumszabályként funkcionálhatna, ami nem csak a hatóságok számára biztosít könnyítést, de a terhelt hatékony védekezéshez való jogát is őrizné.

d. A tolmácsolás minőségének ellenőrzése

Az EUB a *C-564/19. sz. IS* ügyben a tolmácsolás minőségének ellenőrzésével kapcsolatban adott iránymutatást, ami azért jelentős, mert a 2010/64/EU irányelv ugyan lehetőséget biztosít a tolmácsolás minősége miatti panasztételre, ám nem határozza meg azokat a szempontokat, amelyek alapján az eljáró bíróságnak vizsgálnia kell azt.⁶²⁴ Az alapügyben egy olyan terheltet hallgattak ki, aki nem beszélte a büntetőeljárás nyelvét. Emiatt tolmácsot rendeltek ki számára. A gyanúsított kihallgatáson azonban védője nem tudott részt venni. Emiatt a terhelt megtagadta a vallomástételt. Ezt követően szabadon bocsátották, és elhagyta az országot.⁶²⁵ Az előterjesztő bíróság fő aggálya az volt, hogy nem tudta ellenőrizni a tolmácsolás minőségét, ugyanis a magyar jogrend nem hozta létre a szakfordítók és tolmácsok névjegyzékét, és más információval sem rendelkezett a tolmács kirendelésére irányuló eljárásról.⁶²⁶ Ennek fényében az előterjesztő bíróság úgy vélte, hogy nem lehet biztos abban, hogy a terheltet megfelelően tájékoztatták az ellene felhozott gyanúról. Emiatt kérdésként merült fel benne, hogy folytatható-e a büntetőeljárás a terhelt távollétében.⁶²⁷

Az EUB az EJEB esetjogára hivatkozva elismerte, hogy az eljáró hatóságok kötelezettsége nem merül ki a tolmács kirendelésében, hanem kötelesek ellenőrizni is a tolmácsolás minőségét, amennyiben felhívják a figyelmüket erre. E kötelezettség elmulasztása sérti a védelemhez való jogot.⁶²⁸ Mivel az irányelv nem fekteti le, hogy

⁶²³ C-338/20. 39. bekezdés

⁶²⁴ 2010/64/EU 2. cikk (5) bekezdés

⁶²⁵ C-564/19. sz. IS ügy [EU:C:2021:949] (a továbbiakban: C-564/19.) 25-28. bekezdés

⁶²⁶ C-564/19. 31. bekezdés; Kim Lane SCHEPPELE: „The law requires translation: The Hungarian preliminary reference on preliminary references: IS” *Common Market Law Review* 2022/4. 1107.

⁶²⁷ C-564/19. 32. bekezdés

⁶²⁸ C-564/19. 113-114. bekezdés

milyen szempontok szerint kell értékelni a tolmácsolás minőségét, az EUB saját maga határozta meg azt, hogy a tolmácsolás minősége csak úgy ellenőrizhető, ha a bíróság ismeri a tolmácsok kiválasztására és kijelölésére irányuló eljárásra vonatkozó információkat.⁶²⁹

Az EUB arra is választ adott, hogy mi történik akkor, ha nem ellenőrizhető a tolmácsolás minősége. Mindenekelőtt úgy tartotta, hogy ilyen esetekben lehetetlen megállapítani azt, hogy a terheltet tájékoztatták-e az ellene felhozott vádról. Mivel pedig a vádról szóló tájékoztatás meghatározó jelentőségű a büntetőeljárásban, és a védelemhez való jog tekintetében, ezért úgy kell tekinteni a helyzetet, mintha a terheltet egyáltalán nem tájékoztatták volna.⁶³⁰

Ebből az ítéletből szintén levonható legalább egy olyan következtetés, amivel a 2010/64/EU irányelv szabályait pontosítani lehetne. Az irányelv 2. cikk (8) bekezdése meghatározza a tolmácsolás minőségi követelményét, ezáltal fontos kiegészítő funkciót lát el ugyanezen cikk (5) bekezdésével kapcsolatban, amely jogorvoslati jogot biztosít a tolmácsolás elégtelen minősége esetére. Véleményem szerint a 2. cikk (8) bekezdésében szükséges volna a jogorvoslati jog kapcsán azon szempontok meghatározása is, amelyek segíthetnek a minőség értékelésénél. Ilyen szempont lehetne az ítéletben is megjelenő kiválasztásra irányuló eljárás ismerete.

e. Jogorvoslati jogok az irányelvben

Végül, de nem utolsó sorban az EUB a *C-242/22. PPU sz. TL* ügyben azt is vizsgálta, hogy az alapügyben rendelkezésre álló jogorvoslati jogok megfelelők-e. Mindenekelőtt érdemes leszögezni, hogy a 2010/64/EU irányelv a tagállamra bízta a jogorvoslati jog kialakítását, ami a tagállamok eljárási autonómiájának megtestesülése. Azonban a jogorvoslati jognak meg kell felelnie az egyenértékűség, valamint a tényleges érvényesülés elveinek.⁶³¹ Ez azt jelenti, hogy a jogorvoslati jog a tisztán nemzeti

⁶²⁹ MOHAY Ágoston – SZIJÁRTÓ István: „Criminal procedures, preliminary references and judicial independence: A balancing act? Case C-564/19 IS” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2022/5. 634.; C-564/19. 115. bekezdés

⁶³⁰ C-564/19. 136. bekezdés

⁶³¹ A tagállamok eljárási autonómiája az uniós jog által biztosított jogorvoslati jogok körében azt jelenti, hogy szabadon kialakíthatják a jogorvoslati jog szabályait feltéve, hogy az megfelel a hatékony jogorvoslati jog Alapjogi Charta 47. cikkében lefektetett követelményének. Amennyiben a tagállamok belátására van bízva e jog kialakítása, akkor utólag lehet csak megítélni, hogy az megfelel-e ennek a követelménynek. Az EUB ennek a megítélésére alkalmazza a hatékony érvényesülés és az egyenértékűség elveit. Ezen elveket számos ítéletében alkalmazta zsinórmértékként, mint például a C-33/76. sz. *Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG c Landwirtschaftskammer für das Saarland*, vagy a

büntetőeljárásban biztosított joggal azonos tartalmúnak kell lennie, és a szabályai nem tehetik nehezen alkalmazhatóvá vagy alkalmazhatatlanná azt.⁶³² A portugál büntetőeljárás törvény által biztosított jogorvoslati jog értelmében a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog megsértése miatt a terhelt kérelemmel élhet, még hozzá az adott eljárási cselekmény befejezése előtt.⁶³³ Az EUB először is megállapította, hogy a rendelkezésre álló jogorvoslat megfelel az egyenértékűség elvének, ugyanis minden terhelt számára azonos tartalommal biztosítja a jogot.⁶³⁴ Azonban megállapította, hogy nem felel meg a tényleges érvényesülés elvének, ugyanis a terheltet nem tájékoztatták arról, hogy jogosult a fordításra és a tolmácsolásra.⁶³⁵ E tekintetben tehát megállapítható, hogy a jogorvoslati jog csak akkor lehet hatékony, ha a terheltet tájékoztatják e jogairól. Mivel ez nem történt meg, képtelen volt azokra hivatkozni. Ehelyett olyan szabályozás állna összhangban az uniós joggal, amelynél a jogorvoslati jog akkor nyílik meg, amikor a terheltet tájékoztatják a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogáról.

Az EUB jelen ügyben hozott ítélete megerősíti a tagállamok eljárási autonómiáját a 2010/64/EU irányelvben biztosított jogorvoslati jog kialakítása terén. Ezen túl azonban jól szemlélteti, hogy az eljárásjogi irányelvek együttesen képesek igazán hatékonyan működni, ugyanis a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogról is tájékoztatni kell a terheltet a 2012/13/EU irányelv szabályai szerint,⁶³⁶ továbbá rámutat az eljárási autonómia kettő fontos korlátozó elvére és azok gyakorlati alkalmazására is.

3.ii. Az EUB 2012/13/EU és 2013/48/EU irányelvekkel kapcsolatos ítéletei

Az EUB a tájékoztatáshoz való jogot, valamint az ügyvédi segítségnyújtáshoz való jogot szabályozó irányelvekkel kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásaiban megállapította, hogy az irányelvek hatálya nem csak akkor terjed ki a terheltre, ha az adott tagállam büntetőeljárás joga kifejezetten gyanúsított státuszt biztosít számára, a váddal kapcsolatos tájékoztatás tárgykörébe vonta a büntetővégzést, valamint tisztázta az igazságügyi hatóságok tájékoztatással kapcsolatos kötelezettségeit, a fogva tartás okaira vonatkozó tájékoztatási kötelezettség eljárási szabályait és tartalmát és a tájékoztatáshoz való jog megsértése esetén rendelkezésre álló jogorvoslati jog tartalmát is.

C-300/17. sz. Hochtief AG ügyekben. Ld.: Eleftheria NEFRAMI: „Article 47 of the Charter in the Opinion Procedure: Some Reflections Following Opinion 1/17” *European Papers* 2021/1. 748.

⁶³² C-242/22. PPU 75. bekezdés

⁶³³ C-242/22. PPU 71. bekezdés

⁶³⁴ C-242/22. PPU 76. bekezdés

⁶³⁵ C-242/22. PPU 79. bekezdés

⁶³⁶ 2012/13/EU 3. cikk (1) bekezdés d) pont

a. Az irányelvek hatálya

A C-209/22. sz. *Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit* ügy alapproblémája az volt, hogy a bolgár büntetőeljárás törvény nem biztosítja a büntetőeljárás terhelt számára a gyanúsított státuszát. Emiatt az alapügyben eljáró bolgár bíróság bizonytalan volt abban, hogy alkalmazni kell-e a 2012/13/EU és a 2013/48/EU irányelvek szabályait, ugyanis időbeli hatályuk akkor kezdődik, amikor a gyanúsítást vagy a vádat a terhelt tudomására hozzák,⁶³⁷ ami tipikusan hivatalos közlés útján történik. Az alapügyben viszont a gyanúsítás hivatalos közlése elmaradt. Azonban az EUB megállapította, hogy a 2012/13/EU és a 2013/48/EU irányelv hatálya ilyen esetben is kiterjed a tárgyalást megelőző szakaszban elrendelt nyomozási cselekményekre. Az alapügyben egy rendőrségi ellenőrzés során kettő személy bevallotta, hogy kábítószer birtokolnak.⁶³⁸ Az egyik személyt motozás alá vonták. Ezt a kényszerintézkedést bírói engedély nélkül fogadosították, amire lehetőség van, de ilyenkor utólagos bírói felülvizsgálatot kell végezni.⁶³⁹ A gyanúsítottat ezt követően kihallgatták, és vallomást tett, amiben azt nyilatkozta, hogy a kábítószer személyes használatra tartotta.⁶⁴⁰

Az utólagos bírói kontroll során az előterjesztő bíróságnak kétségei merültek fel, hogy az általa elvégzendő felülvizsgálat hatásos eszköz-e annak garantálására, hogy a terhelt tájékoztatásához és ügyvédi segítséghez való jogát tiszteletben tartásuk.⁶⁴¹ Ezen aggályát arra alapozta, hogy a felülvizsgálat tárgya csak az elrendelés alaki feltételeire terjed ki.⁶⁴² Ezen túl arra is felhívta a figyelmet, hogy a bolgár büntetőeljárás kódex nem ismeri a gyanúsított fogalmát. A terheltet megillető garanciák először a vád közlésétől járnak, ami azt jelenti, hogy a terhelt a nyomozási szakban súlyosan hátrányos helyzetben van, mert az eljárás garanciák nem illetik meg.⁶⁴³ Emiatt az előterjesztő bíróság többek között azt kérdezte az EUB-tól, hogy kiterjed-e a tájékoztatáshoz való jog, valamint az ügyvédi segítséghez való jog hatálya a motozás alá vont személyre annak ellenére, hogy formálisan nem gyanúsított.⁶⁴⁴ Az ügyben felmerült másik kérdéssel a jogorvoslással kapcsolatos alpontban foglalkozom.

⁶³⁷ 2012/13/EU 2. cikk (1) bekezdés, 2013/48/EU 2. cikk (1) bekezdés

⁶³⁸ C-209/22. sz. *Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit* ügy [EU:C:2023:634] (továbbiakban: C-209/22.) 18-19. bekezdés

⁶³⁹ C-209/22. 21. bekezdés

⁶⁴⁰ C-209/22. 23. bekezdés

⁶⁴¹ C-209/22. 25. bekezdés

⁶⁴² C-209/22. 26. bekezdés

⁶⁴³ C-209/22. 27. bekezdés

⁶⁴⁴ C-209/22. 32. bekezdés

Az EUB mindkettő irányelv tekintetében megállapította, hogy azok hatálya akkor kezdődik, amikor a hatóság hivatalos értesítés útján vagy más módon a terhelt tudomására hozza, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őt.⁶⁴⁵ Ezzel kapcsolatban az EUB felhívta a figyelmet arra, hogy a terhelt vallomás tétele utáni eljárási cselekmény foganatosítása megfelel a gyanúsításról való tájékoztatás utóbbi módjának. Azaz a gyanúsítás önálló fogalomként jelenik meg az EUB gyakorlatában, amelyhez nem feltétlenül szükséges a formális tájékoztatás. Helyette lényegében a hatóságok „ráutaló magatartásával” is végbe mehet az és a terhelt ügy is gyanúsított státuszt nyerhet – legalábbis az irányelvek hatálya szempontjából -, hogy valójában az irányadó büntetőeljárás törvény nem ismeri ezt a fogalmat.⁶⁴⁶ Emiatt jelen körülmények között a terhelteket akkor is megilleti a tájékoztatáshoz való jog, valamint az ügyvédi segítséghez való jog, ha formálisan nem létezik a gyanúsított státusza a bolgár jogban.⁶⁴⁷

Az EUB ebben az ügyben hozott ítélete szintén olyan standardot tartalmaz, amelynek az irányelvekben történő kifejezett rögzítése jelentősen javítaná a terhelt státusát a büntetőeljárásban. Ahelyett, hogy az irányelvek egyszerűen a „más módon” kifejezést használják, szükségszerű volna ezt magyarázattal ellátni, amelyben utalni lehet arra, hogy a „más módon” történő tájékoztatás körébe tartozik minden olyan cselekmény a hatóságok részéről, amelyet bűncselekmény gyanújának felmerülése esetén tesznek.

b. A büntetővégzés útján történő tájékoztatással szemben támasztott követelmények

A C-615/18. sz. *Staatsanwaltschaft Offenburg* ügy szintén a német büntetővégzéssel állt kapcsolatban.⁶⁴⁸ Az EUB ebben az ügyben megerősítette, hogy a büntetővégzés a váddal kapcsolatos tájékoztatásnak minősül,⁶⁴⁹ és mint ilyen, alkalmazni kell rá a 2012/13/EU irányelv szabályait. Ezen túl azonban megállapította azt is, hogy a terhelt nem kötelezhető arra, hogy saját maga tájékozódjon az ellene folyó büntetőeljárás állásáról.

⁶⁴⁵ C-209/22. 35-36. bekezdés

⁶⁴⁶ C-209/22. 43. bekezdés; Az EUB véleményét a jogtudomány is osztja. Sőt, az EJEB is ezt a megoldást alkalmazza. Ld.: Silvia ALLEGREZZA – Valentina COVOLO: „The directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings: Status quo or step forward?” in Zlata ĐURĐEVIĆ – Elizabeta IVIČEVIĆ KARAS (szerk.): *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Horvátország: Croatian Association of European Criminal Law 2016) 43.

⁶⁴⁷ C-209/22. 44. bekezdés

⁶⁴⁸ Thomas WAHL: „CJEU Imposes Further Restrictions to German Penal Order System” *eurcim* <https://eucrim.eu/news/cjeu-imposes-further-restrictions-german-penal-order-system/>

⁶⁴⁹ C-615/18. sz. *Staatsanwaltschaft Offenburg* ügy [EU:C:2020:376] (a továbbiakban: C-615/18.) 46-47. bekezdés

Az alapügyben egy lengyelországi lakóhellyel rendelkező lengyel állampolgárral szemben közlekedési bűncselekmény miatt járművezetéstől eltiltást alkalmaztak büntetésként.⁶⁵⁰ A büntetőeljárást a terhelt távollétében folytatták le. Emiatt a terhelt köteles volt kijelölni egy kézbesítési megbízottat, akinek kézbesítették a vele szemben hozott büntetővégzést.⁶⁵¹ A kézbesítést követően a kézbesítési megbízott postázta a büntetővégzést a terhelt lengyelországi címére, viszont nem lehetett ellenőrizni, hogy az tényleg megérkezett a terheltnek.⁶⁵² A büntetővégzés ellen nem nyújtottak be fellebbezést, és később a lengyel állampolgárt Németországban újból közúti ellenőrzés alá vonták. Ekkor derült csak ki számára, hogy eltiltás hatálya alatt áll.⁶⁵³ Mivel engedély nélkül vezette a járművet, ismét büntetőeljárást indítottak vele szemben, azonban az előterjesztő bíróság úgy vélte, hogy a terheltnek nem volt tudomása az eltiltásról.⁶⁵⁴ Ennek az volt az oka, hogy a terhelt nem tudott arról, hogy – a német büntetőeljárás törvény szabályai alapján – az ő felelőssége érdeklődni a kézbesítési megbízottnál arról, hogy kézbesítettek-e számára bármit az ügyben.⁶⁵⁵

Az előterjesztő bíróság többek között azt kérdezte az EUB-tól, hogy összhangban áll-e az uniós joggal az, hogy a terhelt a kézbesítési megbízottnál köteles érdeklődni a számára kézbesített iratokról.⁶⁵⁶ Az előterjesztő bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a német büntetőeljárás törvény nem határozza meg kézbesítési megbízott számára, hogy miként továbbítsa a büntetővégzést a terheltnek, tehát a terhelt rövid úton csak a kézbesítési megbízott megkeresése útján győződhet meg arról, hogy kapott-e bármilyen küldeményt az eljáró bíróságtól.⁶⁵⁷

Az EUB először megjegyezte, hogy a végzés hiába tekinthető a vád közlésének, az irányelv a kézbesítéssel kapcsolatban nem állapít meg szabályokat. Viszont az irányelv céljából az következik, hogy olyan módon és kellő időben kell közölni, vagy kézbesíteni azt, hogy a terhelt megfelelően felkészülhessen a védekezésre.⁶⁵⁸ Erre az EUB szerint nem határozható meg konkrét időpont, viszont kimondta, hogy nem reális elvárás az, hogy a terhelt érdeklődjön a kézbesítési megbízottnál, ugyanis a váddal kapcsolatos

⁶⁵⁰ C-615/18. 12. bekezdés

⁶⁵¹ C-615/18. 13. bekezdés

⁶⁵² C-615/18. 15. bekezdés

⁶⁵³ C-615/18. 16-17. bekezdés

⁶⁵⁴ C-615/18. 18-19. bekezdés

⁶⁵⁵ C-615/18. 14. bekezdés

⁶⁵⁶ C-615/18. 34. bekezdés

⁶⁵⁷ C-615/18. 26. bekezdés

⁶⁵⁸ C-615/18. 48-49. pont

tájékoztatás a hatóságot terhelő kötelezettség.⁶⁵⁹ Ebből az következik, hogy a német büntetőeljárás törvény kézbesítési megbízottra vonatkozó szabályai ellentétesek az uniós joggal annyiban, amennyiben arra kötelezik a terheltet, hogy saját maga tájékozódjon a kijelölt személynél arról, hogy kapott-e küldeményt a bíróságtól az ellene folytatott büntetőeljárásban.⁶⁶⁰

c. A fogva tartás okaira vonatkozó tájékoztatási kötelezettség eljárási szabályai és tartalma

Az EUB a C-608/21. sz. *Politseyski organ pri* ügyben elismerte annak a lehetőségét, hogy a hatóság kettő külön dokumentumban közölje az érintett személlyel az előzetes fogva tartásról szóló határozatot, valamint annak indokait.⁶⁶¹ Az érintett személyt őrizetbe vették.⁶⁶² Az őrizetbe vétel során a rendőrség nem biztosította a terhelt számára az őrizetbe vétel alapjául szolgáló jegyzőkönyvet.⁶⁶³ Az alapügyben alkalmazandó bolgár büntetőeljárás törvény szerint az őrizetbe vétel ténybeli és jogi indokainak feltüntetése a határozat alapvető követelménye. Ugyanakkor ezeket az információkat akár utólag egy kísérő dokumentumban is közölni lehet.⁶⁶⁴ Jelen ügyben azonban az érintett személy csak a jogorvoslati eljárásban ismerhette volna meg az előzetes fogva tartás indokait, ugyanis a bolgár büntetőeljárás törvény értelmében az őrizetbe vett személynek nincs iratbetekintési joga – ez utóbbi csak a vádlott számára biztosított.⁶⁶⁵ E körülmények között az előterjesztő bíróság azt kérdezte, hogy a fentieknek megfelelő szabályozás összhangban áll-e az uniós jog, közelebbről a 2012/13/EU irányelv szabályaival. Ezen kívül további kérdést is terjesztett az EUB elé, amiben arról érdeklődött, hogy őrizetbe vétel esetén a bűncselekményre vonatkozó tájékoztatásnak milyen adatokat kell tartalmaznia.⁶⁶⁶

Az EUB válaszában elismerte, hogy az irányelv nem határozza meg az őrizetbe vétel indokairól való tájékoztatásnak az időpontját, csak annyit mond ki, hogy a terheltet

⁶⁵⁹ C-615/18. 57. pont

⁶⁶⁰ EU Law Live: „Court of Justice clarifies the scope of the right to information in criminal proceedings” <https://eulawlive.com/court-of-justice-clarifies-the-scope-of-the-right-to-information-in-criminal-proceedings/>

⁶⁶¹ Thomas WHAL: „ECJ: Information on the Detention Grounds Must Be Prompt and Specific” *eucrim* <https://eucrim.eu/news/ecj-information-on-the-detention-grounds-must-be-prompt-and-specific/>

⁶⁶² C-608/21. sz. *Politseyski organ pri* ügy [EU:C:2023:426] (a továbbiakban: C-608/21.)17. pont

⁶⁶³ C-608/21. 21. pont

⁶⁶⁴ C-608/21. 28. pont

⁶⁶⁵ C-608/21. 29-30. pont

⁶⁶⁶ C-608/21. 33. bekezdés

haladéktalanul tájékoztatni kell.⁶⁶⁷ Sőt, a tájékoztatással kapcsolatos semmilyen egyéb eljárási szabályt nem tartalmaz, így az EUB nem látta akadályát annak, hogy az őrizetbe vétel okait más dokumentumban bocsássák a terhelt rendelkezésére.⁶⁶⁸ Viszont azt is kimondta, hogy még e kísérő dokumentumnak is meg kell felelnie a tájékoztatás időbeli követelményének. Tehát az okokat tartalmazó dokumentumot is haladéktalanul kell átadni. Ezzel kapcsolatban az EUB úgy vélte, hogy a közlés határideje a szabadságelvonás sajátos körülményei alapján határozható meg, ezért az eljáró bíróság feladata megítélni, hogy ezen időbeli követelmény teljesül-e.⁶⁶⁹ Ebből az következik, hogy noha lehetőség van az előzetes fogva tartást elrendelő határozattól elkülönülten közölni a fogva tartás indokait, azonban az uniós joggal ellentétes az, ha ezen indokok megismerésére csak a jogorvoslati eljárásban van lehetőség.⁶⁷⁰

A másik kérdés kapcsán pedig az EUB úgy vélte, hogy a fogva tartás okairól szóló tájékoztatónak tartalmaznia kell legalább a gyanúsítás tárgyát képező bűncselekménnyel kapcsolatos, az illetékes hatóság előtt ismert releváns tényeket (cselekmény helye, ideje, az érintett személy részvételének jellege),⁶⁷¹ valamint a gyanúsítás tárgyát képező bűncselekmények jogi megítélését.⁶⁷² Vagyis az EUB a válaszával egyértelműsítette, hogy fogva tartás elrendelése esetén melyek azok az információk, amelyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy a terhelt képes legyen érdemben védekezni.⁶⁷³ Ezeket a tényeket nevesíteni lehetne a 2012/13/EU irányelv 6. cikkében, amely a vád, valamint a fogva tartást elrendelő határozat tartalmáról és közlésének módjáról szól. Fontos, hogy e cikk csak nagy vonalakban írja körül a vád, és utóbbi határozat tartalmát, ami ahhoz vezethet, hogy a terhelt nem kap elegendő információt ahhoz, hogy képes legyen hatékonyan védekezni a büntetőeljárásban. A vád és a fogva tartást elrendelő határozat minimumtartalmának meghatározása természetesen lehetőséget biztosítana a tagállamok számára, hogy több információt foglaljanak ezekbe, hiszen az irányelv minimumharmonizációt alkalmaz, ezért ez a módosítás mindenképpen a terhelt érdekét szolgálná.

⁶⁶⁷ C-608/21. 46. bekezdés

⁶⁶⁸ C-608/21. 50-51. bekezdés

⁶⁶⁹ C-608/21. 54. bekezdés

⁶⁷⁰ C-608/21. 58. bekezdés

⁶⁷¹ C-608/21. 63. bekezdés

⁶⁷² C-608/21. 64. bekezdés

⁶⁷³ 2012/13/EU 6. cikk (1) bekezdés

d. A jogorvoslati jog tartalma

Végül az EUB három ügyben is iránymutatást adott a 2012/13/EU irányelvben lefektetett jogorvoslati jog kapcsán. Közülük kettőt már fentebb bemutattam, így ezen ügyeket csak a szükséges mértékben ismertetem.

A *C-209/22. sz. Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit* ügyben az előterjesztő bíróság nem csak a 2012/13/EU és a 2013/48/EU irányelvek hatályáról érdeklődött, hanem arról is, hogy összhangban áll-e az uniós joggal az a bírósági gyakorlat, miszerint az alapügyben elrendelt kényszerintézkedés – azaz a motozás – utólagos bírósági kontrollja csak a motozás elrendelésének alaki követelményeire terjed ki és a bíróság nem vizsgálhatja, hogy teljesült-e a tájékoztatási kötelezettség, valamint érvényesült-e az ügyvédi segítséghez való jog a nyomozási cselekmény foganatosítása során.⁶⁷⁴ Az EUB válaszában hangsúlyozta, hogy az irányelvek valóban lehetővé teszik a bennük foglalt jogok megsértése esetén a jogorvoslatot,⁶⁷⁵ ám ennek formáját nem határozzák meg.⁶⁷⁶ Emiatt nem ellentétes az uniós joggal az a bírói gyakorlat, amely alapján csak a kényszerintézkedés elrendelésének alaki követelményei vizsgálhatók, feltéve, hogy a büntetőeljárás során más módon biztosított az irányelvekben feltételezett jogorvoslati jog.⁶⁷⁷

Ezzel az ítélettel az EUB megerősítette a tagállamok eljárási autonómiáját a jogorvoslati jogok kialakítása terén, azonban a *C-615/18. sz. Staatsanwaltschaft Offenburg* ügyben már alaposabb vizsgálatnak kellett alávetnie a német büntetőeljárás törvény által biztosított jogorvoslati jogot. A *C-615/18. sz.* ügyben a terhelt kézbesítési megbízottat jelölt ki, mivel nem rendelkezett lakóhellyel Németországban. A bíróság az ügyben büntetővégzést bocsátott ki, amelyet a kézbesítési megbízottnak kézbesített, aki azonban feltehetően nem továbbította a büntetővégzést a terheltnek ugyanis az nem értesült arról, hogy büntetést alkalmaztak vele szemben. Miután az EUB megállapította, hogy a büntetővégzést a vádról való tájékoztatásra vonatkozó szabályok szerint kell megküldeni a terheltnek, azt vizsgálta, hogy ha a váddal kapcsolatos tájékoztatás szabályait megszegik, a német büntetőeljárás törvény vajon megfelelő jogorvoslati jogot biztosít-e a terhelt számára. Az EUB úgy vélte, hogy ahhoz, hogy a terhelt megfelelően felkészülhessen a védekezésre, garantálni kell, hogy a külföldön lakó terhelt számára is

⁶⁷⁴ C-209/22. 32. bekezdés

⁶⁷⁵ C-209/22. 51. bekezdés

⁶⁷⁶ C-209/22. 52. bekezdés

⁶⁷⁷ C-209/22. 61. bekezdés

rendelkezésre álljon a kéthetes határidő a tárgyalás tartásának kérelmezésére, vagyis a belföldi illetőségű terheltekkel azonos helyzetbe kell hozni a terheltet.⁶⁷⁸

Az EUB tehát lényegében a német büntetőeljárás törvény által biztosított jogorvoslati jog egyenértékűségét vizsgálta. Ennek keretében megállapította, hogy noha a német jog lehetőséget biztosít a határidő elmulasztása alóli mentesítés kérelmezésére, így tehát jelen esetben arra, hogy a terhelt kérelmezhesse a tárgyalás tartására rendelkezésre álló két hetes határidő alóli mentesítést, ám a mentesítés szabályai egy hetet adnak a kérelem előterjesztésére.⁶⁷⁹ Sőt, a terhelt csak akkor nyújthatja be e kérelmet, ha bizonyítja, hogy érdeklődött a kézbesítési megbízottnál a büntetővégzés iránt.⁶⁸⁰ Ezen eljárási szabályok nem csak az egyenértékűség, hanem a hatékony érvényesülés elvét is sértik. Ennél fogva az EUB megállapította, hogy a fenti jogorvoslati jog nem teljesíti az uniós jog követelményeit.

Végül a *C-660/21. sz. K.B. and F.S.* ügyben egy olyan tagállami szabályt vizsgált, ami megtiltja az eljáró bíróság számára, hogy hivatalból figyelembe vegye a 2012/13/EU irányelv szerinti tájékoztatáshoz való jog megsértését. Az alapügyben a rendőrök tetten érték kettő elkövetőt lopás közben. Ezt követően a rendőrök átkutatták e két személy gépjárművét, ahol gázolajlopáshoz használható eszközöket találtak. Ez, valamint egy közelben álló kamion üzemanyagtartályának nyitott állása arra engedte őket következtetni, hogy e személyek lopás bűncselekményét követték el, és kérdéseket intéztek a tetten ért személyekhez, akik válaszoltak is e kérdésekre.⁶⁸¹ A terhelteket csak ezt követően tájékoztatták hallgatáshoz való jogukról.⁶⁸² Az előterjesztő bíróság ezt aggályosnak találta, ugyanis a kihallgatott személyek önvádoló vallomást tettek. Az alapügyben alkalmazott francia büntetőeljárás kódex szabályai szerint a hallgatáshoz való jogról szóló tájékoztatás kötelezettségének elmulasztása az így elvégzett nyomozási cselekmények semmisségét eredményezi.⁶⁸³ Ugyanakkor a semmisséget csak a terhelt vagy az ügyvédje által előterjesztett kifogás alapján lehet megállapítani. Erre jelen

⁶⁷⁸ C-615/18. 50-51. pont

⁶⁷⁹ C-615/18. 54-55. pont

⁶⁸⁰ C-615/18. 56. pont

⁶⁸¹ C-660/21. sz. K.B. és F.S. ügy [EU:C:2023:498] (a továbbiakban: C-660/21.) 15-17. bekezdés

⁶⁸² C-660/21. 18. bekezdés

⁶⁸³ C-660/21 19. bekezdés

ügyben nem került sor.⁶⁸⁴ Az előzetes döntéshozatali eljárásban az EUB-nak arról kellett döntenie, hogy ez a szabály összhangban áll-e a 2012/13/EU irányelvvel.⁶⁸⁵

Az EUB elismerve, hogy megsértették a terheltek tájékoztatásához való jogát,⁶⁸⁶ felhívta a figyelmet arra, hogy ilyen esetekre biztosítani kell a jogorvoslati jogot a 2012/13/EU irányelv szerint.⁶⁸⁷ Egyúttal utalt arra, hogy az irányelv nem ír elő jogorvoslati eljárásokat és módokat, amelyeket a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk, így azt sem, hogy a bíróságnak hivatalból kellene figyelembe vennie a tájékoztatáshoz való jog sérelmét.⁶⁸⁸ Ezen túl felhívta a figyelmet arra is, hogy az ügyvédi segítség igénybevételét garantálni kell a nyomozati szakban is, ugyanis a terhelt kifejezetten kiszolgáltatott helyzetben van a nyomozó hatósággal szemben.⁶⁸⁹

Az EUB ezek alapján úgy látta, hogy amennyiben biztosított a hallgatáshoz való jog megsértése miatti jogorvoslati jog, és a terhelt számára az ügyvédi segítségnyújtás is rendelkezésre áll, nem ellentétes a vonatkozó szabályozás az uniós joggal, miszerint a terheltnek vagy ügyvédjének kell hivatkozni a tájékoztatáshoz való jog megsértésére, ugyanis minden feltétel adott ahhoz, hogy képes legyen élni ezen jogorvoslati joggal az érintett személy.⁶⁹⁰

Azaz az EUB megszorítóan értelmezte a 2012/13/EU irányelvben biztosított jogorvoslati jogot, és kimondta, hogy a hatóságnak nem kell cselekednie a terhelt helyett, amennyiben megkapja a megfelelő ügyvédi segítséget. Egyúttal azonban az ügyvédi segítséget olyannyira fontosnak tartotta, hogy enélkül viszont nem várható el a terhelttől, hogy egymaga jusson arra a következtetésre, hogy az eljárási szabálytalanság miatt jogorvoslással kell élnie, ezért az EUB a terhelt érdekeit is figyelembe vette. Ezáltal ez az ügy rámutat az irányelvek szükségszerű összefonódására is.

3.iii. Az EUB (EU) 2016/343 irányelvvel kapcsolatos ítéletei

Az (EU) 2016/343 irányelv több eljárási garanciát is szabályoz, ezért az EUB kapcsolódó ítéletei is több eljárási garanciát érintenek. Az irányelv az ártatlanság vélelmével kapcsolatban a terheltre vonatkozó nyilvános közleményeket, a bizonyítási terhet, a

⁶⁸⁴ C-660/21. 20-21. bekezdés

⁶⁸⁵ C-660/21. 25. bekezdés

⁶⁸⁶ C-660/21. 34. bekezdés

⁶⁸⁷ C-660/21. 35. bekezdés

⁶⁸⁸ C-660/21. 38-39. bekezdés

⁶⁸⁹ C-660/21. 45. bekezdés

⁶⁹⁰ C-660/21. 49. bekezdés

hallgatáshoz való jogot, továbbá a tárgyaláson való jelenlét jogát szabályozza. Ezek közül az EUB négy ügyben is a tárgyaláson való jelenlét jogának tartalmával foglalkozott. E körben pedig meghatározta a jelenlét jogának a tartalmát, valamint a jelenlét hiányából eredő hátrányok kiküszöbölésének minimumkövetelményeit, tisztázta, hogy milyen körülmények zárják ki a tárgyaláson való jelenlét jogáról történő lemondás önkéntességét, iránymutatást adott a jelenlét jogának megsértésével szerzett bizonyítékok felhasználását illetően és egy speciális esetben az újratárgyalás jogának új korlátját hozta létre. Ezen kívül további kettő ügyben iránymutatást adott a vádalku megszövegezésére és korlátozta a bizonyítási teher hatályát.

a. A tárgyaláson való jelenlét jogának tartalma

Az (EU) 2016/343 irányelv által biztosított jelenlét jogának tartalma azért merült fel kérdésként a *C-348/21. sz. HYA és társai* ügyben, mert az irányelv csupán a jelenlét jogát rögzíti,⁶⁹¹ valamint azt, hogy a terhelt távollétében lefolytatott büntetőeljárás esetén mikor kell, valamint mikor nem kell garantálni az újratárgyalás jogát.⁶⁹² Ezen belül azonban nem határozza meg azt, hogy a terheltet bármilyen jog megillet-e a tárgyaláson. A kérdés eldöntése igazán jelentős, hiszen, ha önmagában csak a jelenléteket kell biztosítani a terhelt számára, akkor viszonylag egyszerűen biztosítható ez az eljárási garancia, azonban, ha a terhelt számára a jelenléttel együtt járnak bizonyos „résztvételi jogok”, akkor már egészen másként kell garantálni azt. Voltaképpen ez volt az alapügyben felmerülő kérdés is.⁶⁹³

Az alapügy illegális bevándorlás miatt volt folyamatban.⁶⁹⁴ Az illegális bevándorlókat, akiknek segítséget nyújtottak a vádlottak, a büntetőeljárás nyomozási szakaszában hallgatták ki tanúként.⁶⁹⁵ Már a büntetőeljárás során megkezdődött az illegális bevándorlók kitoloncolása, mivel nem tartózkodhattak az ország területén.⁶⁹⁶ A nyomozati szakban a vádlottak kérdéseket szerettek volna intézni az egyik tanúhoz, de e kérelmüket elutasította az ügyészség.⁶⁹⁷

A nyomozást követően az ügyészség vádat emelt. Az eljáró bíróság idézni kívánta a tanúkat, hogy a vádlottak jelenlétében is meghallgassa őket, azonban vagy a kitoloncolás

⁶⁹¹ (EU) 2016/343 8. cikk (1) bekezdés

⁶⁹² (EU) 2016/343 8. cikk (2) bekezdés

⁶⁹³ Lorenzo BERNARDINI – Gaetano ANCONA: „HYA and Others: Reshaping participation at criminal trials in Europe” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2023/3. 317.

⁶⁹⁴ C-348/21. sz. HYA és társai ügy [EU:C:2022:965] (a továbbiakban: C-348/21.) 14. pont

⁶⁹⁵ C-348/21. 16. pont

⁶⁹⁶ C-348/21. 18. pont

⁶⁹⁷ C-348/21. 19. pont

következtében, vagy önként, de a tanúk elhagyták az ország területét, így nem lehetett őket a tárgyalásra idézni.⁶⁹⁸ Ettől függetlenül az ügyészség a tárgyalás részévé kívánta tenni e tanúk vallomásait azok ismertetése útján.⁶⁹⁹

Az eljáró bíróság ezzel kapcsolatban aggályokat vetett fel. Először utalt arra, hogy a bolgár büntetőeljárás törvénye szerint tájékoztatni kell a terheltet, ha már a gyanúsítást követően sor kerül a tanúk meghallgatására, és azt is garantálni kell, hogy jelen lehessen a meghallgatáson.⁷⁰⁰ Ugyanakkor ez alól van egy kivétel is. A letartóztatást követően a vádemelésig nem kell garantálni a gyanúsított jelenlétét a tanú meghallgatásán.⁷⁰¹ Az előterjesztő bíróság e szabályozás és az uniós jog összhangjáról kérdezte az EUB-t.

Az EUB ebben az ügyben többek között azt vizsgálta, hogy a tárgyaláson való jelenlét jogának tartalma alapján lehetőség van-e arra, hogy egy olyan tanú vallomását tegyék a tárgyalás részévé, akinek a meghallgatásán a terhelt nem vett részt, és aki nem lehet jelen a tárgyaláson.⁷⁰² Az EUB megjegyezte, hogy ilyen helyzetekben a terhelt jelenléthez való joga passzív joggá redukálna, ami azonban ellentétes volna az EJEE-ben lefektetett jelenlét jogával, ugyanis mind az EJEE szabályai, mind pedig az EJEB gyakorlata aktív jogként kezeli a jelenlét jogát, ami lehetőséget biztosít a terhelt számára arra, hogy kérdéseket intézzon a tanúhoz. Emiatt a bolgár szabályozás ellentétben áll az uniós joggal.⁷⁰³

Ennek az ügynek az érdekessége tehát, hogy az EUB közvetlenül az EJEE-re, valamint az EJEB gyakorlatára hivatkozva állapította meg, hogy az (EU) 2016/343 irányelvben lefektetett jelenlét jogát aktív jogként kell értelmezni.⁷⁰⁴ Emlékeztetni kell továbbá, hogy ezt a megállapítást nem tehetné volna meg kizárólag az irányelv szabályaira hivatkozva, ugyanis az egyáltalán nem szabályozza a jelenlét jogának tartalmát, így a jelen ítélet kiemelten fontos szereppel bír ezen eljárási garancia tekintetében. Tehát az EJEE szabályaira, valamint az EJEB esetjogára tekintettel is kijelenthető, hogy az irányelv nem szabályozza kielégítő módon a terhelt jelenléthez való jogát. A hiányosság kiküszöbölésére lehetőség volna az irányelv 8. cikkének módosításával, amivel

⁶⁹⁸ C-348/21. 21. pont

⁶⁹⁹ C-348/21. 22. pont

⁷⁰⁰ C-348/21. 25. pont

⁷⁰¹ C-348/21. 26. pont

⁷⁰² C-348/21. 37-38. pont

⁷⁰³ C-348/21. 42. pont

⁷⁰⁴ BERNARDINI – ANCONA: „HYA and Others” 319.

beemelhető lenne a terhelt kérdésfelvetéshez, valamint bizonyítékok előterjesztéséhez való joga.

b. A jelenlét jogának megsértésével szerzett bizonyítékok felhasználásával szembeni követelmények

A C-348/21. sz. *HYA és társai* ügyben nem csak a jelenlét jogának tartalma merült fel kérdésként, hanem az is, hogy a jelenlét jogának megsértésével beszerzett bizonyíték felhasználható-e a büntetőeljárásban, és ha igen, milyen feltételek mellett. Erről az irányelv egyáltalán nem rendelkezik, azonban, ha a jelenlét jogát megsérti az, ha olyan tanúvallomást tesznek a tárgyalás részévé, amelyet a terhelt nem képes vitatni, akkor alapos okkal merül fel a kérdés, hogy szükséges-e, és ha igen, akkor hogyan lehet orvosolni ezt az eljárási hibát.

Az EUB e kérdés megválaszolásához szintén az EJEE szabályait, valamint az EJEB gyakorlatát hívta segítségül. Mindenekelőtt leszögezte, hogy a jelenlét joga nem korlátozhatatlan eljárási garancia. Ebből pedig az következik, hogy az egyedi ügyben vizsgálni kell, hogy az adott alapjog korlátozása arányos és elengedhetetlen volt-e.⁷⁰⁵ E vizsgálat lefolytatásához pedig az EUB szerint figyelembe kell venni, hogy a tanú alapos okkal marad-e távol a büntetőeljárástól, a távolmaradó tanú vallomása az ítélet kizárólagos vagy döntő eleme-e, valamint hogy rendelkezésre állnak-e ellensúlyozó tényezők, amik csökkentik a terhelt kiszolgáltatottságát egy olyan helyzetben, ahol őt megfosztották az aktív jelenlét jogától.⁷⁰⁶

Lényegében az EUB az ítéletében kifejezetten erős korlátokat támasztott a jelenlét jogának korlátozására, azonban úgy vélem, hogy ez helyénvaló, hiszen aránytalan korlátozást jelentene az, ha kizárólag olyan tanúvallomásra alapítaná az eljáró bíróság a terhelt bűnösségéről szóló döntését, amelyet a terhelt képtelen érdemben vitatni. Éppen ezért célszerű volna kiegészíteni az irányelv jogorvoslati jogokra vonatkozó szabályait, és megszabni a jelenlét jogának megsértésével beszerzett bizonyítékok felhasználásának szempontjait.

c. A tárgyaláson való jelenlét hiányának kiküszöbölése

Az EUB C-347/21. sz. *DD* ügyben iránymutatást adott arra, hogy hogyan lehet kiküszöbölni a tárgyaláson való jelenlét hiányából folyó hátrányokat. Ennél a kérdésnél

⁷⁰⁵ C-348/21. 50. pont

⁷⁰⁶ C-348/21. 55. pont

ugyanaz mondható el, mint az előbbi ügyben. Az irányelv nem rögzíti a jelenlét hiányából fakadó hátrányok kiküszöbölésének szabályait, ezért az EUB válasza kiemelt jelentőséggel bír.

Az alapügy már a bírósági szakaszba lépett és kitűzték a tárgyalás időpontját is,⁷⁰⁷ azonban folytatólagos tárgyalásra a terhelt nem tudott elmenni, ugyanis megbetegedett. A terhelt ügyvédje kérte a tárgyalás elnapolását, mert tanúkihallgatásra került volna sor, azonban ezt a bíróság nem engedélyezte. Ennek megfelelően a tanút meghallgatták, azonban az bíróság úgy ítélte, hogy a terhelt jelenlétének hiányát orvosolhatják azzal, hogy megkapja a jegyzőkönyvet, és a következő tárgyalási napon ő is kérdéseket intézhet a tanúnak a kihallgatás alapján.⁷⁰⁸ Ezt a büntetőeljárás egy későbbi szakaszában biztosították is a terhelt számára.⁷⁰⁹

Az előterjesztő bíróság rámutat arra, hogy a bolgár jog nem szabályozza részletesen a jelen eljárásjogi kérdést. Egyrészt kimondja, hogy a tanút újból meg kell hallgatni, hogy orvosolják a terhelt távollétét, azonban az újbóli kihallgatás eljárási szabályai már nincsenek előírva. Ennek megfelelően nem írja elő, hogy teljes egészében fel kell venni az új vallomást, vagy elegendő csak kiegészíteni azt a kérdések alapján.⁷¹⁰ Az előterjesztő bíróság lényegében azt kérdezte, hogy a bolgár bírói gyakorlat, miszerint elegendő csak a kérdésfeltevés jogát biztosítani, összhangban áll-e az uniós joggal.⁷¹¹

Az EUB a kérdés megválaszolásához az EJEE szabályait és az EJEB gyakorlatát vette alapul.⁷¹² Először megállapította, hogy a terhelt távolléte önmagában nem eredményezi az eljárás tisztességtelenségét, amennyiben az ebből eredő hátrányok orvosolhatók az eljárás folyamán. Az orvoslás ebben az esetben az eljárási cselekmény újbóli, immár a terhelt jelenlétében történő megismétlése lehet.⁷¹³ A védelemhez való jog érvényesülése végett viszont úgy kell meghallgatni a tanút, hogy biztosítva legyen a terhelt számára, hogy kérdéseket tehessen fel neki, illetve vitathassa a vallomást. Ezzel kapcsolatban az EUB úgy vélekedett, hogy ehhez elegendő, ha biztosítják a terhelt kérdésfeltevési jogát. A teljes eljárási cselekményt nem kell megismételni.⁷¹⁴

⁷⁰⁷ C-347/21. sz. DD ügy [EU:C:2022:692] (a továbbiakban: C-347/21.) 14-15. bekezdés

⁷⁰⁸ C-347/21. 16-17. bekezdés

⁷⁰⁹ C-347/21. 21. bekezdés

⁷¹⁰ C-347/21. 23. bekezdés

⁷¹¹ C-347/21. 24-25. bekezdés

⁷¹² C-347/21. 31. bekezdés

⁷¹³ C-347/21. 35. bekezdés

⁷¹⁴ C-347/21. 36-37. bekezdés

Ugyanakkor ez önmagában nem elegendő a védelemhez való jog érvényesüléséhez, ugyanis az EUB szerint garantálni kell azt is, hogy a terhelt kellő időben megismerhesse a tanúvallomásról felvett jegyzőkönyvet, hiszen csak a vallomás ismeretében tud kérdéseket megfogalmazni.⁷¹⁵

A jelen ügyben hozott ítélet jogfejlesztő jellege tetten érhető egyrészt abban, hogy kimondja, hogy miként kell orvosolni a jelenlét hiányát a bírósági tárgyaláson, és ezen túl meghatározza az orvoslással szembeni minimumkövetelményt is, miszerint a terhelt számára megfelelő időben kell rendelkezésre bocsátani a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvet, hogy még a tárgyalás előtt megismerkedhessen annak tartalmával. Másként nyilvánvalóan nem volna képes kérdéseket intézni a tanúhoz, amivel sérülne a jelenlét joga. Az irányelv e téren is hiányosnak tekinthető, hiszen egyáltalán nem szabályozza a jelenlét joga megsértésének kiküszöbölését. Célszerű volna tehát egy önálló jogorvoslati jog létrehozása, amely lehetőséget biztosítana a terhelt számára megtámadni azon bizonyítékokat, amelyeket a jelenlétének hiányában szereztek be. A jogorvoslati jog a terhelt pótolta jelenlétével biztosíthatná a megtámadott bizonyíték felhasználhatóságát.

d. A jelenlét jogáról való lemondás önkéntességével szemben támasztott követelmények

A C-420/20. sz. HN ügyben az EUB arról döntött, hogy önkéntesnek tekinthető-e a tárgyaláson való jelenlét jogáról való lemondása, ha a terhelt kiutasítás hatálya alatt áll, ezért nem léphet be a büntetőeljárást lefolytató államba. Az alapügyben egy illegális bevándorló ellen folyt a büntetőeljárás, aki úgy utazott be Bulgáriába, hogy hamis okmányokat használt.⁷¹⁶ Közölték vele a gyanúsítást, valamint azt, hogy tárgyalást fognak tartani és hogy ügyvédet rendelnek ki neki, melyre a terhelt azt nyilatkozta, hogy nem kíván jelen lenni az eljáráson.⁷¹⁷ Elméletileg tehát az eljáró hatóság teljesítette az (EU) 2016/343 irányelv által előírt tájékoztatási kötelezettséget, és a terhelt értesült arról, hogy a vele szemben folytatott büntetőeljárásban tárgyalás tartására kerül sor, és ügyvédet is kirendeltek számára.⁷¹⁸ Ennek fényében pedig a távollétében hozott ítélet végrehajtható volna az irányelv szerint.⁷¹⁹ Azonban a bírói szak megkezdése előtt az eljáró bíróság

⁷¹⁵ C-347/21. 38. bekezdés

⁷¹⁶ C-420/20. sz. HN ügy [EU:C:2022:679] (a továbbiakban: C-420/20.) 15. pont

⁷¹⁷ C-420/20. 18-19. pont

⁷¹⁸ (EU) 2016/343 8. cikk (2) bekezdés b) pont

⁷¹⁹ (EU) 2016/343 8. cikk (3) bekezdés

előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett, mivel aggályosnak találta azt a helyzetet, hogy a terhelt akkor sem lehetne jelen az eljáráson, ha akarna, hiszen kiutasították az országból.⁷²⁰ Vagyis az irányelv itt is formálisan rögzített egy szabályt, amelynek a tartalmi követelményeit nem szabályozta.

A jelenlét joga kapcsán az EUB ebben az ügyben is leszögezte, hogy arról le lehet mondani, ám ennek egyértelműnek kell lennie.⁷²¹ Jelen ügyben az EUB úgy ítélte meg, hogy az irányelv 8. cikk (2) bekezdésében foglalt feltételek csak akkor alkalmazhatók, ha egyébként a terheltnek ténylegesen lehetősége van arra, hogy e tárgyaláson jelen legyen, és arról önként és egyértelműen lemond.⁷²² A beutazási tilalom viszont megfosztja a terheltet a részvétel lehetőségétől, ezért lemondása nem tekinthető önkéntesnek, és ily módon a vele szemben hozott ítélet nem lesz végrehajtható.⁷²³ Azaz az EUB a jelen ügyben is az EJEB gyakorlatát vette alapul a jelenlét jogáról való lemondás önkéntessége szempontjából, és megszorítóan értelmezte ezt a szabályt.⁷²⁴

e. Az újratárgyalás jogának kizárása

A C-569/20. sz. *Spetsializirana prokuratura* ügyben az EUB viszont pont fordítva, azaz megszorítóan értelmezte a tárgyaláson való jelenlét jogát. Itt szintén utalni kell rá, hogy az irányelv csupán azt szabályozza, hogy milyen tájékoztatási kötelezettség teljesítése mellett válik végrehajthatóvá a terhelt távollétében lefolytatott büntetőeljárásban hozott döntés.⁷²⁵ E szabályok a formalitásra szorítkoznak, ami – ahogy az előbbi ügyben láttuk – néha a terhelt hátrányára, ám máskor – mint a jelen ügyben – a terhelt előnyére válhatna. Az alapügyben közölték a vádiratot a terhelttel.⁷²⁶ A terhelt megjelölte a címet, ahol elérhető, és a vádirat közlését követően a bíróság már levelezés útján kommunikált vele. Többször is idézték a kitűzött tárgyalásra, azonban a terhelt egyszer sem vette át az idézést, ugyanis nem tartózkodott a megadott címen.⁷²⁷

⁷²⁰ C-420/20. 23. pont

⁷²¹ C-420/20. 57. pont

⁷²² C-420/20. 58. pont

⁷²³ C-420/20. 59. pont

⁷²⁴ Annegret ENGEL: „Only fair? The right to a fair trial challenged in case C-420/20 HN (Procés D’un accusé éloigné du territoire)” *Nordic Journal of European Law* 2023/1. 95.

⁷²⁵ Lorenzo BERNARDINI: „Fostering in absentia proceedings when the individual absconds: Criminal proceedings against IR” *Common Market Law Review* 2023/5. 1413.

⁷²⁶ C-569/20. sz. *Spetsializirana prokuratura* ügy [EU:C:2022:401] (a továbbiakban: C-569/20.) 14. pont

⁷²⁷ C-569/20. 15. pont

A helyzetet bonyolította, hogy a korábbi vádirat szabálytalannak minősült, így megsemmisítették azt és újat készítettek, amelyet már nem tudtak közölni a terhelttel.⁷²⁸ A kérdést előterjesztő bíróság mindenképpen úgy vélte, hogy távollétes eljárásnak van helye, azonban kérdés volt számára, hogy jelen körülmények között végrehajtható lenne-e a terhelt távollétében meghozott határozat vagy sem.⁷²⁹ Az előterjesztő bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy jelen ügyben sajátos helyzet állt elő, miszerint a vádirat közlése után, de még a tárgyalás kitűzése előtt tűnt el terhelt, így nem volt világos számára, hogy milyen garanciákat kell alkalmazni az ügyben.⁷³⁰

Az EUB elismerte, hogy az irányelv szabályai garantálják az újratárgyalás jogát, amennyiben nem értesítik a terheltet a tárgyalásról való távolmaradása következményeiről.⁷³¹ Ugyanakkor azt is kiemelte, hogy az irányelv a tárgyaláson való jelenlét jogát, illetve az újratárgyalás jogát azért biztosítja, hogy garantált legyen a terhelt védelemhez való joga. Az irányelv szabályai úgy garantálják ezt, hogy előírják a terhelt kötelező tájékoztatását mind a tárgyalás időpontjáról, mind pedig a távolmaradás következményeiről. Ezen információk birtokában a terheltnek képesnek kell lennie eldönteni, hogy élni kíván-e a jelenlét jogával.⁷³² Emiatt az EUB úgy döntött, hogy meg kell állapítani, hogy mikor tekinthető úgy, hogy a terheltet kellő időben tájékoztatták a tárgyalás tartásáról, hogy lehetőség legyen megállapítani, hogy lemondott-e a jelenlét jogáról.⁷³³

E tekintetben az EUB utalt rá, hogy a tárgyalás tartásáról való tájékoztatás alatt a személyes idézést, vagy más úton való hivatalos tájékoztatást kell érteni, még hozzá a tárgyalás helyéről, időpontjáról.⁷³⁴ Ezek alapján az EUB megállapította, hogy a terhelt ismeretlen helyen való tartózkodása önmagában nem biztosít lehetőséget a távollétében hozott ítélet végrehajtására.⁷³⁵ Viszont az EUB jelen ügyben árnyaltabbnak tekintette a helyzetet, ugyanis a terhelt tudomást szerzett arról, hogy őt bűncselekménnyel vádolják és megadott egy értesítési címet. Márpedig az EUB úgy vélte, hogy ha a terhelt tudomást szerzett a vádról, és ezt követően direkt elkerülte a hatóság tájékoztatását, akkor úgy

⁷²⁸ C-569/20. 16. pont

⁷²⁹ C-569/20. 17. pont

⁷³⁰ C-569/20. 18. pont

⁷³¹ C-569/20. 31. pont

⁷³² C-569/20. 37. pont

⁷³³ C-569/20. 38. pont

⁷³⁴ C-569/20. 39. pont

⁷³⁵ C-569/20. 47. pont

tekinthető a helyzet, hogy tájékoztatták a tárgyalásról.⁷³⁶ Ezt valószínűsítheti az, ha a terhelt téves címet ad meg.⁷³⁷

Jelen ügyben tehát az EUB megszorítóan értelmezte az irányelv jelenlét jogához fűződő szabályait, és azok alól kivonta azokat az eseteket, amikor a konkrét körülmények valószínűsítik, hogy a terhelt kivonta magát az eljárás alól, miután értesítették őt a vádról.

f. A vádalku megszővegezésére vonatkozó tartalmi követelmény

A C-377/18. sz. AH és társai ügyben az EUB a vádalku megszővegezésével kapcsolatban adott iránymutatást. Ismét felhívandók az (EU) 2016/343 irányelv megfelelő szabályai, hogy érthető legyen, miért merül fel egyáltalán kérdésként az, hogy a vádalkut hogyan kell megfogalmazni.

Az irányelv az ártatlanság vélelmével kapcsolatos szabályaival tiltja, hogy az igazságügyi hatóságok bármilyen nyilatkozatukban bűnősként hivatkozzanak a terheltre mindaddig, amíg a terhelt bűnösségét el nem bírálják.⁷³⁸ Az alapügy bünszervezetben elkövetett csalás és okirat-hamisítás miatt volt folyamatban.⁷³⁹ A vádlottak egyike vádalkut kívánt kötni, melyhez a többi vádlott eljárási beleegyezését adta, ami azt jelenti, hogy nem ismerték be bűnösségüket.⁷⁴⁰ A bolgár jog szerint a vádalkunak tartalmaznia kell a többi vádlott azonosító adatait is, és a bírói gyakorlat alapján a vádalkunak meg kell egyeznie a vádiratban foglalt tényállással is. Emiatt lényegében az összes vádlottat azonosítani kell a vádiratban, mint az adott bűncselekménnyel vádolt személy. Ezzel kapcsolatban az előterjesztő bíróságban felmerült a kérdés, hogy ez összeegyeztethető-e az irányelvvel, kiváltképp azért, mert az irányelv 4. cikk (1) bekezdése tiltja, hogy bűnősként jelenítsék meg a terhelteket a jogerős bírósági határozaton kívül.⁷⁴¹

Az EUB először is leszögezte, hogy a vádalku bírósági határozatnak minősül, mivel az ügyészség köti, azonban a bíróság hagyja jóvá. Azaz a vádalku a vádalkut kötő terhelt szempontjából bűnösséget megállapító határozatnak minősül, így helye van a terheltre bűnősként való hivatkozásnak.⁷⁴² Azonban megjegyezte azt is, hogy a többi terheltre nézve a vádalku nem minősül ügydöntő határozatnak.⁷⁴³ Az EJEB gyakorlatára

⁷³⁶ C-569/20. 48. pont

⁷³⁷ C-569/20. 49. pont

⁷³⁸ (EU) 2016/343 4. cikk (1) bekezdés

⁷³⁹ C-377/18. sz. AH és társai ügy [EU:C:2019:670] (a továbbiakban: C-377/18.) 18. bekezdés

⁷⁴⁰ C-377/18. 19-20. bekezdés

⁷⁴¹ C-377/18. 21-25. bekezdés

⁷⁴² C-377/18. 34. bekezdés

⁷⁴³ C-377/18. 35. bekezdés

hivatkozva megállapította, hogy az ártatlanság véelme sérül abban az esetben, ha a vádlottra vonatkozó bírósági határozat vagy hivatalos közlemény olyan egyértelmű nyilatkozatot tartalmaz, amely szerint az érintett személy elkövette a szóban forgó bűncselekményt.⁷⁴⁴ Ily módon a többi vádlott bűnösként történő feltüntetése a vádalkuban ellentétes volna az irányelvvel és az ártatlanság véelmével. Fontos viszont, hogy a társtettesek említésének helye lehet a vádalkuban, ha több eljárásban lehet csak elbírálni azok büntetőjogi felelősségét. Ha erre kerül sor, akkor viszont nem lehet több információt közölni a társtettesekről annál, mint amennyi feltétlenül szükséges az adott eljárás tekintetében a büntetőjogi felelősség elemzéséhez.⁷⁴⁵

Egyszerűbben fogalmazva az EUB szerint a vádalkuban úgy lehet megjelölni a társtetteseket, hogy abból egyértelműen kitűnik, hogy az ő büntetőjogi felelősségükről más eljárásban fognak dönteni és még nem bírálták el azt.⁷⁴⁶ Ebből egyértelmű, hogy nem született még döntés a bűnösségükről, így nem is tekinthetők a bűncselekmény elkövetőinek.

g. A bizonyítási teher tárgyi hatálya

Végül az EUB a *C-653/19. PPU sz. Spetsializirana prokuratura* ügyben azt vizsgálta, hogy vannak-e kivételek a bizonyítási teher szabálya alól. Az irányelv bizonyítási teherre vonatkozó szabályai is igen szűkszavúak, és hatályukban korlátozottnak is tűnnek, ugyanis csak a vádlott bűnössége tekintetében hárítják a vádhatóságra a bizonyítási terhet.⁷⁴⁷ Ebből kiindulva akár azt is lehetne feltételezni, hogy ez a teher egyes bizonyítási kérdésekben megfordítható, amelyre jelen ügy is példaként szolgál. Az alapügyében a terheltet előzetes letartóztatásba helyezték.⁷⁴⁸ A terhelt hét alkalommal nyújtott be kérelmet szabadlábra helyezése iránt és mind a hét alkalommal elutasították.⁷⁴⁹ Az előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatali eljárást is egy ilyen kérelem miatt kezdeményezte.

⁷⁴⁴ C-377/18. 43. bekezdés

⁷⁴⁵ C-377/18. 44. bekezdés

⁷⁴⁶ C-377/18. 45. bekezdés; ELEK Balázs: „Criminal Judicial Cooperation from a Central and Eastern European Perspective” in OSZTOVITS András – BÓKA János (szerk.): *The policies of the European Union from a Central European perspective* (Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet 2022) 275.

⁷⁴⁷ (EU) 2016/343 6. cikk (1) bekezdés

⁷⁴⁸ C-653/19. PPU sz. *Spetsializirana prokuratura* ügy [EU:C:2019:1024] (a továbbiakban: C-653/19. PPU) 10. bekezdés

⁷⁴⁹ C-653/19. PPU 12. bekezdés

A bíróság az előterjesztésében jelezte, hogy az előzetes letartóztatás szabályainak köszönhetően Bulgáriában bármeddig előzetes letartóztatásban lehet tartani a terheltet és a szabadlábra helyezés akkor kötelező, ha a terhelt bizonyítja, hogy olyan új körülmény merült fel, amely már indokolja a szabadlábra helyezését.⁷⁵⁰ Ezt a szabályt az előterjesztő bíróság aggályosnak tartotta az irányelv bizonyítási terhet érintő szabályai tükrében, hiszen a bizonyítási teher így a terheltre hárult.⁷⁵¹

Az EUB az ítélet indokolásában hangsúlyozta, hogy az irányelv megkülönbözteti a bűnösségről döntő határozatokat, és az egyéb határozatokat. Éppen emiatt az volt a véleménye, hogy a bizonyítási terhet érintő szabály csak az előbbi határozatokra vonatkoztatható.⁷⁵² E tekintetben pedig az EUB megállapította, hogy az előzetes letartóztatás fenntartásáról szóló határozat nem a terhelt büntetőjogi felelősségét érintő döntés, így az irányelv bizonyítási terhet érintő szabálya nem vonatkozik rá.⁷⁵³ Ebben az ügyben tehát az EUB pontosította, hogy milyen határozatok tartoznak a bűnösség megállapításának körébe. Ennek keretében lényegében kizárta e határozatok köréből azokat, amelyek eljárási célokat szolgálnak. Az ítélet továbbá összhangban áll a C-310/18. PPU sz. Milev ügyel is, amelyben az EUB megállapította, hogy az ártatlanság véelme körében ismert, és a bizonyítási teherrel is összefüggésben álló szabály, miszerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet a vádlott terhére róni, nem alkalmazandó az olyan eljárási természetű előzetes határozatokra, amelyek gyanún vagy terhelő bizonyítékokon alapulnak.⁷⁵⁴

3.iv. *Részösszegzés*

Az EUB fenti ítéleteiből számos következtetést lehet levonni, amelyek hozzájárulhatnak az irányelvek pontosításához, valamint segíthetik alkalmazásukat a jogalkalmazók számára. Először is le kell szögezni, hogy az irányelvek valóban hiányosságoktól szenvednek. Számos olyan szabályt tartalmaznak (pl. lényeges iratok fordítása, fordítás terjedelmének korlátozása, tolmácsolás minőségének ellenőrzése, vád és fogva tartást elrendelő határozatok tartalma, a vádról és gyanúsításról más módon történő tájékoztatás

⁷⁵⁰ C-653/19. PPU 14. bekezdés

⁷⁵¹ C-653/19. PPU 16. bekezdés

⁷⁵² C-653/19. PPU 32-33. bekezdés; Leandro MANCANO: „The Use of the Charter and Pre-trial Detention in EU Law: Constraints and Possibilities for Better Protection of the Right to Liberty” *European Papers* 2021/6. 133.

⁷⁵³ C-653/19. PPU 35. bekezdés; Adriano MARTUFI – Christina PERISTERIDOU: „Pre-trial Detention and EU Law: Collecting Fragments of Harmonisation Within the Existing Legal Framework” *European Papers* 2020/3. 1488.

⁷⁵⁴ C-439/16. PPU sz. Milev ügy [EU:C:2016:818] 49. bekezdés

körülírása és a jelenlét jogának tartalma), amelyek minimumszabályként sem tudnak funkcionálni, ugyanis a megfogalmazásukból hiányoznak azok a tartalmi elemek, amelyhez a tagállamoknak feltétlenül igazodniuk kell. Ezen kívül azonban az EUB ítéleteiből az is kitűnik, hogy az irányelvek más szabályai megfelelően funkcionálnak (pl. jogorvoslati jogok, vád kézbesítésének szabályai, jelenlét jogáról való lemondás önkéntessége, bizonyítási teher és a terheltre vonatkozó hatósági közlemények). Ezen szabályok nem igényelnek pontosítást, ám az EUB fontos szerepet tölt be értelmezésükben, amivel az egyedi ügyben előálló körülmények között megadja azok jelentéstartalmát a tagállami büntetőeljárás joggal összefüggésben.

Ily módon két csoportra bonthatjuk az EUB ítéleteit. Vannak olyan ítéletei, amelyek az autonóm fogalomalkotás, valamint önálló standardok útján töltik ki az irányelvekben fellelhető joghézagokat. Az autonóm fogalomalkotás útján az EUB például a lényeges irat fogalmát konkretizálta. Ezen kívül a jelenlét jogával kapcsolatos ítéletei kifejezetten nagy fejlődést jelentenek az uniós jogban, ugyanis az irányelv szabályainak nagyfokú formalizmusát áttörve az EJEB gyakorlatából vett át a jelenlét jogára vonatkozó olyan standardokat, amelyek az irányelvből hiányoznak. Ezzel lényegében jogalkotási jellegű feladatot vállalt magára, ugyanis az implementált standardoknak még csak az alapja sem létezett az uniós jogban.

Másrészt pedig vannak olyan ítéletei is, amelyek nem hoznak létre új standardokat, csak értelmezik az irányelvek szabályait. Ezek egyaránt fontosak, hiszen az EUB egyedi ügyekben határozza meg az irányelvek autentikus tartalmát. Ezen értelmezések analógia útján más büntetőeljárásokban is iránymutatást adhatnak. Példának okáért az EUB több ítélete is érintette az irányelvekben szabályozott jogorvoslati jogot. Ezen ítéletek kijelölik azt az utat, amelyet az EUB és valószínűleg a jogalkotó is követni fog a jövőben a terheltet illető eljárásjogi garanciák megsértésének esetére biztosított jogorvoslati jog kapcsán.

a. Az autonóm fogalomalkotás előképei

Az EUB a fordításhoz és tolmácsoláshoz való joggal, valamint a tájékoztatáshoz való joggal összefüggésben több ügyben is azt vizsgálta, hogy a büntetőeljárás mely döntései (végzés vagy határozat) minősülnek lényeges iratnak, s mint ilyenek, képezik a kötelező fordítás tárgyát. A büntetővégzésről, amely egy egyszerűsített, tárgyalás tartása nélkül lefolytatott büntetőeljárásban kibocsátott határozat, megállapította, hogy először vádiratként, majd akár ítéletként is felfogható. Emiatt pedig megállapította, hogy kötelező

fordítás tárgyát képezi a büntetőeljárásban. Sőt, emellett a büntetővégzés közzlése meg kell, hogy feleljen a vádról való tájékoztatás szabályainak is. Ezen túl az EUB a lényeges iratok körébe vonta a portugál TIR-t, valamint a bírósági meghallgatásra idéző végzést is. Az autonóm fogalmak akként kapcsolódnak ide, hogy az EUB lényegében már a fentebb vizsgált ítéleteiben is fogalmi elemeket azonosított, amelyek alapján teljesen mindegy, hogy egy büntetőeljárás iratot hogyan nevez az adott tagállam büntető-eljárásjoga. Ha az adott döntés meghatározott tulajdonságokkal és tartalommal rendelkezik, akkor lényeges iratnak vagy vádiratnak, azaz a vád közzlésének tekintendő. Az autonóm fogalomalkotás számos nemzetközi bírói fórumon megjelenik.⁷⁵⁵ Jelentősége, hogy egy-egy nemzetközi vagy uniós jogon alapuló fogalomnak önálló jelentéstartalmat tulajdonít, függetlenül vagy elhatárolva azt a nemzeti jogrendszerekben megszokott tartalomtól. Ennek az EU-ban azért van jelentősége, mert egy-egy jogi fogalom a 27 tagállam jogrendjében jellemzően 27 különböző módon és változó tartalommal jelenik meg. Az uniós jog egységes alkalmazása viszont megkívánja azt, hogy az uniós jogon alapuló definíció mégis egységes tartalmú, önálló fogalomként létezzen, amelyet minden tagállam egyöntetűen alkalmaz.⁷⁵⁶ A szakirodalom szerint autonóm fogalomalkotásra részben akkor van szükség, amikor az uniós jogalkotó szándékosan nem szabályoz egy adott jogviszonyt teljes egészében,⁷⁵⁷ amelyre kiváló példa a lényeges irat fogalma, melynek pontos definíciója hiányzik.

Az EUB fent bemutatott ítéletei, különösen a *C-242/22. PPU sz. TL* ügyben adott indokolás az eljárási irat azon tulajdonságát tekinti a lényeges irat jellegadó sajátosságának, hogy az adott bírósági döntés, legyen az végzés vagy határozat, kötelezettségeket ró az érintett személyre, és e kötelezettségek elmulasztása súlyos következményekkel járhat. Ez a kettő fogalmi eleme kellően általános ahhoz, hogy alkalmazható legyen bármely eljárási irat lényegességének megítéléséhez, ezért az EUB várhatóan a jövőben is ezen szempontok alapján fogja megvizsgálni, hogy egy adott döntés a lényeges irat fogalma alá vonva kötelező fordítás tárgyát képezi-e. Emellett pedig az EUB a büntetővégzésről mondta ki, hogy vádiratnak tekintendő, s mint ilyen,

⁷⁵⁵ Leandro MANCANO: „Judicial Harmonisation through Autonomous Concepts of European Union Law. The Example of the European Arrest Warrant Framework Decision” *Edinburgh School of Law Research Paper* 2019/9. 73.

⁷⁵⁶ MANCANO: „Judicial Harmonisation through Autonomous Concepts of European Union Law” 70.

⁷⁵⁷ Az EUB leggyakrabban olyan esetekben hoz létre autonóm fogalmakat, amikor az uniós jog úgy alkalmaz egy jogi fogalmat (legyen az szerv, intézmény vagy egyéb, bármely jogágra jellemző sajátos jogintézmény), hogy se nem definiálja azt, se nem utalja tagállami hatáskörbe annak meghatározását. Ld.: MANCANO: „Judicial Harmonisation through Autonomous Concepts of European Union Law” 71.

fordítás tárgyát képezi, valamint a hatóság köteles ügyelni arra, hogy megfeleljen a váddal kapcsolatos tájékoztatás szabályainak is, amikor a büntetővégzést kézbesíti. Az EUB a német büntetőeljárás jog alapján vonta le ezeket a következtetéseket. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy ítéletében kellően általánosan fogalmazott, és úgy döntött, hogy vádnak és ítéletnek tekintendők azok a bírósági döntések, amelyek egyszerűsített eljárásban születnek, és amelyekkel tárgyalás nélkül lezárható az ügy, ha az érintett személy nem kéri a tárgyalás megtartását. Azaz a német büntetővégzés mellett bármely tagállam egyszerűsített büntetőeljárásában meghozott hasonló döntést vádnak, valamint akár ítéletnek is lehet tekinteni, hiszen az autonóm fogalomnak kettő alkotóeleme van ebben az esetben is. Egyrészt egyszerűsített legyen az eljárás, amelyben nem feltétlenül tartanak tárgyalást, másrészt pedig fontos, hogy a terhelt először az egyszerűsített eljárásban kibocsátott döntésből értesüljön az ellene felhozott vádról. Kétségtelen, hogy az EUB későbbi ítéleteiben is alkalmazni fogja ezeket a szempontokat. Viszont mindkettő fogalomalkotási kísérletről elmondható, hogy az EUB még nem tett kísérletet az autonóm fogalom tartalmának kikristályosítására, ami valószínűleg abból ered, hogy még nem rendelkezik jelentős gyakorlattal e téren. A jövőben viszont várható, hogy tovább pontosítja, és akár kimondottan létrehozza a fenti autonóm fogalmakat.

b. A minimumszabályok pontosítása és önálló standardok létrehozása

Az EUB a legtöbb vizsgált ítéletében csak pontosította az irányelvekben lefektetett minimumszabályokat. Ennek azonban nagy jelentősége van a jogalkalmazók számára, hiszen az irányelvek a minimumharmonizáció eszközt alkalmazták, aminek jellegadó sajátossága, hogy egy-egy szabályozott területen alacsony harmonizációt érnek el.⁷⁵⁸ Sőt, az ítéletekből kitűnik, hogy az irányelvek több esetben még ezt a minimumszabályozást is nyitva hagyták, ezért az EUB több esetben is meghatározta a vizsgált szabályok alkalmazási feltételeit, vagy éppen azok tartalmát. Ezen ítéleteiben az EUB például meghatározta, hogy az eljárási iratok mely tartalmi elemeit kötelező lefordítani, valamint azokat az információkat, amelyeket feltétlenül közölni kell a fogva tartott terhelttel, illetve egyértelműsítette, hogy a tájékoztatási kötelezettség minden esetben az eljáró hatóságot terheli, ezért nem hárítható a terheltre az a kötelezettség, hogy érdeklődjön a saját ügye felől. Ezen kívül iránymutatást adott arra nézve is, hogy hogyan lehet hivatkozni a vádakban azokra a terheltekre, akik nem tesznek beismerő vallomást, és a

⁷⁵⁸ Konstantinos ZOUMPOULAKIS: „From the Ground up: The Use of Minimum Rules in EU Procedural Criminal Law and the Question of Member States’ Discretion” *European Papers* 2020/5. 1289.

bizonyítási teher kapcsán is meghatározta, hogy az pontosan milyen határozatok vonatkozásában terheli a vádhatóságot. Végül, de nem utolsó sorban volt olyan ítélet, amelyben szűkítette a jelenlét jogát.

Különösen azon ítéletekre, amelyekben az EUB csak értelmezi az irányelvek szabályait, igaz, hogy jogfejlesztő szerepe nehezen tetten érhető bennük. Az ítéletek nem tárgyasulnak autonóm fogalmakban, és látszólag csak az egyedi ügyben alkalmazhatók. Azonban az egyedi ügy körülményei javarészt reprodukálhatók más büntetőeljárásokban is, akár még más tagállamokban is, ezért az ezen ügyekben született ítéletek nagyon fontos, ám apróbb iránymutatásokat tartalmaznak a tagállamok számára. Ezt jól szemlélteti például a *C-615/18. sz. Staatsanwaltschaft Offenburg* ügy, amelyben az EUB arra a szinte magától értetődő következtetésre jutott, hogy a vádról való tájékoztatás kötelezettsége a hatóságot terheli. Azonban az alapügyben pont a német büntetővégzés miatti egyszerűsített eljárás, valamint a kézbesítési megbízott kötelező meghatalmazásának szabálya miatt a terhelt végül saját maga lett volna köteles érdeklődni a neki címzett iratokról a kézbesítési megbízottnál. Ez pedig egyértelműen ellentétes a 2012/13/EU irányelv 6. cikkében foglalt kötelezettségekkel. Ennek mentén valamennyi tagállam jogalkalmazói felismerhetik, hogy nincs lehetőség arra, hogy a terhelt aktív közreműködését írják elő a neki címzett iratok megismerése tekintetében. Röviden összefoglalva egy egyszerű és magától értetődő szabály konkrét ügyben történő alkalmazása útján az EUB az előző bekezdésben hivatkozott ítéleteiben rávilágított arra, hogy az irányelvek szabályai milyen jelentéstartalommal bírnak egy-egy büntetőeljárás szabály kontextusában, ami azért fontos, mert az irányelvek minimumszabályai közel sem szabályozzák az eljárási garanciákat olyan részletességgel, hogy minden esetben egyöntetűen lehessen őket alkalmazni.

Az EUB jelenléthez való joggal kapcsolatos ítéletei az előbbi ítéletekhez képest is nívummal rendelkeznek, ugyanis ezekben az EUB kizárólag az EJEE szabályaira és az EJEB gyakorlatára hivatkozva vezetett be az uniós jog számára eddig ismeretlen standardokat. Ennek oka, hogy a jelenlét jogát az (EU) 2016/343 irányelv meglehetősen szűkszavúan és formalista módon szabályozza. Csupán meghatározza azokat az eseteket, amikor a terhelt távollétében lefolytatott tárgyaláson meghozott döntés végrehajtható lesz annak ellenére, hogy a terhelt nem élhetett a védelemhez való jogával, hiszen nem volt jelen a tárgyaláson. Ezek a szabályok nem vállalkoznak a jelenlét joga tartalmának körülírására és azt sem határozzák meg, hogy milyen módon lehet orvosolni a szóban

forgó eljárási garancia megsértését. Ezzel szemben ezek a standardok megtalálhatók az EJE 6. cikkében vagy az EJE gyakorlatában és az EUB több esetben is kifejezetten ezekre hivatkozott. Ennek köszönhető, hogy a jelenlét jogát aktív jogként kell értelmezni, amelynek értelmében a terhelt ténylegesen részt vehet a tárgyaláson, és az EJE gyakorlatából származik az a standard is, ami meghatározza, hogy milyen szempontok szerint kell megítélni a jelenlét jogának megsértésével beszerzett bizonyítékok felhasználását az ítélethozatal során.

Ugyanakkor az EUB nem csak az EJE gyakorlatát vette figyelembe a jelenléthez való joggal kapcsolatos ítéleteiben. Érdekes módon a *C-569/20. sz. Spetsializirana prokuratura* ügyben elismerte a jelenlét jogának jelentős korlátozását abban az esetben, ha a terhelt már értesült a vele szemben felhozott vádról, és ezt követően kivonta magát a büntetőeljárás alól. Az EUB úgy döntött, ilyen esetekben nem szükséges biztosítani a terhelt számára az újratárgyalás jogát még akkor sem, ha valójában a szökés miatt nem lehetett őt értesíteni a tárgyalás időpontjáról és a távolmaradása következményeiről. Ezt azért lehet különösen nagy korlátozásnak tekinteni, mert az irányelv alapvetően pont azokra az esetekre biztosítja a terhelt számára az újratárgyalás jogát, amikor valamilyen okból nem fellelhető e személy. Márpedig ez az ok jellemzően a szökés szokott lenni.

Ez az ítélet pedig elvezet az EUB gyakorlatával kapcsolatos utolsó megállapításra, ami nem más, minthogy az (EU) 2016/343 irányelv kapcsán megfigyelhető, hogy a luxemburgi ítélkező testület feltűnően gyakran értelmezte megszorítóan az irányelv szabályait. Ilyen megszorító értelmezést adott az EUB például *C-653/19. PPU sz. Spetsializirana prokuratura* ügyben, amelyben megállapította, hogy a bizonyítási teher kizárólag a terhelt bűnösségére vonatkozó határozatok tekintetében terheli a vádhatóságot. Más, az eljárás céljait szolgáló határozatok esetében pedig megfordítható a bizonyítási teher, sőt, még a kétséget kizáró bizonyítottság sem szükséges a határozatok meghozatalához. Ezzel az EUB állást foglalt a büntetőeljárás hatékonysága mellett, ami rámutat arra, hogy az eljárási garanciák nem lehetnek a büntetőeljárás célok gátjai.

c. Az irányelvekben biztosított jogorvoslati jog tartalma

Az irányelvekben a jogorvoslati jog tágan van szabályozva. Noha a vizsgált ügyekkel érintett irányelvek mindegyike előírja a tagállamok számára, hogy biztosítsák a jogorvoslati jogot az irányelvekben foglalt jogok megsértése esetére, azonban nem határozzák meg sem a jogorvoslati jog érvényesítésére szolgáló eljárást, sem pedig a

jogorvoslati jog tartalmát, vagyis azt, hogy hogyan kell orvosolni a jogsérelmet. Ez arra utal, hogy az uniós jogalkotó a tagállamokra kívánta bízni a jogorvoslati jogok kialakítását. Másképp fogalmazva e szabályozási kérdést meghagyta a tagállamok eljárási autonómiájának körében.

A tagállamok ezen eljárási autonómiáját az EUB is számos ügyben megerősítette. Példának okáért nem találta problémának, hogy a kényszerintézkedés utólagos bírósági felülvizsgálata során nem lehet a tájékoztatáshoz és az ügyvédi segítséghez való jog érvényesülését vizsgálni, és azt is megállapította, hogy nem áll ellentétben a 2012/13/EU irányelv szabályaival az, ha egy tagállami bíróság nem veheti figyelembe hivatalból a tájékoztatáshoz való jog megsértését. Ugyanakkor ezekben az esetekben az EUB hangsúlyozta, hogy a jogorvoslati jogra vonatkozó tagállami szabályok csak akkor felelhetnek meg az irányelveknek, ha egyébként az adott eljárási garancia megsértése esetére más megfelelő jogorvoslati jog rendelkezésre áll.

Az EUB ítéleteiből kiolvasható még az is, hogy noha a jogorvoslati jog kialakítása a tagállamok eljárási autonómiájának részét képezi, az nem érintheti hátrányosan – különösen a külföldi illetőségű – a terhelteket.⁷⁵⁹ Emiatt a tagállamok által biztosított jogorvoslati jognak meg kell felelnie az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elveinek. Ezen elvek pedig már számottevően korlátozzák a tagállamok eljárási autonómiáját. A jogorvoslati jog akkor felel meg az egyenértékűség elvének, ha mind a belföldi, mind pedig a külföldi illetőségű terheltek számára azonos tartalommal bír. A hatékony érvényesülés elve pedig azt követeli, hogy ne legyen indokolatlanul nehéz a jogorvoslati joggal élni. A német büntetőeljárás törvény az előbbi elvet sértette, ugyanis a büntetővégzés esetén kettő hét áll rendelkezésre a tárgyalás tartására. E kettő hét a belföldi terheltek esetében akkor kezdődik, amikor kézbesítették számukra a büntetővégzést, vagyis azt ténylegesen átvették és értesültek az ellenük felhozott vádról. Ezzel szemben külföldi illetőségű terheltek esetén a tárgyalás tartása iránti kérelem benyújtására rendelkezésre álló kettő hét a kézbesítési megbízottnak történő kézbesítéssel kezdődik, ami azt jelenti, hogy a terhelt még nem is értesült az ellene felhozott vádról és már megnyílik a záros határidejű jogorvoslati jog. Ennek orvoslására a német büntetőeljárás törvény lehetőséget biztosít, ugyanis a terhelt kérheti a határidő

⁷⁵⁹ A tagállamok ezen kötelezettségét az Európai Unióról szóló szerződés 19. cikkének (1) bekezdése is megalapozza, mely szerint a tagállamok kötelesek megteremteni a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken biztosítják a hatékony jogvédelmet. Ld. Az Európai Unióról szóló szerződés (2012. évi konszolidált változat), HL C 326 (a továbbiakban: EUSZ) 19. cikk (1) bekezdés

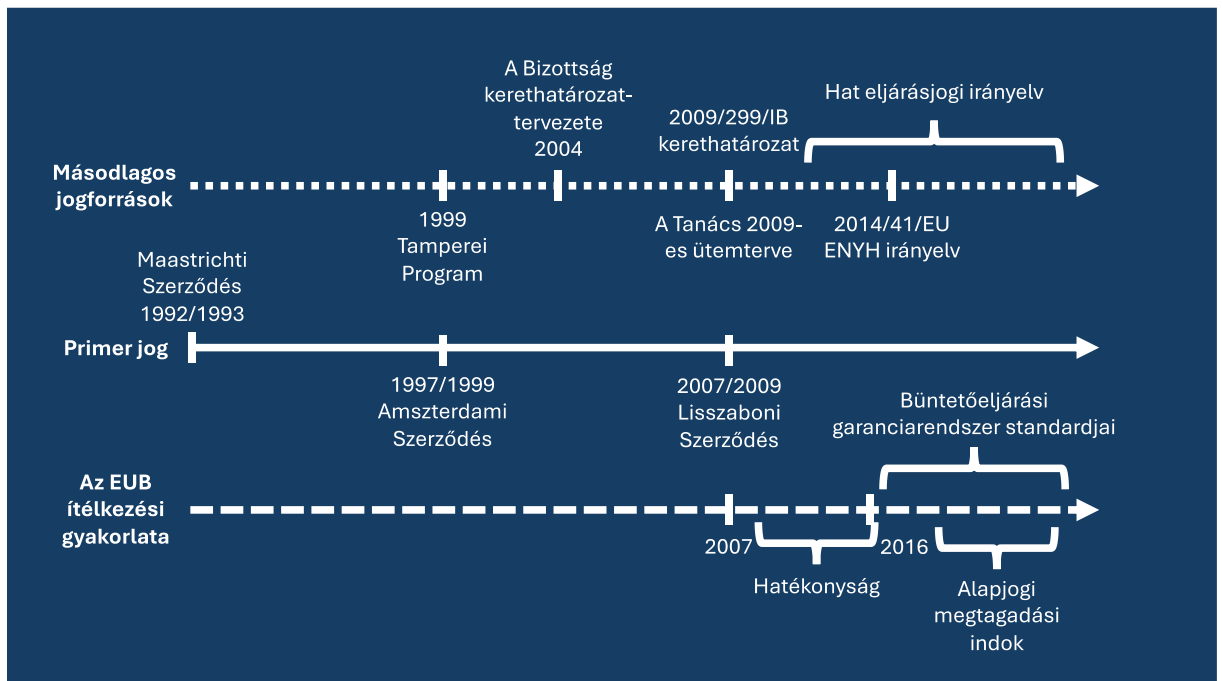
elmulasztása alóli felmentést, ám ezt a kérelmet a tudomásszerzéstől számított egy héten belül kell benyújtani, ami kevesebb, mint a büntetővégzés esetén tárgyalás tartása iránti kérelem benyújtására rendelkezésre álló kettő hét. Emiatt a belföldi terheltek számára biztosított jogorvoslati jog tartalma bővebb, mint a külföldi terheltek számára biztosított jogé, így az egyenértékűség elvének nem felel meg.

A *C-242/22. PPU sz. TL* ügyben pedig az EUB a hatékony érvényesülés elvének megsértését fedezte fel. Ebben az ügyben a portugál büntetőeljárás jog lehetőséget biztosított volna a terhelt számára, hogy kifogással éljen amiatt, hogy nem biztosították számára a tolmácsot a TIR kibocsátásakor. Azonban a portugál büntetőeljárás törvény szabályai szerint e kifogást csakis az érintett személy terjesztheti elő, még hozzá a jogsértéssel érintett eljárási cselekmény lezárásáig bezárólag. Az EUB ebben az ügyben megállapította, hogy a terheltet egyáltalán nem tájékoztatták a tolmácsoláshoz való jogáról, ami miatt nem tudott élni a kifogással sem, hiszen nem tudta, hogy eljárási szabálysértést követnek el vele szemben. Emiatt a portugál büntetőeljárás törvényben biztosított jogorvoslati jog – hiába volt megegyező belföldi és külföldi terheltek számára egyaránt – nem felelt meg a hatékony érvényesülés követelményének, ugyanis a terhelt nem tudott élni vele.

Az EUB jogorvoslati jogra vonatkozó esetjogából az a következtetés vonható le, hogy noha a luxemburgi bíróság igen erőteljes védelemmel illeti a terhelt jogorvoslati jogát, nem várható, hogy ez a kérdéskör egyhamar kikerül a tagállamok eljárási autonómiájából. Ennek pedig elsődlegesen az az oka, hogy az irányelvek csak minimumharmonizációt alkalmaznak, mivel a tagállamok tartózkodtak attól, hogy büntetőeljárás jogukat túlzottan befolyásolja az uniós jog. Ettől függetlenül mind a szakirodalom,⁷⁶⁰ mind pedig a vizsgált ügyek rámutatnak arra, hogy szükség lehet a terhelt számára biztosított eljárási garanciák megsértése esetén alkalmazható jogorvoslatok egységes szabályozására az EU-ban. Erre azonban jelenleg nem mutatkozik jogalkotói szándék. Mindazonáltal a jogorvoslati jogok egységes szabályozása lehet a következő lépés az uniós büntetőügyi együttműködés joganyagának alapjogvédő szabályainak erősítésében, amelyre a disszertáció utolsó pontjában ki fogok térni.

⁷⁶⁰ Silvia ALLEGREZZA – Valentina COVOLO: „Conclusions” in ALLEGREZZA – COVOLO (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings* 502.

VI. Következtetések

Ábra az európai büntetőjog alapjogi szempontú fejlődéséről (*saját szerkesztés*)

E fejezet célja, hogy összegezze a disszertáció főbb kutatási eredményeit. Amint arra már utaltam, a disszertációban az európai büntetőjog alapjogvédő szabályai fejlődésének elemzésére vállalkoztam. Ez a fejlődés egy hosszúra nyúlt, kezdetben kifejezetten lassú és nehézkesen elinduló folyamat volt, de ennél is fontosabb állítás az, hogy még nem ért véget. A disszertációban ismertetett jogalkotási eljárások, valamint az EUB gyakorlata alapján felvázolható az európai büntetőjog alapjogi fejlődése, melyet a jelen fejezet elején elhelyezett ábrával is szemléltetek.

Ahogy az ábrán látható, az európai büntetőjogban az alapjogvédelem fejlődésének három egymással szorosan összefüggő összetevője van, amelyek alapvetően befolyásolják a fejlődés folyamatát. Ezek közül a legfontosabb nyilvánvalóan az uniós primer jogrend, amely megszabja az EU büntetőügyi együttműködésének határait. Ezen túl az uniós intézmények jogalkotása, és az EUB gyakorlata befolyásolják még az európai büntetőjog fejlődését.

A büntetőügyi együttműködés rendszerében a magasabb szintű alapjogvédelem igénye az együttműködés elmélyítésével közel egyszerre jelentkezett. Legelőször a jogtudósok hívták fel a figyelmet erre a szükségletre. Azaz a büntetőügyi együttműködés rendszerét érintő – megalapozott – kritikák a kölcsönös elismerés elvének implementálását követően szinte azonnal megjelentek. Ez az időszak a 2000-es évek elejére esik, amit az

Amszterdami Szerződés által létrehozott primer jogi keretrendszer határozott meg. A büntetőügyi együttműködés fejlesztési céljait ekkor az 1999-ben megalkotott Tamperei Program határozta meg.

Szintén a fejezet elején elhelyezett ábrán látható, hogy az Európai Bizottság már ebben az időszakban is igyekezett megoldást kínálni a jogtudósok által felvetett aggályokra, és 2004-es kerethatározat-tervezetével létrehozta volna a tagállamok harmonizált büntetőeljárású garanciarendszerét. Azaz a fejlődést ezen a ponton kettő tényező határozta meg: a primer jogi keretrendszer, és az az alapján elfogadható másodlagos jogforrások. Azonban a kerethatározat-tervezet nem járt sikerrel, melynek fő oka a Tanácsban alkalmazott konszenzuszus döntéshozatal volt. Ezt viszont a 2009/299/IB kerethatározat sikeres megalkotása követte még az Amszterdami Szerződés által létrehozott keretrendszerben 2009-ben. A kerethatározat az addig létrehozott büntetőügyi együttműködési rendszer finomhangolására szolgált azáltal, hogy öt másodlagos jogforrást módosított, hogy egyértelmű szabályok vonatkozzanak az olyan igazságügyi határozatok végrehajtására, amelyeket a terhelt távollétében hoztak. A kerethatározat e szabályokat az EJEE szabályaihoz és az EJEB gyakorlatában kimunkált standardokhoz kötötte, így kétségtelen, hogy megerősítette az érintett személyek alapjogainak védelmét.

Röviden összefoglalva, az előző, azaz 1999-től 2009-ig terjedő folyamat az európai büntetőjog alapjogi fejlődésének első, és egyben leglassabb fázisa, amelyben a jogalkotó intézmények már tanúbizonyságot tettek arról, hogy létezik politikai akarat az alapjogvédelem fejlesztésére az európai büntetőjogban, azonban a rendelkezésre álló primer jogi keretrendszer nem volt ideális erre a célra. Azonban ezzel párhuzamosan a tagállamok és az uniós intézmények először az Alkotmányszerződéssel, majd pedig a Lisszaboni Szerződéssel tervezték módosítani az uniós alapszerződéseket. A büntetőügyi együttműködés primer jogrendjének átalakítása pedig előkészítette a 2010-es években végbemenő jelentős fejlődést. Ezt tekinthetjük az európai büntetőjog rendszerében az alapjogvédelem fejlődésének második fázisának.

A 2010-es években bekövetkező alapjogi fejlődést az előző időszakhoz képest már három tényező is befolyásolta. Az első, és legfontosabb tényező ekkor is nyilvánvalóan az EU büntetőügyi együttműködésére vonatkozó primer jogrend megváltoztatása volt. Ahogy erre már a második fejezet is utaltam, a Lisszaboni Szerződés létrehozta a megfelelő jogalapot arra, hogy a harmonizált büntetőeljárású garanciarendszer kiépítése valóban elkezdődhessen jogalkotás útján, ami 2010-ben indult, és jelenlegi állapotát 2016-ban

nyerte el. A büntetőeljárás garanciarendszer kiépítését szolgáló másodlagos jogforrások mellett pedig a Tanács és az Európai Parlament 2014-ben megalkotta az ENYH irányelvet is, ami sajátos szabályozási megoldásokat vezetett be az EU büntetőügyi együttműködési rendszerébe, amelyek a kölcsönös bizalmatlanság intézményesítésével érnek el nagyobb fokú alapjogvédelmet a tagállamokban.

Ezzel párhuzamosan – szintén a Lisszaboni Szerződés által módosított primer jogi keretrendszernek köszönhetően – az európai büntetőjog fejlődését befolyásoló harmadik tényező az EUB gyakorlata lett. A luxemburgi ítélkező testület sokáig nem törődött a jogtudósok által felhozott, és már a jogalkotó intézmények által is elismert alapjogi aggályokkal. Ehelyett egészen 2016-ig megerősítette az együttműködés hatékonyságának szükségességét. Több nagy jelentőségű ügyben (pl. *Advocaten voor de Wereld, Melloni, Radu*) olyan ítéletet hozott, amellyel megerősítette a 2000-es években létrehozott büntetőügyi együttműködés rendszerét, amely a kölcsönös elismerés elvén alapult. Ezen ítéleteiben fokozatosan felépítette a tagállamok közötti kölcsönös bizalom elvét, ami lényegében a büntetőügyi együttműködési rendszer (sőt, az egész bel- és igazságügyi együttműködés) mögöttes logikája. Kétségtelen, hogy ez a fogalomalkotás elengedhetetlen volt a tagállamok büntetőügyi együttműködési rendszerének megfelelő funkcionálásához, azonban egyúttal a tagállamok közötti kölcsönös – már-már feltétlen – bizalom elve háttérbe szorította az alapjogok védelmét.

A 2010-es évek közepén aztán az EUB gyakorlata kettő új irányba kezdett fejlődni. Mindkét irányra igaz, hogy az alapjogi szempontok már nagyobb hangsúlyt kaptak bennük. Az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekre tekintünk az egyik fordulópontként. Ettől kezdve az EUB elismeri, hogy lehetőség van a kölcsönös elismerés elvén alapuló igazságügyi határozat útján megvalósuló büntetőügyi együttműködés felfüggesztésére, ha az igazságügyi határozat végrehajtása alapjogsérelemmel járna. Az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben hozott ítéletének rendelkező részéből aztán az EUB napjainkig számos előzetes döntéshozatali eljárásban kikristályosította az íratlan alapjogi megtagadási indok alkalmazásának feltételeit. Ezen kívül pedig az EU büntetőeljárás garanciarendszerét létrehozó irányelvekkel kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásaiban elkezdte létrehozni az uniós garanciarendszer önálló minőségi standardjait is.

Az európai büntetőjogban az alapjogvédelem fejlődésének ezen második szakaszában megalkotott másodlagos jogforrások, és az EUB részben ezekre épített gyakorlata pedig

véleményem szerint megnyithatja az utat a büntetőügyi együttműködési rendszer további fejlesztésének. Az európai büntetőjog alapjogvédelmi rendszere fejlődésének következő fázisában célszerű volna az EUB gyakorlatában kimunkált íratlan alapjogi megtagadási indok írott jogforrásokban történő rögzítése. Ezen kívül a büntetőeljárás garanciarendszer kapcsán szükség volna a jogorvoslati jogok nagyobb mértékű harmonizálására és az irányelvekben megtalálható joghézagok kitöltésére. Emellett pedig helye lenne a fogvatartási körülmények harmonizálásának is. Az utóbbi tekintetében hangsúlyozandó, hogy a harmonizált uniós szabályrendszer kialakítása alkalmas volna az alapjogi megtagadási indok alkalmazásának egyik leggyakoribb esetkörének kiküszöbölésére is. A fogvatartási körülmények harmonizált szabályai meghatározhatnák a fogvatartottak számára biztosítandó minimális feltételek, így például a minimális teret, továbbá szabályozhatnák a fogvatartott és a gyermeke(i) közötti kapcsolattartás szabályait, valamint a fogvatartottak egészségügyi ellátásával kapcsolatos alapvető körülményeket is. E szabályok megalkotására jelenleg nincs kifejezett jogalap az uniós alapszerződésekben, azonban az Európai Parlament támogatná (és javasolja) a szerződések ilyenén módosítását.⁷⁶¹ Egy esetleges szerződésmódosítással pedig lehetőség volna megfelelő jogalapot biztosítani az ezirányú jogalkotás számára. Ehhez a következő *de lege ferenda* javaslatot fogalmazom meg: amennyiben a tagállamok lehetőséget kívánnának biztosítani az uniós jogalkotó intézmények számára a fenti kérdéskörök szabályozására, célszerű volna az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésében foglalt eljárásjogi harmonizációra feljogosító jogalap tárgykörét kiegészíteni a fogvatartási körülményekkel, valamint a büntetőeljárás terhelte megillető jogorvoslati jogokkal. A hivatkozott jogalap tárgykörének e kiegészítése hiányában legalábbis kétségesnek tűnik az, hogy jogalkotás útján megvalósítható-e az európai büntetőjog alapjog-centrikus továbbfejlesztése. Noha a jogalap jelenlegi tárgyköre is lehetőséget biztosít a terhelte státusát érintő másodlagos jogforrások megalkotására, az újabb tárgykörök *expressis verbis* primer jogi szintű létrehozása újabb impulzust biztosíthatna az uniós jogalkotók számára e témák újbóli napirendre vételéhez.

1. A hipotézisek helyességének vizsgálata

Az első hipotézisem az volt, hogy a jogalkotó intézmények viszonylag hamar felismerték, hogy szükség van az európai büntetőjog alapjogvédelmi funkcióinak fejlesztésére,

⁷⁶¹ Anna PINGEN: „EP Proposed Amendments to EU Treaties” *eucri* <https://eucri.eu/news/ep-proposed-amendments-to-eu-treaties/>

azonban az Amszterdami Szerződés által létrehozott primer jogi keretrendszer alkalmatlan volt a szükséges másodlagos jogforrások megalkotására. E hipotézis helyességét jól szemlélteti a fejezet elején elhelyezett ábra is, amelyen látható, hogy a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően ugrásszerűen nőtt az európai büntetőjog alapjogvédelmi funkcióit megerősítő másodlagos jogforrások száma. A hipotézist az EUB 2010-es évek második felében kibontakozó gyakorlata is alátámasztja, még ha ez nem is azonnali változásként jelentkezett, ugyanis szintén a Lisszaboni Szerződés volt az, amely kiterjesztette az EUB hatásköreit a büntetőügyi együttműködés politikájára.

A második és harmadik hipotézisem az európai nyomozási határozatot létrehozó irányelv különleges szabályaival kapcsolatos. Egyrésztől azt feltételeztem, hogy az irányelvben létrehozott írott alapjogi megtagadási indok alkalmatlan a céljának az elérésére. Ezt mind a Eurojust esetjogi elemzése, mind pedig a szakirodalom és saját elemzésem beigazolja. Az ENYH irányelvben megfogalmazott szabály elfogadásakor, azaz 2014-ben olyan bizonytalan fogalmakat alkalmazott, amelyet sem az uniós primer, vagy szekunder jogforrások, sem pedig az EUB gyakorlata nem definiált. Az irányelv megalkotásától kezdve kettő évet kellett várni arra, hogy az EUB egyáltalán értelmezze ezeket a fogalmakat, ám ezt nem az ENYH irányelv kontextusában, hanem az EEP kapcsán tette, ami nem könnyítette meg az írott alapjogi megtagadási indok alkalmazási feltételeinek megállapítását. Emiatt célszerű volna a megtagadási indok módosítása, hogy egyértelmű feltételek mentén lehessen azt alkalmazni.

Emellett viszont az ENYH irányelv különös szabályai igenis képesek az alapjogvédelem elmélyítésére. A tagállamok közötti magas szintű kommunikáció, a végrehajtó hatósághoz telepített szükségességi és arányossági teszt, valamint a legsúlyosabb esetekre szánt alapjogi megtagadási indok mind olyan aktív együttműködést eredményeznek a végrehajtó és a kibocsátó hatóság között, ami növeli azok egymásba vetett bizalmát.

A negyedik hipotézisem az volt, hogy a Tanács ütemterve nyomán megalkotott eljárásjogi irányelvek több esetben is túlteljesítik a kitűzött célt, ugyanis az EJEE szabályaihoz és az EJEB gyakorlatához képest magasabb alapjogi standardokat is létrehozhatnak. Ez kétségtelen annak fényében, hogy valamennyi irányelv valódi nívót hozott létre, még ha nem is a büntetőeljárás garanciák egészét, hanem csak egy-egy elemét tekintve. Például a 2010/64/EU irányelv főszabállyá emelte a lényeges iratok fordítását, és a 2012/13/EU irányelv pedig létrehozta a terhelt büntetőeljárás jogainak katalógusát, amelyről feltétlenül tájékoztatni kell. A 2013/48/EU irányelv az EJEE 6. cikkében

ismeretlen kommunikációhoz való jogot is szabályozza, és a hozzá kapcsolódó (EU) 2016/1919 irányelv pedig meghatározza a terhelt vagyoni helyzete értékelésének szempontjait, melyeket mérlegelni kell az ingyenes ügyvédi segítségnyújtás biztosításakor. Az (EU) 2016/343 irányelv az ártatlanság vélelmének szabályaival kapcsolatban hozott létre a terhelt megjelenítésére vonatkozó különös szabályokat, amelyek korlátok közé szorítják a kényszerintézkedések alkalmazását, és végül az (EU) 2016/800 irányelv számos speciális büntetőeljárési garanciát fektetett le a gyermekkorú terhelt védelme érdekében. Ezeket az EEJE egyáltalán nem szabályozza, és az EJEB gyakorlata is csak elvétve hívja fel a figyelmet a kiszolgáltatott terhelt különleges igényeire. Ennél fogva kijelenthető, hogy az EU saját büntetőeljárési garanciarendszere bizonyos pontokon elválik az EJE alapjogvédelmi rendszerétől, ám ez nem jelenti azt, hogy éles elkülönülés jellemezné a két rendszert. Az EUB továbbra is sokszor támaszkodik az EJEB gyakorlatára olyan esetekben, amikor az EU büntetőeljárési garanciarendszerének szabályai nem adnak útmutatást egy-egy a büntetőeljárásban felmerülő alapjogi kérdés megoldására.

Az ötödik és a hatodik hipotézis az EUB legújabb gyakorlatával kapcsolatos. Az ötödik hipotézisem az volt, hogy az EUB az eljárásjogi irányelveknek köszönhetően kiterjeszthette gyakorlatát a büntetőeljárési terhelt státusára és ennek köszönhetően jelentős befolyást gyakorol a büntetőeljárési garanciarendszer uniós szabályaira. E hipotézist igazolja az ötödik fejezetben ismertetett esetjogi elemzés, melyből kiderül, hogy az EUB többek között már kísérletet tett autonóm fogalmak alkotására a fordításhoz való jog területén (pl. lényeges iratok autonóm fogalma), és ezen túl is számos esetben értelmezte az eljárásjogi irányelvek esetenként alacsony intenzitással szabályozott standardjait, ami iránymutatásként szolgál a tagállamok büntető igazságügyi hatóságai számára.

A hatodik hipotézis az íratlan alapjogi megtagadási indok továbbfejlesztésével kapcsolatos. Véleményem szerint az EUB nem fogja tovább egyszerűsíteni az *Aranyosi* tesztet, azonban a megelőző években hozott ítéleteiből kitűnik, hogy az alapjogi megtagadási indok egyre kiterjedtebb szabályrendszerét hozza létre, amelynek köszönhetően nemcsak a megtagadási indok alkalmazási köre bővül, hanem a hozzá kapcsolódó eljárási jellegű szabályok is pontosabbá válnak (pl. a hatóságok közötti párbeszéd kötelező jellegének megállapítása és elmulasztásának következményei).

Az EUB közelmúltbeli gyakorlatából számos következtetés levonható, ám a legfontosabb mind közül az, hogy az itt kimunkált standardokra építve lehetőség volna az európai büntetőjog továbbfejlesztésére másodlagos jogforrások formájában is. Az alapjogi megtagadási indok kikristályosodott szabályainak kodifikálása elengedhetetlen az alapjogvédelem érdemi fokozásához, ugyanis jelenleg a bírói gyakorlat határozza meg az alkalmazását. Ehelyett a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési rendszerek módosításával egyértelmű jogi helyzetet lehetne létrehozni, ami a jogbiztonság szempontjából mindennél előbbre való.

Ezen kívül az EUB gyakorlatából kitűnik, hogy az eljárásjogi irányelvekben létrehozott jogorvoslati jog jelenlegi szabályozása elégtelen ahhoz, hogy valóban harmonizált szabályok vonatkozzanak e téren a tagállamok büntetőeljárásai garanciarendszerére. Jelenleg az irányelvek a bennük lefektetett eljárási garanciák megsértése esetére kialakítandó jogorvoslati jogok tekintetében a tagállamok számára nagyfokú autonómiát biztosítanak. Ez lényegében a tagállamok eljárási autonómiájának megtestesülése, ami az uniós jog egyik meghatározó elve. Ennek értelmében a tagállamok szabadon határozhatnak arról, hogy hogyan érik el az irányelvekben kitűzött célokat, jelen esetben a jogorvoslati jog biztosítását. Azonban kettő fontos elv – az egyenértékűség és a hatékony érvényesülés elvei – korlátozza az eljárási autonómiát. Ezek képesek garantálni, hogy a beföldi és a külföldi illetőségű terhelt is azonos bánásmódban részesüljön a jogorvoslati jogok érvényesülése tekintetében. Ugyanakkor célravezetőbb volna a jogorvoslati jogok egységes szabályozása az írott jogban, hiszen jelenleg a tagállamok eltérő szabályokat alkalmaznak, amelyeket esetről esetre kell vizsgálni, hogy megfelelnek-e az előbbi korlátozó elveknek, vagy maguknak az irányelveknek.

Összességében úgy vélem, hogy a hetedik hipotézisem is igazoltnak tekinthető, ugyanis az alapjogvédelem európai büntetőjogban jelenleg egy olyan fejlődési szakaszban jár, ahol az EUB gyakorlata képes csak hatni rá. Ez a gyakorlat már kellően kiforrott ahhoz, hogy arra új másodlagos jogforrásokat lehessen alapítani, amivel írásba lehetne foglalni a már kimunkált alapjogi standardokat, és tisztázni lehetne a továbbra is fennálló aggályokat.⁷⁶² Ehhez azonban minden bizonnyal szükség volna az alapszerződésekben

⁷⁶² Példaként említhető a Dublin III. rendelet, amely a nemzetközi védelem iránti kérelmek elbírálásáért felelős tagállam kijelölésének szabályait határozza meg. A Dublin III. rendelet az *NS* és *ME* egyesített ügyekben hozott ítéletet követően született meg. Emlékeztetni kell arra, hogy ezen ügyekben az EUB kimondta, hogy nem adható át a menedékkérő a kérelmének elbírálásáért eredetileg felelős tagállamba, amennyiben e tagállamban fennáll annak a veszélye, hogy a menedékkérőt embertelen vagy megalázó

biztosított jogalapok módosítására, ami megteremtené a lehetőséget, hogy lezáruljon az európai büntetőjog területén végbemenő második „spill-over” folyamat.

bánásmódnak vetik alá. A Dublin III. rendelet e szabályt beépítette a menedékkérelem elbírálásáért felelős tagállam kijelölésének szabályai közé, ezáltal az EUB vonatkozó ítéletének nívója, azaz a tagállamok közötti kölcsönös bizalom kivételes esetekben való megkérdőjelezhetősége írott jogforrásban nyert megállapítást. Ld.: Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete (2013. június 26.) egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról, HL L 180, 2013.06.26. 3. cikk (2) bekezdés; Georgios ANAGNOSTARAS: „The Common European Asylum System: Balancing Mutual Trust Against Fundamental Rights Protection” *German Law Journal* 2020/6. 1184-1185.; RIZCALLAH: *The Principle of Mutual Trust*, 125.

VII. Összefoglaló

A disszertáció témája az európai büntetőjog alapjogvédő szabályai fejlődésének bemutatása. A kutatás nívója, hogy a magyar szakirodalomban korábban nem készült hasonló áttekintő, összegző mű, amely az említett fejlődés folyamatát részletesen elemezné. E célból a disszertáció visszanyúl az európai büntetőjog alapjaihoz, és vizsgálja az EU tagállamai között megvalósuló büntetőügyi együttműködés kialakulását, és a primer jogi keretrendszerének fejlődését is. Az európai büntetőjog történeti fejlődéséből fontos következtetés vonható le az alapjogvédelem fejlődésével kapcsolatban, ami nem más, minthogy a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése előtt nem állt rendelkezésre megfelelő jogalap az alapjogvédelmet elmélyítő másodlagos jogforrások megalkotására. Így ez magyarázatot adhat arra, hogy az alapjogvédelem fejlődése miért pont 2009, azaz a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése után gyorsult fel annak ellenére, hogy már a 2000-es években is létezett politikai akarat a tagállamok büntető-eljárásjogának harmonizálására a magasabb szintű jogvédelem biztosítása érdekében.

Az EU büntetőügyi együttműködési rendszerének legnagyobb kihívása az alkotmányos büntetőjog követelményeinek maradéktalan teljesítése. A szakirodalom szinte a kölcsönös elismerés elvének implementálásával egyidőben elkezdte kritizálni az így létrejövő együttműködési rendszert, mivel az elv működését biztosító együttműködési rendszerek alapján nincs lehetőség megtagadni az igazságügyi határozatot olyan esetekben, amikor a végrehajtása az érintett személy alapjogainak sérelméhez vezetne. Ezen kívül a jogtudósok felhívták a figyelmet, hogy az együttműködési rendszerek nem tartják tiszteletben a legalitást, vagy éppen a szükségesség és az arányosság elveit sem.

A 2000-es évek első felében e kritikák nem maradtak megválaszolatlanul. Az Európai Bizottság és a Tanács is elismerte a kritikát, és több közleményben hitet tettek a büntetőjogi jogharmonizáció szükségessége mellett. Ennek eredményeként az Európai Bizottság 2004-ben kerethatározat-tervezettel állt elő, ami a tagállamok büntetőeljárásügyi garanciarendszereit harmonizálta volna. Ám ez a tervezet sikertelen volt. Azonban a Tanács 2009-es ütemtervében újra elővette a büntetőeljárásügyi garanciák kérdését és immár egy többlépcsős tervet alkotott, amely a tisztességes eljáráshoz való jog egyes szelvényjogait kívánta harmonizálni és megerősíteni az EU-ban. Az EU jogalkotó intézményeinek az alapjogi törekvése azért fontos, mert a 2004-es kerethatározat-tervezet

a 2009-es ütemterv, és közvetve az abból következő irányelvek eredője is. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a 2000-es évek második felében az EUB még nem engedett nagyobb teret az alapjogvédelemnek. Sőt, egészen 2016-ig kifejezetten elutasította a kölcsönös elismerés elvére épülő büntetőügyi együttműködési rendszerrel kapcsolatos alapjogi aggályokat, amivel megerősítette a büntetőügyi együttműködés hatékonyságának szükségletét. E célból kimunkálta a kölcsönös bizalom elvét.

Tehát a Lisszaboni Szerződés 2009-es hatályba lépése hozta el az európai büntetőjog alapjogi szempontú fejlődésében az első valódi fordulópontot, amelynek nyomán a Tanács és az Európai Parlament több irányelvet is elfogadott, amelyek közvetlenül vagy közvetve az alapjogvédelmet szolgálják. Ezzel szemben az EUB esetjogában az alapjogi fordulat csak a 2010-es évek második felében következett be. Ekkor azonban az EUB alapjogi szemléletmódja kettő irányba is elkezdett fejlődni. A disszertáció számottevő terjedelemben foglalkozik mind a 2009 után megalkotott másodlagos jogforrások elemzésével, mind pedig az EUB két ágra oszló alapjogi gyakorlatával.

Ennek keretében a kutatás megállapítja, hogy az európai nyomozási határozat olyan különleges – többek között az együttműködő igazságügyi hatóságok közötti kommunikációt elmélyítő, valamint a megtagadást alapjogsérelem esetén engedő – szabályokat alkalmaz, amelyek a szakirodalom olvasatában kivételes esetekben utat engednek a tagállamok közötti bizalmatlanság kifejezésének, amivel nagyobb fokú alapjogvédelem érhető el. A disszertációban bemutatott elemzésből kiderül, hogy e szabályok valóban alkalmasak lehetnek az alapjogvédelem növelésére, ezért alkalmazásuk megfontolandó más együttműködési rendszerekben is. A disszertációban e szabályok alkalmazhatóságát is elemeztem, és arra a következtetésre jutottam, hogy közülük több is átültethető más együttműködési rendszerekbe.

Ezen túl a disszertáció rávilágít arra, hogy a Tanács 2009-es ütemterve alapján megalkotott eljárásjogi irányelvek nem csupán elérték céljukat, de túl is teljesítették azt, ugyanis több esetben is elmondható, hogy azok magasabb alapjogi standardokat érvényesítenek még az EJEE szabályaihoz, valamint az EJEB gyakorlatában kimunkált standardokhoz képest is. Viszont az irányelvek elemzése arra is rámutat, hogy szabályozási hiányosságok is fellelhetők bennük, és a jogorvoslati jogok pedig nem képeznek harmonizált rendszert, ugyanis az irányelvek a tagállamok eljárási autonómiájára bízzák azok tartalmi és eljárási szabályainak kialakítását, ami hozzájárul

ahhoz, hogy e téren töredezett maradjon a büntetőeljárás garanciarendszer az Unió egészében.

A disszertáció további részében pedig az EUB gyakorlatát vizsgálom, amely egyrészt az *Aranyosi* és *Căldăraru* egyesített ügyekben kidolgozott íratlan alapjogi megtagadási indokot pontosította, másrészt pedig az eljárásjogi irányelveket értelmezte. Előbbi tekintetében kijelenthető, hogy az EUB négy alapjog esetére bővítette a megtagadási indok alkalmazhatóságát. Ezen túl pedig számos eljárási kérdést tisztázott, így például kijelentette, hogy az együttműködő hatóságok kötelesek kommunikálni egymással, és kimondta azt is, hogy újra kibocsátható az igazságügyi határozat a megtagadást követően, ha a megtagadás indokát már elhárították. Végül, de nem utolsó sorban az is kiemelendő, hogy az EUB a *Gavanozov II* ügyben lehetőséget biztosított az igazságügyi határozat megtagadására az *Aranyosi* teszt második fázisának elvégzése nélkül is, ám ezt nagyon szigorú feltételekhez kötötte.

Az EUB eljárásjogi irányelvekkel kapcsolatos gyakorlata pedig azért figyelemre méltó, mert az irányelvek szabályainak értelmezése során megfigyelhető az autonóm fogalomalkotás kísérlete. Ezen túl az EUB több előzetes döntéshozatali eljárásban is pontosította az irányelvekben foglalt szabályok alkalmazását az egyedi ügyekben előálló körülmények között. Ennek azért van jelentősége, mert ezen ítéletekből levonhatók általános következtetések, amelyek aztán alapjogi standardként valamennyi tagállamban alkalmazhatók. Azonban itt is meg kell jegyezni, hogy az EUB is védelmezi a tagállamok eljárási autonómiáját a jogorvoslati jogok kialakítása terén, ezért kijelenthető, hogy e téren csak jogalkotás útján lehetne elérni változást, hogy valóban harmonizált szabályok vonatkozzanak a büntetőeljárás garanciákkal kapcsolatos jogorvoslati jogokra az Unióban.

Összességében kijelenthető, hogy az európai büntetőjog kiváltképp 2009-től kezdve rohamos fejlődésen ment keresztül, ami jórészt a Lisszaboni Szerződés által megalkotott primer jogi keretszisztemnek köszönhető. E keretszisztemben a jogalkotó intézmények új másodlagos jogforrásokot alkothattak, amelyek kifejezetten vagy közvetett módon az alapjogvédelmet is szolgálták. Ezt a kodifikált alapjogvédelmi rendszert – részben pont az uniós jogalkotásnak köszönhetően – a 2010-es évek második felétől kezdve az EUB gyakorlata is kiegészíti. Ha visszatekintünk az EU valódi, *sui generis* büntetőügyi együttműködési rendszerének keletkezése idejére, akkor kijelenthető, hogy hatalmas a különbség az európai büntetőjog akkori és jelenlegi alapjogvédő szabályai között. Az

elmúlt kettő évtizedben valódi fejlődés következett be. Azonban fontos, hogy az alapjogvédelem fejlesztésére továbbra is szükség van, melynek fókuszpontjai ideális esetben a büntetőeljárás garanciarendszert érintő jogorvoslati jogok, a fogvatartási körülmények, valamint az alapjogi megtagadási indok és egyéb intézményesített bizalmatlanságot erősítő szabályok lesznek.

VIII. English summary

The topic of this dissertation is the development of fundamental rights protection in the framework of European criminal law. The novelty of the research is that there is no similar overview and summary work in the Hungarian academic literature which would present the process of that development in detail. To this end, the dissertation goes back to the foundations of European criminal law and describes the development of criminal cooperation between EU Member States and the evolution of its primary legal framework. An important conclusion can be drawn from the historical development of European criminal law with regard to the protection of fundamental rights, namely that there was no adequate legal basis for the creation of secondary sources of EU law that would deepen the protection of fundamental rights before the entry into force of the Lisbon Treaty. This may explain why the development of fundamental rights accelerated after 2009, i.e. after the entry into force of the Lisbon Treaty, even though the political will to harmonise Member States' criminal procedure law to ensure a higher level of legal protection already existed in the 2000s.

The biggest challenge for the EU's system of criminal cooperation is to fully meet the requirements of constitutional criminal law. Almost at the same time as the principle of mutual recognition was implemented, the literature began to criticise the system of criminal cooperation, since the cooperation systems that ensured the functioning of the principle do not allow for the possibility of refusing a judicial decision in cases where its execution would lead to the violation of a fundamental right of the concerned person. In addition, scholars have pointed out that these cooperation systems do not respect the principle of legality or even the principles of necessity and proportionality.

This criticism did not go unanswered in the first half of the 2000s. Both the European Commission and the Council acknowledged it and, in a series of communications, advocated the need for harmonisation of criminal law. As a result, in 2004 the Commission presented a draft framework decision harmonising the Member States' systems of criminal procedural guarantees. This draft failed. However, in its 2009 Roadmap, the Council revisited the issue of criminal procedural guarantees and came up with a multi-stage plan to harmonise and strengthen certain key rights of the right to a fair trial in the EU. This effort of the EU legislative institutions on fundamental rights is

important because the draft Framework Decision of 2004 greatly inspired the 2009 Roadmap and, indirectly, the directives that have resulted from it. At the same time, however, in the second half of the 2000s, the CJEU had not yet given way to the protection of fundamental rights. In fact, until 2016, it explicitly rejected fundamental rights concerns about the system of criminal cooperation based on the principle of mutual recognition, thereby reinforcing the need for effective criminal cooperation. To this end, it has developed the principle of mutual trust.

The first real turning point in the development of the protection of fundamental right in European criminal law was therefore the entry into force of the Lisbon Treaty in 2009, which allowed the Council and the European Parliament to adopt a series of directives that directly or indirectly protect fundamental rights. In contrast, the turnaround in the case-law of the ECJ on fundamental rights occurred only in the second half of the 2010s. At that time, the approach of the ECJ to fundamental rights started to evolve in two directions. The dissertation devotes a considerable amount of attention to both the analysis of secondary sources of EU law created after 2009 and the ECJ's case law on fundamental rights.

Within this framework, the research shows that the European Investigation Order applies specific rules, including those that deepen communication between cooperating judicial authorities and allow for refusal in case of a fundamental rights violation, which, according to the literature, allow for the expression of mistrust between Member States in exceptional cases, thus providing for a higher degree of fundamental rights protection. The analysis presented in the dissertation shows that these rules may indeed be capable of enhancing fundamental rights protection and their application should therefore be considered in other cooperation systems. The dissertation also analyses the applicability of these rules and concludes that several of them could be transposed to other cooperation systems.

Furthermore, the dissertation highlights that the procedural directives drawn up under the Council's 2009 Roadmap have not only achieved their objective, but have also exceeded it, as in several cases they can be said to enforce higher standards of fundamental rights than the ECHR and the standards developed in the ECtHR case law. However, the analysis of the directives also shows that there are still shortcomings in the area of rights of appeal, as they provide Member States the procedural autonomy to develop their substantive and

procedural rules, which contributes to the fragmentation of the system of guarantees in criminal procedure throughout the Union.

In the remainder of the dissertation, I examined the case law of the ECJ, which on the one hand clarified the unwritten ground for refusal developed in connection with the *Aranyosi* and *Căldăraru* joined cases and on the other hand interpreted various rules of the procedural directives. As regards the former, the ECJ has extended the applicability of the ground for refusal to four fundamental rights. In addition, it has clarified a number of procedural issues, such as the obligation for cooperating authorities to communicate with each other and the possibility to re-issue a judicial decision after a refusal if the ground for refusal has been removed. Last but not least, the ECJ provided for the possibility to refuse a judicial decision without the second phase of the *Aranyosi* test in the *Gavanozov II* case, but it subjected this possibility to very strict conditions.

The case law of the ECJ on the procedural directives is noteworthy because more of its judgements can be viewed as an attempt to create autonomous concepts while interpreting the rules of the directives. Moreover, the ECJ has clarified the application of the rules of the directives in the specific circumstances of individual cases in several preliminary rulings. On the other hand, it should also be noted that the ECJ also defends the procedural autonomy of the Member States in the establishment of rights of appeal, and it can therefore be said that only legislation can bring about change in this area, so that truly harmonised rules on the rights of appeal in relation to criminal procedural guarantees apply in the EU.

Overall, it can be said that European criminal law has developed rapidly, particularly since 2009, largely thanks to the primary legal system established by the Lisbon Treaty. Within this framework, the legislative institutions have been able to create new secondary sources of EU law which have also served, explicitly or implicitly, to protect fundamental rights. This codified system of fundamental rights protection has been complemented by the case-law of the ECJ since the second half of the 2010s, thanks in part to EU legislation. If we look back to the time when the EU's *sui generis* system of cooperation in criminal matters was established, there is a huge difference between the rules on fundamental rights protection in European criminal law at that time and those that exist today. There has been real progress over the last two decades. However, it is important that improvements in fundamental rights protection continue to be necessary, ideally focusing on the rights of appeal in the system of criminal procedural guarantees, detention

conditions, the fundamental rights-based rejection ground and other rules that reinforce institutionalised mistrust in the system of criminal cooperation in the EU.

IX. Irodalomjegyzék

1. Magyar nyelvű szakirodalom

I.i. Folyóiratcikkek

1. BÁRD, Petra: „Jogállamiság és európai büntetőpolitika” *Jogtudományi Közöny* 2016/9.
2. BÁRD, Petra: „Mentőöv az uniós büntető igazságszolgáltatásnak: A jogállamiság és az emberi jogok érvényesülésének uniós felügyeletére irányuló javaslat” *Miskolci Jogi Szemle* 2019/2. különszám, 1. kötet
3. CHRONOWSKI, Nóra: „Az Európai Unió Alapjogi Chartájának első évtizede a primer jog részeként” *Közjogi Szemle* 2019/4.
4. DAKA, Marija – KIS KELEMEN, Bence: „Extraterritorialitás az emberi jogi bíróságok gyakorlatában” *Jura* 2017/1.
5. FARKAS, Ákos: „Az EU büntetőjog korlátai” *Ügyészségi Szemle* 2018/2.
6. FARKAS, Ákos: „Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére” *Miskolci Jogi Szemle* 2011. különszám
7. GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina: „Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere és az Emberi Jogok Európai Bírósága – A kettős európai alapjogvédelem és a magyar alkotmányjog. *Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat* 2011/4.
8. HOLLÁN, Miklós: „Az európai uniós jogharmonizáció és a magyar büntetőjog kapcsolatának első évtizedei” *Állam- és Jogtudomány* 2020/2.
9. KARSAI, Krisztina: „Emberi jogok védelme és az európai nyomozási határozat” *Rendészet és emberi jogok* 2012/3.
10. LÁRIS, Liliána: „Az alapvető jogok érvényesülésének problémái az Európai Unióban” *Eljárásjogi Szemle* 2017/3.
11. LÁRIS, Liliána: „Az uniós büntetőjog érvényesülésének problémái a belső jogban alkotmányjogi megközelítésben I.” *Magyar Jog* 2021/10.
12. MOHAY, Ágoston: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az uniós jogba – csatlakozás előtt és után(?)” *Jura* 2018/1.
13. MOHAY, Ágoston: „Nemzetközi jogi standardok az uniós menekültügyben” *Scriptura* 2016/1.
14. NAGY LÁSZLÓNÉ CSERNÁK, Hajnalka – PENCZ, Kornél – TASNÁDI, Zoltán – BERTALDÓ, András: „Az európai nyomozási határozat – vagy más jogsegély? I.” *Jura*, 2021/4.
15. NAGY, Alexandra: „A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban” *Miskolci Jogi Szemle* 2019. 2. különszám
16. RÓTH, Erika: „A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében” *Miskolci Jogi Szemle* 2011. 1. különszám
17. SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet: „Új távlatok az európai alapjogvédelemben” *Közjogi Szemle* 2010/3.

18. SZIJÁRTÓ, István: „Az európai büntetőjog területi hatálya: az opt-out és a vészfékmechanizmus hatása az Európai Unió tagállamai büntető igazságügyi együttműködésére” *Scriptura* 2020/2.
19. TRÁGER, Anikó: „Az alkotmányos büntetőjog, a demokratikus jogállam változatlan követelményrendszere” *Közjogi Szemle* 2015/2.
20. UDVARHELYI, Bence: „A Lisszaboni Szerződés és a büntetőjog – gondolatok az Európai Unió megújult büntetőjogi jogharmonizációs hatásköréről” *Állam- és Jogtudomány* 2016/3.
21. UDVARHELYI, Bence: „Az európai büntetőjog fogalma” *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 2018/2.
22. VINNAI, Edina: „Tolmácsolás a jogi eljárásban” *Miskolci Jogi Szemle* 2017. különszám

I.ii. Tanulmányok szerkesztett kötetekben

1. BÁRD, Károly: „Európai büntetőpolitika” in ERDEI, Árpád (szerk.): *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1995)
2. BÁRD, Petra: „A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül” in Virág, GYÖRGY (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 45.* (Budapest: OKRI 2008)
3. BLAGOJEVIC, Anita– HERKE, Csongor – MOHAY, Ágoston: „Az európai elfogatóparancs jogi természete, magyarországi implementációja és jövőbeni átültetése Horvátországban” in DRINÓCZI, Tímea (szerk.): *Határon átnyúló és uniós jogi témák: Magyarország – Horvátország* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2011)
4. CHRONOWSKI, Nóra: „Nullum crimen sine lege Lisszabon után” in GAÁL, Gyula – HAUTZINGER, Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról* (Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság 2008)
5. FARKAS, Ákos: „Az európai büntetőjog fejlődésének irányai a Lisszaboni Szerződés után” in JUHÁSZ, Zsuzsanna – NAGY, Ferenc – FANTOLY, Zsanett (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (Szeged: SZTE ÁJK 2012)
6. JENEY, Petra: „Alapjogvédelem az Európai Unióban” in: KENDE, Tamás – JENEY, Petra – SZÜCS, Tamás: *Európai közjog és politika* (Budapest: ORAC 2022)
7. KIS, László: „Az európai bűnügyi együttműködés rendszere” in KIS, László – SZABÓ, Judit (szerk.): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban* (Budapest: Wolters Kluwer 2023)
8. MOHAY, Ágoston – SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet: „A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség” in HORVÁTH, Zsuzsanna – MOHAY, Ágoston – PÁNOVICS, Attila – SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet (szerk.): *Európai Közjog 2.* (Pécs: PTE ÁJK 2016)
9. RÓTH, Erika: „A hatékony védelemhez való jog” in CZINE, Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet* (Budapest: ORAC 2022)
10. RÓTH, Erika: „A tájékoztatáshoz való jog”. in RÓTH, Erika (szerk.): *Decem anni in Europaea Unione V.: Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből* (Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó 2016)
11. RÓTH, Erika: „A terhelti jogokat érintő uniós elvárások” in FARKAS, Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból* (Miskolc: Bíbor Kiadó 2017)

12. SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet: „Alapjogvédelem az Európai Unióban” in HORVÁTH, Zsuzsanna – MOHAY, Ágoston – PÁNOVICS, Attila – SZALAYNÉ SÁNDOR, Erzsébet (szerk.): *Európai Közjog 2.* (Pécs: PTE ÁJK 2016)
13. TÓTH, Dávid: „Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv implementálása az Európai Unióban” in AMBRUS, István – KŐHALMI, László (szerk.): *Mészáros Ádám Emlékére* (Budapest: Publicitas Art Média 2022)

I.iii. Monográfiák

1. BÉKÉS, Ádám: *Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban.* (Budapest: hvgorac 2015)
2. BLUTMAN, László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a brexit után* (Budapest: hvgorac 2020)
3. CSÁSZÁR, Mátyás: *Az Európai Unió intézményi jogi aktusai* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola 2012)
4. FARKAS, Ákos – RÓTH, Erika: *A büntetőeljárás (Negyedik, átdolgozott kiadás)* (Budapest: Wolters Kluwer 2018)
5. KARSAL, Krisztina: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem 2015)
6. KIS, László – SZABÓ, Judit (szerk.): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban* (Budapest: Wolters Kluwer 2023)
7. KONDOROSI, Ferenc – LIGETI, Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2008)
8. LEANERTS, Koen – GUTIÉRREZ-FONS, José A.: *Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési módszerei* (Budapest: HVG-ORAC, 2022)
9. LIGETI, Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban* (Budapest: KJK-Kerszöv 2004)
10. OSZTOVITS, András (szerk.): *EU-Jog (második, aktualizált és bővített kiadás)* (Budapest: hvg-orac 2015)
11. PETRÉTEI, József: *A tagállami státus alkotmányjogi következményei.* (Pécs: Kodifikátor Alapítvány 2022)

2. Idegen nyelvű szakirodalom

2.i. Folyóiratcikkek

1. AIZPURUA, Eva – ROGAN, Mary: „Understanding new actors in European Arrest Warrant cases concerning detention conditions: The role, powers and functions of prison inspection and monitoring bodies” *New Journal of European Criminal Law* 2020/2.
2. ALEGRE, Susie – LEAF, Marisa: „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study – the European Arrest Warrant” *European Law Journal* 2004/2.
3. ANAGNOSTARAS, Georgios: „The Common European Asylum System: Balancing Mutual Trust Against Fundamental Rights Protection” *German Law Journal* 2020/6.

4. ARMADA, Ines: „The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence: Is a Fundamental Rights-based Refusal the Solution?“, *New Journal of European Criminal Law* 2015/1.
5. BACHMAIER WINTER, Lorena: „Mutual Recognition and the Role of the CJEU: The Grounds for Non-execution“ *New Journal of European Criminal Law* 2015/4.
6. BÁRD, Petra – BALLEGOOIJ, van Wouter: „Judicial independence as a precondition for mutual trust? The CJEU in Minister for Justice and Equality v. LM.“ *New Journal of European Criminal Law*, 2018/3.
7. BAUDE, Agnes: „Protecting the union rule of law through national court scrutiny? A comment on joined cases C-354/20 PPU and c-412/20 PPU L and P“ *Nordic Journal of European Law* 2021/1.
8. BELFIORE, Rosanna „The European Investigation Order in Criminal Matters: Developments in Evidence-gathering across the EU“ *European Criminal Law Review* 2015/3.
9. BERNARDINI, Lorenzo – ANCONA, Gaetano: „HYA and Others: Reshaping participation at criminal trials in Europe“ *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2023/3.
10. BERNARDINI, Lorenzo: „Fostering in absentia proceedings when the individual absconds: Criminal proceedings against IR“ *Common Market Law Review* 2023/5.
11. BESSELINK, Leonard F.M.: „The Parameters of Constitutional Conflict after Melloni“ *European Current Law* 2014/10.
12. BOER, de Nik: „Addressing Rights Divergences under the Charter: Melloni“ *Common Market Law Review* 2013/4.
13. BRANNAN, James: „Raising the Standard of Language Assistance in Criminal Proceedings. From the Rights under Article 6(3) ECHR to Directive 2010/64/EU“ *Cyprus Human Rights Law Review*, 2012/2.
14. BRODERSEN, Kei H. – GLERUM, Vincent– KLIP, André: „The European arrest warrant and in absentia judgments: The cause of much trouble“ *New Journal of European Criminal Law* 2022/1.
15. CHIONI-CHOTOUAN, Chara: „The Right to Translation and Interpretation in Criminal Proceedings: Providing a Common Code Between the Defendant and the Court“ *Cambridge Law Review* 2018/3.
16. CRAS, Steven – MATTEIS, de Luca: „The Directive on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Genesis and Description“ *EUCRIM* 2010/4.
17. CZERNIAK, Dominika: „The (lack of) consequences of reasonable doubts on the independence of the judiciary system on cooperation in criminal matters in the EU“ *Revista Brasileira de Direito Processual Penal*, 2022/1.
18. ENGEL, Annegret: „Only fair? The right to a fair trial challenged in case C-420/20 HN (Procés D’un accusé éloigné du territoire)“ *Nordic Journal of European Law* 2023/1.
19. FICHERA, Massimo: „The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience?“ *European Law Journal* 2009/1.
20. FINGAS, Maciej: „The Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings – Challenges and Difficulties Stemming from the Implementation of the Directive 2010/64/EU“ *European Criminal Law Review* 2019/2.

21. FRACKOWIAK-ADAMSKA, Agnieszka, „Trust until it is too late! Mutual recognition of judgements and limitations of judicial independence in a Member State: *L and P*” *Common Market Law Review*, 2022/1.
22. GEYER, Florian: „European Arrest Warrant. Court of Justice of the European Communities, Judgment of 3 May 2007, Case C-303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW v. Leden van de Ministerraad*” *European Constitutional Law Review* 2008/1.
23. GILBERT, Zara: „The implementation of the CJEU’s Joined Cases Aranyosi and Caldaru by the UK and Irish Courts – A real impact on the protection of fundamental rights in surrender proceedings?” 2022/3.
24. GLESS, Sabine: „A New Test for Mens Rea? Safeguarding Legal Certainty in a European Area of Freedom, Security and Justice” *European Criminal Law Review* 2011/2.
25. GROSSIO, Lorenzo – ROSI, Margherita: „The Ultimate (but not the only) Remedy for Securing Fundamental Rights in the EAW System? Some Reflections on *Puig Gordi* and *E.D.L.*” *European Papers* 2023/2.
26. HEARD, Catherine – MANSELL, Daniel: „The European Investigation Order: Changing the Face of Evidence-gathering in the EU” *New Journal of European Criminal Law* 2011/4.
27. HERLIN-KARNELL, Ester: „In the wake of Pupino: *Advocaten voor der Wereld* and *Dell’Orto*” *German Law Review* 2007/12.
28. HUYBREGHTS, Gerrit: „The Schengen Convention and the Schengen acquis: 25 years of evolution” *ERA Forum*, 2015.
29. JUNG, Heike: „’L’Etat et moi’: Some Reflections on the Relationship between the Criminal Law and the State” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1998/3.
30. KLIMEK, Libor: „Letter of Rights for Persons Arrested on the Basis of a European Arrest Warrant: A Novelty under the Directive 2012/13/EU” *International and Comparative Law Review* 2013/1.
31. LIEFAARD, Ton: Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system. *Temple Law Review* 2016/4.
32. MANCANO, Leandro: „Judicial Harmonisation through Autonomous Concepts of European Union Law. The Example of the European Arrest Warrant Framework Decision” *Edinburgh School of Law Research Paper* 2019/9.
33. MANCANO, Leandro: „The Use of the Charter and Pre-trial Detention in EU Law: Constraints and Possibilities for Better Protection of the Right to Liberty” *European Papers* 2021/6.
34. MANGIARACINA, Annalisa: “A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: The Proposal for a Directive on the European Investigation Order”, *Utrecht Law Review* 2014/1.
35. MARGUERY, Tony: „Rebuttal of Mutual Trust and Mutual Recognition in Criminal Matters: Is „Exceptional” Enough?” *European Papers* 2016/1.
36. MARIN, Luisa: „Effective and Legitimate? Learning from the Lessons of 10 Years of Practice with the European Arrest Warrant” *New Journal of European Criminal Law* 2014/3.

37. MARIN, Luisa: „The European Arrest Warrant and Domestic Legal Orders. Tension between Mutual Recognition and Fundamental Rights: the Italian Case” *Maastricht Journal of European and Comparative Law Review* 2008/4.
38. MARTUFI, Adriano – GIGENGACK, Daila: „Exploring mutual trust through the lens of an executing judicial authority: The practice of the Court of Amsterdam in EAW proceedings” *New Journal of European Criminal Law* 2020/3.
39. MARTUFI, Adriano – PERISTERIDOU, Christina: „Pre-trial Detention and EU Law: Collecting Fragments of Harmonisation Within the Existing Legal Framework” *European Papers* 2020/3.
40. MEULEN, van der Lucia: „Another exception to the rule: the E.D.L. case on EAW surrenders of seriously ill persons” *Common Market Law Review* 2024/1.
41. MITSILEGAS, Valsamis: „The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU” *Common Market Law Review* 2016/5.
42. MITSILEGAS, Valsamis: „The European Model of Judicial Cooperation in Criminal Matters: Towards Effectiveness based on Earned Trust” *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2019/2.
43. MITSILEGAS, Valsamis: „The Limits of Mutual Trust in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual” *Yearbook of European Law* 2012/1.
44. MITSILEGAS, Valsamis: „The Symbiotic Relationship between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe's Area of Criminal Justice” *New Journal of European Criminal Law* 2015/4.
45. MITSILEGAS, Valsamis: „Trust” *German Law Review* 2020.
46. MOHAY, Ágoston – SZIJÁRTÓ, István: „Criminal procedures, preliminary references and judicial independence: A balancing act? Case C-564/19 IS” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2022/5.
47. MOHAY, Ágoston: „Back to the Drawing Board? Opinion 2/13 of the Court of Justice on the Accession of the EU to the ECHR – Case note” *Pécs Journal of International and European Law* 2015/1.
48. Mohay, ÁGOSTON: „The Dorobantu case and the applicability of the ECHR in the EU legal order” *Pécs Journal of International and European Law* 2020/1.
49. MULLOR, Joan Solanes: „Be careful what you ask for: The European Court of Justice’s EAW jurisprudence meets the Catalan secession crisis and the European rule of law crisis in Puig Gordi and others, C-158/21, EU:C:2023:57” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2023/2.
50. NEFRAMI, Eleftheria: „Article 47 of the Charter in the Opinion Procedure: Some Reflections Following Opinion 1/17” *European Papers* 2021/1.
51. OUWERKEK, Jannemieke: „EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter’s Scope of Application” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2019/2.

52. ÖBERG, Jacob: „Trust in the Law? Mutual Recognition as a Justification to Domestic Criminal Procedure” *European Constitutional Law Review* 2020/1.
53. PEERS, Steve: „The “Third Pillar acquis” after the Treaty of Lisbon enters into force” *Statewatch Analysis* 2009/09. 2.
54. PÉREZ, Aida Torres: „Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue” *European Constitutional Law Review* 2014/2.
55. RADIC, Ivana: „Right of the Child to Information According to the Directive 2016/800/EU on Procedural Safeguards for Children Who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings” *EU and Comparative Law Issues and Challenges*, 2018/2.
56. RAP, S.E. – ZLOTNIK, Daniella: „The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2018/2.
57. RIEHLE, Cornelia – CLOZEL, Allison: „10 years after the roadmap: procedural rights in criminal proceedings in the EU today” *ERA Forum* 2020/3.
58. RIZCALLAH, Cecilia: „The principle of mutual trust and the protection of fundamental rights in the Area of Freedom, Security and Justice: A critical look at the Court of Justice’s stone-by-stone approach” *Maastricht Journal of European and Comparative law* 2023/3.
59. SANGER, Andrew: „Force of Circumstance: The European Arrest Warrant and Human Rights” *Democracy and Security* 2010/6.
60. SARMIENTO, Daniel: „European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence” *ICON* 2008/1.
61. SCHEPPELE, Kim Lane: „The law requires translation: The Hungarian preliminary reference on preliminary references: IS” *Common Market Law Review* 2022/4.
62. SCHWARZ, Michael: „Let’s talk about trust, baby! Theorizing trust and mutual recognition in the EU’s area of freedom, security and justice” *European Law Journal* 2018/2-3.
63. SICURELLA, Rosaria: „Fostering a European criminal law culture: In trust we trust” *New Journal of European Criminal Law* 2018/3.
64. SMITH, Emily: „Running before We Can Walk? Mutual Recognition at the Expense of Fair Trials in Europe’s Area of Freedom, Justice and Security” *New Journal of European Criminal Law* 2013/1-2.
65. SOO, Anneli: „Article 12 of the Directive 2013/48/EU: A Starting Point for Discussion on a Common Understanding of the Criteria for Effective Remedies of Violation of the Right to Counsel” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2017/1.
66. SØRENSEN, Henning Bang Fuglsang Madsen: „Mutual Trust – Blind Trust or General Trust with Exceptions? The CJEU Hears Key Cases on the European Arrest Warrant” *Pécs Journal of International and European Law* 2016/1.
67. SPREEUW, Marlees: „Do as I say, not as I do. The application of mutual recognition and mutual trust” *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 2012.
68. SZIJÁRTÓ, István: “The CJEU Partially Excludes Bulgaria from Taking Part in Judicial Cooperation – an Absolute Order or a Balancing Act? The Gavanozov II Case” *Pécs Journal of International and European Law* 2022/1.

69. SZIJÁRTÓ, István: „The implications of the European Investigation Order for the protection of fundamental rights in Europe and the role of the CJEU” *Pécs Journal of International and European Law* 2021/1.
70. VERMEULEN, Gert – PUYENBROECK, van Laurens: „Approximation and mutual recognition of procedural safeguards of suspects and defendants in criminal proceedings throughout the European Union” *GofS*, 2010. különkiadás: EU and International Crime Control. Topical Issues
71. VISSER, de Maartje: „Dealing with Divergences in Fundamental Rights Standards” *Maastricht Journal of Comparative and European Law Review* 2013/4.
72. VOGIATZIS, Nikos: „Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evaluation in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights?” *Human Rights Law Review*, 2022/1.
73. WAHL, Thomas: „CJEU: No Carte Blanche to Refuse EAWs from Poland” *eucri* 2022/1.
74. WEISS, Alba Hernandez, „Effective protection of rights as a precondition to mutual recognition: Some thoughts on the CJEU’s Gavanozov II decision” *New Journal of European Criminal Law*, 2022/2.
75. WILIŃSKI, Paweł – KIEJNICH-KRUK, Karolina: „Right to Effective Legal Remedy in Criminal Proceedings in the EU. Implementation and Need for Standards” *Review of European and Comparative Law* 2023/3.
76. WILLEMS, Auke: „The Court of Justice of the European Union’s Mutual Trust Journey in EU Criminal Law: From a Presumption to (Room for) Rebuttal” *German Law Journal* 2019/4.
77. WISCHMEYER, Thomas: „Generating Trust Through Law? Judicial Cooperation in the European Union and the Principle of Mutual Trust” *German Law Review* 2016/3.
78. XANTHOPOULOU, Ermioni: „Mutual Trust and Rights in EU Criminal and Asylum Law: Three Phases of Evolution and the Uncharted Territory Beyond Blind Trust” *Common Market Law Review* 2018/2.
79. ZIMMERMANN, Frank – GLASER, Sanja – MOTZ, Andreas: „Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal Proceedings: a Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order” *European Criminal Law Review* 2011/1.
80. ZOUMPOULAKIS, Konstantinos: „From the Ground up: The Use of Minimum Rules in EU Procedural Criminal Law and the Question of Member States’ Discretion” *European Papers* 2020/5.

2.ii. Tanulmányok szerkesztett kötetekben

1. ALLEGREZZA, Silvia – BERNARDINI, Lorenzo: „Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings” in COPPETTA, Maria Garzia (szerk.): *Immigration, personal liberty and fundamental rights* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2023)
2. ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina: „Conclusions” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
3. ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina: „Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence*

Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)

4. ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina: „The directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings: Status quo or step forward?” in ĐURĐEVIĆ, Zlata – IVIČEVIĆ KARAS, Elizabeta (szerk.): *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Horvátország: Croatian Association of European Criminal Law 2016)
5. ALLEGREZZA, Silvia: „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (London: Springer 2014)
6. ARMENTA DEU, Teresa – URBAN, Lisa: „The Right of Access to a Lawyer under Directive 2013/48/EU” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
7. BACHMAIER WINTER, Lorena: „New Developments in EU Law in the Field of In Absentia National Proceedings. The Directive 2016/343/EU in the Light of the ECtHR Case Law” in QUATTROCOLO, Serena – RUGGERI, Stefano (szerk.): *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe* (Cham: Springer 2019)
8. BACHMAIER WINTER, Lorena: „The EU Directive on the Right to Access to a Lawyer: A Critical Assessment” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)
9. BACHMAIER WINTER, Lorena: „The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and the Grounds for Refusal: A Critical Assessment” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (London: Springer 2014)
10. BALSAMO, Antonio: „The Content of Fundamental Rights” in KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)
11. BONDT, de Wendy – LAUWEREYS, Heleen: „Childrens rights and child participation in criminal proceedings” in PEREIRA, Ricardi – ENGEL, Annagret – MIETTINEN, Samuli: *The Governance of Criminal Justice in the European Union* (Cheltenham: Edward Elgar 2020)
12. BÖSE, Martin: „Human Rights Violations and Mutual Trust: Recent Case Law on the European Arrest Warrant” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)
13. COVOLO, Valentina: „Ensuring the Effectiveness of Defence Rights: Remedial Obligations under the ABC Directives” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
14. DANIELE, Marcello – CALVANESE, Ersilia: „Evidence Gathering” in KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)

15. ELEK, Balázs: „Criminal Judicial Cooperation from a Central and Eastern European Perspective” in OSZTOVITS, András – BÓKA, János (szerk.): *The policies of the European Union from a Central European perspective* (Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet 2022)
16. HELENIUS, Dan: „Nordic and European Judicial Cooperation in Criminal Matters” in ERVO, Laura – LETTO-VANAMO, Pia – NYLUND, Anna (szerk.): *Rethinking Nordic Courts* (Svájc: Springer 2021)
17. HODGSON, Jacqueline: „Criminal procedure in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: the rights of the suspect” in MITSILEGAS, Valsamis – BERGSTRÖM, Maria – KONSTADINIDES, Theodore (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2016)
18. KOSTORIS, Roberto: „European Law and Criminal Justice” in KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)
19. KOSTORIS, Roberto: „The Protection of Fundamental Rights” in KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)
20. LABAYLE, Henri: „The institutional framework” in MITSILEGAS, Valsamis – BERGSTRÖM, Maria – KONSTADINIDES, Theodore (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2016)
21. MITSILEGAS, Valsamis: „Mutual recognition, mutual trust, and fundamental rights after Lisbon” in MITSILEGAS, Valsamis – BERGSTRÖM, Maria – KONSTADINIDES, Theodore (szerk.): *Research Handbook on EU Criminal Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2016)
22. QUATTROCOLO, Serena: „The Right to Information in EU Legislation” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)
23. RAFFAELLI, Rosa: „Judgment of the Court of Justice of the European Union, 29 January 2013, Radu” in MITSILEGAS, Valsamis – MARTINO, di Alberto – MANCANO, Leandro: *The Court of Justice and European Criminal Law*” (Oxford: Hart 2019)
24. RAMOS, Vania Costa – FERNANDEZ, Begona Vidal: „Access to a Lawyer and Legal Aid (Directives 2013/48 and 2016/1919)” in ARANGÜENA FANEGO, Coral – HOYOS SANCHO, de Monsterrat – HERNÁNDEZ LÓPEZ, Alejandro (szerk.): *Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons in Criminal Proceedings Good Practices Throughout the European Union* (Svájc: Springer 2021)
25. RUGGERI, Stefano: „Introduction to the Proposal of the European Investigation Order: Due Process Concerns and Open Issues”, in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe*. (London: Springer 2014)
26. SCHMITT, Christian: „National Remedies Against Breaches of the Right to Translation and Interpretation” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
27. SIRY, Lawrence: „The ABC’s of the interpretation and translation directive” in ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
28. SPENCER, John: „The Principle of Mutual Recognition” in KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)

29. VOGLER, Richard: „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings” in RUGGERI, Stefano (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)

2.iii. Monográfiák

1. ALLEGREZZA, Silvia – COVOLO, Valentina (szerk.): *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies* (Milánó: Wolters Kluwer Italia 2018)
2. AMBOS, Kai – RACKOW, Peter (szerk.): *The Cambridge Companion to European criminal law* (Cambridge: Cambridge University Press 2023)
3. AMBOS, Kai: *European Criminal Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2019)
4. BUNYAN, Tony (szerk.): *Statewatching the New Europe: Handbook on the European State* (London: Statewatch, 1993)
5. HERLIN-KARNELL, Ester: *The Constitutional Dimensions of European Criminal Law* (Oxford: Hart 2012)
6. JANSSENS, Christine: *The Principle of Mutual Recognition in EU Law* (Oxford: Oxford University Press 2013)
7. KETTUNEN, Merita: *Legitimizing European Criminal Law. Justifications and Restrictions* (Svájc: Springer 2020)
8. KLIMEK, Libor: *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law* (Cham: Springer 2017)
9. KOSTORIS, Roberto (szerk.): *Handbook on European Criminal Procedure* (Cham: Springer 2018)
10. MITSILEGAS, Valsamis – MONAR, Jörg – REES, Wyn: *The European Union and Internal Security. Guardian of the People?* (Basingstoke: palgrave macmillan 2003)
11. MITSILEGAS, Valsamis: *EU Criminal Law* (Oxford: Hart 2009)
12. MITSILEGAS, Valsamis: *EU Criminal Law after Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe* (Oxford: Hart 2018)
13. RIZCALLAH, Cecilia: *The Principle of Mutual Trust in European Union Law* (Brüsszel: Bruylant 2022)
14. RUGGERI, Stefano (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law* (Cham: Springer 2015)
15. STATZGER, Helmut: *International and European criminal law* (München: Hart 2018)
16. WILLEMS, Auke: *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law* (Oxford: Hart 2021)

3. Internetes hivatkozások

1. Az EU Alapjogi Ügynökségének gyűjteménye: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/47-right-effective-remedy-and-fair-trial#eu-law>
2. CALLEWAERT, Johan: „Risk of breach of the right to a tribunal established by law following the execution of a European arrest warrant: judgment of the CJEU in the case of Openbaar Ministerie (Tribunal established by law)” <https://johan-callewaert.eu/risk-of-breach-of-the-right-to-a-tribunal-established-by-law-following-the-execution-of-a-european-arrest-warrant-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-openbaar-ministerie-tribunal-established-by-law/>

3. EU Law Live: „Court of Justice clarifies the scope of the right to information in criminal proceedings” <https://eulawlive.com/court-of-justice-clarifies-the-scope-of-the-right-to-information-in-criminal-proceedings/>
4. Eurojust press release: Eurojust supports action against tax fraud in Hungary. <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-supports-action-against-tax-fraud-hungary>
5. Eurojust: Report on Eurojust’s casework in the field of the European Investigation Order (2020) https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2020-11/2020-11_EIO-Casework-Report_CORR_.pdf
6. KARAPATAKIS, Andreas: „Case C-128/18 Dorobantu – the Aftermath of Aranyosi and Căldăraru” <https://europeanlawblog.eu/2019/10/28/case-c-128-18-dorobantu-the-aftermath-of-aranyosi-and-caldararu/>
7. LENAERTS, Koen: „The Principle of Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice” 29. www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/the_principle_of_mutual_recognition_in_the_area_of_freedom_judge_lenaerts.pdf
8. New Journal of European Criminal Law: Aims and scope <https://journals.sagepub.com/aims-scope/NJE>
9. Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1490-FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf
10. PEERS, Steve: „Free at last? Detention, the European Arrest Warrant and Julian Assange” <https://eulawanalysis.blogspot.com/2016/02/free-at-last-detention-european-arrest.html>
11. PEERS, Steve: „Human Rights and the European Arrest Warrant: Has the ECJ turned from poacher to gamekeeper?” <https://free-group.eu/2016/11/12/human-rights-and-the-european-arrest-warrant-has-the-ecj-turned-from-poacher-to-gamekeeper/>
12. PINGEN, Anna: „EP Proposed Amendments to EU Treaties” eucrim <https://eucrim.eu/news/ep-proposed-amendments-to-eu-treaties/>
13. Sajtóközlemény Szlovéniának az Európai Unió Tanácsában betöltött elnökségéről, 2008: http://www.eu-2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/0630SVEZdosezki.html
14. SARMIENTO, Daniel: „The German Constitutional Court and the European Arrest Warrant: The latest twist in the judicial dialogue” <https://eulawanalysis.blogspot.com/2016/01/the-german-constitutional-court-and.html>
15. WAHL, Thomas: „CJEU Imposes Further Restrictions to German Penal Order System” eucrim <https://eucrim.eu/news/cjeu-imposes-further-restrictions-german-penal-order-system/>
16. WHAL, Thomas: „ECJ: Information on the Detention Grounds Must Be Prompt and Specific” eucrim <https://eucrim.eu/news/ecj-information-on-the-detention-grounds-must-be-prompt-and-specific/>
17. XANTHOPOULOU, Ermioni: „Radu judgment: A lost opportunity and a story of how the mutual trust obsession shelved human rights” 14-18. bekezdés, <https://blogs.kcl.ac.uk/kslreuropeanlawblog/?p=416>

X. Forrásjegyzék

1. Az Európai Unió Bíróságának ítéletei és véleménye

1. C-187/01. és C-385/01. sz. Gözütok és Brügge egyesített ügyek [EU:C:2003:87]
2. C-303/05. sz. Advocaten voor de Wereld [EU:C:2007:261]
3. C-411/10. és C-493/10. sz. N. S. és M. E. és társai egyesített ügyek [EU:C:2011:865]
4. C-399/11. sz. Melloni [EU:C:2012:600]
5. C-396/11. sz. Radu [EU:C:2012:648]
6. 2/13. sz. vélemény [EU:C:2014:2454]
7. C-237/15. PPU sz. Lanigan ügy [EU:C:2015:474]
8. C-216/14. sz. Covaci ügy [EU:C:2015:686]
9. C-404/15. és C-659/15. PPU sz. Aranyosi és Căldăraru egyesített ügyek [EU:C:2016:198]
10. C-439/16. PPU sz. Milev ügy [EU:C:2016:818]
11. C-278/16. sz. Sleutjes ügy [EU:C:2017:757]
12. C-216/18. PPU sz. Minister for Justice and Equality ügy [EU:C:2018:586]
13. C-220/18. PPU sz. Generalstaatsanwaltschaft ügy [EU:C:2018:589]
14. C-128/18. sz. Dorobantu ügy [EU:C:2019:857]
15. C-377/18. sz. AH és társai ügy [EU:C:2019:670]
16. C-653/19. PPU sz. Spetsializirana prokuratura ügy [EU:C:2019:1024]
17. C-615/18. sz. Staatsanwaltschaft Offenburg ügy [EU:C:2020:376]
18. C-354/20. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2020:1033]
19. C-338/20. sz. Prokuratura Rejonowa Łódź-Bałuty ügy [EU:C:2021:805]
20. C-852/19. sz. Gavanozov II ügy [EU:C:2021:902]
21. C-564/19. sz. IS ügy [EU:C:2021:949]
22. C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2022:100]
23. C-562/21. PPU sz. Openbaar Ministerie ügy [EU:C:2022:100]
24. C-569/20. sz. Spetsializirana prokuratura ügy [EU:C:2022:401]
25. C-242/22. PPU sz. TL (EU:C:2022:611)
26. C-420/20. sz. HN ügy [EU:C:2022:679]
27. C-347/21. sz. DD ügy [EU:C:2022:692]
28. C-348/21. sz. HYA és társai ügy [EU:C:2022:965]
29. C-158/21. sz. Puig Gordi és társai ügy [EU:C:2023:57]
30. C-699/21. sz. E. D. L. ügy [EU:C:2023:295]
31. C-608/21. sz. Politseyski organ pri ügy [EU:C:2023:426]
32. C-660/21. sz. K.B. és F.S. ügy [EU:C:2023:498]
33. C-261/22. sz. GN ügy, főtanácsnoki vélemény [EU:C:2023:582]
34. C-209/22. sz. Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit ügy [EU:C:2023:634]
35. C-261/22. sz. GN ügy [EU:C:2023:1017]

2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei

1. Case of Monnell and Morris v. The United Kingdom, Judgement of 2 March 1987 (Application no. 9562/81; 9818/82)
2. Case of Kamasinski v. Austria, Judgement of 19 December 1989 (Application no. 9783/82)
3. Case of Imbrioscia v. Switzerland, Judgement of 24 November 1993 (Application no. 13972/88)
4. Case of Benham v. the United Kingdom, Judgement of 10 June 1996 (Application no. 19380/92)
5. Case of Pélissier and Sassi v. France, Judgement of 25 March 1999 (Application no. 25444/94)
6. Case of Mattoccai v. Italy, Judgement of 25 July 2000 (Application no. 23969/94)
7. Case of Cuscani v. United Kingdom, Judgement of 24 September 2002 (Application no. 32771/96)
8. Case of Ismoilov and Others v. Russia, Judgement of 24 April 2008 (Application no. 2947/06)
9. Case of Baytar v. Turkey, Judgement of 14 October 2014 (Application no. 45440/04)
10. Case of Blokhin v. Russia, Judgement of 23 March 2016 (Application no. 47152/06)
11. Case of Ibrahim and Otehrs v. The United Kingdom, Judgement of 13 September 2016 (Applications nos. 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09)
12. Case of Vizgirda v. Slovenia, Judgement of 28 August 2018 (Application no. 59868/08)

3. Uniós intézmények által kibocsátott közlemények, elemzések, valamint jogalkotási tervezetek

1. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, COM(2000) 495
2. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, HL C 12, 2001.01.15.)
3. Green Paper from the Commission, Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union, (COM(2003) 75)
4. Az Európai Bizottság javaslata: A Tanács kerethatározata a büntetőeljárás bizonyos eljárási jogairól az Európai Unióban, COM(2004) 328, 2004/0113 (CNS)
5. A Tanács és a Bizottság cselekvési terve az Európai Unióban a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése megerősítéséről szóló hágai program végrehajtásáról, HL C 198
6. Commission staff working document - Annex to the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Report on the implementation of The Hague programme for 2006 (Institutional Scoreboard – Table 1), {COM(2007) 373 final} {SEC(2007) 897} (SEC/2007/0896 final)
7. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Report on implementation of the Hague programme for 2007, {SEC(2008) 2048} (SEC(2008) 2049)
8. A Bizottság Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek - A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában, COM(2009) 262
9. A Tanács Állásfoglalása (2009. november 30.) a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről, HL C 295, 2009.12.04.
10. Javaslát az Európai Parlament és a Tanács irányelvére vonatkozóan a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, HL C 165/02, 2010.06.24.

11. Az Európai Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról, (COM(2010) 392, 2010/0215 (COD))
12. Az Európai Bizottság hatástanulmánya az (EU) 2016/800 irányelv tervezetéhez, (SWD(2013) 481)
13. A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2018) 857)
14. A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2018) 858)
15. A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló, 2013. október 22-i 2013/48/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról (COM(2019) 560)

4. Az Európai Tanács stratégiai programjai

1. Tamperei Program, 1999. október 15–16. SN 200/99 CAB EN
2. Hágai Program, HL C 53, 2005.03.03.
3. Stockholmi Program, HL C 115, 2010.05.04.

5. Az Európai Unió alapszerződése

1. Maastrichti Szerződés, HL C 191, 1992.07.29.
2. Amszterdami Szerződés, HL C 340, 1997.11.10.
3. Az Európai Unióról szóló szerződés, HL C 321 E, 2006.12.29.
4. Lisszaboni Szerződés 2007, HL C 306, 2007.12.17.
5. Az Európai Unióról szóló szerződés, HL C 326, 2012.10.26.
6. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, HL C 326, 2012.10.26.

6. Másodlagos jogforrások

1. Schengeni Végrehajtási Egyezmény, HL L 239 2000.09.22.
2. A Tanács kerethatározata (2002. február 28.) a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából az Eurojust létrehozásáról (2002/187/IB), HL L 063, 2002.03.06.
3. A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (2002/584/IB), HL L 190, 2002.07.18.
4. A Tanács 2003/577/IB kerethatározata (2003. július 22.) a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtásáról, HL L 196, 2003.08.02.

5. A Tanács 2005/214/IB kerethatározata (2005. február 24.) a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról, HL L 76, 2005.03.22.
6. A Tanács 2006/783/IB kerethatározata (2006. október 6.) a kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról, HL L 328, 2006.11.24.
7. A Tanács 2008/909/IB kerethatározata (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról, HL L 327, 2008.12.05.
8. A Tanács 2008/947/IB kerethatározata (2008. december 16.) a kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról, HL L 337, 2008.12.16.
9. A Tanács 2009/299/IB kerethatározata (2009. február 26.) a 2002/584/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB és a 2008/947/IB kerethatározat módosításáról a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül lefolytatott eljárásokat követően hozott határozatokra való alkalmazásának előmozdítása tekintetében, HL L 81, 2009.03.27.
10. Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető fordításhoz és tolmácsoláshoz való jogról, HL L 280, 2010.10.26.
11. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, HL L 101, 2011.04.15.
12. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, HL L 335, 2011.12.17.
13. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról, HL L 142, 2012.06.01.
14. Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete (2013. június 26.) egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról, HL L 180, 2013.06.26.
15. Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatáshoz való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról, HL L 294, 2013.11.06.
16. Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, HL L 130, 2014.05.01.
17. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság véelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről, HL L 65, 2016.03.11.

18. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról, HL L 132, 2016.05.21.
19. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1919 irányelve (2016. október 26.) a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről, HL L 297, 2016.11.04.
20. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1805 rendelete (2018. november 14.) a befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről, HL L 303, 2018.11.28.

7. Nemzetközi jogi jogforrások

1. Emberi Jogok Európai Egyezménye. Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

8. Egyéb források

1. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 326, 2012.10.26.
2. Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217 (III), U.N. GOAR, 3rd Sess. A/RES/217 (1948)
3. BVerfG, Order of the Second Senate of 15 December 2015 - 2 BvR 2735/14 [ECLI:DE:BVerfG:2015:rs20151215.2bvr273514]
4. Egyezmény az Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról (Europol-egyezmény), HL C 316, 1995.11.27.
5. Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 1 of the European Convention on Human Rights* (2022. augusztus 31-i változat)
6. Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights* (2022. augusztus 31-i változat)
7. Registry of the European Courts of Human Rights: *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights* (2022. augusztus 31-i változat)
8. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)